

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

KUNGL. BIBL.
10 FEB 1961

SoU
1961 Δ

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961:6
Justitiedepartementet

UNDERRÄTTERNA

BETÄNKANDE AVGIVET AV
STADSDOMSTOLSUTREDNINGEN

Stockholm 1961

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961

Kronologisk förteckning

1. Totalisatorverksamheten. Idun. 140 s. Jo.
2. Sparstimulerande åtgärder. Idun. 121 s. Fi.
3. Effektivare prisövervakning. Idun. 177 s. H.
4. Automatisk databehandling inom folkbokförings- och uppbördsväsendet. Idun. 230 s. Fi.
5. Begravningsplatser och gravar. Norstedt & Söner. 188 s. Ju.
6. Underrätterna. Idun. 339 s. Ju.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961:6

Justitiedepartementet

UNDERRÄTTERNA

BETÄNKANDE AVGIVET AV

STADSDOMSTOLSUTREDNINGEN

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB

STOCKHOLM 1961

Innehåll

Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet . .	7
Inledning	9
Utredningsdirektiven 9. Samråd med andra utredningar m. m. 13.	
<i>I avd. De allmänna underrätterna</i>	
1 kap. Översikt av underrätternas utveckling och nuvarande organisation	15
Historik.	15
Nuvarande organisation.	20
2 kap. Rådhusrätternas förstatligande	29
3 kap. Utgångsläget för reformer.	35
Direktiven.	35
Instansordningen.	36
Enhetliga underrätter.	46
4 kap. Underrätternas sammansättning.	51
Allmänna synpunkter.	51
En eller flera domare 51. Lekmannainflytandet 52. Samverkan mellan flera lagfarna domare och nämnd 58.	
Sammansättningen i tvistemål.	60
Sammansättningen i brottmål.	66
Suppleant för ordföranden i vidlyftiga nämndmål.	71
5 kap. Nämnden	74
Gällande bestämmelser	74
Överväganden vid processreformen och senare	75
Utredningens förslag	78
6 kap. Underrätternas inre organisation.	87
Inledning	87
Allmänna synpunkter.	88
Arbetsfördelning 88. Rekrytering och utbildning av domare 95. Proportionen mellan olika tjänster i domarkarriären 99. Tjänstetillsättning; ordinarie och icke-ordinarie domare 101. Notarier i rådhusrätt 105.	
Utredningens förslag	108
Rådhusrätt 108. Domsaga 109.	

7 kap.	Domkretsar och sammanträdesordning	111
	Indelningen i domkretsar	111
	Rådhusrätts domkrets	113
	Domsagoindelningen	113
	Tingslagsindelningen	118
	Rådhusrätts sammanträden	121
<i>II avd. Magistrat och kommunalborgmästare</i>		
8 kap.	Utgångsläget för reformer	126
	Direktiven	126
	Magistrat och kommunalborgmästare före 1955	127
	Nuvarande ställning och funktioner	129
	1946 års kommunallagskommitté	132
9 kap.	Avveckling av magistrat och kommunalborgmästare	138
	Allmänna synpunkter	138
	Utskiiftning av magistratsuppgifterna	143
	Ordning och säkerhet 146. Trafik 152. Handel och sjöfart 155. Hälsovård 164. Fastighetsväsen 165. Offentligt notariat m. m. 168. Allmänna val 174. Övriga åligganden 178.	
<i>III avd. Exekutionsväsendet</i>		
10 kap.	Översikt av nuvarande organisation	180
	De exekutiva myndigheterna	180
	Åligganden	182
11 kap.	Omorganisation av exekutionsväsendet	185
	Direktiven	185
	Förslagets huvudpunkter	185
	Överexekutorsämbetet 185. Utmätningsman och exekutionsbiträden 192.	
	Ändringar i UL	196
	Övriga lagändringar	205
<i>IV avd. Skyldighet att hålla tingshus och rådhus</i>		
12 kap.	Skyldighet att hålla tingshus och rådhus	207
	Direktiven	207
	Gällande bestämmelser	208
	Utredningens förslag	210
	De byggnadsskyldiges organisation 210. Byggnadsskyldighetens omfattning 215. Häradshäkten och stadshäkten 217. Specialmotivering 218.	
<i>Kostnadsberäkningar — Ikraftträdande — Sammanfattning</i>		
	Kostnadsberäkningar	221
	Ikraftträdande	230
	Sammanfattning	233
	<i>Lagtext</i>	239
	I avd.	239
	II avd.	250
	III avd.	251
	IV avd.	267

<i>Reservationer och särskilda yttranden av utredningens ledamöter . . . . .</i>	270
Herr Dahlman 270. Herr Fröding 277. Herr Hassler 282. Herr Larsson 289. Herr Svennegård 291.	
<i>Särskilda yttranden av utredningens experter . . . . .</i>	298
Herr Brandt 298. Herrar Lindskog och Stenberg 307. Herr Magnander 307.	
<i>Bilagor</i>	
Översikt av arbetsmängden 1956—1959 i rådhusrätterna och i vissa domsagor	312
Utkast till personalorganisation	322
Domarkårens sammansättning på en gemensam domarbana	330
Redogörelse för platsundersökningar	331

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet

Genom beslut den 30 december 1954 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för justitiedepartementet att tillkalla högst nio sakkunniga för att verkställa utredning rörande rådhusrätternas framtida ställning samt därmed sammanhängande spörsmål.

Med stöd av detta bemyndigande tillkallade dåvarande departementschefen, statsrådet Zetterberg, den 5 mars 1955 följande sakkunniga att verkställa utredningen, nämligen landshövdingen Thorwald Bergquist, ordförande, direktören Sven-Olof Dahlman, ledamoten av riksdagens andra kammare, häradshövdingen Nils G. Fröding, professorn Åke Hassler, överlantmätaren Valfrid Larsson, kanslirådet numera t. f. generaldirektören Ivar Löfqvist, borgmästaren Carl Svennegård samt dåvarande ledamoten av riksdagens andra kammare, överrevisorn E. Oskar Åkerström. Hovrättsrådet Ingmar Lidbeck, som den 17 mars 1955 utsetts till sekreterare åt de sakkunniga, förordnades den 29 december 1955 att tillika vara ledamot av utredningen.

Att såsom experter biträda utredningen förordnades den 6 juni 1955 rådmannen Birger Brandt och förste kanslisekreteraren numera kanslirådet Ebbe Magnander samt den 20 april 1959 borgmästaren Axel Lindskog och rådmannen Härje Stenberg.

Till biträdande sekreterare i utredningen förordnades den 12 juni 1957 sekreteraren vid Stockholms rådhusrätt Sture Hägerroth.

De sakkunniga ha antagit namnet stadsdomstolsutredningen.

Med Kungl. Maj:ts bemyndigande har utredningen 1956 i studiesyfte besökt Danmark och Norge.

Utredningen har avgivit delbetänkanden dels den 31 augusti 1956 om rådhusrätts sammansättning i brottmål (SOU 1956:28) och dels den 19 februari 1958 om häradsrätts sammansättning i brottmål (SOU 1958:9).

Utredningen har vidare besvarat ett flertal remisser rörande domstolsväsendet.

Utredningen får härmed vördsamt överlämna sitt slutbetänkande.

Beträffande delar av betänkandet ha herrar Dahlman, Fröding, Hassler, Larsson och Svennegård var för sig i reservationer anmält från majoriteten avvikande meningar. Fröding och Svennegård åberopa därjämte särskilda yttranden i vissa avseenden.

Av utredningens experter ha herrar Brandt och Magnander avgivit egna yttranden rörande vissa frågor. Herrar Lindskog och Stenberg instämma i det av Svennegård avgivna särskilda yttrandet. Såvitt gäller frågor, beträffande vilka experterna ej åberopa särskilda yttranden, instämma de i allt väsentligt i utredningens förslag.

Reservationer och särskilda yttranden äro fogade vid betänkandet.

På utredningens uppdrag har sekretariatet upprättat ett utkast över personalbehovet vid de underrätter som beröras av utredningens förslag till omorganisation av de nuvarande rådhusrätterna. Detta utkast samt en redogörelse av biträdande sekreteraren för platsundersökningar, som han på utredningens uppdrag företagit vid flertalet rådhusrätter och vid vissa domsagor, biläggas betänkandet.

Stockholm den 12 januari 1961.

Thorwald Bergquist

Sven-Olof Dahlman

Nils G. Fröding

Ake Hassler

Valfrid Larsson

Ingmar Lidbeck

Ivar Löfqvist

Carl Svennegård

E. Oskar Åkerström

/Sture Hägerroth

Inledning

Direktiven för utredningen framgå av följande av dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, den 30 december 1954 inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet hållna anförande:

»Rättskipningen är i princip en statlig angelägenhet. I enlighet härmed har upp-rätthållandet av domstolsorganisationen till största delen lagts på staten. Detta gäller i fråga om överrätterna, och av underrätterna äger det tillämpning på hä-radsrätterna, vilka handhar rättskipningen på landet. Beträffande städerna råder icke en enhetlig ordning. Åtskilliga nytillkomna städer och vissa äldre sådana av mindre storlek, vilka i senare tid förenats med domsaga, lyder under häradsrätt. I övriga städer finns emellertid för rättskipningen i första instans en av kom-munen avlönad domstol, rådhusrätten.

Under förarbetena till rättegångsreformen uttalade processkommissionen i ett år 1926 avgivet principbetänkande, att den bestående skillnaden mellan land och stad i fråga om rättskipningen i första instans borde upphävas. Staten borde enligt kommissionens mening ombesörja rättskipningen även i städerna. Under-rätternas domkretsar borde utgöras av områden, som kunde innefatta både lands-bygd och stad eller endast landsbygd eller endast stad. Sambandet mellan för-valtning och rättskipning i städerna borde upphöra.

Då huvudgrunderna för rättegångsreformen prövades år 1931, intog emellertid såväl Kungl. Maj:t som riksdagen den ståndpunkten att ändringar i domstolsorga-nisationen borde vidtagas i samband med nämnda reform endast såvitt de vore nödvändiga för att domstolarna skulle bli i stånd att uppbära det nya pro-cessuella förfarandet. Från denna utgångspunkt blev sålunda frågan om en om-organisation av rådhusrätterna skjuten på framtiden, frånsett den fortgående indragningen av rådhusrätterna i vissa mindre städer. Principiellt uttalade sig dock både Kungl. Maj:t och riksdagen vid detta tillfälle för att rättskipningen i städerna borde övertagas av staten. Frågan härom ansågs emellertid böra anstå i avbidan på en omläggning av städernas förvaltning, eftersom rådhusrätt tillika utgjorde magistrat och i denna egenskap har vissa administrativa uppgifter av såväl statlig som kommunal natur.

Genom den nya kommunallagen, vilken träder i kraft den 1 januari 1955, kom-mer magistratens befattning med kommunala uppgifter att upphöra. Härigenom aktualiseras frågan om rådhusrätternas ställning i såväl organisatoriskt som fi-nansiellt hänseende. För bedömande härav krävs emellertid en ingående utred-ning, och jag förordar att sakkunniga nu tillkallas för att utreda denna fråga.

Utredningen bör i första hand taga ställning till den organisation av rådhusrät-terna, som ur rättskipningens synpunkt framstår som den lämpligaste, och därvid beakta förhållandet mellan dessa domstolar och övriga allmänna underrätter. Processkommissionens principuttalande innebar, att underrättsorganisationen skulle vara enhetlig. Härvid anförde emellertid kommissionen att detta icke med

nödvändighet behöver medföra, att underrätterna i hela landet ordnas efter fullkomligt enahanda grunder, så att icke någon olikhet får finnas mellan underrätten i en stad och underrätten på landsbygden. Enligt kommissionens mening måste dock vissa gemensamma drag sammanhålla underrätterna till en enhetlig typ, i vilken organisatoriska variationer medgives.

Den huvudsakliga organisatoriska skillnaden mellan häradsrätt och rådhusrätt ligger för närvarande i domstolens sammansättning. Medan häradsrätten sedan gammalt består av häradshövding och nämnd, är grundformen för rådhusrätten ett kollegium av lagfarna domare. Betydelsefulla undantag från denna regel finnes dock. Sålunda infördes i samband med rättegångsreformen efter mönster från häradsrätterna en ny form för rådhusrättens sammansättning i vissa grövre brottmål, nämligen en lagfaren domare och nämnd. Även andra undantag förekommer.

Då det gäller att taga ställning till rådhusrätternas sammansättning, kan vissa omständigheter, såsom processkommissionen framhöll, tala för en mera enhetlig typ av allmänna underrätter både för land och för stad. Å andra sidan bör också beaktas att den kollegialt sammansatta domstolen har vunnit hävd i städerna. Visserligen torde denna domstolsform mindre ha sin grund i processuella överväganden än i det förhållandet att rådhusrätten framvuxit såsom stadens styrelse. Vissa grupper av mål, för vilkas avgörande ett juristkollegium är särskilt lämpligt — t. ex. tvistemål rörande invecklade ekonomiska förhållanden — torde emellertid vara vanliga huvudsakligen i större städer, och vägande praktiska skäl kan därför tala för att den kollegiala domstolsformen skulle kunna förekomma åtminstone i dessa städer. Det bör ankomma på utredningen att närmare genomgå och värdera de olika synpunkter som kan anläggas på frågan om rådhusrätternas sammansättning.

En viktig fråga som härvid bör beaktas gäller lekmannainflytandet. Det finns anledning att överväga ett vidgat lekmannainflytande i rådhusrätterna, särskilt i brottmål och i sådana tvistemål som rör familjerättsliga förhållanden. Frågan om formerna för lekmännens deltagande i rådhusrätternas rättskipning blev ingående behandlad under förarbetena till den nya rättegångsbalken och olika förslag härom övervägdes. Sålunda innebar det av processlagberedningen framlagda förslaget en samverkan mellan flera lagfarna ledamöter och nämnd. Den ståndpunkt, som vid rättegångsbalkens antagande slutligen togs till omfattningen och formerna för lekmannainflytandet i rådhusrätt, bör icke hindra att dessa frågor nu, i belysning av den hittills vunna erfarenheten, upptages till en förutställningslös granskning. Det bör sålunda övervägas, om det kan anses lämpligt att tillskapa nya former för lekmännens deltagande, t. ex. såsom meddomare jämte en eller flera lagfarna ledamöter. Även om nuvarande system med en lagfaren domare och nämnd bibehålles, bör det övervägas, huruvida icke antalet i varje mål deltagande nämndemän bör minskas och de nuvarande reglerna om nämndemännens rösträtt ändras. Det mest ändamålsenliga vore måhända att — trots svårigheterna att finna en klar och otvetydig avgränsning — upptaga skilda regler för domstolens sammansättning och lekmännens medverkan för olika typer av mål. I den mån så betingas av de förslag som de sakkunniga vill framlägga för domstol i större eller medelstora städer, bör de sakkunniga vara förhindrade att också ingå på frågan om häradsrätts sammansättning och reglerna för häradsnämndens rösträtt.

Därest rådhusrätt, såsom i det följande förordas, befrias från sina åligganden att såsom magistrat handlägga administrativa ärenden rörande staden, kan frågan om den lämpliga domkretsindelningen övervägas helt ur rättsvärdens synpunkt. Åt-

skilliga omständigheter torde emellertid inverka på denna fråga. Huruvida en stad bör bibehållas såsom egen domkrets är sålunda beroende av den förut berörda frågan om domstolens sammansättning och spörsmålet i vad mån domstolsuppgifterna kan beräknas bereda full sysselsättning åt domstolens lagfarna ledamöter. Av betydelse torde även vara den ordning för domstolens ordinarie sammanträden som anses böra gälla. Utredningen bör taga ställning till vilka grunder som skall tillämpas, då det gäller att bestämma om stad skall utgöra egen domkrets eller ingå i en domsaga med större domsområde.

Till övervägandet av rådhusrätternas framtida ställning och deras inordnande i underrättsorganisationen hör frågan om hur finansieringen av rådhusrätterna bör bestridas. Denna fråga har samband med spörsmålet om städernas särskilda rättigheter och skyldigheter. Bland dessa rättigheter bör här i främsta rummet nämnas rätt till tolagersättning. Tolag var en skatt, som i äldre tider utgick vid in- och utförsel av varor i stapelstäder, och rätten att upptaga tolagen har av kronan beviljats städerna i deras privilegier eller i särskilda resolutioner. Ändamålet med tolagen har oftast angivits vara att densamma skulle tjäna stadens magistrat till underhåll. Sedan lång tid tillbaka föreligger ej längre någon rätt för städerna att uppbära tolag, men städerna åtnjuter i stället viss ersättning härför av statsverket. Fall torde dessutom föreligga, då städer åtnjuter andra förmåner, som tillkommit såsom bidrag från staten till kostnader för rådhusrätter eller till avlöning åt borgmästare och rådmän. Städerna har även vissa andra särskilda rättigheter, vilka ej sammanhänger med deras skyldighet att bekosta magistrat och rådhusrätt. Enligt vad jag inhämtat avser chefen för finansdepartementet att inom kort till behandling upptaga frågan om utredning angående städernas rättigheter och skyldigheter i dylika hänseenden. Denna fråga bör därför falla utanför de sakkunnigas uppdrag. Med hänsyn till det samband som råder mellan de nu berörda frågekomplexen måste givetvis ett nära samarbete äga rum mellan utredningarna.

Kostnaderna för häradsrätternas verksamhet bestrides icke till alla delar av statsverket. Det åligger nämligen domkretsens innevärdare att betala utgifterna för sammanträdes- och kanslilokal jämte möbler m. m. Frågan huruvida denna tingshusbyggnadsskyldighet bör övertagas av statsverket har sedan länge varit föremål för uppmärksamhet och delade meningar har rått. Ett skäl som tidigare anförts för att tingshusbyggnadsskyldigheten icke då kunde avskaffas var att frågan härom icke kunde lösas utan att samtidigt spörsmålet om rådhusrättsstädernas åligganden i motsvarande hänseende omprövades. I riksdagen behandlades frågan senast år 1948. Riksdagen avvisade då ett i motion framfört krav på att staten skulle övertaga tingshusbyggnadsskyldigheten och åberopade därvid främst rättsvårdens intressen. Även enligt min mening är den lokala förankringen på detta område ur flera synpunkter av sådant värde, att den bör bibehållas. Konsekvensen av att tingshusbyggnadsskyldigheten kvarstår för häradsrätternas del torde vara att en eventuell förändring i fråga om det ekonomiska ansvaret för rådhusrättsstädernas rättskipning icke bör omfatta skyldigheten att hålla domstolslokal. I de flesta av dessa städer är för övrigt rådhusen monumentalyggnader med en för stadsbildens dominerande placering och utformning. Det skulle säkerligen vara olämpligt att låta dessa byggnader undandragas den kommunala omvårdnaden. Utredningen bör alltså utgå från att städerna alltjämt skall hålla domstolarna med inredd lokal i samma omfattning som de tingshusbyggnadsskyldige. Det synes med hänsyn härtill lämpligt att de sakkunniga även upptager frågan om att sammanföra och komplettera de spridda och delvis ålderdomliga stadgandena om tingshusbyggnadsskyldigheten till en mera fullständig och tidsenlig lagstiftning.

Såsom jag tidigare antytt kommer även efter den 1 januari 1955 vissa statliga administrativa uppgifter att åvila magistraterna. Ehuru det legat utanför kommunallagskommitténs egentliga uppdrag, behandlade den i sitt betänkande med förslag till kommunallag m. m. (SOU 1952: 14) förberedelsevis frågan, hur dessa uppgifter framdeles borde handhas. Kommittén framhöll sålunda, att i rådhusrättsstäderna en fullständig åtskillnad mellan förvaltning och rättskipning borde åvägabringas och magistratsinstitutionen avvecklas. Magistratens statliga uppgifter borde enligt kommitténs mening överflyttas till vissa andra redan befintliga organ, såsom länsstyrelse, polismyndighet och drätselkammare. För varje typ av ärenden gjorde kommittén också en preliminär prövning, till vilket organ överflyttandet lämpligen borde ske. I yttrandena över kommitténs betänkande har flertalet av de remissinstanser, som uttryckligen berört detta spörsmål, biträtt kommitténs uppfattning att magistratens statliga funktioner bör upphöra. Riksdagen har år 1952 vid behandlingen av en motion angående magistraternas statliga administrativa uppgifter framhållit att en reform av magistratsinstitutionen bör fullföljas även beträffande dessa uppgifter.

De sakkunniga bör i enlighet härmed utreda frågan om överflyttande av magistratens återstående uppgifter på andra organ. I de städer, som saknar magistrat, ankommer motsvarande statliga uppgifter i regel på kommunalborgmästare. Vid antagandet av den nya kommunallagen har förutsatts, att utredningen om avskaffandet av magistratens statliga uppgifter skulle utsträckas att avse handhavandet av motsvarande uppgifter för stad utan magistrat samt spörsmålet, huruvida kommunalborgmästarinstitutionen bör bibehållas eller icke. Även dessa frågor bör upptagas av de sakkunniga.

I detta sammanhang må nämnas att ordningsstadgeutredningen i ett den 23 oktober 1954 framlagt förslag till allmän ordningsstadga m. m. (SOU 1954: 37) förordat att de väsentliga statliga uppgifter, som enligt ordningsstadgan för rikets städer ankommer på magistrat och kommunalborgmästare, skall överflyttas på de egentliga polisorganen. De sakkunniga bör beakta detta förslag och den fortsatta behandlingen av detsamma.

Vid bestämmandet av utredningsuppdragets omfattning är vidare att märka, att det även på vissa angränsande områden föreligger skiljaktighet mellan land och stad, nämligen i fråga om åklagar- och exekutionsväsendet. Sålunda svarar rådhusrättsstäderna för kostnaderna för åklagare och utmätningsman, medan motsvarande kostnader vilar på statsverket i fråga om landsbygden och flertalet städer, som är förenade med domsaga. Även hithörande frågor bör prövas vid utredningen. Däremot saknas anledning att i detta sammanhang upptaga frågan om polisorganisationen; endast i de fall då åklagare samtidigt har polischefsuppgifter bör utredningen ingå härpå.

Enligt nu gällande ordning är i rådhusrättsstäderna magistraten eller någon dess ledamot överexekutor. Länsstyrelsen är överexekutor för landet och likaså i flertalet städer som ingår i domsaga. Det finns vidare i vissa städer den ordningen att de på utmätningsman ankommande göromålen vilar på en av magistratens ledamöter. Vid utredningen bör undersökas, hur dessa olika exekutionsärenden i fortsättningen skall handläggas, varvid en lösning bör sökas efter sådana linjer att den ej föregriper en blivande utredning om utsködningsrättens reformering.

Därest kostnaderna för rättskipningen i de nuvarande rådhusrättsstäderna överflyttas på statsverket, torde någon anledning icke föreligga att bibehålla städernas valrätt vid tillsättande av ledamot i rådhusrätt. De sakkunniga bör utreda frågan om de författningsändringar som härav må påkallas.

Genomförandet av en omorganisation av rådhusrätterna torde kräva att ställning toges till ett stort antal detaljspörsmål, såsom frågor om vilka städer som framdeles skall utgöra särskild domkrets, om antalet befattningshavare, såväl lagfarna som icke lagfarna, vid dessa städers domstolar, om löneställningen för dessa befattninghavare och om den rättsbildade personalens utbildning och tjänstgöring inom andra delar av domstolsväsendet. Då emellertid dessa detaljspörsmål är beroende av den ståndpunkt som toges till de förut berörda huvudfrågorna om rådhusrätternas sammansättning och grunderna för domkretsindelningen, bör utredningen, åtminstone tillsvidare, endast avse de mera principiella och allmänna frågor som berörts i det föregående eller som äger samband därmed. I dessa frågor bör förslag jämte författningsutkast framläggas. Detaljspörsmål bör sålunda icke nu upptagas i vidare mån än som må erfordras för att vinna överblick över de praktiska och ekonomiska verkningarna av föreslagna reformer.

Utredningens arbete bör, i den mån det berör andra pågående utredningar, ske i samråd med härför tillsatta sakkunniga.»

Den 28 februari 1955 tillkallade chefen för finansdepartementet utredningsmän med uppdrag att verkställa utredning rörande den i direktiven för stadsdomstolsutredningen berörda frågan om städernas särskilda skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten. Mellan nämnda sakkunniga, 1955 års stadsutredning, och stadsdomstolsutredningen har den arbetsfördelningen överenskommit, att stadsdomstolsutredningen skall ur allmänna, såväl statliga som kommunala, synpunkter överväga frågan huruvida staten bör övertaga magistratsstädernas kostnader för rättsskipningen; stadsutredningen åter, vars arbete pågår, förväntas utreda frågan om de ekonomiska förutsättningarna och formerna för ett sådant övertagande. Även tjänstemannarättsliga spörsmål som sammanhånga med ett allmänt förstatligande av rådhusrätterna torde komma att principiellt behandlas av stadsutredningen.

Sedan stadsdomstolsutredningen påbörjat sitt arbete, tillkallade chefen för inrikesdepartementet den 29 november 1957 sakkunniga för utredning av frågan om huvudmannaskapet för polisväsendet m. m., 1957 års polisutredning. Vid samråd den 14 januari 1959 funno polisutredningen och stadsdomstolsutredningen, att spörsmålet rörande städernas kostnader för åklagare ägde närmare samband med polisutredningens arbete än med de övriga frågor stadsdomstolsutredningen fått i uppdrag att överväga och att det därför lämpligen borde ankomma på polisutredningen att utreda nämnda spörsmål och framlägga förslag i ämnet. På grund av vad sålunda förevarit behandlas i detta betänkande inte frågan om åklagarväsendet i städerna.

Vid utarbetandet av förslagen rörande exekutionsärendenas handläggning har utredningen haft kontakt med de sakkunniga i utredningen för förberedande översyn av utskottets utredning och därmed sammanhängande frågor.

Under utredningsarbetet har ny lagstiftning om underrätternas sammansättning i mindre brottmål trätt i kraft. Den nya lagstiftningen grundar sig på förslag, som utredningen framlagt i sina båda delbetänkanden (SOU

1956: 28 och 1958: 9). Det fortsatta utredningsarbetet har inte givit utredningen anledning att föreslå någon ändring i berörda lagstiftning.

Med ledning av direktiven har utredningen utformat betänkandet som ett principbetänkade. Detta har föranlett utredningen att behandla frågan om underrätternas sammansättning endast såvitt gäller sammansättningen i allmänna rättegångsmål. I flera författningar utanför rättegångsbalken äro särskilda bestämmelser meddelade om underrätts sammansättning i andra mål och i ärenden av olika slag. Vad utredningen i detta betänkande föreslår om ändrad sammansättning i allmänna rättegångsmål föranleder i och för sig inte ändring av vad i nämnda författningar är stadgat om underrätts sammansättning. Spörsmålet huruvida sådana ändringar påkallas av andra skäl har utredningen inte upptagit.

I första avdelningen av betänkandet behandlar utredningen underrätternas organisation. Andra avdelningen ägnas åt frågan om avveckling av magistraten och kommunalborgmästartjänsterna. I tredje avdelningen behandlas exekutionsväsendet, och fjärde avdelningen innehåller förslag till lagstiftning rörande domkretsarnas skyldighet att hålla underrätterna med domstolslokaler. Slutligen följa kostnadsberäkningar, förslag om ikraftträdande och förslag till övergångsbestämmelser samt en sammanfattning av betänkandet.

Enligt direktiven skola utredningens förslag åtföljas av författningsutkast. Förslagen beröra en mängd författningar, av vilka många äro av Kungl. Maj:t utfärdade i administrativ väg. Såvitt gäller förslagen om utskiftning av magistratsuppgifterna (9 kap.) har utredningen inte utarbetat de författningsändringar vartill förslagen i fråga föranleda; arbetet med författnings-text i övrigt har begränsats till författningar av lags natur.

De allmänna underrätterna

---

1 kap. Översikt av underrätternas utveckling och
nuvarande organisation

Historik

Uppdelningen av underrätterna på häradsrätter och rådhusrätter går tillbaka till våra äldsta medeltida rättskällor. Redan i västgotalagarna, av vilka den äldre återger rättstillståndet i början av 1200-talet, framträder härads-hövdingen som ledare för den rättsskipning som i Västergötland utövades med den till häradsting församlade menigheten. Och i den äldsta kända stadslagen, Bjärköarätten från slutet av samma århundrade, omtalas fogde, borgmästare och råd som stadens styrelse och tillika domstol.

Under det tidsskede i vår rättsutveckling som sammanfaller med landslagarnas och den allmänna stadslagens giltighetstid, d. v. s. från mitten av 1300-talet till ikraftträdandet av 1734 års lag, befästes och fördjupades skillnaderna mellan land och stad i fråga om näringsliv, förvaltning och rättsskipning.

Enligt landslagen skulle häradets representanter till häradshövding föreslå tre inom häradet bosatta personer, av vilka konungen utsåg en. Landslagens bestämmelser om nämnden äro knapphändiga. Det anses, att nämnden ursprungligen anlitades som bevismedel vid rättsskipningen på tingen och att den ännu under landslagens första tid inte utgjorde en permanent institution utan tillsattes antingen för visst mål eller eljest tillfälligt under pågående ting. Redan mot slutet av medeltiden var emellertid nämnden en integrerande del av häradsrätten, och på 1500-talet och början av 1600-talet hade den tillvunnit sig en stark ställning med ett avgörande inflytande över rättsskipningen. Delvis berodde denna utveckling på den förändring häradshövdingämbetet under samma tid undergick. Sturetidens riksförståndare och efter dem Vasakonungarna satte sig över landslagens bestämmelser om tillsättning av häradshövdingtjänst. Utan avseende å häradets förslagsrätt förlänade de häradshövdingämbeten med därav följande inkomster till personer, som inte bodde inom häradet och som ej själva uppe-

höllo sina tjänster. Dessa häradshövdingar satte i sitt ställe lagläsare med mindre auktoritet och mindre möjlighet att hävda sig i förhållande till nämnden. Utan fast ledning av domaren kom häradsrätternas rättsskipning att präglas av regellöshet och oreda. I 1598 års rättegångsstadga talas om lagläsare, »som varken läsa eller skriva kunna och föga förstånd i lagen hava, därav sedan följer, att alla saker icke bliva rättvisligen övervägde och åtskilde, och många orättvisa domar fällas». Under 1600-talet genomgick domstolsväsendet en betydelsefull omdaning. De nyinrättade hovrätterna gävo större fasthet och enhetlighet åt dömandet även i häradsrätt. Som ett led i sin kontroll över häradsrätterna förordnade hovrätterna juridiskt skolade lagläsare, vilka togo ledningen i häradsrätterna med större kraft och beslutsamhet än sina föregångare. Ett betydelsefullt steg mot en förnyelse av häradshövdingämbetet togs så 1680, då Karl XI bestämde att varje häradshövding skulle vara bosatt inom domsagan och själv uppehålla ämbetet. Den förstärkning av ämbetsmannaelementet i häradsrätterna som 1600-talet sålunda medförde fick till resultat en motsvarande tillbakagång av nämndens inflytande. Till denna tillbakagång bidrog även, att nämnden fick svårare att behärska de många nya lagar och författningar som med mera utvecklade samhällsförhållanden trädde i stället för gammal lag och lokala rättssedvänjor. Slutligen försvagades nämndens ställning även genom den ändring av rättegångsförfarandet som genomfördes under senare hälften av 1600-talet. Denna ändring innebar, att den gamla, muntliga processen ersattes av ett övervägande skriftligt förfarande. Med skriftligheten följde uppskov i rättegångarna, och för nämnden blev det svårt att följa processens gång och sammanhålla processmaterialet.

Vad beträffar städernas domstolar undergingo även de under tiden fram till 1734 års lag en utveckling, som kännetecknas av att ämbetsmannaelementet fick ökad betydelse. Enligt stadslagen från mitten av 1300-talet skulle stadens råd bestå av sex borgmästare och trettio rådmän. Rådsmedlemmarna valdes för ett år i sänder bland stadens borgare. Deras tjänst i rådet tog blott en ringa del av deras tid i anspråk. Främst sysslade de med sin borgerliga näring inom handel och hantverk. Under 1600-talet upphörde den årliga omväxlingen av rådsmedlemmarna först för borgmästarnas del, senare även för rådmännens vidkommande. Borgmästartjänsterna kommo att beklädas av yrkestjänstemän, som innehade ämbetet för livstid och som i ämbetsgöromålen hade sin huvudsakliga sysselsättning. Från denna tid daterar sig också uppdelningen av rådet på en ämbetsmyndighet, som kallades rådstuvurätt, när den satt som stadens domstol, och magistrat, när den tjänstgjorde som stadens styrelse. Samtidigt som rådet på detta sätt byråkratiserades, framträdde regeringen med anspråk att få tillsätta borgmästartjänsterna. Härom stod länge strid mellan staten och städerna. Frågan löstes genom 1720 års regeringsform och resolutionen 1723 på städernas besvär; då infördes den i huvudsak alltjämt gällande ordningen,

att konungen inom ett av staden upprättat förslag utnämner den mest förtjänte. Som en stadsdomstol av lägre rang än rådhusrätten fanns sedan medeltiden i de större städerna en torgrätt eller kämnersrätt bestående av en underfogde eller en rådman jämte bisittare.

Med ikraftträdandet av 1734 års lag upphävdes de medeltida lands- och stadslagarna och ersattes av en för land och stad gemensam lag. Stånds- och näringsprivilegier höllos dock alltjämt vid makt; utjämningen mellan landsbygdens och städernas ekonomi, förvaltning och rättsskipning började i huvudsak först mot slutet av 1700-talet. Rättegångsbalken i 1734 års lag kom att gälla i mer än 200 år eller till ikraftträdandet den 1 januari 1948 av nya rättegångsbalken.

I häradsrätt »dömer häradshövding med tolv bönder, som i häradet bo, och därtill valda äro»; med dessa ord inleddes rättegångsbalken i 1734 års lag. Nämnden behövde dock inte bestå av tolv nämndemän. För domförhet räckte det, om sju nämndemän sutto i rätten. Endast om alla i nämnden voro ense, kunde nämnden överrösta häradshövdingen. Denna omröstningsregel markerar den tillbakagång i inflytande som nämnden fått vidkännas under de föregående hundra åren. Lagen saknade bestämmelser om val av nämndeman, men praxis var att häradshövdingen själv utsåg nämnden. I varje härad skulle hållas tre ting årligen. Bestämmelserna i 1734 års RB om häradsrätt gällde i huvudsak oförändrade fram till 1948. Inom ramen för dessa bestämmelser ändrades emellertid under denna tid häradsrätternas organisation och arbete i väsentliga hänseenden. Ändringarna sammanhänge med den djupgående omgestaltung av landsbygden som kännetecknar 1800-talet och som efterhand förlänade stadskaraktär åt mycket av landsbygdens näringsliv, befolkningsförhållanden och bebyggelse. För att nämnden skulle kunna allsidigt företråda domkretsarna, måste den rekryteras även ur andra yrkesgrupper än böndernas. Sedan häradshövdingens rätt att välja nämndemän 1823 övertagits av sockenstämmans bönder, vidtogs därför 1872 den ändringen att valrätt gavs åt varje i kommunens allmänna angelägenheter röstberättigad person. Samtidigt upphävdes bestämmelsen i 1734 års lag att endast bönder voro valbara till nämndemän. Industrialiseringen av landsbygden och uppkomsten där av tätorter och stadsliknande samhällen ställde också ökade krav på skyndsamhet i häradsrätternas rättsskipning. En ny tingsordning med tätare tingsammansåttnaden infördes 1872 och ersattes sedermera av 1935 års lag med vissa bestämmelser om häradssting. Häradsrätterna gjordes lättare tillgängliga för allmänheten genom att på 1870-talet häradshövdingboställena indrogos och tingsställen och kanslier började förläggas till städerna. För att höja häradsrätternas effektivitet förstärktes personalen under häradshövdingen, och en upprustning av kanslierna vidtog. Ännu i början av 1900-talet var häradshövdingen den som ensam uppbar hela ämbetsverksamheten i domsagan. De biträden — rättsbildade och andra — som behövdes voro häradshövdingens privata

medhjälpare. Det var häradshövdingen som var ansvarig inte endast för den dömande verksamheten utan för samtliga kansligörömmål. Genom den första domsagostadgan 1918 och dess efterföljare fingo domsagorna undan för undan en fastare kansliorganisation med statsavlönade notarier och icke rättsbildade biträden, vilka ägde att på eget ansvar ombesörja enklare arbetsuppgifter. I de största domsagorna inrättades tjänster för biträdande domare med uppgift att handlägga mål och ärenden, som häradshövdingen på grund av sin arbetsbörda inte kunde medhinna. I samband med att sportelsystemet 1942 avskaffades som avlöningsform för häradshövdingarna övertog staten kostnaderna för kanslihallningen. Dessa kostnader hade häradshövdingarna tidigare i princip haft att själva bestrida.

I 1734 års RB var det förutsatt, att varje stad skulle ha sin egen domstol. »Andra domstol i stad är rådstuvurätt. Där äga stadens borgmästare och rådmän döma. I de städer, som ej hava kämnersrätt, är rådstuvurätt första domstol.» Ursprungligen krävdes för domförhet att fem ledamöter suto i rådhusrätten, men 1818 öppnades möjlighet att sammanträda med endast tre. Den förvandling av städernas domartjänster från kommunala förtroendeposter till tjänster för yrkesdomare som tagit sin början på 1600-talet fullföljdes efter 1734. Sålunda bestämdes 1749, att som regel endast den fick utnämnas till borgmästare, som ådagalagt tillfredsställande kunskaper i lagfarenhet. För rådmännen infördes liksom tidigare för borgmästarna den ordningen, att de valdes inte för viss tid utan för livstid. I de större städerna uppställdes småningom krav på lagfarenhet även för rådmännen. Rådhusrättsorganisationen i de största städerna omfattade, förutom borgmästare och rådmän, även sekreterare, notarier och aktuarier för protokollföring och expeditionssysslor. I samband med kämnersrättens avskaffande 1849 började man, åtminstone i Stockholm, anlita stadsnotarier även som bisittare i rätten. Stadsnotariatjänsterna i Stockholm omvandlades sedermera 1912 till assessorstjänster och det blev därefter vanligt att även i andra större rådhusrätter en eller flera assessorer ingingo i organisationen. Som nyss nämnts utgick 1734 års RB från att rådhusrätt skulle finnas i varje stad. Härifrån förekom redan på 1700-talet såtillvida undantag som i vissa småstäder, vilka inte hade ekonomiska resurser att avlöna borgmästare, häradshövdingen i angränsande domsaga reste in till staden och där höll rådstuga. En sådan ordning innebar dock inte, att staden i judiciellt avseende tillhörde domsagan. I stånds- och näringsprivilegiernas samhälle voro magistraten och den egna jurisdiktionen oskiljaktigt förenade med själva stadsbegreppet. »Att lägga en stad under landsrätt innebar, praktiskt taget, föga mindre än en dödsdom» (Herlitz. Utredning angående vissa spörsmål rörande städernas domstolsväsen SOU 1923:6). Den utjämning mellan stad och land som vidtog på 1800-talet ändrade emellertid radikalt förutsättningarna för städernas jurisdiktion. För många mindre städer blev det en börda utan motsvarande fördelar för staden att

hålla egen domstol. Under senare hälften av 1800-talet begärde också några småstäder att få komma under landsrätt. Dessa framställningar ledde emellertid inte till resultat. Alltjämt uppehölls principen att varje stad skulle ha egen domstol; även nya städer inrättades som magistratsstäder. Omkring sista sekelskiftet kom emellertid frågan om småstädernas jurisdiktion att uppmärksammas främst ur processuella synpunkter. Det riktades anmärkningar i olika hänseenden mot de minsta rådhusrätterna och särskilt framhölls, att dessa små domstolar inte motsvarade de krav som man förutsåg att ett modernt processuellt förfarande skulle ställa. Dessa synpunkter föranledde till en början, att nyinrättade städer icke fingo egen domstol utan stannade kvar under häradsrätts domvärjo. Efter 1909 har ingen ny stad fått magistrat. Äldre städer med rådhusrätt höllo dock i allmänhet alltjämt fast vid den egna jurisdiktionen. Problemet inför rättegångsreformen, varpå arbetet vid samma tid intensifierades, blev därför huruvida rådhusrätterna i småstäderna kunde indragas mot städernas vilja. Härför fordrades lagstiftning, och genom en lag 1924 erhöi Kungl. Maj:t befogenhet att vid inträffad ledighet å borgmästartjänst i stad, vars folkmängd understeg 3 000 personer, även utan stadens samtycke förordna, att rådhusrätten skulle upphöra och staden förenas med domsaga. Dock fick beslut om landsrättsförläggning inte meddelas, om stadsfullmäktige med två tredjedels majoritet uttalat sig däremot. Eftersom städerna i allmänhet gjorde bruk av sin vetorätt, gav lagen inte det åsyftade resultatet. Med anledning härav tillkom 1932 års ännu gällande lag om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende. Nyheterna i denna lag voro främst dels att lagen utsträcktes till betydligt större städer och dels att städernas vetorätt upphörde. I anslutning till de av 1931 års riksdag godkända grunderna för processreformen och domstolsorganisationen kom lagen att omfatta alla städer, vilkas rådhusrätt ej sysselsatte minst tre lagfarna ledamöter. Utslagsgivande för en stads rätt att ha egen jurisdiktion var inte längre stadens vilja att bestrida kostnaderna för en rådhusrätt med minst tre ledamöter utan det faktiska behovet av en sådan domstol. Ehuru 1924 och 1932 års lagar närmast hade avseende på småstädernas domstolar gällde enligt båda lagarna, att förening med domsaga kunde, oavsett stadens storlek, genomföras med stadens samtycke. Med tillämpning av 1932 års lag hade vid ikraftträdandet 1948 av nya rättegångsbalken omkring 25 rådhusrätter indragits och vederbörande städer förenats med domsaga.

Det sedan 1800-talets början i olika etapper bedrivna arbetet på en allmän omgestaltning av rättegångsordningen hade länge som målsättning, att staten skulle övertaga rättsskipningen i samtliga städer och att en i huvudsak enhetlig underrättsorganisation skulle komma till stånd. Denna innebörd hade processkommissionens 1926 framlagda förslag rörande grunderna för processreformen. Men statsmakterna bestämde 1931, att reformen skulle i huvudsak begränsas till rättegångsförfarandet. Ändringar i organisationen

borde vidtagas endast såvitt de voro nödvändiga för att uppbära det nya på muntlighet, koncentration och omedelbarhet grundade förfarandet. I enlighet härmed kom 1942 års rättegångsbalk att lämna underrätternas organisation i det stora hela oförändrad. Processreformen i denna del inskränkte sig för häradsrätternas vidkommande i huvudsak till att den övre gränsen för antalet nämndemän i rätten sattes till nio i stället för som tidigare tolv; i anslutning härtill företogs en jämkning av omröstningsreglerna. Större principiell och praktisk betydelse hade nyheten att i rådhusrätt nämnd skulle medverka i mål om grövre brott. Härigenom togs ett steg i riktning mot en mera enhetlig organisation av underrätterna. Ett nytt steg i samma riktning innebar den ändring i underrätternas sammansättning i brottmål som trädde i kraft 1959. Då avskaffades rådhusrätternas juristkollegiala sammansättning även i mindre brottmål och ersattes av lagfaren ordförande och tre nämndemän. Samtidigt ändrades även häradsrätternas sammansättning i mindre brottmål så, att numera domförhållsreglerna i brottmål äro desamma i häradsrätt och i rådhusrätt. Även efter 1948 har avvecklingen av rådhusrätterna i de mindre städerna fortsatt. Sammanlagt ha efter 1947 23 magistratsstäder förenats med domsaga. Slutligen bör här nämnas, att magistratens befattning med städernas förvaltning upphävdes genom 1953 års kommunallag, vilken trädde i kraft 1955. Redan långt dessförinnan hade dock magistraten i praktiken upphört att fungera som stadens styrelse.

Nuvarande organisation

Indelningen i domkretsar

Med domsaga avser rättegångsbalken härads hövdingens ämbetsområde. Häradsrättens domkrets är tingslaget. Som regel utgör domsaga ett tingslag, och i dessa fall är alltså häradsrättens jurisdiktionsområde identiskt med härads hövdingens ämbetsområde. Fjorton domsagor — företrädesvis de mycket vidsträckta domsagorna i Norrland — äro uppdelade på två eller flera tingslag. Om indelningen i domsagor och tingslag förordnar Kungl. Maj:t.

Rådhusrätts domkrets utgöres alltid av staden och följer alltså automatiskt de förändringar som det administrativa stadsområdet undergår t. ex. vid inkorporering av landsbygd.

För närvarande finnas 118 domsagor med en sammanlagd befolkning av ca 4,6 miljoner motsvarande drygt 60 procent av landets folkmängd.¹ Rådhusrätt finnes i 41 städer (Bil. 1) med en sammanlagd folkmängd av ca 2,8 miljoner. Antalet städer tillhörande domsaga utgör 92, och sammanlagda folkmängden i dessa städer uppgår till drygt en miljon. Indelningen av domsagor och magistratsstäder efter folkmängd framgår av följande tabell, som

¹ Uppgifterna i detta kapitel om folkmängd i domsagor och städer avse den 1 januari 1960; dock har hänsyn tagits till att därefter två städer (Ystad och Lidköping) förenats med domsaga.

jämväl utvisar storleksförhållandet mellan magistratsstäder och övriga städer:

Storleksgrupp	Domsagor	Magistratsstäder	Övriga städer
under 10 000 inv.....	—	—	53
10 001—20 000 inv.....	4	10	28
20 001—30 000 »	29	10	8
30 001—40 000 »	38	7	2
40 001—60 000 »	39	4	1
60 001—80 000 »	7	6	—
80 001—100 000 »	1	1	—
över 100 000 »	—	3	—
Summa	118	41	92

Sammansättning

För häradsrätt gäller som huvudregel, att häradshövding med nämnd dömer i alla mål. Rådhusrätt har i tvistemål kollegial sammansättning med tre eller fyra lagfarna domare; i brottmål åter är grundformen för rådhusrätts sammansättning lagfaren ordförande och nämnd.

Vad nu sagts avser underrätts sammansättning vid huvudförhandling d. v. s. den förhandling som bildar grundvalen för domen. Under den förberedande behandlingen av målen äro både häradsrätt och rådhusrätt domföra med en lagfaren domare. Från de allmänna reglerna om sammansättning vid huvudförhandling gäller undantaget, att i såväl häradsrätt som rådhusrätt ensamdomare är behörig att hålla huvudförhandling i mindre och enklare mål. Sålunda är i tvistemål rätten domför med en domare vid huvudförhandling, som äger rum i omedelbart samband med förberedelsen. Sådan huvudförhandling får hållas, om parterna samtycka därtill eller om saken finnes uppenbar. I brottmål äger ensamdomare hålla huvudförhandling och syn, om målet rör allenast ansvar för brott, varå ej kan följa svårare straff än böter, och i målet ej förekommer anledning att målsägande finnes.

I fråga om nämndens storlek gäller som allmän regel för både häradsrätt och rådhusrätt, att i nämnden skola sitta minst sju och högst nio. I mål om brott, varå ej kan följa straffarbete eller avsättning, så ock vid syn å stället utom huvudförhandling är dock rätten domför med tre i nämnden.

Av det anförda framgår, att skillnaden mellan häradsrätts och rådhusrätts sammansättning i allmänna rättegångsmål numera avser endast tvistemål, som avgöras vid särskild huvudförhandling.

När nämnd medverkar i underrätt, gäller beträffande omröstning, att vid meningsskiljaktighet mellan ordförande och nämnd nämndens mening skall gälla, om alla i nämnden äro ense eller minst sju nämndemän äro av samma mening; i annat fall bestämmer ordföranden utgången.

Inre organisation

Domsaga förestås av häradshövding. I domsaga skall, om göromålen kräva det, som biträdande domare finnas en eller flera tingsdomare. Häradshövding och tingsdomare äro ordinarie domare och utnämnas av Kungl. Maj:t; tingsdomartjänst må dock av Kungl. Maj:t tillsättas även på förordnande. Vissa domsagor ha behov av biträdande domare i lägre tjänsteställning än tingsdomare. I sådana domsagor äro inrättade extra ordinarie tjänster för tingssekreterare. Till tingssekreterare förordnar hovrätt fiskal i hovrätten. Inom ramen för tillgängliga medel äger hovrätt dessutom förordna fiskal i hovrätt att biträda i domsaga med enahanda åligganden och behörighet som tingssekreterare, s. k. fiskalskompetent biträde.

Befattning som särskild inskrivningsdomare är inrättad vid några av de största domsagorna. Särskild inskrivningsdomare har ordinarie tjänst och utnämnes av Kungl. Maj:t.

Förutom de nu nämnda befattningshavarna finnas i samtliga domsagor tingsnotarier eller tingsnotarieaspiranter samt domsagobiträden.

Inräknar man fiskalskompetenta biträden med stadigvarande placering i domsaga gäller för närvarande följande om personalorganisationen i de olika domsagorna. I 45 domsagor omfattar organisationen endast häradshövding, notarier och domsagobiträden. 57 domsagor ha därutöver en biträdande domare; av dessa domsagor äro 15 tingsdomardomsagor och 42 domsagor med tingssekreterare eller fiskalskompetent biträde. Mer än en biträdande domare finnes i 16 domsagor, varav 12 domsagor ha två och tre domsagor ha tre biträdande domare; i en domsaga tjänstgöra fyra biträdande domare. Särskild inskrivningsdomartjänst är inrättad i två domsagor, varjämte ytterligare två domsagor ha gemensam särskild inskrivningsdomare.

Om de lagfarna befattningshavarnas i domsaga åligganden gäller i stora drag följande. Häradshövding, tingsdomare och tingssekreterare syssla i huvudsak med dömande verksamhet. Häradshövding är chef för domsagans kansli och skall i den egenskapen leda och övervaka arbetet i domsagan. Mellan häradshövding, tingsdomare och tingssekreterare fördelas målen antingen geografiskt, efter tingslag eller åklagardistrikt, eller efter viss kvotdel. Det är därvid förutsatt, att en mindre andel av målen skall ankomma på tingssekreterare än på häradshövding och tingsdomare; dessutom gäller, att vissa särskilt kvalificerade mål ej få överlämnas till tingssekreterare. I allmänhet är tingssekreterare förordnad att tjänstgöra som ägodelningsdomare och inskrivningsdomare. Notarierna i domsagorna biträda domarna med protokollföring, domskrivning och expeditionsarbete. Efter någon tids tjänstgöring få de på eget ansvar handlägga enklare mål och ärenden. Sådana ur arbetssynpunkt betydelsefulla göromål som inskrivningsärenden, mål om lagsökning och betalningsföreläggande samt inregistrering av bouppteckning handläggas huvudsakligen av notarier.

För rättsskipningen i rådhusrätt skola enligt rättegångsbalken finnas borgmästare och rådmän samt, om göromålen kräva det, en eller flera assessorer. De skola vara lagfarna. Rättegångsbalken räknar alltså endast med rådhusrätter med minst tre lagfarna ledamöter. Jämlikt 26 § rättegångsbalkens promulgationslag må dock mindre rådhusrätter bibehållas till dess Kungl. Maj:t annat förordnar. Borgmästare och lagfaren rådmän utnämnas av Kungl. Maj:t, som därvid är bunden inom ett av stadsfullmäktige upprättat förslag på tre. Till ledning för stadsfullmäktiges val skall vederbörande hovrätt avge yttrande rörande sökandena och ordningsföljden mellan dem med avseende å skicklighet och förtjänst. Även assessor i rådhusrätt utnämnes av Kungl. Maj:t, dock utan föregående val. Magistraten och stadsfullmäktige avge yttrande i ärendet.

Vid rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg och Malmö äro inrättade tjänster för lagfarna befattningshavare under assessorsgraden. Dessa befattningshavare, sekreterare, stadsnotarier eller notarier, ha fiskalskompetens. Dessutom finnas i Stockholm domaraspiranter motsvarande tingsnotarierna i domsaga.

Några av de största rådhusrätterna ha jurister för enbart administrativa uppgifter. Sålunda finnas i Stockholms rådhusrätt en byråchef och en byråsekreterare för personaladministrativa ärenden. Och vid rådhusrätterna i Stockholm, Malmö och Norrköping äro inrättade aktuariefattningar för ombesörjande av målfördelning och vissa magistratsuppgifter.

Tjänsteorganisationen i rådhusrätterna omfattar slutligen även kanslipersonal och expeditivskvakter.

De lagfarna befattningshavarna i rådhusrätt inneha i allmänhet ordinarie tjänst. Vid vissa rådhusrätter finnas extra rådmän och assessorer som förstärkning av den permanenta organisationen.

För närvarande finnes endast en stad (Enköping) med mindre än tre lagfarna ledamöter i rådhusrätten. I 16 städer omfattar den fasta organisationen borgmästare och två rådmän; i sex av dessa städer (Trelleborg, Vänersborg, Alingsås, Varberg, Söderhamn och Oskarshamn) är dock den ena rådmänstjänsten förenad med befattning som utmätningsman i staden. Borgmästare, två rådmän och en assessor finnas i nio städer samt borgmästare och tre rådmän i två städer. I övriga 13 magistratsstäder har rådhusrätten fem eller flera ordinarie domartjänster varav minst en assessorstjänst.

Bestämmelser om arbetsfördelning mellan borgmästare, rådmän och assessorer äro för varje rådhusrätt meddelade i den av Kungl. Maj:t för rådhusrätten och magistraten fastställda stadgan eller arbetsordningen. Dessa bestämmelser skilja sig väsentligt beroende på rådhusrätternas storlek och lämna dessutom utrymme för jämkningar efter föreliggande lokala förhållanden. I grova drag gäller följande om domarnas åligganden. I de rådhusrätter som bestå av borgmästare och två rådmän är som regel borgmästa-

ren ordförande i samtliga tvistemål och i de brottmål som handläggas med stor nämnd samt dessutom i viss kvotdel av övriga brottmål. Rådmännen i dessa rådhusrätter tjänstgöra som bisittare i tvistemål och som ordförande i de brottmål som ej handläggas under borgmästarens ordförandeskap. De fungera dessutom som ensamdomare vid målens förberedande och vid huvudförhandling i mindre och enklare mål. Härutöver biträda de med protokollföring, domskrivning, expediering m. m. Vid sidan av den dömande verksamheten ha borgmästaren och rådmännen i de rådhusrätter varom nu är fråga att fullgöra på ägodelningsdomaren, konkursdomaren och inskrivningsdomaren ankommande göromål samt att handlägga magistratsärenden och överexekutorsgöromål. I de medelstora rådhusrätterna avviker arbetsfördelningen såtillvida från vad nu sagts som i dem rådmännen vanligen sitta som ordförande även i tvistemål och i brottmål med stor nämnd. Assessorerna i dessa rådhusrätter vikariera för rådmännen samt deltaga eljest i den dömande verksamheten som bisittare vid kollegial sammansättning, som ordförande i brottmål med liten nämnd och som ensamdomare. I övrigt anlitas de för målens förberedande, protokollföring och domskrivning samt som inskrivningsdomare, konkursdomare, handelsregisterförare och notarius publicus. Rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Uppsala äro delade i avdelningar, och ledamöterna på de olika avdelningarna syssla med mål inom speciella rättsområden. Längst driven är denna specialisering vid Stockholms rådhusrätt med dess olika avdelningar för mål om fast egendom, familjerättsmål, sjörättsmål, bolagsmål, trafikmål, militära mål, ungdomsbrottmål m. m. Assessorerna i dessa på avdelningar arbetande rådhusrätter ha i huvudsak samma arbetsuppgifter som assessorerna i de medelstora rådhusrätterna. Dock tjänstgöra assessorerna i Göteborg och Malmö inte som ordförande i brottmål med liten nämnd. Assessorerna i Stockholm å andra sidan handlägga även brottmål, vari stor nämnd medverkar; för protokollföring anlitas de endast i mål, i vilka de deltaga som ledamot av rätten.

De lagfarna befattningshavarna under assessorsgraden vid de tre största rådhusrätterna anlitas i huvudsak som vikarier för assessorerna och i övrigt som sekreterare åt ledamöterna.

Domsagornas och rådhusrätternas domare tillhöra två med avseende å rekrytering, utbildning och befodringsgång skilda domarbanor. Den grundläggande utbildningen är visserligen gemensam och sker under tjänstgöring som fiskal i hovrätt. Men därefter gå domarna olika vägar. Efter fiskalsgodkännande följer för de statliga domarna tjänstgöring växelvis i domsaga som biträdande domare och i hovrätt som föredragande och som ledamot. Vidare ingår tjänstgöring som föredragande i högsta domstolen som ett normalt led i karriären för de statliga domarna. Många av dem tagas också i anspråk för offentliga uppdrag inom departement och i riksdagen och åtnjuta därunder tjänstledighet från sin domartjänst. Normal sluttjänst på

den statliga domarbanan är befattning som häradshövding eller hovrättsråd. Stadsdomarbanan erbjuder en i jämförelse med den statliga domar-karriären mera stationär tjänstgöring och befordringsgång. De som gå stadsdomarbanan bruka i allmänhet tämligen snart efter fiskalsgodkännandet i hovrätt övergå till tjänst som assessor eller rådman i rådhusrätt. Vid de tre största rådhusrätterna sker övergången till tjänst under assessorsgraden. Tjänstgöringen som domare fullgöres därefter i allmänhet endast inom rådhusrätten, där befordran till högre tjänst sker i den mån befordringsläget i rådhusrätten så medger. Övergång till annan rådhusrätt eller återgång till den statliga domarbanan förekommer mera sällan. För flertalet domare i rådhusrätt är rådmanstjänst slutposten.

En bidragande orsak till upprätthållandet av åtskillnaden mellan de båda domarbanorna äro olikheterna i lönehänseende för statliga domare och för domare i rådhusrätt. I det föregående har nämnts, att stadsdomarna i större utsträckning än domarna i domsaga inneha ordinarie anställning. Men även i fråga om lönernas storlek råda vissa olikheter.

Domare i domsaga uppstår lön enligt statens allmänna avlösningsreglemente och statens löneförordning. Enligt gällande tjänsteförteckning äro samtliga häradshövdingar placerade i lönegrad B 3. Domsagorna äro indelade i fem lönegrupper; till häradshövding i domsaga tillhörande lönegrupperna två till fem utgår löneförstärkning med belopp, som variera från 1 440 kronor i lönegrupp två till 5 640 kronor i lönegrupp fem. Tingsdomare är lönegradsplacerad i B 1. Tingssekreterare och fiskalskompetent biträde ingå i en med hovrättsfiskalerna och fiskalsaspiranterna gemensam befordringsgång, vari sker en successiv uppflyttning från 15 till 21 lönegraden på löneplan A. I allmänhet äro tingssekreterare och fiskalskompetenta biträden placerade i 19 eller 21 lönegraden. De åtnjuta lön enligt löneklass, som med två enheter överstiger den löneklass vari de äro placerade.

Städernas domare avlönas enligt vederbörande stads för rådhusrätten och magistraten gällande löne- och pensionsreglementen. Lönestaterna underställas Kungl. Maj:t för fastställelse. Borgmästarnas, rådmännens och assessorernas nuvarande lönegradsplacering framgår av följande uppställning:

	Löneplan A					Löneplan B						
	23	24	25	26	27	1	2	3	4	5	6	7
Borgmästare	—	—	—	—	—	1	3	14	10	8	2	2
Rådmän	2	—	3	25	31	121	28	386	—	—	—	—
Assessorer	—	8	10	25	17	435	—	—	—	—	—	—

¹ Rådmännen i Uppsala, Västerås, Örebro, Borås, Linköping och Eskilstuna.

² Rådmännen i Norrköping och Hälsingborg.

³ Rådmännen i Stockholm, Göteborg och Malmö.

⁴ Assessorerna i Stockholm.

Utöver lön enligt lönegrad uppstår ordförande på avdelning i de största rådhusrätterna särskilt arvode. Även vice ordförande har stundom arvode utöver lönen. Dessutom har i Stockholm även rådmän, som ej är vice ordförande, särskilt arvode.

Rådhusrättsdomarna under assessorsgraden i de tre största rådhusrätterna ha lön enligt reglerad befordringsgång, i Stockholm mellan lönegraderna A 19 och 25 samt i Göteborg och Malmö mellan lönegraderna A 21 och 23.

Undantagsvis förekommer alltjämt, att ledamot av rådhusrätt avlönas enligt sportelsystem.

Arbetsvolym m. m.

Ehuru magistratsstädernas folkmängd avsevärt understiger domsagornas, svara rådhusrätterna för den större delen av rättsskipningen vid underrätterna. Följande tabell utvisar antalet till underrätterna inkomna tvistemål och brottmål åren 1956—1959:

	Domsagor		Rådhusrätter	
	Antal	%	Antal	%
1956.....	56 493	41,9	78 496	58,1
1957.....	59 933	42,6	80 765	57,4
1958.....	60 562	41,9	83 853	58,1
1959.....	62 068	41,6	87 158	58,4

Indelningen av domsagor och rådhusrätter efter antalet under 1959 inkomna mål framgår av följande tabell:

Antalet inkomna mål	Domsagor	Rådhusrätter
under 200.....	3	1
201— 500.....	62	14
501— 1 000.....	48	15
1 001— 2 000.....	5	11
2 001—10 000.....	—	2
över 10 000.....	—	2

Enligt särskilda bestämmelser skola vissa mål och ärenden upptagas endast av rådhusrätt eller av viss rådhusrätt.

1. Tryckfrihetsmål upptages enligt 12 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen av rådhusrätt i stad som är säte för länsstyrelse eller, om rådhusrätt ej finnes i staden, av den rådhusrätt inom länet, som enligt Konungens förordnande är behörig att för länet upptaga sådana mål. Konungen äger förordna, att även annan rådhusrätt inom länet skall äga upptaga tryckfrihetsmål. Finnes ej rådhusrätt inom länet, äger Konungen utse rådhusrätt utom

länet att vara domstol för länet i tryckfrihetsmål. I administrativ väg har förordnats, att rådhusrätterna i Norrköping, Hälsingborg, Borås och Eskilstuna äga upptaga tryckfrihetsmål. För Skaraborgs län, som saknar rådhusrätt, upptagas tryckfrihetsmål av rådhusrätten i Jönköping.

2. Enligt 313 § sjölagen och 84 § sjömanslagen är rådhusrätt första domstol i mål, som bedömas efter dessa lagar. Även vissa mål rörande fartygsinteckning skola jämlikt 38 § lagen den 10 maj 1901 om inteckning i fartyg instämmas till rådhusrätt. Sjörättsmål kunna dock anhängiggöras även vid häradsrätt, därest Kungl. Maj:t i samband med landsrättsföreläggning av stad förordnat att häradsrätten skall upptaga sjörättsmål för vilka rådhusrätten i staden varit rätt domstol. Om rätt för Kungl. Maj:t att meddela sådant förordnande äro bestämmelser meddelade i lagen den 4 juni 1937 om behörighet för häradsrätt att upptaga sjörättsmål. Mål angående klander av dispasch skola alltid behandlas vid rådhusrätt.

3. Patentmål upptages enligt 23 § 1 mom. Kungl. förordningen den 16 maj 1884 angående patent vid Stockholms rådhusrätt.

4. I vissa fall då enligt allmänna forumregler behörig domstol ej finnes, skall mål upptagas av Stockholms rådhusrätt. Bestämmelser härom äro meddelade beträffande tvist om arv, testamente eller bodelning i 10 kap. 9 § RB, äktenskaps- och boskillnadsmål i 15 kap. 4 och 15 §§ GB samt mål och ärenden rörande äktenskaplig börd, faderskap till barn utom äktenskap, adoption samt vårdnad och underhåll i 20 kap. 14 § FB.

5. Inskrivningsdomaren vid Stockholms rådhusrätt handlägger för hela landet ärenden angående inteckning i fartyg, 3 § 1901 års lag om inteckning i fartyg, samt inskrivningsärenden rörande luftfartyg, 2 § lagen den 12 maj 1955 om inskrivning av rätt till luftfartyg. Lagfart av järnväg samt inteckning i järnväg sökes hos någon av inskrivningsdomarna i Stockholm, Jönköping och Kristianstad, 3 och 8 §§ Kungl. förordningen den 15 oktober 1880 innefattande särskilda föreskrifter angående bl. a. lagfart och inteckning av järnväg.

6. Ärenden rörande förlagsinteckning upptagas som regel av inskrivningsdomare i rådhusrätt. Jämlikt 2 § Kungl. förordningen den 13 april 1883 angående förlagsinteckning skola nämligen dessa ärenden upptagas, om rörelsen drives i stad där rådhusrätt finnes, av inskrivningsdomaren därstädes och eljest av inskrivningsdomaren för den stad där länsstyrelsen har sitt säte.

Finansiering

Som framhålles i direktiven bestridas kostnaderna för häradsrätternas verksamhet icke till alla delar av statsverket. Tingslagen, d. v. s. invånarna i häradsrättens domkrets, hålla häradsrätterna med tingshus och kanslilokaler jämte möbler och andra dylika inventarier samt svara dessutom för uppvärmning, belysning och städning av lokalerna.

Finansieringen av rådhusrätterna är ej en uteslutande kommunal angelägenhet. För rättegångsväsendet i allmänhet utgå vissa statsanslag, varur bestridas bl. a. ersättning till sakkunniga ledamöter i rådhusrätt, vittnen, parter och rättegångsbiträden samt kostnader enligt lagen om fri rättegång. Men även indirekt bidrager staten till finansieringen av rådhusrätterna. Det föreligger nämligen samband mellan magistratsstädernas skyldighet att själva bekosta rättsskipningen samt de olika rättigheter och förmåner — ersättning för mistad tolag, donationsjordar m. m. — som staten tillhandahåller dessa städer eller vissa av dem. Som ett statligt bidrag till städernas utgifter för rättsskipningen kunna också anses de allmänna rättegångsavgifter som allmänheten har att erlægga i form av lösen för olika ämbetsåtgärder; denna lösen tillfaller i regel stadens kassa.

Om kostnadsregleringen mellan staten och stad, vars rådhusrätt upphör, äro bestämmelser meddelade i lagen den 17 juni 1932 om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende. I denna lag skiljs mellan två fall av landsrättsförläggning, *dels* sådan som sker på framställning av stad eller eljest med stadens samtycke (1 §) och *dels* sådan, varom Kungl. Maj:t även utan stadens samtycke äger förordna (2 §); i det senare fallet är fråga om stad, där domstols- och magistratsgöromålen ej bereda sysselsättning åt, förutom borgmästaren, minst två lagfarna ledamöter i rådhusrätten. Vid landsrättsförläggning enligt 1 § blir den ekonomiska uppgörelsen mellan staten och staden helt beroende av den överenskommelse som träffas mellan Kungl. Maj:t och staden; några regler härom innehåller lagen inte. Där emot äro de ekonomiska förutsättningarna för landsrättsförläggning enligt 2 § fastställda i lagen. I sådant hänseende föreskrives, att statsverket skall övertaga staden åliggande skyldighet beträffande avlöning till innehavare av befattning, som genom rådhusrättens upphörande indrages, och pension till honom och hans familj. Om för staden uppstår utgift genom förpliktelse att bidraga till hållande av tingshus eller genom inrättande av nya tjänster eller eljest för stadens förvaltning eller om staden nödgas avstå från inkomst eller rättighet, skall, såvitt ej utgiften eller förlusten motsvaras av besparing eller annan ekonomisk förmån som beredes staden genom rådhusrättens upphörande, sådan utgift och förlust ersättas av statsverket. Grunden för dessa bestämmelser är att en landsrättsförläggning enligt 2 § ej får inverka försämrande på stadens ekonomi. Vid de beslut om landsrättsförläggning som meddelats på senare år har Kungl. Maj:t — vare sig 1 eller 2 § tillämpats — förbehållit sig rätt att framdeles, i samband med reglering av städernas särskilda rättigheter och skyldigheter i förhållande till staten eller i annan ordning, meddela de beslut som kunna föranledas av att staden befrias från utgifter för rådhusrätt och magistrat m. m.

2 kap. Rådhusrätternas förstatligande

Med ikraftträdandet den 1 januari 1955 av nya kommunallagen skildes magistraten från befattningen med kommunala uppgifter. I utredningsdirektiven framhålles, att nämnda reform aktualiserat frågan om rådhusrätternas ställning i såväl organisatoriskt som finansiellt hänseende. Till spörsmålet om stadsdomstolarnas organisation återkommer utredningen i de närmast följande kapitlen. Om utredningsuppdraget i vad avser frågan om finansieringen av rådhusrätterna innehålla direktiven bl. a. följande:

»Denna fråga har samband med spörsmålet om städernas särskilda rättigheter och skyldigheter. Bland dessa rättigheter bör här i främsta rummet nämnas rätt till tolagsersättning. Tolag var en skatt, som i äldre tider utgick vid in- och utförsel av varor i stapelstäder, och rätten att upptaga tolagen har av kronan beviljats städerna i deras privilegier eller i särskilda resolutioner. Ändamålet med tolagen har oftast angivits vara att densamma skulle tjäna stadens magistrat till underhåll. Sedan lång tid tillbaka föreligger ej längre någon rätt för städerna att uppbära tolag, men städerna åtnjuter i stället viss ersättning härför av statsverket. Fall torde dessutom föreligga, då städer åtnjuter andra förmåner, som tillkommit såsom bidrag från staten till kostnader för rådhusrätter eller till avlöning åt borgmästare och rådmän. Städerna har även vissa andra särskilda rättigheter, vilka ej sammanhänger med deras skyldighet att bekosta magistrat och rådhusrätt. Enligt vad jag inhämtat avser chefen för finansdepartementet att inom kort till behandling upptaga frågan om utredning angående städernas rättigheter och skyldigheter i dylika hänseenden. Denna fråga bör därför falla utanför de sakkunnigas uppdrag. Med hänsyn till det samband som råder mellan de nu berörda frågekomplexen måste givetvis ett nära samarbete äga rum mellan utredningarna.»

Den i detta avsnitt av direktiven åsyftade utredningen angående städernas rättigheter och skyldigheter ankommer på 1955 års stadsutredning. Mellan denna utredning och stadsdomstolsutredningen har den arbetsfördelningen överenskommit, att stadsdomstolsutredningen skall ur allmänna, såväl statliga som kommunala, synpunkter överväga frågan huruvida staten bör övertaga magistratsstädernas kostnader för rättsskipningen; stadsutredningen åter förväntas utreda frågan om de ekonomiska förutsättningarna och formerna för ett sådant övertagande. Uppenbart hör denna senare fråga så nära samman med den förra, att det förslag som med utgångspunkt från den nämnda arbetsfördelningen framlägges i detta

kapitel ej kan innebära annat än en programförklaring. Dennas förverkligande beror av statsmakternas ställningstagande till stadsutredningens förslag i ämnet.

Även med den begränsning av utredningsuppdraget som följer av den nyssnämnda arbetsfördelningen tarvar ämnet för den följande framställningen en närmare precisering. Ett förstatligande av rådhusrätterna behöves ej innebära, att staten ikläder sig samtliga kostnader för rättsskipningen i de nuvarande magistratsstäderna. Såsom framgår av redogörelsen för den gällande underrättsorganisationen bestrider staten icke ensam kostnaderna för häradsrätternas verksamhet. Kostnaderna för häradsrätternas lokaler och vissa andra därmed förenade utgifter äro ett kommunalt besvär, som bäres av tingslagen. Enligt direktiven har utredningen att utgå från att städerna alltjämt skola hålla domstolarna med inredd lokal i samma omfattning som de tingshusbyggnadsskyldige. Med denna utgångspunkt innefattar förstatligandefrågan i huvudsak spørsmålet hurvida staten skall övertaga kostnaderna för löner och pensioner till stadsdomstolarnas befattningshavare, ersättningar till städernas nämndemän, förbrukningsmateriel o. d. Till frågan om den närmare fördelningen på stat och kommun av det senare slaget av utgifter återkommer utredningen vid behandlingen av tingshusbyggnadsskyldigheten. Stundom möter den uppfattningen att ett förstatligande av städernas domstolar innebär, att dessa domstolar skola vara organiserade efter mönster från häradsrätterna. En sådan organisationsförändring behöves dock uppenbart icke följa därav att staten övertager det ekonomiska ansvaret för stadsdomstolarna. Vare sig dessa domstolar bibehållas såsom kommunala eller de förstatligas får deras organisation bestämmas efter rättsvårdens krav och med beaktande av samhällsekonomiska synpunkter. Avvägningen mellan dessa intressen bör i princip vara oberoende av huvudmannaskapet för domstolarna.

Som skäl för statens övertagande av det ekonomiska ansvaret för rådhusrätterna brukar vanligen anföras, att rättsskipningens ordnande och bekostande är till sin natur en statens uppgift och att de samhällsförhållanden som i äldre tider motiverade, att städerna i judiciellt hänseende intogo en särställning, numera förändrats. Med denna motivering föreslog processkommissionen, att rådhusrätterna skulle förstatligas. Vid antagandet 1931 av grunderna för rättegångsreformen godkändes denna mening också i princip av Kungl. Maj:t och riksdagen. I och för sig synes frågeställningen om rättsskipningens natur av statlig eller kommunal uppgift ej ge någon otvetydig ledning vid övervägande av spørsmålet om finansieringen av rådhusrätterna. Någon allmänt vedertagen, principiellt grundad skiljelinje mellan statliga och kommunala angelägenheter finnes icke. Rättsordningens upprätthållande och — som ett led däri — omsor-

gen om domstolarna är dock en av samhällets viktigaste uppgifter. Det är ock ovedersägligt, att rättegångsordningen med de problem densamma rymmer rörande domstolars inrättande och kompetens, deras sammansättning och arbetsordning samt förfarandet i rättegång måste för hela riket ordnas efter i huvudsak enhetliga grunder och att regleringen härav måste ankomma på Kungl. Maj:t och riksdagen. Det kommunala huvudmannaskapet för rådhusrätterna utgör dock inget principiellt hinder för statsmakterna att lagstiftningsvägen och i administrativ ordning bestämma om dessa domstolars organisation. Men vid utövandet av denna bestämmanderätt måste hänsyn tagas till att städerna själva tillhandahålla medlen, och i vissa hänseenden begränsar detta statsmakternas inflytande över rättsskipningen i städerna.

Sedan staten i rättsvårdens intresse övertagit rättsskipningen i de mindre städer, vilkas ekonomiska bärkraft ej förslår för upprätthållandet av en rättsskipning av tillräcklig styrka — en reform som i huvudsak slutförts — återstå endast sådana städer med egen jurisdiktion, som i och för sig ha ekonomiska resurser att hålla egen domstol. I vissa hänseenden torde den kommunala jurisdiktionen i dessa städer vara till fördel för rättsskipningen. Närheten till huvudmannen kan innebära ökade möjligheter att smidigt anpassa domstolsorganisationen efter lokala eller tillfälliga förhållanden. Den kommunala omvårdnaden om rättsskipningen lär också på många håll bidra till att hålla intresset för domstolarna och deras verksamhet levande bland medborgarna. Magistratsstädernas förpliktelser beträffande rättsvården ha i viss mån en motsvarighet i tingslagens mindre omfattande skyldighet att svara för häradsrätternas lokalbehov. Förslag att staten skulle övertaga tingshusbyggnadsskyldigheten har av riksdagen avisats bl. a. av det skälet, att åtgärder böra undvikas, som innebära ett försvagande av allmänhetens anknytning till rättsskipningen (första lagutskottets utlåtande 1948 nr 10). De nuvarande magistratsstäderna ha också i allmänhet erkännansvärt väl sört för sina domstolar. I anledning av en motion om utredning rörande förstatligande av rådhusrätterna uttalade 1949 års riksdag, att erfarenheterna icke givit vid handen, att de kvarvarande rådhusrätterna skulle vara olämpligt organiserade. Kravet på förstatligande hade därför enligt riksdagens mening knappast någon aktualitet ur rättsvårdens synpunkt (första lagutskottets utlåtande 1949 nr 20). Riksdagen fastslog dock, att rättsskipningen i våra dagar framstår som en statlig uppgift, vilken bör omhändervhas av statligt anställda domare.

Som ett skäl för rådhusrätternas förstatligande har ofta anförts önskemålet att komma till rätta med de olägenheter som följa av domarkårens splittring i en statlig och en kommunal grupp av domare. Den statliga och den kommunala domarbanan ha kommit att var för sig utgöra i stort sett slutna enheter. Övergång från den ena banan till den andra har förekommit endast sparsamt och då som regel endast i den riktningen att statligt

anställda domare utnämnts till borgmästare. Den för rättsskipningen värdefulla domarutbildning som vinnes genom tjänstgöring i olika domstolar — övrrätter och underrätter, domstolar på landet och domstolar i stad — har härigenom ej kunnat förverkligas i den utsträckning som varit önskvärd. Särskilt rådhusrätternas domare ha i alltför hög grad varit hänvisade till tjänstgöring så gott som uteslutande vid den egna domstolen. Det har ock för rådhusrätternas rekrytering varit en nackdel, att stadsdomare i allmänhet ej kunnat påräkna befordran till statlig domartjänst. Desto kännbarare ur rekryteringssynpunkt har stadsdomarnas bundenhet till den egna domstolen varit som övergången från den statliga domarbanan i allmänhet skett till de högsta kommunala domartjänsterna, borgmästarbefattningarna. Dessa med domarkårens splittring förbundna olägenheter ha vid flera tillfällen påtalats av riksdagen. Olika utredningar ha även framlagt förslag om ökad cirkulation mellan de båda domarbanorna. Hitintills ha dock ej några egentliga resultat vunnits. Olika hetererna i fråga om domarnas tillsättning, tjänstgöring och avlöning ha medfört svårigheter att nå den eftersträfvade samordningen. De nyligen vidtagna lagändringar varigenom underrätternas domförhållsregler och därmed domarnas arbetsuppgifter bringats närmare samman ha väl ökat möjligheterna att komma till rätta med hithörande problem. En fullständig samordning av domarkåren torde dock ej vara genomförbar utan att rådhusrätterna förstatligas. Att frågan om en samordning måste bringas till sin lösning senast i samband med ett förstatligande har understrukits av riksdagen (första lagutskottets utlåtande 1953 nr 42).

Ytterligare en med den kommunala rättsskipningen förenad olägenhet för rättsvården ligger i den nuvarande ordningen för tillsättning av domare i rådhusrätt. Ur principiell synpunkt bör utnämning av domare ej bero av val. Visserligen bjuda gällande regler för tillsättning av borgmästare och rådmän vissa garantier för att allmänna befodringsgrunder skola vinna beaktande. Med valprincipen följer dock alltid risk för ovidkommande hänsynstaganden, och redan förefintligheten av en sådan risk kan avhålla dugande domare från att söka befattning vid rådhusrätt.

De nu nämnda med den kommunala jurisdiktionen förenade olägenheterna kräva givetvis beaktande vid övervägande av förstatligandefrågan. Denna måste emellertid främst ses i ett vidare sammanhang. Ur rättsvårdssynpunkt kan frågan därvid bli föremål för annan bedömning än den vartill erfarenheterna hitintills givit anledning. Så länge rättsskipning och kommunalförvaltning voro förenade hos magistraten, utgjorde magistratens underhåll och förkovran ett påtagligt kommunalt intresse. I rådhusrätternas ledamöter hade staden för sin förvaltning tillgång till ett tjänstemannaelement, som i äldre tider eljest ej stod till buds. Omvårdnaden om rådhusrätten kom omedelbart stadens kommunalförvaltning till godo. Allt eftersom tyngdpunkten i magistratens arbete — av olika anledningar som

i detta sammanhang ej behöva redovisas — försköts mot de dömande uppgifterna, blevo städerna hänvisade att uppbygga och bekosta en ny förvaltningsapparat i magistratens ställe. Samtidigt förlorade städerna mycket av sitt tidigare inflytande över magistratens organisation och tillsättningen av magistratsledamöterna. Genom 1953 års kommunallag avskaffades formellt den befattning med de kommunala angelägenheterna som magistraten faktiskt i allt väsentligt redan tidigare förlorat. Under förarbetena till denna lagstiftning framförde städerna önskemål om rådhusrätternas förstatligande. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 29 juni 1946 hemställde sålunda styrelsen för svenska stadsförbundet, att kommunallagsreformen borde utsträckas att omfatta även frågan om statens övertagande av kostnaderna för rättsskipningen. På stadsfullmäktiges uppdrag gjordes liknande framställningar av Stockholms stads myndighefer. I dessa framställningar anmärktes såsom oegentligt eller i vart fall otillfredsställande, att endast vissa städer skulle vara belastade med kostnader för rättsskipningen, vars ordnande i övrigt till stor del föll utanför städernas inflytande. Att ett förstatligande av rådhusrätterna ej kom till stånd i samband med kommunallagsreformen sammanhängde bl. a. med att tiden ännu ej ansågs mogen att helt avskaffa magistraten. Denna har, såsom tidigare nämnts, allttjämt att ombestyras åtskilliga statliga administrativa uppgifter, vilkas anknytning till ett kommunalt organ kan vara till fördel för städerna. Statsmakterna ha emellertid förutsatt, att frågan om rådhusrätternas förstatligande skulle upptagas till prövning i samband med magistratens avveckling. I nästa avdelning av detta betänkande kommer utredningen att föreslå en utskiftning av magistratens återstående funktioner på olika statliga och kommunala myndigheter. Genomföres detta förslag, försvinner det till synes sista motivet för bibehållande av skillnaden i fråga om huvudmannaskapet för underrätterna. Städerna själva torde därefter ej finna några fördelar förenade med den egna jurisdiktionen. Den nuvarande ordningen måste då anses som en ekonomisk orättvisa i jämförelse med förhållandena i landet i övrigt. Redan rättviseskäl tala således för att magistratsstäderna befrias från den ekonomiska bördan att hålla egen domstol. Skulle detta rättvisekrav ej tillgodoses, uppkommer risk för att städernas hitintills ådagalagda intresse för rättsskipningens handhavande försvagas. För rättsvården menliga följder kunna därav uppkomma. I vart fall torde det i längden ej ligga i rättsvårdens intresse, att den som svarar för domstolarnas underhåll till stor del saknar inflytande över domstolarnas inrättande och verksamhet. Måhända kan göras gällande, att den nuvarande ordningen redan utsatt rättsvården för påfrestningar. Erfarenheten visar, att de förhandlingar om löne- och tjänstevillkor som numera äga rum mellan domarnas intresseorganisationer samt de statliga och kommunala arbetsgivarna medfört större risker för arbetskonflikter vid de kommunala domstolarna än vid de statliga.

Såsom torde framgå av det föregående hör enligt utredningens mening staten övertaga rättsskipningen i magistratsstäderna. Vad som från rättsvårdssynpunkt närmast aktualiserar en sådan reform är önskemålet att få till stånd en enhetlig domarkår och ökad cirkulation mellan domstolarna samt en lämpligare ordning för tillsättning av domare än den som nu gäller med avseende å borgmästare och rådmän. På längre sikt hör också tagas i beaktande, att, sedan magistraten avvecklats, städernas intresse för rättsskipningens handhavande kan avtaga och rättsvården därav lida skada. Ett väsentligt skäl för ett förstatligande är vidare, att magistratsstäderna ha befogade anspråk att befrias från kostnader, som icke medföra några fördelar i jämförelse med dem andra kommuner åtnjuta. Det kan icke ligga i det allmännas intresse att bibehålla en ordning, som kan uppfattas som en ekonomisk orättvisa och för vilken de historiskt betingade förutsättningarna ej längre äro för handen. Såsom anmärkts i inledningen till detta kapitel ankommer det inte på stadsdomstolsutredningen att taga ställning till frågan om den ekonomiska uppgörelse mellan staten och städerna som är att förutse vid ett förstatligande. Utan att föregripa de resultat vartill de för denna fråga särskilt tillkallade sakkunniga må komma anser sig utredningen kunna göra det allmänna uttalandet, att rättsskipningens förstatligande torde komma att för åtskilliga städer medföra en ekonomisk lättnad, i vart fall på längre sikt. Vad beträffar städer för vilka fråga kan uppkomma om minskning eller indragning av särskilda, städerna beviljade förmåner och rättigheter låta sig fördelarna ur kommunal synpunkt av ett förstatligande för närvarande ej bedöma.

3 kap. Utgångsläget för reformer

Direktiven

Om utredningsuppdraget i vad avser frågan om underrätternas organisation innehålla direktiven för de sakkunniga följande:

»Utredningen bör i första hand taga ställning till den organisation av rådhusrätterna, som ur rättskipningens synpunkt framstår som den lämpligaste, och därvid beakta förhållandet mellan dessa domstolar och övriga allmänna underrätter. Processkommissionens principuttalande innebar, att underrättsorganisationen skulle vara enhetlig. Härvid anförde emellertid kommissionen att detta icke med nödvändighet behöves medföra, att underrätterna i hela landet ordnas efter fullkomligt enahanda grunder, så att icke någon olikhet får finnas mellan underrätten i en stad och underrätten på landsbygden. Enligt kommissionens mening måste dock vissa gemensamma drag sammanhålla underrätterna till en enhetlig typ, i vilken organisatoriska variationer medgives.

Den huvudsakliga organisatoriska skillnaden mellan häradsrätt och rådhusrätt ligger för närvarande i domstolens sammansättning. Medan häradsrätten sedan gammalt består av härads hövding och nämnd, är grundformen för rådhusrätten ett kollegium av lagfarna domare. Betydelsefulla undantag från denna regel finnes dock. Sålunda infördes i samband med rättegångsreformen efter mönster från häradsrätterna en ny form för rådhusrättens sammansättning i vissa grövre brottmål, nämligen en lagfaren domare och nämnd. Även andra undantag förekommer.

Då det gäller att taga ställning till rådhusrätternas sammansättning, kan vissa omständigheter, såsom processkommissionen framhöll, tala för en mera enhetlig typ av allmänna underrätter både för land och för stad. Å andra sidan bör också beaktas att den kollegialt sammansatta domstolen har vunnit hävd i städerna. Visserligen torde denna domstolsform mindre ha sin grund i processuella överväganden än i det förhållandet att rådhusrätten framvuxit såsom stadens styrelse. Vissa grupper av mål, för vilkas avgörande ett juristkollegium är särskilt lämpligt — t. ex. tvistemål rörande invecklade ekonomiska förhållanden — torde emellertid vara vanliga huvudsakligen i större städer, och vägande praktiska skäl kan därför tala för att den kollegiala domstolsformen skulle kunna förekomma åtminstone i dessa städer. Det bör ankomma på utredningen att närmare genomgå och värdera de olika synpunkter som kan anläggas på frågan om rådhusrätternas sammansättning.

En viktig fråga som härvid bör beaktas gäller lekmannainflytandet. Det finns anledning att överväga ett vidgat lekmannainflytande i rådhusrätterna, särskilt i brottmål och i sådana tvistemål som rör familjerättsliga förhållanden. Frågan om formerna för lekmännens deltagande i rådhusrätternas rättskipning blev ingående behandlad under förarbetena till den nya rättegångsbalken och olika förslag härom övervägdes. Sålunda innebar det av processlagberedningen framlagda för-

slaget en samverkan mellan flera lagfarna ledamöter och nämnd. Den ståndpunkt, som vid rättegångsbalkens antagande slutligen togs till omfattningen och formerna för lekmannainflytandet i rådhusrätt, bör icke hindra att dessa frågor nu, i belysning av den hittills vunna erfarenheten, upptages till en förutsättningslös granskning. Det bör sålunda övervägas, om det kan anses lämpligt att tillskapa nya former för lekmännens deltagande, t. ex. såsom meddomare jämte en eller flera lagfarna ledamöter. Även om nuvarande system med en lagfaren domare och nämnd bibehålles, bör det övervägas, huruvida icke antalet i varje mål deltagande nämndemän bör minskas och de nuvarande reglerna om nämndemännens rösträtt ändras. Det mest ändamålsenliga vore måhända att — trots svårigheterna att finna en klar och otvetydig avgränsning — upptaga skilda regler för domstolens sammansättning och lekmännens medverkan för olika typer av mål. I den mån så betingas av de förslag som de sakkunniga vill framlägga för domstol i större eller medelstora städer, bör de sakkunniga vara oförhindrade att också ingå på frågan om häradsrätts sammansättning och reglerna för häradsnämndens rösträtt.

Därest rådhusrätt såsom i det följande förordas, befrias från sina åligganden att såsom magistrat handlägga administrativa ärenden rörande staden, kan frågan om den lämpliga domkretsindelningen övervägas helt ur rättsvårdens synpunkt. Åtskilliga omständigheter torde emellertid inverka på denna fråga. Huruvida en stad bör bibehållas såsom egen domkrets är sålunda beroende av den förut berörda frågan om domstolens sammansättning och spørsmålet i vad mån domstolssuppgifterna kan beräknas bereda full sysselsättning åt domstolens lagfarna ledamöter. Av betydelse torde även vara den ordning för domstolens ordinarie sammanträden som anses böra gälla. Utredningen bör taga ställning till vilka grunder som skall tillämpas, då det gäller att bestämma om stad skall utgå egen domkrets eller ingå i en domsaga med större domsområde.»

Instansordningen

Såsom framgår av dessa direktiv har utredningen icke att begränsa sina förslag till domstolsorganisationen i magistratsstäderna. Även frågan om häradsrätternas sammansättning och underrätternas domkretsindelning hör under utredningsuppdraget. Härmed aktualiseras hela problemet om organisationen av de allmänna domstolarna i första instans. Emellertid utgör detta problem endast en del av ett större saksammanhang, omfattande det allmänna domstolsväsendet i dess helhet, rättsskipningsuppgifternas fördelning på olika instanser, rättsmedlens anordnande och rättegångsförfarandet i de olika instanserna. Om instansordningen och därmed sammanhängande spørsmål nämnes ingenting i direktiven. Detta förhållande har utredningen likväl ej ansett hindra, att även dessa spørsmål tagas upp till övervägande i samband med en reform av underrätterna. Men uppenbart kan ej komma i fråga att riva upp grunderna för den allmänna domstolsorganisationen.

Det är ett för vårt rättegångsväsen utmärkande drag, att de allmänna domstolarnas kompetens sträcker sig över vida områden och att processen vid dessa domstolar är till stora delar enhetligt reglerad oavsett målens beskaffenhet och vikt. Specialprocess vid särskilda domstolar förekommer

visserligen, men endast inom ganska snävt begränsade områden såsom i mål om kollektivavtal, vattenmål, jorddelningsmål och expropriationsmål. Dessutom äro i ett antal lagar och författningar beträffande olika grupper av mål såsom äktenskapsmål, konkursmål, utökningsmål, sjörättsmål, patentmål och militära rättegångsmål processuella bestämmelser meddelade, vilka i skilda hänseenden innebära avvikelser från rättegångsbalkens regler rörande den allmänna processen. I huvudsak är dock rättegångsbalken tillämplig med avseende å processen även i dessa grupper av mål.

Till grund för rättegångsbalkens system av regler om instansordningen ligger uppfattningen att för målens utredning två instanser, underrätt och hovrätt, skola stå parterna till buds. Högsta domstolens huvudsakliga uppgift är att tillvarataga rättsskipningens enhet, däremot icke att vara instans för målens utredning. I överensstämmelse med dessa grunder för instansordningen skola praktiskt taget alla mål anhängiggöras vid underrätt. Rättegångsbalken medger avvikelser från denna huvudregel endast beträffande mål om vissa ämbetsbrott, vilka skola upptagas direkt i hovrätt eller högsta domstolen; mot beslut av advokatsamfundets styrelse rörande medlemskap i samfundet kan ock enligt 8 kap. 8 § RB talan i vissa fall fullföljas omedelbart till högsta domstolen. Av grunderna för instansordningen följer vidare, att underrätternas domar alltid kunna underställas hovrätts prövning ävensom att fullföljd från underrätt direkt till högsta domstolen icke är medgiven. I princip står fullföljdsrätt från hovrätt till högsta domstolen öppen i samma utsträckning som beträffande fullföljd till hovrätt. Med hänsyn till högsta instansens särskilda uppgift att svara för rättsskipningens enhet — en uppgift som kräver begränsning av måltillströmningen till denna instans — gäller emellertid som villkor för att talan mot hovrätts dom i dit fullföljt mål skall komma under högsta domstolens prövning, att högsta domstolen lämnat tillstånd därtill; endast talan, som i mål om allmänt åtal föres av riksåklagaren eller av justitiekanslern eller riksdagens justitieombudsman eller militieombudsman är undantagen från prövningstillstånd. Tillståndsprövningen, som ankommer på tre justitieråd, innebär en, om ock begränsad, saklig prövning av målet. Med visst fog kan därför göras gällande, att varje mål oavsett beskaffenhet och vikt kan bli föremål för prövning i tre instanser.

En rättegångsordning enligt detta system medför särskilda problem i fråga om underrätternas organisation. Dessa domstolars uppgifter äro i hög grad växlande. Målen variera från bagatellsaker till de mest ingripande och allvarliga avgöranden. Många mål äro enkla och rutinbetonade, andra äro invecklade och svårbedömda och fordra stundom särskild juridisk eller teknisk expertis. Helt naturligt ställa olika mål olika krav på domstolarnas organisation. På många håll utomlands har man i konsekvens härmed inrättat enklare domstolar för enklare mål och domstolar med starkare organisation för de mera krävande målen. Stundom ha målen fördelats mel-

lan allmän underrätt och närmast högre domstol, vilken såsom första instans har att upp taga de viktigare målen. Exempel härpå erbjuder rättegångsordningen i Danmark. De danska landsretterne, vilka närmast motsvara våra hovrätter, äro överinstans i förhållande till underretterne men ha samtidigt att som första domstol upptaga de viktigare målen. Under det att underretterne alltid sammansättas med endast *en* juristdomare, medverka i landsretterne alltid minst tre sådana domare; i båda instanserna deltaga dessutom lekmän vid handläggningen av vissa mål. En annan grund för målens fördelning på skilda domstolar än denna efter målens större eller mindre vikt är den i åtskilliga länder förekommande anordningen med särskilda domstolar för tvistemål och för brottmål eller med domstolar för speciella grupper av mål t. ex. handels- och sjöfartsdomstolar eller brottmålsdomstolar för mål mot unga brottslingar. Avsikten med en sådan uppdelning av domstolarna har varit att tillförsäkra domstolarna speciell sakkunskap inom mera begränsade rättsområden. I Danmark finnes Sjø- og Handelsretten i Köpenhamn som en särskild fristående domstol för behandling av mål i vilka kräves fackkunskap i handel eller sjöfart. Domstolen består av en juristdomare och två eller fyra handels- eller sjöfartskunniga ledamöter. Domstolens avgöranden överklagas direkt till höjesteret. En annan lösning för processen i specialbetonade mål är att i sådana mål ge de allmänna domstolarna ändrad sammansättning, vanligen genom insättande i domstolen av sakkunniga lekmän. Tidigare tillämpades denna metod i fråga om handelsmål i vårt land. Vid de största rådhusrätterna kunde i sådana mål domstolen på parternas begäran sammansättas med två lagfarna ledamöter och två handelskunniga män. Denna sammansättningsform, som i praktiken sällan utnyttjades, upphävdes genom nya rättegångsbalken. Numera förekomma sakkunniga lekmän vid de allmänna domstolarna endast i patentmål och dispaschmål. I Danmark och Norge däremot är bruket av sakkunniga lekmän mera utbrett. I handels- och sjöfartsmål medverka sakkunniga lekmän vid vissa av de danska underretterne. I Norge skall i vissa kommuner finnas ett särskilt utvalg av domsmenn med sakkunskap i handel, sjöfart, industri, hantverk och byggnadsväsen, och dessa domsmenn fungera som bisittare i by- eller herredsretten i mål, som kräva särskild sakkunskap på ifrågavarande områden.

Under förarbetena till rättegångsbalken blev frågan om inrättande av olika domstolar i första instans föremål för överväganden. Processkommissionen diskuterade men avvisade tanken på en efter kvalitativa grunder genomförd allmän fördelning av målen antingen på olika underrätter med skilda organisationsformer eller efter mönster av det danska systemet på underrätt och hovrätt. Sitt negativa ställningstagande till denna fråga grundade kommissionen främst på farhågor för att domstolarna för de enklare målen skulle sjunka ner till bagatelldomstolar och försöksinstanser, som

ej kunde påräkna allmänt förtroende. För kommissionen representerade den gamla rättegångsordningen med rättsskipningens tyngdpunkt förlagd till underrätterna ett värde som icke borde förspillas. Ögonmärket vid en reform av domstolsorganisationen borde i stället vara att befästa den starka ställning underrätterna innehade. Till denna uppfattning anslöto sig ock statsmakterna. I propositionen till 1931 års riksdag angående huvudgrunderna för en rättegångsreform yttrade departementschefen, att en fördelning av målen i första instans på domstolar av lägre och högre kompetens icke står i god överensstämmelse med den djupt rotade åskådning som uppstår vår domstolsorganisation. En dylik anordning hade i vart fall skenet emot sig att innebära ett missgynnande av en part allenast för det hans sak är ringa, och den kunde därför lätt framstå som ett avsteg från grundsatsen om allas likhet inför lagen. Riksdagen yttrade allmänt, att vid de organisatoriska förändringar som betingades av ett ändrat rättegångsförfarande huvudvikten måste läggas på underrätternas organisation. Hos dessa domstolar måste på grund av sakens natur rättsskipningens tyngdpunkt ligga. Särskilt underströk riksdagen, att genom skapandet av starka underrätter minskas i hög grad behovet att fullfölja talan till högre instans.

Om sålunda allmän enighet rådde rörande olämpligheten av en allmän fördelning av målen på olika domstolar i första instans, voro meningarna mera delade i frågan om avvikelser från den allmänna rättegångsordningen för speciella grupper av mål. Särskilt beträffande tvistemålsprocessen framkommo en rad förslag om sådana avvikelser. Processkommissionen föreslog rätt för parterna att med förbigående av underrätt anhängiggöra vissa tvistemål i hovrätt som första instans. Denna prorogationsrätt skulle avse i stort sett alla tvistemål med undantag av dels mål av viss beskaffenhet såsom t. ex. mål om fast egendom, konkursmål och indispositiva familjerättsmål dels ock mål rörande mindre förmögenhetsvärde. Förslaget hade sin grund i en önskan att främja skyndsamheten i tvistemålsprocessen, särskilt i mål som kunde beräknas bli fullföljda till hovrätt. Ehuru icke direkt uttalat av kommissionen torde det få antagas, att förslaget ägde samband med den av kommissionen förordade ändringen att underrätt i större städer skulle i tvistemål bestå av endast *en* domare. Förutom detta prorogationsinstitut föreslog processkommissionen, att vid vissa hovrätter skulle inrättas särskilda avdelningar för handläggning av handels- och sjörättsmål; avdelningarna skulle bestå av två hovrättsdomare och tre handelskunniga ledamöter. Som skäl för detta förslag anfördes, förutom det starka behovet av skyndsamhet i handelstvister, intresset att tillförsäkra domstolen säker kännedom om en mängd för handeln säregna förhållanden. Till de föreslagna hovrättsavdelningarnas handläggning skulle höra dels såsom första instans mål, varom parterna överenskommit, att målet skulle där anhängiggöras, dels ock såsom andra instans alla till hovrätten fullföljda

handels- och sjörättsmål. Kommissionens förslag om prorogation till hovrätt och förläggande till hovrätt av särskilda handels- och sjöfartsdomstolar avstyrktes så gott som enhälligt från domarhåll. Särskilt anmärktes, att prorogationsrätten skulle vara ägnad att förringa underrätternas auktoritet. Advokatsamfundet däremot ansåg, att prorogationsinstitutet — förutsatt att prorogerade mål fingo fullföljas till högsta domstolen — skulle vara av stort praktiskt värde. I propositionen till 1931 års riksdag yttrade departementschefen, att beaktansvärda skäl kunde anföras för att till hovrätt som första instans förlägga vissa grupper av viktiga mål och att dessa skäl gjorde sig starkast gällande beträffande de framkomna förslagen om inrättande vid hovrätterna av särskilda avdelningar med sakkunniga bisittare för handels- och sjörättsmål. På denna punkt borde dock enligt departementschefens mening iakttagas den största varsamhet, då undandragande av vissa viktiga mål från de allmänna underrätterna var i hög grad ägnat att minska dessa domstolars kompetens och rubba deras starka och auktoritativa ställning, vilken enligt departementschefen utgjorde en av vårt domstolväsendes viktigaste tillgångar. Riksdagen, som anslöt sig till departementschefens uppfattning angående det nuvarande instanssystemets bibehållande, gjorde ej något särskilt uttalande beträffande vare sig prorogationsrätten eller handels- och sjöfartsavdelningarna vid hovrätt.

I det betänkande med förslag till ny rättegångsbalk, som processlagberedningen år 1938 avgav, återupptogs förslaget om prorogation till hovrätt av vissa tvistemål ehuru med en något annan utformning än den av processkommissionen förordade. Vid utformande av förslag till instansordning för den allmänna processen ansåg sig beredningen böra överväga, huruvida ej för avgörande av vissa tvister borde anordnas ett förfarande med allenast en instans. Syftet med ett sådant förfarande skulle vara att — utan efterstående av skäligen krav på säkerhet — tillgodose särskilt affärlivets behov av skyndsamma avgöranden. Skiljemannaförfarandet, som står till buds för detta behov, var enligt beredningens åsikt med hänsyn till garantierna för dess tillförlitlighet i många fall underlägset ett domstolförfarande. Beredningen ansåg därför starka skäl tala för att parterna vid sidan av skiljeförfarandet fingo tillfälle att anlita ett eninstansförfarande. Då någon fullföljd icke i dessa fall skulle vara tillåten, borde förfarandet förläggas till hovrätt. Från dessa utgångspunkter föreslog beredningen, att hovrätt skulle äga att omedelbart upptaga tvistemål, vari parterna överenskommit, att tvisten skulle upptagas av hovrätt och att vid hovrättens prövning skulle bero. I tvister av ekonomisk natur skulle dock tvisteföremålets värde överstiga 3 000 kronor; dessutom undantogs även vissa andra mål såsom äktenskaps- och fastighetsmål. Även detta förslag avstyrktes från domarhåll med motiveringen att förslaget skulle i ogynnsam riktning påverka underrätterna och deras anseende. I den proposition till 1942 års riksdag, vari framlades förslag till ny rättegångsbalk, uteslötos ur beredningens

förslag de bestämmelser som avsågo prorogation av tvistemål till hovrätt. Departementschefen erinrade därvid, att frågan om särskilda processformer för vissa grupper av mål, bl. a. handelsmål, borde upptagas i annat sammanhang. Med hänsyn härtill och då även enligt departementschefens mening vägande anmärkningar kunde göras mot beredningens förslag, borde förslaget icke vid den tidpunkten upptagas i lagstiftningen. Det särskilda utskott, inom vilket propositionen behandlades, anslöt sig på denna punkt till propositionen. Utskottet framhöll emellertid, att vid överläggningarna inom utskottet sympatier uttalats för den mening som omfattats av processlagberedningen. Utskottet underströk ock betydelsen av att frågan upptogs till närmare övervägande i samband med regleringen av processformerna för olika grupper av mål. Utskottets utlåtande i denna del godkändes av riksdagen.

I en år 1943 framlagd P.M. angående handläggning av handels- och sjöfartsmål återkom processlagberedningen till frågan om processen i dessa mål. Enligt ett av beredningen utarbetat utkast till lag om handläggning vid vissa rådhusrätter av handels- och sjöfartsmål skulle vid envar av rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg och Malmö finnas särskilda avdelningar för handläggning av handels- och sjöfartsmål, bestående av två lagfarna samt tre handels- eller sjöfartskunniga domare. Efter Konungens förordnande skulle sådana avdelningar kunna inrättas även vid rådhusrätt i annan stad. I fråga om instansordning och fullföljd skulle allmänna bestämmelser gälla. Dock skulle överenskommelse att ej fullfölja talan mot lägre rättsdom äga rättsverkan även i fråga om framtida tvist, härflytande ur visst i överenskommelsen angivet rättsförhållande; enligt rättegångsbalken äger utfästelse att ej fullfölja talan giltighet endast om den gjorts, sedan tvist uppkommit. Mot detta förslag riktades åtskillig kritik särskilt från näringslivets män. Man förordade i stället, att för behandlingen av vissa viktigare handels- och sjöfartsmål skulle inrättas en eller flera centralt förlagda, från de allmänna domstolarna fristående handels- och sjöfartsdomstolar, från vilka fullföljd skulle vara medgiven omedelbart till högsta domstolen. Mot processlagberedningens tanke att anknyta dessa domstolar till vissa rådhusrätter anmärktes, att särskilt å den lagfarne ordföranden måste ställas höga anspråk i fråga om såväl juridisk skicklighet och erfarenhet som fallenhet för handels- och sjöfartslivets praktiska sidor, egenskaper som icke med visshet voro att påräkna ens hos domarna i landets största rådhusrätter. Och mot förslaget att inordna domstolarna i den allmänna instansordningen framhölls att endast under förutsättning att domstolen erhöll en oomtvistlig auktoritetsställning kunde förväntas, att högt kvalificerade representanter för näringslivet skulle visa sig benägna att offra tid och krafter åt domarvärv; i en domstol, vars utslag i flertalet fall endast blev en etapp på vägen till målets slutliga avgörande, kunde sådan medverkan icke påräknas. I det betänkande processlagberedningen år 1944

framlade med förslag till lag om införande av nya rättegångsbalken m. m. bemötte beredningen de framkomna önskemålen om specialdomstolar för handels- och sjöfartsmål. Beredningen anförde här skäl av allmän processuell natur mot inrättande av specialdomstolar för särskilda rättsområden. En söndersplittring av domstolsorganisationen i ett större antal särskilda domstolar medförde alltid betydande olägenheter ur organisatorisk synpunkt, såsom svårigheter att åstadkomma en jämn arbetsfördelning mellan olika domstolar och ett fullständigt utnyttjande av tillgängliga arbetskrafter; detta förhållande kunde medföra, att allenast ett fåtal domstolar kunde inrättas för det speciella rättsområdet, varför parterna saknade lätt tillgång till domstolen. Dessa olägenheter, fortsatte beredningen, kunde särskilt vid en processordning, byggd på muntlighet och omedelbarhet, åsamka såväl det allmänna som parterna betydande kostnader samt även i hög grad förringa fördelarna av förfarandets muntlighet och omedelbarhet. Därest ej de rättsområden, för vilka specialdomstolar anvisades, voro skarpt avgränsade, ledde ock anordningen lätt till svårlösta kompetenskonflikter mellan specialdomstol och allmän domstol. En än allvarligare betänklighet fann beredningen ligga däri, att även för specialmål är av stor vikt, att sambandet med den allmänna rättsskipningen såvitt möjligt upprätthålles. Den faran låg eljest nära, att i fråga om rättsskipningen i specialmål andra rättsgrundsatser blevo förhärskande än som gällde i fråga om rättsskipningen i övrigt; det allmänna förtroendet till domstolarna och deras rättsskipning kunde härigenom lida allvarlig skada. De antydda olägenheterna kunde i viss mån förebyggas eller minskas vid en organisationsform, som innebar det sakkunniga elementets upptagande som meddomare i den allmänna domstolen. Enligt beredningens åsikt var det ock denna utväg, som i första hand borde komma i fråga, då det gällde att tillgodose behovet av särskild sakkunskap inom domstolen. Vad särskilt beträffade specialdomstolar för handel och sjöfart kunde de anförda principiella skälen mot särskilda domstolar vid sidan av den allmänna domstolsorganisationen icke anses uppvägdas av de fördelar, som skulle tillföras rättsskipningen genom inrättande av sådana specialdomstolar. Med hänsyn till obenägenheten hos representanter för landets näringsliv att under annan förutsättning medverka i rättsskipningen å dessa områden ansåg sig beredningen icke längre kunna vidhålla sin tidigare ståndpunkt om upptagande i de större rådhusrätterna av handels- och sjöfartskunniga bisittare. Beredningen framhöll ock, att inom näringskretsar rådde skilda meningar om värdet av en sådan medverkan särskilt i handelsmål. Enligt beredningens mening återstod dock spörsmålet, huruvida inom den allmänna rättegångsordningens ram särskilda anordningar kunde vidtagas för att tillgodose särskilt handels och sjöfartens behov av skyndsamt rättsskipning. Av de utvägar, som därvid anvisats, torde, framhöll processlagberedningen, anordnandet av ett en-

instansförfarande i huvudsaklig överensstämmelse med vad beredningen förordat i sitt förslag till rättegångsbalk, eventuellt i förening med en till prejudikatfrågor begränsad fullföljdsrätt, i första hand vara förtjänt av övervägande. Även angående lämpligheten av en sådan anordning voro dock åsikterna mycket delade. Processlagberedningen ansåg sig därför icke i det sammanhanget böra återkomma med något förslag i frågan. Denna har icke heller därefter blivit föremål för utredning eller förslag.

Enligt utredningens mening kan det icke ifrågasättas att vidtaga några väsentliga ändringar i fråga om underrätternas uppgifter inom den allmänna processen. På dessa domstolar måste under alla förhållanden ankomma att svara för huvuddelen av rättsskipningen. En god organisation av underrätterna är därför ett grundvillkor för en god rättsvård. Denna princip, som så starkt framhävdes under förarbetena till rättegångsbalken, äger alltså oförminskad giltighet. Vid sidan av säkerheten och snabbheten brukar billigheten anses som det främsta kännetecknet på en god rättsskipning. Huruvida rättegångsbalken medfört ökade rättegångskostnader i underrätt må lämnas därhän. Säkert är att överrättsprocessen blivit dyrbarare, sedan den tidigare övervägande skriftliga processen där ersatts med ett nytt förfarande grundat på muntlighet och omedelbarhet. Kostnaderna för en ny process i högre instans äro numera väsentligt högre än under den gamla rättegångsordningen. Endast en mindre del av målen kunna bära kostnaderna för ett överklagande. Det har därför kommit att framstå som allt viktigare, att underrätterna genom sin sammansättning och sin organisation i övrigt äro skickade att så avgöra målen, att parterna som regel låta sig nöja med underrätternas avgöranden. De skäl som tidigare kunnat anföras för en fördelning av målen i första instans på olika domstolar med enklare och med starkare organisation ha numera jämväl i ett annat hänseende försvagats. Genom de nyligen vidtagna ändringarna i underrätternas sammansättning i brottmål har dessa domstolars organisation mera än tidigare differentierats efter målens typiska vikt och svårighetsgrad. I viss utsträckning är en sådan differentiering genomförd även för tvistemålens del. Mindre och enklare tvistemål kunna under förberedelsen eller vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen, avgöras med enklare sammansättning än den som eljest gäller för tvistemål. Utredningen anser metoden att organisera en och samma domstol olika allt efter målens art innebära bestämda fördelar framför en fördelning av målen på olika domstolar. Dessa fördelar äro icke endast av administrativ och ekonomisk natur. För rättsskipningen i enkla mål innebär det en vinning att målen äro förlagda till domstolar, vilka ha att döma även i svårare mål. Denna vinning består inte endast däri att bättre domarkrafter därmed stå till buds för de enkla målen. Anordningen medger där-

jämte ett enkelt och smidigt anlitande av en starkare sammansatt domstol för det långt ifrån ovanliga fallet att ett mål av typiskt sett enkel beskaffenhet i det särskilda fallet visar sig vara mera svårbedömt.

Möjligheterna att differentiera underrätternas organisation efter målens beskaffenhet äro dock begränsade. Det kan ej undvikas, att organisationen väsentligen måste bestämmas av de för domstolen typiska målen. Utredningen skall i nästa kapitel närmare behandla frågan om underrätternas sammansättning. Här skall blott erinras, att denna fråga är att bedöma olika för tvistemål och för brottmål. I straffrättsskipningen böra enligt gängse uppfattningar lekmän medverka i vidsträckt omfattning. Däremot äro meningarna mera delade beträffande värdet av lekmanamedverkan i tvistemål; stundom förmenas, att — med undantag av mindre och enklare mål — tvistemålen redan i första instans kräva handläggning inför ett kollegium av lagfarna domare. Särskilt skulle detta vara fallet med de dispositiva tvistemålen. Det är ett karakteristiskt drag i underrätternas verksamhet att antalet brottmål vida överstiger antalet tvistemål; i stort sett 75 procent av målen äro brottmål. Bland tvistemålen utgöres det långt övervägande antalet, nära 90 procent, av sådana mindre och enklare mål som avgöras av endast *en* domare antingen under målets förberedelse eller vid huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelsen. Antalet tvistemål inför fullsuttan rätt uppgår således till endast några få procent av hela antalet mål vid underrätterna. Deras årliga antal vid samtliga underrätter brukar uppgå till endast drygt 4 000 mål. Vid ett femtiotal mindre underrätter brukas förekomma endast omkring 10 tvistemål årligen inför fullsuttan rätt. En betydande del av de här avsedda tvistemålen — uppskattningsvis mellan en tredjedel och hälften — äro familjerättsmål.

De särskilda problem som äro förknippade med frågan om underrätternas sammansättning i tvistemål och det jämförelsevis ringa antalet sådana mål ha föranlett stadsdomstolsutredningen att till förnyat övervägande upptaga spörsmålet om rätt för parterna att i vissa tvistemål anhängiggöra talan direkt i hovrätt. Prorogationsrätten skulle avse särskilt sådana mål, i vilka en juristkollegial sammansättning kunde vara önskvärd. Frågan om underrätternas organisation kunde då övervägas från friare utgångspunkter. Man skulle ock vinna vad processkommissionen och processlagberedningen åsyftade med prorogation till hovrätt, nämligen en skyndsammare rättskipning bl. a. i handelsmål och en lämpligare processordning för vissa tvister, som nu gå till skiljedom. Emellertid har utredningen funnit sig icke böra framlägga något förslag i ämnet. Såsom tidigare nämnts bygger rättegångsbalkens instansordning på grundsatsen att för målens utredning två instanser skola stå parterna till buds. Erfarenheterna av vår nya, på ett koncentrerat förfarande byggda process torde ha ådagalagt, att särskilt i invecklade och vidlyftiga mål processmaterialet ofta måste kompletteras i hovrätt. Icke sällan torde först efter domen i första instans tvistefrågorna

i sådana mål för parterna framträda klara och konkreta till sitt innehåll. I det läget ha parterna ofta behov att i en andra instans åberopa nya omständigheter och bevis. Även bevisprövningen i första instans behöver ofta underkastas omprövning, och grundsatserna om omedelbarhet och muntlighet föranleda att den muntliga bevisningen i sådana fall måste förebringas ånyo i överrätt. Rättegångsbalken medger parterna förhållandevis stor frihet att i andra instans förlägga tyngdpunkten i processen till andra frågor än dem som dominerat underrättsprocessen. Den medger ock i vidsträckt omfattning förnyad bevisupptagning i hovrätt. I ett tvåinstanssystem med hovrätt som första instans torde det icke vara möjligt att bibehålla parterna vid denna rätt att i andra instans komplettera processmaterialet och ånyo förebringa redan upptagen muntlig bevisning. Parternas nuvarande befogenheter att i högsta domstolen åberopa nya omständigheter och bevis äro väsentligt mera begränsade än i hovrätt. I tvistemål må det icke ske med mindre parten gör sannolikt, att han icke kunnat åberopa omständigheten eller beviset vid lägre rätt eller han eljest haft giltig ursäkt att ej göra det. Och muntlig bevisning, som upptagits i lägre rätt, får upptagas på nytt i högsta domstolen, allenast om synnerliga skäl äro därtill. Det är visserligen tänkbart, att dessa principiella förbud att i högsta domstolen förebringa nytt processmaterial och återupptaga muntlig bevisning kunna något uppmjukas i mål, som anhängiggjorts omedelbart i hovrätt. Men att göra högsta domstolen till utredningsinstans — låt vara i endast ett mindre antal mål — torde av flera skäl icke vara lämpligt. Högsta domstolens främsta uppgift att vara en prejudikatinstans för avgörande av rättsfrågor bör befästas; enligt mångas mening borde i sådant syfte fullföljdrätten från hovrätt beskäras ytterligare. I vart fall torde en ändring av högsta domstolens ställning i det hänseende som här satts i fråga, en ändring som inbegriper även grundläggande frågor rörande förfarandet i högsta instans, icke böra komma under övertvägande annat än i samband med en allmän översyn av instansordningen. Såsom utredningen tidigare framhållit faller en sådan översyn utanför stadsdomstolsutredningens uppdrag. För övrigt torde även av kostnadsskäl en anordning böra undvikas, som hänvisar parterna att delvis förlägga målens utredning till högsta domstolen. Det kunde visserligen tänkas, att den ifrågasatta prorogationsrätten kringgärdades med garantier för användning endast i sådana mål, som med en högre grad av säkerhet kunde väntas bli slutligt utredda i första instans; närmast avses rätt för hovrätt att från denna synpunkt pröva, om avvikelse från den normala instansordningen borde medges. En sådan prövning skulle emellertid ofta icke kunna ske förrän efter målets förberedande i hovrätten, och på ett så framskridet stadium av processen bör frågan om instansordningen vara avgjord. En annan invändning mot prorogation till hovrätt av vissa tvistemål hänför sig till svårigheten att på ett ändamålsenligt sätt ordna förberedelseförfarandet i hovrätt. Särskilt

i invecklade och vidlyftiga mål måste huvudförhandlingen i första instans oftast föregås av såväl skriftlig som muntlig förberedelse. Stundom måste hållas flera förberedande sammanträden med parter och ombud. Det torde ligga i öppen dag, att de lättillgängligare underrätterna i allmänhet äro bättre skickade att handhava förberedelsen än hovrätterna. Vid dessa senare domstolar skulle förberedelsen som regel komma att få formen av skriftväxling, en form som är den muntliga förberedelsen i många hänseenden underlägsen. Slutligen kan berättigande ej heller fränkännas den ofta framställda invändningen att ett undandragande från underrätterna av viktigare och svårare mål kan vara ägnat att minska dessa domstolars anseende och förtroendet för dem. Detta skäl äger visserligen ej samma giltighet i fråga om prorogation till hovrätt i en relativt fåtalig målgrupp som beträffande en mera allmän inskränkning i underrätternas formella kompetens; denna kompetens skulle icke komma att beröras av det ifrågasatta prorogationsinstitutet. Det kan emellertid inte förutses i vilken utsträckning institutet skulle komma till användning i praktiken. Blev det mera brukligt att i kvalificerade tvistemål gå underrätterna förbi, kunde dessa domstolars auktoritet komma att minska.

Utredningens i de närmast följande kapitlen framlagda förslag rörande underrätternas sammansättning och organisation i övrigt utgå sålunda från en oförändrad arbetsfördelning mellan de olika instanserna. Det förutsättes alltså, att allmän underrätt alltjämt skall vara gemensam första domstol för praktiskt taget alla mål samt att rätt till fullföljd av talan till högre rätt skall stå öppen i samma utsträckning som för närvarande.

Enhetliga underrätter

En principiell fråga är i vad mån önskemålet om en mera enhetlig underrättsorganisation bör vara bestämmande för reformarbetet. Såsom erinras i direktiven innebar processkommissionens principuttalande, att organisationen skulle vara enhetlig men att detta icke med nödvändighet behövde medföra, att underrätterna i hela landet ordnas efter fullkomligt enhanda grunder, så att icke någon olikhet får finnas mellan underrätten i en stad och underrätten på landsbygden. Vissa gemensamma drag måste enligt kommissionens mening sammanhålla underrätterna till en enhetlig typ, men i denna kunde organisatoriska variationer medgivas. Det viktigaste avsteget i kommissionens förslag från denna grundsats om enhetlighet hänförde sig till sammansättningen i tvistemål. Förslagen i denna del inneburo, att underrätt, som omfattade allenast landsbygd eller landsbygd och stad, skulle i tvistemål, liksom i brottmål, bestå av lagfaren ordförande och nämnd; underrätten i domkrets, som omfattade endast stad, skulle i tvistemål bestå av endast *en* lagfaren domare. Såsom tidigare nämnts intogo statsmakterna vid antagandet år 1931 av huvudgrunderna för rättegångs-

reformen den ståndpunkten att reformen främst borde avse rättegångsförfarandet och att organisatoriska förändringar borde vidtagas endast i den mån de voro nödvändiga för att skapa underlag för ett förbättrat förfarande. Härigenom ställdes principspörsmålet om enhetliga underrätter på framtiden. Emellertid framhöll departementschefen i propositionen till 1931 års riksdag, att en reform av ett lands rättegångsväsen är i allmänhet en omfattande och i hög grad invecklad fråga. Detta gällde ej minst det svenska rättegångsväsendet, som på grund av sin ålder och sina traditioner i högre grad än något annat lands, med undantag av Englands, är knutet vid folkets vanor och föreställningsliv och beträffande vilket en reform alltså icke kunde undgå att beröra viktiga intressen. Att en sådan reform icke borde genomföras med mindre den påkallades av ett verkligt behov låg i öppen dag. Utgångspunkten borde vara att objektivt skärskåda det rådande rättegångssystemet med dess förtjänster och brister samt därefter undersöka, huruvida dessa brister kunde avlägsnas och något bättre sättas i stället utan att det beståendes förtjänster äventyrades. Att utsträcka reformens syfte utöver den sålunda angivna ramen av vare sig teoretiska eller andra grunder syntes icke böra ifrågakomma. I andra sammanhang framhöll departementschefen beträffande häradsrätterna, att de framgent borde bestå av en lagfaren domare och nämnd, samt beträffande rådhusrätterna, att frågan om enmans- eller flermansdomstolar icke är ett principiellt utan ett huvudsakligen praktiskt spörsmål. I de fall där den ena eller andra organisationsformen uppbars av en ännu livskraftig tradition, borde den icke utan synnerliga skäl övergivnas. Även riksdagen underströk, att det vid ändringar i domstolsorganisationen är nödvändigt att framgå med försiktighet. Det särskilda utskott som behandlade propositionen framhöll, att organisatoriska ändringar låta sig i allmänhet icke genomföras utan betydande tidsutdräkt och ökade kostnader. Svårigheter mötte att bilda sig en mening om den lämpligaste organisationen, innan erfarenhet vunnits angående omfattningen av de arbetsuppgifter, som genom ett reformerat förfarande kommo att påläggas de olika organen. Utskottet framhöll vidare, att domstolsorganisationen i hög grad uppbares av gammal tradition och införlivats med befolkningens åskådningssätt. Gentemot en motion med förslag att i rättssäkerhetens intresse kollegiala domstolar av tre rättskunniga ledamöter och i vilka även lekmän medverkade borde införas på landsbygden invände utskottet, att för bibehållande av häradsrätterna kunde icke blott åberopas en månghundraårig tradition. Häradsrätterna hade även visat sig äga förmåga att på ett tillfredsställande sätt handha rättsskipningen och åtnjöto i hög grad allmänhetens förtroende. Beträffande de större städernas rådhusrätter anförde utskottet, att något behov att införa nämnd i städerna ej gjort sig gällande. Rådhusrätterna i dessa städer fyllde även i sin dåvarande sammansättning på ett tillfredsställande sätt sin uppgift och de omfattades i stort sett av allmänhetens förtroende. Utskottets utlåtande

i dessa delar godkändes av riksdagen, utom såvitt gällde frågan om nämnd i rådhusrätt, där kamrarna stannade i olika beslut; första kammaren delade utskottets mening i frågan, under det att andra kammaren biträdde en utskottsreservation till förmån för propositionens förslag om nämnd i rådhusrätt i grövre brottmål. — I samband med de nyligen vidtagna ändringarna av underrätternas sammansättning i brottmål har riksdagen understrukit intresset av större likformighet i underrätterna. Då den juristkollegiala sammansättningen av rådhusrätt i brottmål år 1957 ersattes av lagfaren ordförande och nämnd framhöll sålunda riksdagen, att härigenom togs ett i och för sig motiverat steg i riktning mot en mera enhetlig underrättsorganisation och att det ur principiell synpunkt varit önskvärt, att i det sammanhanget jämväl häradsrätternas domförhållningsregler blivit föremål för omprövning för att därigenom skapa möjlighet att ernå full likformighet i fråga om underrätternas sammansättning i brottmål. Riksdagens uttalande föranledde, att redan påföljande år sammansättningen i brottmål blev densamma för häradsrätt som för rådhusrätt.

Förekomsten av två olika underrättstyper är främst betingad av historiska förhållanden. Den hänför sig till en gången tids stora skillnader mellan stad och land med avseende å näringsliv, befolkningsstruktur, bebyggelse och kommunalförvaltning. Sedan lång tid tillbaka kännetecknas utvecklingen av en fortskridande utjämning av dessa skillnader. Denna utveckling har satt spår även inom domstolsväsendet. Domstolarnas uppgifter äro numera i allt väsentligt desamma i stad och på land. Det föreligger visserligen skillnader domstolar emellan med avseende å förekomsten av olika grupper av mål, men dessa skillnader ha även de utjämnats och de följa i vart fall ej såsom förr gränsen mellan stad och land utan hänföra sig mera till olikheterna mellan tätorter och glesbygd. Även i domstolsorganisatoriskt hänseende ha stad och land förts närmare samman. En rad städer, som tidigare haft egen jurisdiktion, ha förenats med domsaga, och många tätorter under domsagorna ha vuxit ut till städer men stannat kvar under häradsrätts domvärjo. Till denna bild hör ock, att den klassiska domsagotypen med häradshövding som enda ordinarie domare alltmer trängts tillbaka och fått ge vika för domsagor med två, stundom flera domartjänster. I brottmål är underrätternas sammansättning numera enhetligt ordnad. Förändringarna inom underrättsorganisationen ha skett steg för steg utan några mera principiellt fattade riktlinjer för underrättsorganisationen i dess helhet. Detta har lett till organisationsformer, som i vissa hänseenden förefalla säregna och som knappast kunna sägas vara processrättsligt motiverade. Sålunda synas processuella skäl icke kunna anföras för att domstolen i en stad som Solna med över 50 000 invånare skall vara organiserad som häradsrätt, under det att åtskilliga mindre städer lyda under rådhusrätt. Alltför stora olikheter i domstolarnas organisa-

tion inbjuda till jämförelser mellan den ena och den andra domstolens förtjänster, och de kunna uppfattas som om rättsvården på en ort blivit eftersatt i förhållande till rättsvården på en annan. Lagstiftningen bör så långt på den ankommer tillse, att rättsvården är likvärdig vid domstolarna. Principiellt bör ingen på grund av bosättning eller av andra skäl vara hänvisad till en rättsvård underlägsen den som står andra medborgare till buds. Med särskild styrka framträder detta krav, därest, såsom utredningen föreslår, staten blir huvudman för alla underrätter. Ett fullföljande av utvecklingen mot större enhetlighet i underrättsorganisationen har utredningen ock satt som riktpunkt i sitt arbete.

Å andra sidan bör strävan efter likformighet ej bli ett självändamål. Spörsmålet om enhetliga underrätter omfattar främst frågan om sammansättningen i tvistemål. Det berör emellertid även andra frågor såsom — förutom benämningen av underrätterna och deras domare — ordningen för tillsättning och utbildning av domare, arbetsfördelningen inom domstolarna samt underrätternas domkretsar och sammanträdesturer. Det kan ej komma i fråga att efter måttet av ett visst bestämt arbetsunderlag inrätta alla domstolar fullkomligt lika. Det måste finnas större domstolar och mindre, och detta framtingar under alla förhållanden avvikelser i organisationsformerna. Sådana finnas redan nu inom ramen för rättegångsbalkens bestämmelser om grunderna för vardera av de båda underrättstyperna. Vid de allra största rådhusrätterna råder en arbetsfördelning efter andra principer än vid de mindre. Arbetet vid de största domsagorna är också ordnat på delvis annat sätt än vid mindre domsagor. Ur rättsvårdssynpunkt kunna dessa avvikelser innebära såväl fördelar som nackdelar. Där hos *en* domstol finnas fördelar, vilka icke kunna tillföras en annan, bör uppenbart kravet på enhetlighet ej få leda till försämring av den förra domstolen. Beträffande våra nuvarande underrätter kunna delade meningar råda i frågan vilken organisation som är den i olika hänseenden lämpligaste, rådhusrätternas eller häradsrätternas. Därest den ena organisationen ej kan påvisas äga bestämda företräden framför den andra, torde enbart önskemålet om enhetliga underrätter få anses otillräckligt som skäl för en ändring av grunderna för den ena eller den andra domstolstypen. En sådan ändring — som för övrigt knappast torde vara i direktiven förutsatt — innebär en genomgripande reform, som ej kan genomföras annat än på lång sikt. Under tiden fram till reformens slutliga genomförande skulle underrätterna komma att dragas med organisationsproblem, vilka kunde komma att vålla rättsvården skada och i vart fall skulle komma att innebära avsevärda personalorganisatoriska påfrestningar. Även ett annat förhållande manar till varsamhet i reformsträvandena. I fråga om underrätterna med deras folkliga anknytning och åldriga traditioner är allmänhetens vana vid det bestående djupt rotad. Organisationsförändringar såsom indragning av domstolar och andra ändringar i den judiciella indelningen möta ofta starkt lokalt motstånd.

Detta förhållande får visserligen ej hindra nödiga och nyttiga reformer, men det kräver beaktande vid bestämmandet av reformernas omfattning.

Med de här ovan angivna utgångspunkterna för reformarbetet blir utredningens närmaste uppgift att undersöka vilka brister som vidlåda underrätterna och att framlägga förslag till dessa bristers botande i närmast möjliga anslutning till den bestående ordningen. Frågan om underrätternas sammansättning och det därmed sammanhängande spörsmålet om nämndens storlek och nämndemännens rösträtt skola behandlas i de båda härföljande kapitlen. De för rättsskipningen viktiga frågor som äro knutna till organisationen av det lagfarna elementet i domstolarna — arbetsuppgifternas fördelning på domare med högre och lägre kompetens, domarnas tjänsteställning och utbildning m. m. — skola, i den mån dessa frågor äro av mera principiell innebörd, behandlas i 6 kap. Slutkapitlet i denna avdelning av betänkandet, 7 kap., kommer att ägnas åt underrätternas domkretsar och sammanträdesordning.

4 kap. Underrätternas sammansättning

Allmänna synpunkter

En eller flera domare

För en god rättsskipning är frågan om domstolarnas sammansättning av grundläggande betydelse. Reglerna härom måste utformas med hänsyn tagen främst till rättssäkerheten. Andra intressen, ekonomiska och administrativa, kräva givetvis beaktande, men hänsynstagandet till dem får icke leda till eftersättande av kravet på rättssäkerhet. Beträffande domstolarna gäller såsom för många andra beslutande organ att ett samråd mellan flera beslutande innebär ökade förutsättningar för riktiga avgöranden. I vårt land har det ock sedan gammalt varit regel, att domstolarna redan i första instans skola bestå av flera domare, antingen av ett kollegium av ämbetsdomare eller av lagfaren ordförande och nämnd. Önskemålet ur rättssäkerhetssynpunkt om flera domare i rätten får dock ej drivas så långt, att det motverkar sig själv. Tillgången på personer med håg och fallenhet för domarvärv är begränsad. I en hårdnande konkurrens om kvalificerad arbetskraft kan den väntas bli än knappare. Minst lika viktigt för rättssäkerheten som lämpligt utformade domförhetsregler är att i domstolarna sitta goda domare, rättsbildade som icke rättsbildade. Skola domstolarna kunna hävda sig i konkurrensen om arbetskraft, måste tillses, att domarna tagas i anspråk endast för kvalificerat arbete. Sparsamhet intill en viss gräns med domare är därför ett önskemål även ur rättssäkerhetssynpunkt. Särskilt är det av vikt, att domstolarna ej sammansättas med flera rättsbildade domare än som med hänsyn till målens beskaffenhet är oundgängligen nödvändigt. En relativt fåtalig men högt kvalificerad och ansvarsbetrodd domarkår är ur alla synpunkter att föredraga framför ett större antal domare med lägre kvalifikationer och mindre ansvarsfulla uppgifter.

De nuvarande bestämmelserna om ensamdomares behörighet begränsa användningen av ensamdomare i första hand till de i processuellt hänseende enklare och mindre målen. Domförhetsreglerna i brottmål vila därjämte på uppfattningen att dom å frihetsstraff ej bör få bestämmas av endast en domare. De grundsatser som sålunda varit bestämmande för ensamdomares behörighet böra alltjämt vara vägledande vid övervägande av underrätternas sammansättning. Den grundläggande principen för såväl tvistemål som brottmål bör även framdeles vara, att rättens prövning av stridiga och

oklara sakförhållanden och tveksamma rättsfrågor skall vara grundad på iakttagelser av och överläggning mellan flera för domen ansvariga domare. Risker för felbedömning eller annat förbiseende från rättens sida blir därigenom väsentligt mindre. Härjämte bör för brottmålets del oförändrat gälla, att ådömandet av en så allvarlig påföljd som frihetsstraff ej bör bero av endast *en* domares omdöme. Olika lösningar kunna tänkas, när det gäller att närmare bestämma ensamdomares behörighet, och till dessa frågor återkommer framställningen. Men grundformen för underrätternas domförhet bör alltså vara en sammansättning med flera domare.

Lekmannainflytandet

I de rättssystem som bygga på medverkan av lekmän i domstolarna kan denna medverkan ofta härledas mera ur politiska skäl än ur renodlat processuella överväganden. Sålunda ha på sina håll utomlands lekmän i domstolarna betraktats som ett skydd för den enskilde gentemot av regeringsmakten beroende ämbetsdomare. Man har befarat, att regeringen genom sitt inflytande över regeringsutnämnda domare skulle vilja leda rättsskipningen i strid mot de garantier för rättssäkerhet som medborgarna ägde i lagen. Särskilt torde en sådan uppfattning ha legat till grund för införandet efter engelskt mönster av jury i ett flertal länder. I dessa länder har alltså lek-männens deltagande i rättsskipningen sin grund i ett folkligt krav på skydd mot godtycke och eftersättande av gällande lag. Det må lämnas därhän i vad mån sådana synpunkter haft betydelse för den svenska häradsnämndens uppkomst och för dess bibehållande i gången tid. I vår nuvarande författning är det på olika sätt sört för, att ämbetsdomarna skola intaga en i förhållande till regeringen oberoende ställning och i sin ämbetsutövning följa endast vad lag och författning bjuda. Här behöver blott erinras om att regeringens utnämning av domare sker under konstitutionellt ansvar inför riksdagen, att ämbetsdomarna åtnjuta grundlagsenligt skydd mot godtycklig avsättning eller förflyttning samt att riksdagen genom sina ombudsmän övar tillsyn över att domstolarna ställa sig lag och författning till efterlevnad. En verksam kontroll av domarmaktens utövning ligger vidare i domstolsförhandlingarnas offentlighet och medborgarnas tillgång till domstolarnas protokoll, domar och övriga handlingar. Sådana politiskt betingade skäl för lekmanamedverkan i domstolarna, som nyss nämnts, ha därför i vårt land knappast någon aktualitet. I ännu långt mindre grad låta sig med vår samhällsordning förena sådana synpunkter, som i länder med autokratiskt styrelsesätt föranlett inrättande av s. k. folkdomstolar. I dessa domstolar sitta folkvalda domare, vilka icke behöva ha juridisk utbildning. Bland deras uppgifter ingår att använda rättsskipningen som ett led i förverkligande av det härskande partiets politiska program.

Ett ofta anfört skäl för lekmanadeltagande i rättsskipningen är, att ett

sådant deltagande i och för sig — även om det ej påvisbart leder till en säkrare och bättre rättsskipning — är ägnat att stärka allmänhetens förtroende för domstolarna. Processkommissionen framhöll, att folket genom ett sådant deltagande icke betraktar rättsskipningen såsom en främmande samhällsverksamhet utan känner sin samhörighet med den. »En följd blir ock, att kännedomen om rätten och vördnaden för dess upprätthållande och skipande i landet sprides och slår rot hos folket. För fastheten och stadgan i samhället är därmed icke litet vunnet.» Enligt kommissionen hade ur dessa synpunkter nämndens deltagande i häradsrätterna otvivelaktigt varit en styrka. Det är enligt utredningens mening icke lätt att närmare fastställa betydelsen av detta skäl för ett lekmannelement i domstolarna. Såsom processkommissionen framhöll torde i vårt land även domstolar utan lek- män åtnjuta allmänhetens förtroende. Ett visst fog finnes dock för antagande, att den insyn lekmännen få i domstolsarbetet kan förebygga ogrundade misstankar hos allmänheten om godtycke eller formalism i dömandet. Även en annan synpunkt förtjänar i detta sammanhang beaktande. I domstolarnas verksamhet ligger en av samhällets ursprungligaste och mest centrala funktioner. I ett demokratiskt samhälle, där lagstiftningen hand- has av en folkvald representation, kan det te sig naturligt, att folket genom valda förtroendemän äger direkt inflytande över det sätt varpå lagarna till- lämpas vid domstolarna. I vart fall uppfattas det allmänt som en fördel, att medborgarna intressera sig för och taga aktivt del i samhällsangelägenhe- terna. Om av dessa skäl lekmanamedverkan i domstolarna framstår som ett mera allmänt krav, skulle ett tillbakahållande av detsamma lätt nog kunna ge upphov till misstro mot domstolarna. Ur denna synpunkt har det sin särskilda betydelse, att riksdagen såväl vid processreformens genom- förande som senare understrukit, att lekmännens deltagande i rättsskip- ningen är ägnat att stärka tilliten till domstolarna.

Vid övervägande av lekmannainflytandet i underrätterna kommer myc- ket an på frågan huruvida lekmännen förmå tillföra domstolen sådana erfarenheter och kunskaper, som främja en god prövning av målen. Tidigare har man ansett, att häradsnämndens Orts- och personkännedom i sådant hänseende varit av särskilt värde. Genom sin förtrogenhet med tingslaget och dess invånare tillförde nämnden rätten tillförlitliga upplysningar, som kunde läggas till grund för domen. På sätt utredningen närmare utvecklat i sitt förra betänkande om häradsrätts sammansättning i brottmål spelar emellertid häradsnämndens Orts- och personkännedom numera ej samma roll som tidigare. Delvis sammanhänger detta med de förändringar tings- lagen genomgått från övervägande jordbruksområden till domkretsar om- fattande även städer och andra tätorter med en mera mångskiftande social och ekonomisk struktur; denna förändring har minskat möjligheterna för nämnden att tillföra domstolen lokalkännedom. Härtill kommer att det mo- derna rättegångsförfarandet i endast begränsad utsträckning tillåter, att

rättens avgörande grundas å material, som dess ledamöter inhämtat utanför målet. Redan processkommissionen framhöll, att med den fullständiga utredning parterna ha att förebbringa i en efter moderna principer anordnad process lekmännens kännedom om personliga och lokala förhållanden ej spelar någon större roll. I vissa domkretsar, särskilt i mindre sådana med en mera homogen befolkning, kan väl nämndens särskilda förtrogenhet med domkretsen alltjämt ha en viss betydelse. Sålunda kunna nämndemännen fästa ordförandens uppmärksamhet på speciella omständigheter, vilka genom frågor till parter och vittnen kunna förtjäna ytterligare belysning.

Nära samband med det nyss behandlade spörsmålet har frågan om lekmännens betydelse för att tillföra domstolen särskild sakkunskap på visst område. Processkommissionen framhöll, att lekmännen med den kunskap och erfarenhet de måste antagas besitta var och en inom det område där han har sin verksamhet kunna bidra till en god lösning av sakfrågan i målet, så snart detta rör sig på ett område, där lekmannen sålunda äger speciell sakkunskap. Även ur denna synpunkt har väl häradsnämnden, så länge i densamma sutto övervägande jordbrukare, haft sin särskilda betydelse för prövning av t. ex. mål rörande lantushållning. Vid bestämmande av grundformen för underrätternas sammansättning kan emellertid ifrågavarande synpunkt ej tillmätas någon större vikt. Domstolsverksamheten omfattar en sådan mångfald av olika mål att det ej låter sig göra att sammansätta domstolarna så, att speciell sakkunskap alltid skall finnas hos dem. En sådan sammansättning kan komma i fråga endast på ett fåtal begränsade områden såsom t. ex. i handels- och sjöfartsmål. För övrigt är även i detta sammanhang att beakta det moderna rättegångsförfarandet med dess möjligheter att genom sakkunnigbevisning tillföra domstolen kännedom om t. ex. tekniska förhållanden eller sedvänjor inom viss näringsgren. Ur rättssäkerhetssynpunkt lär det vara mera betryggande, om sådan kännedom tillföres domstolen utifrån under parternas kontroll än om den hämtas från domstolen själv.

Den frågan inställer sig då vad lekmännens allmänna erfarenheter och kunskaper betyda för rättsskipningen. Uppenbart är det till fördel för denna ju rikare fonder av erfarenhet och kunskaper domstolen äger. Vid prövningen av ett mål ställs domstolen som regel inför två särskilda uppgifter. Den ena hänför sig till utletandet av sanningen i parternas påståenden om de faktiska omständigheterna i målet. Den andra avser tillämpningen av rättens regler på det sakförhållande som blivit utrett. Vid fullgörandet av den förstnämnda uppgiften skall rätten, enligt grundsatsen om fri bevisprövning, efter samvetsgrann prövning av allt, som förekommit i målet, avgöra, vad däri är bevisat (35 kap. 1 § RB). Som grund för domarens prövning kan alltså tjäna ej endast vad som förebbringas genom de i lagen upptagna bevismedlen — vittnesbevis, partsförhör under sanningsförsäkran, skriftligt bevis, syn och sakkunnigbevis — utan över huvud taget varje om-

ständighet, som är ägnad att påverka domarens övertygelse. För en tillförlitlig bevisprövning enligt detta system är det otvivelaktigt en fördel, att den sker på grundvalen av iakttagelser och erfarenheter hos domare, vilka ha sin verksamhet även på områden utanför domstolarna. Meningarna torde heller icke vara delade därom, att lekmän med moget omdöme och allmän livserfarenhet som regel ha goda förutsättningar för prövning av bevisfrågor. Även om yrkesdomaren genom vana och ett mera fackmannamässigt betraktelsesätt i allmänhet har större möjligheter än lekmannadomaren att komma till en objektivt riktig bevisvärdering, kan hans bedömning vinna i tillförlitlighet genom att prövas mot lekmannadomarens på praktiska erfarenheter grundade uppfattning. På så sätt vinnes genom samverkan mellan yrkesdomare och lekmannadomare större säkerhet i prövningen av många bevisfrågor. I mål med mycket omfattande utredning och särskilt invecklade bevisfrågor kunna dock lekmännen stundom ha svårt att överblicka och fasthålla i minnet samt mot varandra väga de olika bevismomenten. Härför fordras, förutom stor träning hos domaren, att han redan under målets handläggning har en klar uppfattning om bevismomentens betydelse såväl var för sig som insatta i ett större sammanhang. Detta i sin tur förutsätter många gånger en sådan förtrogenhet med målets juridiska aspekter, som i regel ej kan påräknas hos en lekmannadomare. För bevisprövningen i mål, som här avses, är det därför en styrka, om mer än *en* lagfaren domare sitter i rätten.

Om redan bevisprövningen förutsätter kunskaper hos domaren om rättens innehåll, är detta i än högre grad fallet vid avgörandet av rättsfrågan, tillämpningen av rättens regler på det utredda sakförhållandet. Dessa regler utgöras ej endast av skriven lag och författning. De bildas även genom domstolspraxis och sedvanerätt. Stundom ha domstolarna i rättstillämpningsfrågor icke stöd i några vare sig skrivna eller eljest utformade rättsregler utan ha själva att med ledning kanske främst av rättsvetenskapen uppställa normer för rättsfrågans avgörande. För bedömning av rättsfrågan kräves hos domaren framför allt en ingående kännedom om rättens innehåll och insikter i metoderna för lagtolkning. Sådana kunskaper kunna förvärfvas endast genom juridisk utbildning. Det säger sig självt, att lekmannen härvidlag ej kan göra samma insats som den rättsbildade domaren. Men härom är ej heller fråga. Problemet är huruvida även i rättstillämpningsfrågor lekmannen kan vara ett nyttigt komplement till den lagfarne domaren. Processkommissionen framhöll, att den lagfarne domaren med sinne för nödvändigheten att lika fall behandlades lika kunde vara benägen att förbise skiljaktigheter i de enskilda fallen och lägga väl mycken vikt vid generaliserings-synpunkten. Lekmannadomaren åter vore gärna böjd att anlägga ett mera individualistiskt betraktelsesätt, vilket kunde främja en rättsskipning efter den naturliga billighetens grundsats. Lekmännen borde därför, ansåg kommissionen, få tillfälle att göra sig gällande även vid rättsprövningen. Denna

synpunkt torde ej kunna fränkännas berättigande. Lekmannainflytandet får visserligen ej leda till åsidosättande av lagen eller till en ojämn och vacklande rättspraxis. Men erfarenheten torde visa, att lekmännen i våra underrätter äro mottagliga för de för all rättsskipning grundläggande principerna att lag skall följas och lika fall behandlas lika. Emellertid torde lekmännens betydelse för avgörande av rättsfrågan ej vara inskränkt till främjande av skälighet och billighet i rättsskipningen. Den moderna lagstiftningen lämnar domstolarna förhållandevis fria händer att döma efter skönsmässiga värderingar. När lagen sålunda ej binder domstolen närmare, kunna åsikterna om lagens rätta tillämpning lätt nog bryta sig beroende på skilda uppfattningar inom olika yrken och samhällsgrupper. Frågor huruvida visst förfarande strider mot tro och heder, ett handlingssätt är vårdslöst, en vara behäftad med fel eller brist, en lägenhet vanvårdad, ett brott grovt etc. bero ofta av i vad mån avvikelse föreligger från det som är normalt och brukligt. För en allsidig belysning av sådana frågor och för deras avgörande i överensstämmelse med mera allmänt utbredda uppfattningar är ett åsiktsutbyte mellan den lagfarne domaren och lekmän av värde. Mycket kommer emellertid härvidlag an på den lagfarne domarens förmåga att för lekmännen klargöra rättsfrågan och hans benägenhet att lyssna till deras mening. En förutsättning är ock att frågorna avse förhållanden, som lekmännen i gemen komma i kontakt med i sin verksamhet utanför domstolen. När det gäller rättsfrågor inom mera speciella områden, såsom t. ex. aktiebolagsrättsliga frågor, kunna lekmän som regel icke väntas i någon högre grad bidra till deras lösning. Samma är förhållandet med mera invecklade och svåra lagtolkningsfrågor. I mål med sådana frågor är det — liksom i mål med särskilt invecklade och svåra bevisspörsmål — en fördel om ordföranden har en rättsbildad domare att rådföra sig med.

Sammanfattningsvis vill utredningen anföra följande beträffande lekmannainflytandet i underrätterna. Ett sådant inflytande kan i och för sig vara ägnat att stärka förtroendet för dessa domstolar. Av väsentlig betydelse är vidare frågan i vad mån lekmännen förmå tillföra domstolen sådana erfarenheter och kunskaper, som främja en god prövning av målen. Härvidlag håller utredningen före, att samverkan mellan den lagfarne domaren och lekmän med erfarenheter och kunskaper från verksamhetsområden utanför domstolarna i allmänhet ökar förutsättningarna för en allsidig och säker bedömning av målen. Främst gäller detta i fråga om avgörandet av bevisfrågor. Men även för rättsfrågans prövning kan lekmanamedverkan vara av värde. I särskilt invecklade och svåra mål är det emellertid en styrka, om det lagfarna elementet i domstolen omfattar mer än *en* domare.

Frågan om lekmännen skola kunna göra den insats i rättsskipningen som här ovan förutsatts beror i hög grad av hur lekmanaelementet i underrätterna organiseras. Det kan icke råda någon tvekan om att, i jämfö-

relse med förhållandena härutinnan utomlands, den svenska nämnden har bestämda företräden. Man brukar skilja mellan två principiellt olika lösningar för lekmannamedverkan, jurysystemet och meddomarsystemet. I jurydomstolarna förekommer en uppdelning av domaruppgifterna mellan de lagfarna domarna och lekmännen, vanligen på det sättet att lekmännen ensamma avgöra bevisfrågan under det att rättsfrågans prövning är förbehållen fackdomare. I domstolar åter, där lekmännen deltaga som meddomare, samverka lekmännen och de lagfarna domarna vid prövningen av målet i dess helhet. I denna mening äro nämndemännen i våra underrätter att anse som meddomare till den lagfarne domaren. Detta system är ock för våra förhållanden det lämpligaste och mest naturliga. Den fördelning av domaruppgifterna som förekommer i jurydomstolarna föranleder en mängd svårlösta kompetensfrågor mellan det lagfarna elementet och juryn och är snarast ägnad att isolera de båda domstolelementen från varandra. Om man i likhet med utredningen förmenar, att den lagfarne domaren och lekmännen utgöra ett nyttigt och värdefullt komplement till varandra och att det bästa resultatet vinnes genom nära och förtroendefullt samarbete mellan dem, kan en efterbildning av jurysystemet icke vara att förorda. Men även meddomarsystemets värde beror i hög grad av hur det är ordnat organisatoriskt. De danska och de norska meddomarna — domsmännen — representera ett mycket stort befolkningsurval; i Oslo uppgår antalet domsmän vid byretten till 7 000. Avsikten med detta breda underlag för rekrytering av domstolarnas lekmän är att folket i så stor utsträckning som möjligt skall få deltaga i rättsskipningen och att det utpräglat lekmannamässiga omdömet skall få komma till tals i domstolarna. Vanligen tjänstgöra domsmännen, vilka äro två till antalet, endast vid ett eller ett par rättegångstillfällen. Vilka som skola tjänstgöra beror av lottnings. Det är tydligt att det med en sådan ordning blir mera slumpartat, om lekmännen besitta de för domarvärv önskvärda egenskaperna. I vart fall kunna lekmännen icke få någon vana vid domstolsarbete, något som heller ej är avsett, och det ofrånkomliga främlingskapet mellan ämbetsdomaren och lekmännen försvårar det önskvärda samarbetet mellan dem. Även i dessa hänseenden framstår vår svenska nämnd som en lämpligare organisationsform. Hos oss har nämndemansuppdraget sedan gammalt haft en mera utpräglad förtroendekaraktär. Nämndemännen väljas för sex år, och antalet nämndemän i domkretsarna hålles så lågt, att varje nämndeman får tjänstgöra som regel en eller två gånger i månaden. För valbarhet till nämndeman gälla ej andra villkor än att vederbörande skall inom kommunen äga rösträtt vid val av fullmäktige och där ha sitt hemvist samt ha fyllt 25 år; dock är ej den valbar som är i konkurs eller är av allmänna fattigvården omhändertagen för varaktig försörjning. Dessutom gäller, att den som tillhör vissa yrkesgrupper med anknytning till domstolsväsendet — lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman, advokat eller den som eljest har till yrke att

föra andras talan inför rätten — ej må vara nämndeman. Ehuru sålunda speciella kvalifikationer ej äro föreskrivna för valbarhet, torde tillsättningsförfarandet genom val förrättade av kommunens fullmäktige innebära den mest betryggande garanti som står till buds för att olika grupper i samhället skola bli representerade i domstolen och för att till lekmannadomare skola utses män och kvinnor med allmän erfarenhet och gott omdöme.

Då utredningen i det följande undersöker frågan i vilken utsträckning lekmän böra medverka i rättsskipningen, utgår sålunda utredningen från en organisation av lekmannelementet i huvudsaklig överensstämmelse med den nuvarande nämnden. Frågan om antalet nämndemän och nämndens rösträtt skall behandlas i nästa kapitel.

Samverkan mellan flera lagfarna domare och nämnd

I direktiven för utredningen beröres frågan om en organisation av underätterna, som möjliggör en samverkan mellan flera lagfarna domare och lekmän som meddomare.

En sådan sammansättning i första instans förekommer på sina håll utomlands, såvitt utredningen har sig bekant dock endast i brottmål.¹ Brottmålsdomstolar av detta slag finnas bl. a. i Västtyskland och Österrike. I Västtyskland upptagas grövre brottmål med undantag av mål om vissa politiska brott i Landgericht som första instans, och denna domstol är därvid organiserad antingen som Grosse Strafkammer med tre rättsbildade domare och två lekmän (Schöffen) eller, i mål om särskilt grova brott, som Schwurgericht med tre jurister och sex lekmän (Geschworene). De österrikiska domstolar som i första instans pröva mål om medelsvåra brott (Schöffengericht) bestå av två yrkesdomare och två lekmän (Schöffen). Lekmännen i dessa västtyska och österrikiska domstolar utses efter ungefär samma grunder som domsmännen i Danmark och Norge och tjänstgöra alltså som domare endast vid enstaka tillfällen eller under förhållanden korta perioder. De ha individuell rösträtt och avgöra gemensamt med juristerna både skuldfrågan och straffmätningen. Domstolarna äro inordnade i en i jämförelse med svenska förhållanden enklare instansordning. Av särskild betydelse i sådant hänseende är, att de äro enda instans för prövning av skuldfrågan. Fullföljd medelst ordinära rättsmedel mot bevisprövningen är ej tillåten.

Under förarbetena till rättegångsreformen var frågan om en kombination i första instans av kollegial sammansättning och nämnd under övervägande. Enligt processlagberedningens förslag skulle i mål om grövre brott rådhusrätt bestå av tre eller fyra lagfarna domare samt sju till nio nämndemän. Vid omröstning skulle nämndens mening gälla, om alla i

¹ I detta sammanhang torde kunna bortses från utländska tvistemålsdomstolar, i vilka lekmän medverka som sakkunniga bisittare.

nämnden voro ense eller ock minst sju nämndemän biträdde den mening som yttrats av någon av de lagfarna domarna. I det förslag till rättegångsbalk som 1942 förelades riksdagen bibehölls processlagberedningens förslag om rådhusrätts sammansättning i mål om grövre brott; på lagrådets hemställen vidtogs dock i propositionen den ändringen i de av beredningen föreslagna omröstningsreglerna att krav på enhällighet i nämnden uppställdes för överröstning av de lagfarna domarna eller av majoriteten bland dem. Riksdagen begränsade emellertid antalet lagfarna domare till en. I vederbörande riksdagsutskotts utlåtande motiverades denna ändring med att juristkollegial sammansättning skulle vara ägnad att försvaga nämndens ställning och minska dess betydelse.

Enligt utredningens mening äro de mål, vari enligt hos oss utbredd uppfattning nämnd bör medverka, i allmänhet inte av sådan beskaffenhet att det lagfarna elementet i domstolen behöver omfatta mer än en domare. Grundformen för underrätts sammansättning i nämndmål torde därför oförändrat böra vara lagfaren ordförande och nämnd. Såsom framgår av föregående avsnitt rörande lekmannainflytandet kunna dock vissa skäl anföras för en utökning av antalet lagfarna domare i särskilt vidlyftiga eller eljest svårbedömda mål. Utredningen anser emellertid, att införandet av en undantagsregel för rättens sammansättning i sådana mål är förenad med åtskilliga svårigheter av både principiell och organisatorisk art.

Till en början må framhållas, att de undantagsfall då en kombination av juristkollegium och nämnd skulle ifrågakomma ej låta sig i lag bestämma med nöjaktig precision. Det finge i huvudsak överlämnas åt domstolarna, kanske närmast åt hovrätt på framställning av underrätt, att i det särskilda fallet förordna om undantagsregelns tillämpning. Vägande principiella invändningar kunna dock göras mot en sådan ordning.

Utredningen delar den av 1942 års riksdagsutskott omfattade åsikten att juristkollegial sammansättning kan vara ägnad att försvaga nämndens ställning och inflytande. Om flera jurister deltaga i överläggningen till dom, får man räkna med att meningsutbytet inom rätten kommer att domineras av juristerna, under det att nämnden får svårare att vinna gehör för lekmannasynpunkterna. I det följande föreslår utredningen en minskning av antalet ledamöter i den stora nämnden. En samtidig utökning i vissa mål av de lagfarna ledamöternas antal skulle kunna få till resultat, att i dessa mål nämnden ej komme att utöva det inflytande som bör tillkomma den. Betänkligheterna häremot framträda särskilt mot bakgrunden av vad nyss anförts rörande svårigheterna att precisera de mål i vilka det lagfarna elementet skulle förstärkas.

Som nyss nämnts rådde vid processreformen delade meningar rörande omröstningsreglerna för en domstol bestående av flera lagfarna domare och nämnd. Med bibehållande av nuvarande grunder för nämndens röst rätt blir i en sådan domstol omröstningsförfarandet i tekniskt hänseende

invecklat och svårhanterligt. Först måste särskild omröstning — i vissa situationer flera omröstningar — företagas för fastställande av den mening som de lagfarna domarna eller majoriteten bland dem företräder. Därefter måste på nytt omröstas för utrönande av det votum som skall gälla som nämndens. Vid bestämmandet i lag av de rättsbildade domarnas och nämndens inbördes inflytande uppkomma svårlösta avvägningsfrågor. Den i propositionen till 1942 års riksdag föreslagna regeln att endast en enhällig nämnd skulle få utslagsröst gentemot juristkollegiet eller mot dess majoritet synes alltför mycket inskränka nämndens inflytande. Sålunda synes exempelvis i brottmål ett friande votum avgivet av en bland de lagfarna domarna och biträtt av en mycket stark majoritet inom nämnden böra väga över den mening som företrädes av övriga medlemmar av rätten. En utväg ur de här antydda svårigheterna vore att ge nämndemännen individuell rösträtt och tillerkänna varje votum inom rätten samma röstvärde. Att införa en sådan ordning i särskilt invecklade och svårbedömda mål synes inte tillrådligt.

I ännu ett hänseende inställer sig tvekan inför tanken att i första instans kombinera kollegial sammansättning med nämnd. I en domstol med denna sammansättning torde minst tre lagfarna domare böra medverka; om endast två fackdomare sitta i rätten kan nämnden vid uppkommen meningskiljaktighet mellan juristerna bli utan den vägledning för sitt ställningstagande som är önskvärd. I överensstämmelse med grunderna för instansordningen bör högre rätt vara starkare organiserad än den domstol, vars avgöranden den har att pröva. Förtroendet för den högre instansen kan eljest rubbas. För närvarande är hovrätt domför med fyra eller fem lagfarna ledamöter, således med en domare mer än vid kollegial sammansättning i rådhusrätt. Åtminstone utåt kunde en underrätt bestående av tre lagfarna domare och nämnd lätt nog framstå som mera kvalificerad än hovrätten. I detta sammanhang må erinras, att utredning pågår om minskning av det för domförhet föreskrivna antalet ledamöter i hovrätt.

De fördelar som skulle stå att vinna genom att i vissa kvalificerade nämndmål förstärka det lagfarna elementet i rätten äro enligt utredningens mening ej så stora, att de här ovan anförda invändningarna mot en sådan organisation böra få vika. I de fall då underrätt skall bestå av mer än en domare, torde därför valet böra stå mellan lagfaren ordförande och nämnd, å ena, samt enbart rättsbildade domare, å andra sidan.

Sammanställningen i tvistemål

Processkommissionens förslag om underrätternas sammansättning innebär, att underrätterna som regel skulle bestå av lagfaren ordförande och nämnd. Underrätt i domkrets, som omfattade endast stad, skulle dock i

tvistemål bestå av endast *en* lagfaren domare. Kommissionen hävdade, att frågan om nämnds medverkan låg väsentligen annorlunda till i tvistemål än i brottmål och framhöll härutinnan följande:

»Bevisfrågan spelar i dessa mål (tvistemål) en mera underordnad roll. Det inträffar ofta, att sakförhållandena äro ostridiga eller frågan därom icke innebär någon svårighet. Är åter detta icke fallet, kan ej sällan sakfrågan vara av synnerligen invecklad natur, så att dess prövning för lekmännen medför avsevärda svårigheter, helst bevismaterialet ofta utgöres av skriftliga handlingar och dylikt, för vars bedömande lekmännen icke har större förutsättningar. Huvudvikten vid avgörandet ligger ofta på prövningen av omtvistade rättsliga spørsmål, vilka lekmännen ha svårt att behärska. Deras insats i tvistemålen gör sig mest gällande beträffande sådana mål, i vilka det för uppfattningen och bedömandet av sakförhållandet fordras särskilda fackinsikter och vilka därför ofta överlämnas till specialdomstolar med lekmän såsom bisittare, t. ex. ägodelningsmål, vattenmål, handelsmål.»

Bibehållandet av nämnd i underrätt, som omfattade landsbygd, motive-
rade processkommissionen med nämndens tradition på landsbygden. I propositionen till 1931 års riksdag angående huvudgrunderna för rättegångsreformen uttalade departementschefen, att en sammansättningsform i tvistemål med endast *en* domare måste anses för svag särskilt med hänsyn till de anspråk, som den fria bevisprövningen ställde på domstolen. Vid ett framtida förstatligande av städernas domstolar borde därför även i stad krav uppställas å medverkan av nämnd i alla mål liksom vid häradsrätten. I det sammanhanget tillade departementschefen, att emellertid förutsättningarna för nämnds deltagande i rättegångsmål i allmänhet — särskilt i de större städerna — icke äro lika goda som på landsbygden. Riksdagen tog ej närmare ställning till den då ej aktuella frågan om nämnd i tvistemål i städerna. Kamrarna stannade i olika beslut beträffande nämnds medverkan i rådhusrätt i brottmål. I den av andra kammaren bifallna utskottsreservationen till förmån för sådan medverkan framhölls dock, att det ej borde komma i fråga att i samma utsträckning som på landet låta lekmän medverka i rättsskipningen i städerna, där nämnd saknade stöd av all tradition och det kunde befaras, att den icke skulle komma att åtnjuta samma anseende och förtroende som på landsbygden. I reservationen framhölls ock svårigheten att inordna nämnden i en kollegialt sammansatt domstol. Detta organisatoriska skäl mot nämnd i tvistemål i rådhusrätt åberopades även av 1942 års riksdag vid antagandet av rättegångsbalken. I motion hade yrkats, att rådhusrätt i allmänhet borde vara domför med allenast *en* domare samt nämnd med kollektiv rösträtt eller också *en* domare med två bisittare-lekmän, envar med individuell rösträtt. I sitt av riksdagen härutinnan godkända utlåtande hemställde första särskilda utskottet om avslag å motionen och anförde därvid, att en anordning i rådhusrätt med nämnd i tvistemål icke torde låta sig genomföras inom ramen för dåvarande domstolsorganisation; utskottet kunde ej heller biträda motionärens uppfatt-

ning, att rådhusrätt borde bestå av en domare jämte två lekmän som bisittare med individuell rösträtt.

Såsom tidigare nämnts är för närvarande underrätt i tvistemål domför med endast *en* lagfaren domare dels vid förberedelsen och dels vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen. Enligt 42 kap. 18 § RB må under förberedelsen meddelas tredskodom så ock, om saken är sådan, att förlikning därom är tillåten, dom i anledning av talan om anspråk, som medgivits eller eftergivits; även stadfästelse av förlikning får ske under förberedelsen. Huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelsen må jämlikt 20 § andra stycket i samma kapitel hållas, om hinder däremot icke möter enligt stadgandena i 43 kap. 2 § och tillika parterna samtycka därtill eller saken finnes uppenbar. De regler som sålunda medgiva ett snabbt och billigt avgörande av mindre och enklare tvistemål ha visat sig fylla ett påtagligt behov. Såsom tidigare (s. 44) nämnts, avgöras på detta sätt det långt övervägande antalet tvistemål av endast *en* lagfaren domare. Bestämmelserna om ensamdomares behörighet i tvistemål få anses väl avvägda, och någon ändring av dem synes ej påkallad. Vid denna bedömning utgår utredningen från, att stadgandet i 42 kap. 20 § andra stycket ej bör vinna tillämpning, då tveksamma bevisfrågor föreligga, utan att mål med sådana frågor hänskjutas till fullsuttan rätt. Åtskilliga av de mål som i överensstämmelse härmed utsättas till särskild huvudförhandling äro icke särskilt krävande. Det kan gälla mål, vari icke förebringas annan utredning än förhör med parter och vittnen om relativt enkla och vardagliga sakförhållanden och där utgången beror av huruvida visst sakförhållande blivit sålunda styrkt. I sådana mål kan utan tvivel nämnden tillföra domstolen den styrka som ligger i en sammansättning med flera domare; i vart fall innebär det en viss överorganisation med flera lagfarna domare i dylika mål. Men även i något mer komplicerade tvistemål rörande förhållanden, varom lekmän i gemen ha kännedom, kan nämnden ha en uppgift att fylla. Vid överläggning till dom i dylika mål kunna nämndemännens synpunkter berika debatten i såväl bevis- som rättsfrågor. Emellertid äro bland rättegångsmålen i allmänhet tvistemålen — och särskilt de dispositiva tvistemålen — otvivelaktigt de som fordra mest av juridisk utbildning hos domaren. Oftare än i andra mål är utredningen övervägande skriftlig, bestående av kontrakt, affärskorrespondens eller andra urkunder, vilkas tolkning kräver antingen juridisk vana eller särskild praktisk förtrogenhet med affärslivet; i en muntlig förhandling kan det erbjuda handläggningstekniska svårigheter att för nämnden framlägga ett mera vidlyftigt skriftligt utredningsmaterial. Vissa tvistemål röra invecklade ekonomiska eller tekniska förhållanden, för vilka flertalet lekmän stå främmande. Vad beträffar rättsreglerna i tvistemål äro de ej på samma sätt som straffrättens bud skriftligt avfattade och till sitt innehåll närmare preciserade. I mål med mera krävande rättstillämpningsfrågor saknar därför nämnden ofta nog den kännedom om

rättens innehåll som fordras för att följa förhandlingen och få grepp om tvistefrågorna. I tvistemål, vilka i de hänseenden som nu sagts äro av invecklad eller svår beskaffenhet, äro nämndens möjligheter att öva inflytande begränsade. I sådana kvalificerade tvistemål bjuder den juristkollegiala sammansättningen större garanti för en säker rättsskipning. I dessa mål, i vilka ofta erfordras rådrum för domens beslutande eller avkunnande, är det också en viss fördel att domarna ha tillfälle till fortgående samråd under den tid som förflyter mellan huvudförhandlingen och domen.

Med hänsyn till den juristkollegiala sammansättningens företräden i vissa kvalificerade tvistemål har inom utredningen ifrågasatts att helt avskaffa användningen av nämnd i tvistemål och att låta dessa mål i alla underrätter avgöras av ett kollegium av lagfarna domare. Om, såsom utredningen förmenar, nämnden har en funktion att fylla i många tvistemål, fordras uppenbart starka skäl för en sådan reform. Enbart det förhållandet att i vissa svåra och invecklade tvistemål, vilka mål i flertalet underrätter ej äro vanligen förekommande, den juristkollegiala sammansättningen är lämpligare än häradsrätternas synes inte utgöra tillräcklig anledning att helt avskaffa nämnden i tvistemål. En sådan åtgärd torde kunna försvaras, endast om den vore nödvändig för att höja rättsvärden vid häradsrätterna. Erfarenheterna kunna emellertid inte sägas ha givit vid handen annat än att tvistemålen avgöras tillfredsställande även vid häradsrätterna. Det bör i detta sammanhang beaktas, att erfarenhetsmässigt en mycket betydande del av de krävande tvistemålen fullföljes till hovrätt och alltså där kommer under bedömande av ett juristkollegium. Enligt en av utredningen gjord undersökning rörande de 20 största rådhusrätterna fullföljdes talan till hovrätt i 42 procent av samtliga vid dessa domstolar under 1955 avgjorda dispositiva tvistemål, vari hållits särskild huvudförhandling. För dem bland dessa mål, vilka enligt uppgift från vederbörande rådhusrätt innefattade svår rättsfråga eller rörde invecklat saksammanhang eller voro förenade med vidlyftig utredning, utgjorde fullföljdsprocenten 65. En väsentlig anledning till den höga fullföljdsfrekvensen i invecklade och svårbedömda tvistemål torde vara (jfr ovan s. 44 f) att parterna i sådana mål ofta ha behov att i högre rätt fullständiga det vid underrätten framlagda processmaterialet. Detta förhållande är ägnat att försvaga de skäl som eljest kunna anföras för juristkollegial behandling av tvistemål i underrätt. Även med beaktande av den juristkollegiala sammansättningens företräden i kvalificerade tvistemål anser utredningen, att sammansättningen lagfaren ordförande och nämnd i och för sig fyller de krav som ur rättssäkerhetssynpunkt kunna ställas på första instansens domstolar i tvistemål. På grund härav och med hänsyn till nämndens betydelse för bevarande av förtroendet för rättsskipningen är enligt utredningens mening en begränsning av nämndens medverkan i tvistemålsrättsskipningen ej önskvärd.

Oavsett vad sålunda anförts vill utredningen framhålla, att ett förverk-

ligande av tanken på kollegial sammansättning i tvistemål vid samtliga underrätter förutsätter mycket omfattande organisatoriska förändringar. Därest alla underrätter skola i tvistemål — med undantag av mindre och enklare mål — bestå av minst tre lagfarna domare, torde det vara ofrånkomligt att göra domkretsarna så stora, att varje domstol sysselsätter minst tre lagfarna domare. Det är visserligen tänkbart att låta mindre domstolar kompletteras med domare från hovrätt eller från närbelägen domstol. Men sannolikt skulle ofta uppkomma organisatoriska svårigheter att bilda en sådan domstol. Följden kunde bliva att vid de mindre underrätterna tvistemålen i alltför stor utsträckning komme att avgöras av ensamdomare vid huvudförhandling enligt 42 kap. 20 § andra stycket RB. Enligt av utredningen företagna undersökningar skulle en underrättsorganisation byggd på principen att varje domstol skall vara inrättad med minst tre ordinarie domare föranleda, att antalet domstolar i första instans nedbringades från nuvarande 159 till omkring 90. Av 118 domsagor skulle endast ett tiotal bibehållas oförändrade. Övriga finge antingen sammanläggas med angränsande domsaga eller eljest omregleras. I ett följande kapitel skall utredningen närmare behandla frågor rörande den judiciella indelningen. Här må blott framhållas, att utredningen anser en så genomgripande omgestaltning av domsagoindelningen inte böra för närvarande komma i fråga.

Några organisatoriska svårigheter att införa nämnd i rådhusrätt i de relativt fåtaliga tvistemål som handläggas med fullsutten rätt möta i och för sig inte. Genom en sådan reform skulle likformighet skapas i underrätternas sammansättning. Å andra sidan skulle ett avskaffande av den juristkollegiala sammansättningen onekligen innebära en försvagning av rättsskipningen i tvistemål av krävande beskaffenhet. Sådana mål äro vanligare i de största städerna än i landet i övrigt. Utifrån de synpunkter som nu anlagts skulle det måhända te sig mest följdriktigt att bibehålla den juristkollegiala sammansättningen i tvistemål i endast dessa städer. Emellertid kan det vara motiverat att bibehålla kollegial sammansättning också i vissa andra städer. Många av de medelstora magistratsstäderna befinna sig i stark utveckling. Med fortsatt tillväxt av handel och industri kan antalet kvalificerade tvistemål i dessa städer komma att öka.

Det är ock med hänsyn till den juristkollegiala sammansättningens företräden i kvalificerade tvistemål en fördel, om i olika delar av landet finnes en underrätt med denna sammansättning. I detta sammanhang må erinras om bestämmelserna i 10 kap. 16 och 18 §§ RB, vilka medgiva parterna stor frihet att genom prorogation (16 §) eller genom att avstå från foruminvändning (18 §) få tvist prövad vid annan underrätt än den som är behörig enligt huvudreglerna om laga domstol i tvistemål. Enligt vad utredningen inhämtat vid överläggning med representanter för advokatsamfundets styrelse förekommer ej sällan, att parterna med stöd av dessa bestämmelser välja annan underrätt än den enligt huvudreglerna behöriga. Det

förekommer därvid, att valet träffas med hänsyn till den juristkollegiala sammansättningens särskilda lämplighet i kvalificerade tvistemål. Om parterna på detta sätt ha tillgång till underrätter med olika sammansättning, försvagas i någon mån de erinringar som ur principiell synpunkt kunna framställas mot att domförhållsreglerna i tvistemål ej äro enhetligt reglerade. Som ett skäl för bibehållande av den juristkollegiala sammansättningen i ett något större antal städer kan ytterligare anföras, att underrätterna i dessa städer under alla förhållanden komma att vara inrättade med så många lagfarna domare, att juristkollegial sammansättning i tvistemål icke vållar några organisatoriska olägenheter. Med hänsyn härtill och då den juristkollegiala sammansättningen i stad har gammal hävd och där torde omfattas med inte mindre förtroende än häradsrätternas, föreslår utredningen i nära anslutning till de grunder som nu gälla för domstolsorganisationen i stad, att juristkollegial sammansättning i tvistemål bibehålls i stad, där rättsskipningen bereder sysselsättning åt tre lagfarna domare. Som framgår av 7 kap. innebär förslaget i praktiken — särskilt med hänsyn till de av utredningen föreslagna ändringarna i stadsdomstolarnas inre organisation — att kollegial sammansättning kan komma att bibehållas i ungefär hälften av de nuvarande magistratsstäderna.

I direktiven för utredningen framhålles, att det finnes anledning att överväga vidgat lekmannainflytande i städerna i sådana tvistemål, som röra familjerättsliga förhållanden. Denna fråga behandlades år 1951 av riksdagen i anledning av en motion i ämnet. Över motionen inhämtade första lagutskottet yttrande från styrelsen för Sveriges advokatsamfund, som därvid med avstyrkande av motionen yttrade bl. a. följande. Beträffande mål om arv och testamente kunde med fog göras gällande att de utgjorde en förhållandevis liten grupp och att de i allmänhet särskilt väl lämpade sig för avgörande av ett juristkollegium. I fråga om mål om hemskillnad och äktenskapsskillnad med däri ingående spörsmål rörande vårdnaden om barn och underhållsbidrag utgjorde den vanligaste tvistefrågan skäligheten av yrkat underhållsbidrag. Sådana tvister avgjordes regelmässigt efter huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelsen, d. v. s. utan medverkan av nämnd. Med denna ordning hade varken bland domare, advokater eller parter försports något missnöje. I de fall, då sådana frågor avgjordes vid särskild huvudförhandling, utgjorde en av tre jurister sammansatt domstol långt starkare garanti för enhetlighet i bedömningen än en till största delen av lekmän bestående sådan med växlande sammansättning. Frågan om den ena eller andra parten huvudsakligen bar skulden till söndringen kom så sällan under bedömande att den icke förtjänade att inverka på spörsmålet om domstolens sammansättning. Önskvärdheten av visst lekmanna-inslag vid avgörandet av vårdnadsfrågor tillgodosågs till fullo genom den i praxis flitigt anlitate möjligheten att inhämta yttrande från barnavårdsnämnd. Slutligen uttalade styrelsen som sin bestämda mening, att parter i

familjemål icke uppskattade att få redogöra för intima detaljer och ekonomiska bekymmer inför en nämnd, vars ledamöter man kunde komma i kontakt med i sitt dagliga liv. I sitt av riksdagen godkända utlåtande över motionen sade sig första lagutskottet i huvudsak dela de synpunkter styrelsen för advokatsamfundet framfört. Motionen blev också av riksdagen avslagen.

Såsom utredningen tidigare (s. 44) framhållit utgöra familjerättsmålen en betydande del av de tvistemål som handläggas inför fullsuttent rätt. Dessa mål avse i allmänhet förhållanden, varom lekmännen ha god erfarenhet. Avgörandet av målen beror ofta av ställningstagandet till allmänna omdömesfrågor; endast undantagsvis äro målen i juridiskt hänseende svåra. Skäl kunna därför onekligen anföras för vidgad lekmannamedverkan i dessa mål. Den från advokathåll framställda invändningen att parterna med hänsyn till målens ofta intima och ömtåliga karaktär föredraga yrkesdomare framför lekmän förtjänar emellertid enligt utredningens mening såtillvida beaktande, som anledning icke torde finnas att utbryta just dessa mål till handläggning med annan sammansättning än den som bör gälla för övriga tvistemål.

Sammansättningen i brottmål

Efter nyligen vidtagna lagändringar är från och med 1959 sammansättningen i brottmål densamma i rådhusrätt och häradsrätt. Till grund för den nuvarande ordningen ligger uppfattningen, att lekmännen böra i vidsträckt omfattning medverka i straffrättsskipningen i första instans. Lekmannainflytandets värde på detta område av rättsskipningen är numera allmänt erkänt. Det är i synnerhet inom straffrättsskipningen som lekmännens betydelse för tilliten till domstolarna framträder. I brottmålen har dessutom lekmannadomaren särskilda förutsättningar att på grundvalen av egna erfarenheter och åsikter bilda sig en mening om de frågor som komma under bedömande. Någon anledning att nu upptaga frågan om grundformen för underrätternas sammansättning i brottmål — lagfaren ordförande och nämnd — till förnyat övervägande torde ej finnas. I samband med tillkomsten av de nya bestämmelserna om underrätternas sammansättning i brottmål diskuterades emellertid livligt, om icke en utvidgning av ensamdomarkompetensen i brottmål borde komma i fråga. Utredningen avser att nu upptaga spørsmålet härom till närmare granskning.

För närvarande är ensamdomares behörighet i brottmål begränsad till mål om brott, varå ej kan följa svårare straff än böter; dessutom gäller den begränsningen att, om anledning förekommer att målsägande finnes, målet ej må avgöras av endast *en* domare (1 kap. 4 och 11 §§ RB). Dessa bestämmelser i RB om ensamdomarbehörighet i brottmål ingå bland ett komplex av särskilda regler, vilka för de mindre brottmålen del innehålla för-

enklingar i den allmänna straffprocessuella ordningen. Andra sådana förenklingar framgå av bestämmelserna om strafföreläggande (48 kap.), förundersökning (23 kap. 21 och 22 §§), verkan av den tilltalades utevaro (46 kap. 15 §), avfattningen av protokoll och dom (6 kap. 1 § och 30 kap. 6 §) m. fl. stadganden. Syftet med dessa förenklingar har varit att åstadkomma en snabbare, mindre omständlig och billigare process än den ordinarie. Samtidigt har man ansett angeläget att ej eftergiva de eljest uppställda garantierna för en god prövning av målen. Processlagberedningen framhöll sålunda, att betänkligheter möta mot att mera allmänt eftergiva dessa garantier allenast på den grund att målet rör ett ringare brott; detta ger ej alltid uttryck åt den betydelse målet kan äga för parterna.

Det är ett välkänt förhållande, att på senare år de mindre brottmålen, framförallt målen rörande ordningsföreseelser av skilda slag, ökat kraftigt och ställt myndigheterna inför avsevärda svårigheter att bemästra denna del av brottsligheten. Även om svårigheterna delvis få tillskrivas otillräckliga personalresurser hos polis, åklagare och domstolar, har uppmärksamheten i stigande grad kommit att fästas vid frågan om enklare medel för beivran av den mera bagatellartade brottsligheten. Riksdagen har 1958 ansett skäl föreligga att närmare utreda, huruvida icke ett polisbötesystem — det vill säga beivran av föreseelser genom omedelbart åläggande av böter genom polisman eller polismyndighet — kan inpassas i vår rättsordning och komma till användning antingen vid smärre föreseelser i allmänhet eller beträffande någon eller några grupper av föreseelser, för vilka detsamma kan anses särskilt lämpligt t. ex. parkeringsföreseelserna. Från och med 1961 har ett förenklat förfarande för beivran av parkeringsföreseelser införts. I detta läge torde ej böra komma i fråga att utvidga användningen av institutet strafföreläggande i dess nuvarande gestaltning. Ej heller har utredningen med hänsyn till avgränsningen av sitt uppdrag ansett sig böra framlägga förslag om ytterligare förenklingar i förfarandet inför domstol i mindre brottmål. Bland åtgärder, som i sådant hänseende kunna komma i fråga, må nämnas införande i någon form av ett förberedande förfarande inför rätta i dessa mål. Men spørsmålet härom berör de allmänna grunderna för straffprocessen och får ses i ett vidare sammanhang.

För vinnande av snabbare rättsskipning i mindre brottmål har frågan om ökad kompetens för ensamdomare en mera underordnad betydelse. Visserligen är ett mindre domstolsorgan smidigare än ett större och kan lättare möta uppkomna krav på snabbt ingripande av domstolen. Med de täta allmänna sammanträden underrätterna ändock måste hålla finnas dock särskilt i större underrätter möjligheter till en skyndsam handläggning inför fullsutten rätt. Stundom hävdas, att en rättegång inför nämnd tager längre tid än en process inför ensamdomare. I och för sig torde detta vara riktigt. Men ett processförfarande inför endast *en* domare, vilken i allmänhet tagit

del av handlingarna i målet, kan fresta till en alltför summarisk handläggning. Medverkan av nämnd innebär en viss garanti för att principerna om en på omedelbarhet och muntlighet grundad partsförhandling inför rätten vinna beaktande och kan redan av den anledningen främja en god prövning av målen.

Frågan om vidgad behörighet för ensamdomare påkallar uppmärksamhet främst ur allmänt ekonomiska synpunkter och då i synnerhet med hänsyn till intresset att spara nämndemän. Det är givetvis viktigt, att nämnden ej tages i anspråk för brottmål, vilka lika väl kunna avgöras av ensamdomare. Sparsamhet med nämndens tid och krafter påkallas för övrigt ej endast av kostnadsskäl. För vidmakthållande av intresse bland lekmännen för domarvärv bör tillses, att nämndens insatser så långt möjligt förbehållas mål, där nämndemännen verkligen äro till nytta och där de äro metvetna om värdet av sitt arbete som domare. Den nuvarande regeln om ensamdomarbehörighet, vilken låter behörigheten i första rummet bestämmas av straffskalorna för olika brott, innebär både fördelar och nackdelar. En fördel är att regeln är lätt att tillämpa. Den överlämnar ej åt rättstillämpningen att bestämma om domstolens sammansättning efter målets beskaffenhet i det särskilda fallet utan låter i stället målets typiska svårhetsgrad sådan den kommit till uttryck i straffskalan avgöra frågan om sammansättningen. Härigenom vinnes stadga och enhetlighet i underrätternas sammansättning, ett förhållande som särskilt inom straffrättsskipningen måste tillmätas ett betydande värde. Å andra sidan ger en sådan schematiskt verkande regel icke alltid till resultat en domstolssammansättning, som bäst svarar mot målets processuella beskaffenhet. Straffskalorna för brotten måste bestämmas av andra hänsyn än de processuella. Ett mål om bagatellartad förseelse kan vara svårbedömt och ett mål om allvarligt brott lätt att avgöra. Vad det förra fallet beträffar uppkomma inga olägenheter, om såsom för närvarande reglerna om enklare sammansättning äro fakultativa och således medgiva en starkare sammansättning därest särskilda förhållanden påkalla det. Vad angår det senare fallet kan man — hur än reglerna om domstolarnas sammansättning utformas — ej undgå, att en domstol stundom har en starkare sammansättning än målet i och för sig kräver. Endast om detta förekommer i sådan utsträckning, att mera påtagliga organisatoriska och ekonomiska olägenheter uppkomma därav, finnes skäl att tala om en överorganisation av domstolen.

I inledningen till detta kapitel har utredningen allmänt berört flerdomarsystemets företräden och i anslutning därtill såsom sin mening uttalat (s. 51), att i likhet med vad nu gäller ådömande av en så allvarlig påföljd som frihetsstraff ej bör få bero av endast *en* domares omdöme. Det är en uppfattning som för övrigt riksdagen vid flera tillfällen understrukit (första lagutskottets utlåtande 1950 nr 23 och 1954 nr 25). Visserligen förekommer inom flera rättegångsordningar utomlands — bland annat i Danmark

och Norge — att ensamdomare tillagts behörighet att i erkända brottmål döma även till långvarigt frihetsstraff. Måhända sammanhänger detta med att i dessa länder lekmannadeltagandet i rättsskipningen utvecklats med den engelska juryn som förebild; man har kommit att betrakta lekmännens funktioner i straffrättsskipningen såsom i främsta rummet knutna till skuldfrågans avgörande, under det att straffmätningen uppfattats såsom i första hand en uppgift för yrkesdomaren. Såsom utredningen tidigare framhållit, är ett sådant betraktelsesätt främmande för vår syn på nämnden och dess uppgifter. Tvärtom ha vi alltid tillmätt nämndens insatser i straffmättningsfrågor stort värde. I synnerhet framträder nämndens betydelse vid bestämmande av påföljden för sådant brott, att det ifrågakommer att döma till frihetsstraff. Ofta har då domstolen att välja mellan olika slag av kriminalvårdande åtgärder, och ej minst härvidlag har nämnden förutsättningar att göra en nyttig insats.

Med bibehållande av principen att ensamdomare ej bör få döma till svårare straff än böter kan dock ensamdomarkompetensen utsträckas att omfatta mål om brott, vars straffskala upptager både böter och fängelse, därvid likväl den begränsningen stadgas att ensamdomare ej får döma till fängelse. En sådan bestämning av ensamdomares behörighet förutsätter en förprövning i någon form från domstolens sida av det straff som kan komma i fråga. Mot en sådan förprövning kunna principiella invändningar resas, eftersom prövningen måste ske på basis av ett material, som ej får läggas till grund för domen, och kan tänkas komma att binda domstolen vid dess avgörande av målet. I allmänhet låta sig dock redan vid en flyktig granskning de mål utskilja, i vilka det kan komma i fråga att döma till fängelse. Och i de fåtaliga tveksamma fallen torde domstolarna kunna förväntas komma att handlägga målen med nämnd. Några ur rättssäkerhetssynpunkt menliga följder synes därför den här ifrågasatta förprövningen ej behöva medföra. Den synes vid sådant förhållande kunna godtagas, dock allenast under förutsättning att väsentliga fördelar stå att vinna — en fråga vartill utredningen strax återkommer.

Frånsett stadgandet att ensamdomare ej må pröva mål om brott, som kan ha givit upphov till målsägandetalan, innehåller rättegångsbalken ingen uttrycklig inskränkning i ensamdomarbehörigheten för det fall att ett bagatellartat brottmål är svårbedömt. Detta sammanhänger med att behörigheten snävt begränsats till mål, vilka i huvudsak röra endast ordningsförelser. I dessa mål är sakförhållandet regelmässigt enkelt och blir sällan föremål för mera omfattande utredning. Enligt vad utredningen inhämtat från avdelningen för bötesbrottmål vid Stockholms rådhusrätt avgöras inemot 90 procent av målen såsom erkända i enlighet med åklagarens yrkande. I mål vari bevisning förekommer är denna i allmänhet inskränkt till vittnesförhör med ett eller annat åklagarvittne. Utsträckes ensamdomarbehörigheten till mål om brott, för vilka straffskalan upptager förutom

böter även fängelse, komma brottmål av helt annan beskaffenhet att kunna handläggas av ensamdomare. Hit höra bland annat trafikbrottmålen, mål om lindrigare misshandel och om våldsamt motstånd samt mål om tukt och sedlighet sårande gärning. Dessa mål, i vilka straffet ofta stannar vid böter, avse stundom svårutredda och omstridda händelseförlopp, och bedömandet av målen är därför ej sällan förenat med vansklig bevisprövning. Rättegångsbalkens regler om underrätternas sammansättning bygga på principen, att bevisprövning endast i begränsad omfattning bör ankomma på ensamdomare. I mera preciserad form har denna grundsats av riksdagen givits den innebörden, att ett mål skall handläggas av flera domare i alla de fall, då sanningsprövningen i målet kan sägas innefatta ett vägande mot varandra av sinsemellan stridiga utsagor (första lagutskottets utlåtande 1954 nr 25). Enligt utredningens mening bör denna princip iakttagas även i mindre brottmål. För den som åtalats för ett mera bagatellartat brott har stundom frågan om straffets storlek en underordnad betydelse i jämförelse med frågan huruvida han över huvud gjort sig skyldig till straffbelagd handling. Det är därför viktigt, att även i dessa mål domstolarna ha en sammansättning, som tryggar en god bevisprövning.

Det låter sig icke göra att i författningstext angiva det mått av bevisning som i överensstämmelse med det ovan anförda skulle kunna överlämnas till avgörande utan nämnd. Att låta rättstillämpningen härutinnan bestämma om användningen av nämnd bör heller ej komma i fråga. Det skulle kunna leda till åsidosättande av nämnden i en utsträckning, som ej kan godtagas. Dessa överväganden leda till slutsatsen att, om till ensamdomares behörighet skola föras även andra brottmål än de nuvarande, behörigheten bör inskränkas till mål om erkänt brott.

Den frågan inställer sig då vilken lindring i nämndens tjänstgöring, som står att vinna genom en sådan ändring av behörighetsområdet för ensamdomare att därunder faller varje mål om erkänt brott, för vilket svårare straff än böter ej ifrågakommer. Sådana brottmål kallas i det följande erkända bötesbrottmål. Av tillgängligt statistiskt material har utredningen inhämtat uppgifter rörande frekvensen vid samtliga underrätter med undantag av rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg och Malmö av dels de nuvarande ensamdomarbrottmålen, bagatellbrottmålen, och dels erkända bötesbrottmål. En sammanställning av dessa uppgifter har gjorts i tabellen å s. 71.

För Stockholms rådhusrätts vidkommande har en mera begränsad undersökning givit i stort sett samma resultat. Av de under 1958 på tredomaravdelning handlagda brottmålen utgjordes omkring 40 procent av erkända mål, vari dömdes till böter; tillsammans med de vid rådhusrätten under samma år avgjorda erkända bagatellbrottmålen motsvarar detta omkring 60 procent av hela antalet vid rådhusrätten avgjorda brottmål.

Av dessa undersökningar framgår sålunda, att av de brottmål som nu handläggas med nämnd ett betydande antal utgöres av mål, vilka enligt

Tabell

	Slutligt avgjorda brottmål	Därav	
		bagatellbrottmål	erkända bötesbrottmål
<i>Häradsrätterna</i>			
1956	37 000	6 700 (18 %)	12 800 (34,5 %)
1957	41 200	7 500 (18,1 %)	20 200 (49 %)
1958	41 600	7 200 (17,3 %)	19 600 (47 %)
1959	42 300	7 000 (16,6 %)	20 100 (47,5 %)
<i>Rådhusrätterna</i> (utom Stockholm, Göteborg och Malmö)			
1956	22 500	8 600 (38,2 %)	14 300 (63,6 %)
1957	23 600	9 000 (38,1 %)	15 700 (66,3 %)
1958	22 600	7 600 (33,6 %)	14 100 (62,4 %)
1959	22 800	6 200 (27,2 %)	13 600 (59,6 %)

de i det föregående uppställda allmänna grunderna för underrätternas sammansättning i och för sig skulle kunna avgöras av ensamdomare. Förhållandet kan synas ge vid handen, att nämnden i stor utsträckning tages i anspråk för uppgifter, som ej fordra nämndens insatser. För ett bedömande härav måste emellertid beaktas jämväl den handläggningstid de erkända bötesbrottmålen kräva. Utredningen har från denna utgångspunkt sökt beräkna vad det i Stockholm skulle betyda med avseende å antalet nämndemän i staden, om ensamdomares behörighet ändrades på sätt här satts i fråga. Enligt dessa beräkningar — grundade på antalet erkända bötesbrottmål (3 600), normal handläggningstid i dessa mål (15—20 minuter) samt sedvanlig tjänstgöringsskyldighet för nämndeman (20—30 dagar om året) — skulle den ifrågasatta ändringen för Stockholms vidkommande innebära en minskning av nuvarande antalet nämndemän, 750, med endast 15—30 nämndemän.

Även om beräkningarna givetvis i flera hänseenden äro osäkra, synes slutsatsen bliva, att en ändring av ensamdomarbehörigheten i enlighet med vad ovan blivit satt i fråga icke skulle få någon större effekt ur besparingsynpunkt. Då ändringen ej heller eljest skulle medföra några påtagliga fördelar, har utredningen ej funnit skäl att frångå de nuvarande bestämmelserna i ämnet.

Suppleant för ordföranden i vidlyftiga nämndmål

På senare år har förekomsten vid domstolarna av mycket vidlyftiga mål — mål vari huvudförhandlingen tagit flera veckor i anspråk — aktualiserat frågan om åtgärder till förebyggande av att i sådant mål nämnddomstol

under pågående huvudförhandling förlorar sin domförhet i händelse ordföranden blir ur stånd att tjänstgöra. Frågan behandlades av 1951 års rättegångskommitté i ett 1955 framlagt betänkande (SOU 1955:10 s. 51 f.). Kommittén erinrade om att gällande domförhetsregler i viss mån taga hänsyn till att någon av rättens ledamöter insjuknar eller eljest ej förmår vidare deltaga i målets handläggning. Sålunda må i nämnd sitta nio, ehuru för domförhet kräves endast sju. Och för de juristkollegialt inrättade domstolarna i samtliga tre instanser gäller, att fler lagfarna domare må sitta i rätten än som utgör gränsen för domförhet. Kommittén erinrade vidare om, att i Danmark och Norge problemet med att någon av rättens ledamöter under förhandlingen blir ur stånd att tjänstgöra lösts på så sätt, att regler givits om suppleant för domare. Kommittén ansåg det vara en brist i våra domförhetsregler, att hänsyn ej alls tagits till att en domstol med nämnd på grund av förfall för ordföranden under pågående förhandling kan komma att förlora sin domförhet. Kommittén föreslog därför, att i 1 kap. 14 § RB infördes den regeln att i synnerligen vidlyftigt nämndmål hovrätten skulle äga förordna lagfaren domare att övervara huvudförhandlingen för att vid förfall för rättens ordförande i dennes ställe inträda i rätten. Suppleanten skulle övervara hela huvudförhandlingen och närvara vid rättens överläggning inom stängda dörrar. Men han skulle icke, så länge han ej inträtt i rätten, äga deltaga i rättens dom eller beslut. Hade han en gång tagit säte i rätten, skulle han i fortsättningen tjänstgöra som ordförande till dess målet avgjorts.

I proposition (nr 142) till 1956 års riksdag med förslag om ändringar i rättegångsbalken i syfte bland annat att underlätta handläggningen av vidlyftiga mål berörde departementschefen rättegångskommitténs ifrågavarande förslag. Departementschefen framhöll, att det önskemål, kommittén avsett tillgodose, kunde förverkligas även genom en utökning av antalet lagfarna ledamöter i domstol med nämnd i förening med en domförhetsregel av innehåll att domstolen är domför även med ett mindre antal lagfarna ledamöter än det som högst äger sitta i rätten. Eftersom frågan om underrätternas sammansättning och om domförhetsreglerna var föremål för särskild utredning och då enligt departementschefens mening behovet av en reform i enlighet med kommitténs förslag icke i praktiken visat sig särskilt trängande, var departementschefen icke beredd att föreslå införande av bestämmelser om suppleant för rättens ordförande. I sammanhanget anmärkte departementschefen, att suppleantens ställning och befogenheter i rättegången innan han inträtt i rätten icke i förslaget reglerats med önskvärd klarhet. Självfallet borde suppleanten ej äga att deltaga i rättens omröstning till dom eller beslut. Däremot talade starka skäl för att han i likhet med rättens ledamöter i övrigt skulle ha rätt att genom frågor till parterna eller på annat sätt bidra till målets belysning och att deltaga i överläggningar.

I riksdagen väcktes frågan om suppleant för rättens ordförande genom motion med begäran om lagändring i huvudsaklig överensstämmelse med rättegångskommitténs förslag. Första lagutskottet yttrade i sitt av riksdagen godkända utlåtande (nr 36), att det är en angelägen fråga att söka eliminera de ogynnsamma verkningar i olika avseenden som särskilt i större rättegångar kunna uppstå till följd av att under pågående huvudförhandling förfall inträder för rättens ordförande. Frågan vilka åtgärder, som härvidlag borde vidtagas, ansåg utskottet böra utredas närmare och hänvisade i sammanhanget till stadsdomstolsutredningens arbete. Utskottet avstyrkte därför bifall till motionen.

Utredningen delar rättegångskommitténs mening att det — såvitt gäller de mycket vidlyftiga målen — är en brist i gällande ordning, att domstol med nämnd förlorar sin domföret, om ordföranden blir ur stånd att tjänstgöra. I dessa mål kan förfall för ordföranden vålla parterna och deras sak avsevärda olägenheter. Redan en mindre grad av risk för att något skall hända ordföranden synes därför böra vinna beaktande. Den lösning av problemet som står till buds genom en ökning av antalet lagfarna domare med säte och stämma i rätten har utredningen ansett sig icke kunna förorda; härutinnan hänvisas till det föregående (s. 58 f). Utredningen vill i stället i huvudsak ansluta sig till det av rättegångskommittén framlagda förslaget om suppleant för ordförande i synnerligen vidlyftiga mål. Emellertid skulle enligt detta förslag suppleanten inträda i rätten endast om ordföranden blir ur stånd att tjänstgöra. Såsom departementschefen anmärkte medför detta en viss oklarhet i fråga om suppleantens ställning och befogenheter före inträdet i rätten. Utredningen föreslår den närmast lagtekniska ändringen i kommitténs förslag, att suppleanten jämväl innan han övertagit ordförandeskapet skall sitta i rätten givetvis dock ej med rätt att i det skedet deltaga i rättens dom eller beslut. Härav får anses följa, att suppleanten under hela huvudförhandlingen äger deltaga i den processledning rätten har att utöva (43 kap. 4 § och 46 kap. 4 §). I första hand ankommer denna processledning på ordföranden, men suppleanten äger liksom övriga ledamöter av rätten att framställa frågor till parter och andra, som skola höras. Vidare följer, att suppleanten skall närvara vid och äga deltaga i rättens överläggningar samt att han utan särskilt stadgande därom är underkastad rättegångsbalkens regler om domarjäv. Tydligt är, att han ej är ansvarig för andra rättens avgöranden än dem, i vilka han deltagit såsom ordförande i rätten.

Såsom rättegångskommittén föreslog bör det ankomma på hovrätt att förordna suppleant. Bestämmelser därom torde böra meddelas i administrativ väg. Som rättegångskommittén framhöll måste tillses, att endast domare med nödig erfarenhet förordnas.

I överensstämmelse med det ovan anförda har utredningen utarbetat förslag till ändrad lydelse av 1 kap. 14 § RB.

5 kap. Nämnden

Gällande bestämmelser

Om nämndens storlek stadgas i 1 kap. 5 § andra stycket RB, såvitt gäller häradsnämnden, och i 12 § andra stycket, såvitt gäller rådhusrätternas nämnd. Dessa bestämmelser äro efter de 1958 vidtagna ändringarna lika lydande. Den allmänna regeln är, att i nämnden skola sitta minst sju och högst nio. I mål om brott, varå icke kan följa straffarbete eller avsättning, så ock vid syn å stället utom huvudförhandling är dock rätten domför med tre i nämnden. Denna senare bestämmelse om användning i vissa mål av tremansnämnd utesluter icke, att stor nämnd kommer till användning även i dessa mål. Tvärtom bör, enligt förarbetena, så ske, då särskilda skäl påkalla det, såsom att bevisningen är vidlyftig eller svårbedömbär eller det eljest befinnes lämpligt; det ankommer härvidlag på rätten att bestämma, om stor eller liten nämnd skall tjänstgöra.

Om nämndens rösträtt stadgas i 16 kap. 3 § RB beträffande tvistemål och i 29 kap. 3 § RB beträffande brottmål. Därest i rätten yppas annan mening än ordförandens och alla i nämnden äro ense om skälen och slutet, eller, då i nämnden äro flera än sju, minst sju förena sig därom, skall nämndens mening gälla. I annat fall gäller ordförandens. Nämndens rösträtt brukar betecknas såsom kollektiv, d. v. s. att nämnden endast såsom korporativ enhet har en röst; om nämnden ej är enig eller, då i nämnden sitta flera än sju, ej minst sju nämndemän äro ense, föreligger enligt omröstningsreglerna blott en mening, ordförandens.

Skiljaktig nämndemans mening offentliggöres i allmänhet icke. Enligt 6 kap. 3 § RB skall visserligen rättens protokoll upptaga skiljaktiga meningar, som yppas vid omröstning inom rätten. Men nämndemans skiljaktiga mening antecknas endast, om nämnden ensam bestämt utgången.

Bestämmelser om nämndemansval, om valbarhet till nämndemansuppdrag och om nämndemans rätt att avgå äro meddelade i 4 kap. 5—9 §§ RB. För dessa bestämmelser i vad avser valförrättare, valperioder och valbarhet har utredningen tidigare (s. 57) redogjort. Det är en allmän medborgerlig skyldighet att åtaga sig uppdrag som nämndeman. Befriad från denna skyldighet är endast den som fyllt 60 år eller eljest uppgiver giltigt förfall; den som avgått ur nämnden är ej skyldig att åter inträda förrän efter sex år. Nämndeman har rätt att avgå efter två år och kan, om han visar giltigt

hinder, även dessförinnan entledigas av rätten. Ovillkorlig rätt att avgå har nämndeman, som fyllt 60 år. Skyldighet för nämndeman att avgå vid viss ålder är ej stadgad. Upphör nämndeman att vara valbar, förfaller uppdraget (8 §).

Överväganden vid processreformen och senare

I samband med processreformen blev frågan om antalet nämndemän och det därmed nära sammanhängande spörsmålet om nämndens rösträtt föremål för ingående överväganden. Före 1948 gällde enligt bestämmelserna i 1734 års lag, att nämnden bestod av tolv men att för domförhet endast sju behövde sitta i nämnden. Oavsett antalet krävdes enhällighet inom nämnden för överröstning av ordföranden. Redan under 1800-talet hade från flera håll hävdats, att dessa bestämmelser icke lämnade utrymme för det lekmanna-inflytande över rättsskipningen, som ansågs önskvärt. Olika förslag framkommo rörande nämndens storlek och om sådan ändring av omröstningsreglerna att viss majoritet inom densamma skulle få utslagsröst. Kravet på en förstärkning av nämndens ställning kopplades särskilt samman med strävandena att reformera bevisningsrätten i riktning mot fri bevisprövning. I början av 1900-talet underströk riksdagens andra kammare upprepade gånger, att nämndens ställning borde stärkas och att detta var en förutsättning för införande av fri bevisprövning. Då processkommissionen i sitt arbete på rättegångsväsendets ombildning ställdes inför frågan om nämndens ställning, ansåg den, att de tidigare framställda kraven på ökat lekmannainflytande ej borde lämnas obeaktade. Den nya, muntliga och koncentrerade rättegångsordningen bedömdes öppna förutsättningar för ett mera verksamt lekmannainflytande än tidigare. I fråga om nämndens rösträtt togs avstånd från tanken att ge lekmännen individuell och med ordföranden lika rösträtt. En sådan reform ansågs innebära risker för rättsskipningens säkerhet och stå i strid mot grundsatsen att nämndens mening skulle vara ett uttryck för ett allmänt folkligt rättsmedvetande, som ej borde åsidosättas. Däremot kunde denna grundsats ej anses övergiven om röstreglerna modifierades så, att en stark majoritet inom nämnden kunde överrösta ordföranden. Beträffande nämndens storlek uttalade processkommissionen, att den nya rättegångsordningen med tätare domstolssammanträden än tidigare nödvändiggjorde en minskning av nämnden för att nämndemansuppdraget ej skulle bli för betungande. Även arbetsorganisatoriska och ekonomiska hänsyn talade i samma riktning. Liksom nya lagberedningen 1884 höll processkommissionen vidare före, att en minskning av nämnden med därav följande ökat individuellt ansvar för nämndemännen skulle vara ägnad att stärka nämndens ställning. Å andra sidan borde strävandena att minska nämnden ej drivas så långt, att man äventyrade den önskvärda mångsidigheten inom nämnden och möjligheten att i rimlig utsträckning låta skilda orter inom domkretsen vara företrädade inom rätten. Med ett allt-

för litet antal nämndemän skulle det ej heller vara möjligt att upprätthålla grundsatsen att nämndens mening borde vara uttryck för ett allmänt folkligt rättsmedvetande. Vid övervägande av de sålunda anförda synpunkterna på nämndens ställning stannade processkommissionen vid förslaget, att antalet ledamöter i nämnden skulle vara fem, varav fyras samstämmiga mening skulle fälla utslaget.

Då grunderna för processreformen behandlades vid 1931 års riksdag stannade kamrarna i olika beslut i fråga om nämndens sammansättning och ställning. I propositionen hade föreslagits, att det domföra antalet nämndemän skulle vara åtta och att nämndens röst skulle gälla mot ordförandens i fall, då en majoritet av sex nämndemän förefanns. Propositionen framhöll vikten av att olika folkgrupper äro företrädade inom nämnden, så att dennas folkliga anknytning blir så allsidig som möjligt. Det särskilda utskottet, vars hemställan i denna del vann första kammarens bifall (61 röster mot 59 för den nedannämnda, av andra kammaren godkända, reservationen), önskade bibehålla såväl enhällighetsprincipen som domförhetsgränsen vid sju. Om nämndens rösträtt framhöll utskottet i huvudsak, att lekmännens synpunkter i allmänhet kunde göra sig gällande under förtroendefull samverkan med ordföranden och att nämndens inflytande, såsom departementschefen framhållit, i verkligheten sträckte sig vida längre än som omedelbart framgick av lagen. Något behov att ändra den sedan lång tid tillbaka bestående ordningen hade ej försports. Ett uppgivande av kravet på enhällighet kunde tänkas komma att sänka nämndens anseende. En dom, som grundade sig på ett majoritetsbeslut inom nämnden, skulle icke äga samma karaktär av ett fullödigt uttryck för den folkliga rättsuppfattningen och kunde icke erhålla samma pondus som ett avgörande, dikterat av en enhällig nämnd. Utskottet befarade vidare, att genom ändrade omröstningsregler politiska eller andra ovidkommande hänsyn kunde vinna insteg vid nämndens avgörande, vilket skulle rubba förtroendet till nämnden. — En inom utskottet avgiven reservation anslöt sig nära till propositionens ståndpunkt och denna reservation bifölls av andra kammaren. I reservationen framhölls, att med ökat inflytande för nämndemännen skulle dessa starkare känna sitt ansvar för domstolens avgörande och med större intresse delta i dess verksamhet. Särskilt i brottmål kunde det vara av värde, att lekmännen kunde mot ämbetsdomarens juridiska bedömande hävda mera allmäntmänskliga synpunkter. Ett vidgat inflytande för lekmännen skulle fördenskull säkerligen bidra till att öka allmänhetens förtroende för rättsskipningen. I fråga om nämndens domförhet framhöll reservationerna, att, därest vid uppskov i ett mål en av de åtta nämndemän som närvarit från början skulle få förfall, det var praktiskt, att nämnden var domför med återstående sju nämndemän. Andra kammarens beslut innebar sålunda, att i nämnden skulle sitta sju eller åtta samt att för överröstning av ordföranden skulle fordras, att sex nämndemän enades om annan mening.

Processlagberedningens vid 1942 års riksdag i denna del lagfästa förslag kan anses som en sammanjämkning av kamrarnas olika beslut 1931. Då det domföra antalet föreslogs till lägst sju och högst nio, motiverades det högre antalet därmed att rätten ej till följd av en eller annan nämndemans förfall under pågående handläggning skulle förlora sin domförhet. Beredningen ansåg sig böra bibehålla kravet på nämndemännens enhällighet för det fall, att i nämnden ej sutto flera än sju. Däremot borde den omständigheten att detta antal överskreds ej leda till att enhällighet fordrades beträffande samtliga.

Vid såväl 1931 som 1942 års riksdag hade förslag väckts om en mera genomgripande förändring i nämndens ställning. I 1931 års utskott hade sålunda gjorts gällande, att anledning ej fanns att inom en häradsrätt frångå de omröstningsregler som över allt annars tillämpas vid medborgares deltagande i allmänna ärendens handläggning och enligt vilka en var i beslutet deltagande har en röst. Häremot invändes i den ovannämnda av andra kammaren godkända reservationen, att en förändring av nämndens rösträtt i överensstämmelse med denna tanke icke stöddes av någon allmännare uppfattning. Vidare förordade vid båda riksdagarna en av utskottsledamöterna — vilken för övrigt såsom sakkunnig biträtt processkommissionen — i särskild reservation, att antalet nämndemän skulle sättas till fem och att den kollektiva rösträtten skulle ersättas med individuell rösträtt för varje nämndeman. Varken 1931 eller 1942 framställdes under kammarbehandlingen bifallsyrkande till denna reservation.

I samband med den översyn av rättegångsbalken som uppdragits åt 1951 års rättegångskommitté har bl. a. frågan om nämndemans rätt att till protokollet anteckna skiljaktig mening blivit behandlad. I ett 1953 avlämnat betänkande (SOU 1953: 26) framhöll kommittén, att den nuvarande ordningen ej kunde anses tillfredsställande. Kommittén ansåg det emellertid vara en konsekvens av nämndens kollektiva rösträtt, att nämndemans skiljaktiga mening protokollföres endast i den omfattning som erfordras för att fastslå vilka nämndemän som äro ansvariga för rättens avgörande. Kommittén ansåg sig därför ej böra framlägga förslag om ändring av gällande bestämmelser. I det lagförslag om ändringar i rättegångsbalken som utarbetades på grundval av kommitténs betänkande och 1954 underställdes lagrådet för yttrande föreslogs dock, att samma regler skulle gälla för anteckning av nämndemans skiljaktiga mening som för anteckning av annan domstolsledamots avvikande votum. Departementschefen framhöll i det sammanhanget, att starka skäl kunde anföras för att jämka på gällande omröstningsregler men att denna fråga då ej var i det läge att ställning borde tagas till densamma. Det förhållandet att nämndens kollektiva rösträtt bibehölls kunde däremot, enligt departementschefens åsikt, ej anses utgöra tillräckligt skäl emot en reform av bestämmelsen om anteckning av nämndemans avvikande votum. Vid lagrådsbehandlingen avstyrkte emellertid

lagrådet den föreslagna ändringen. Lagrådet ansåg det föreligga ett mycket nära samband mellan omröstningsreglerna och bestämmelsen om anteckning av skiljaktig mening inom nämnden. Ett genomförande av förslaget kunde komma att medföra en ganska väsentlig ändring i förhållandet mellan ordförande och nämnd samt beträffande arten och omfattningen av de enskilda nämndemännens insatser i processen. Lagrådet befarade, att det för många nämndemän skulle te sig betungande och främmande att, så snart delade meningar gjort sig gällande i ett mål, offentligt redovisa en motiverad ståndpunkt. I vart fall syntes det högst sannolikt, att den föreslagna anordningen överlag skulle medföra att betydligt större krav komme att ställas på nämndemännen än som förutsatts vid rättegångsreformens genomförande. Utan att taga ståndpunkt till frågan om önskvärdheten av en förändring i sådan riktning framhöll lagrådet, att ändringen berörde vissa fundamentala förutsättningar för lekmannadeltagandet i rättsskipningen sådant det av gammalt varit gestaltat i vårt land. Slutligen anförde lagrådet, att frågan i vilken utsträckning förslaget skulle medföra ökat arbete för underrätterna borde utredas närmare. Med hänsyn till vad lagrådet anförte fann sig departementschefen ej böra för riksdagen framlägga förslag i frågan.

Under senare år har i några riksdagsmotioner förslag väckts om individuell rösträtt för underrätternas nämndemän. Sålunda begärdes i två motioner vid 1955 års riksdag »utredning och förslag till sådan ändring av gällande lag, att dels i demokratisk ordning valda ledamöter med individuell rösträtt skall ingå i hovrätterna och högsta domstolen, dels att nämndledamöternas inflytande på motsvarande sätt förstärkes i första instans». På hemställan av första lagutskottet föranledde motionerna ej någon riksdagens åtgärd. I sitt avstyrkande utlåtande (nr 21) framhöll utskottet bl. a., att frågan om lekmanns deltagande i rättsskipningen blivit föremål för ingående överväganden under förarbetena till processreformen, och uttalade, att det valda systemet för lekmannadeltagande syntes på ett i huvudsak lämpligt sätt möjliggöra den eftersträfvade föreningen av jurist- och lekmannsynpunkter. Utskottet tillade emellertid, att lekmannainflytandet givetvis kunde tänkas organiserat även efter andra linjer, och erinrade i det sammanhanget om att frågan därom komme att behandlas av stadsdomstolsutredningen. Med hänvisning likaledes till det pågående utredningsarbetet avstyrkte vid 1957 års riksdag första lagutskottet (utlåtande nr 8) två motioner om inrättande av nämnd i hovrätterna och om individuell rösträtt för ledamöterna i domstolsnämnder eller i vart fall möjlighet för nämndeman att städse få en från domen avvikande mening antecknad till protokollet. Icke heller dessa motioner föranledde någon riksdagens åtgärd.

Utredningens förslag

Såsom framgår av den föregående redogörelsen undergick nämndens ställning inga större förändringar i samband med processreformen. Minskningen

av det högsta antalet tjänstgörande nämndemän från tolv till nio innebar ingen ändring av så stor praktisk betydelse som det vill synas. Redan tidigare hade nämligen i många tingslag varit vanligt, att icke fler än nio samtidigt tjänstgjorde i rätten. Ej heller kan det anses ha medfört någon väsentlig ändring i nämndens ställning att enhällighetsprincipen jämkades så, att i en nämnd om åtta eller nio nämndemän sju tillades utslagsröst gentemot ordföranden. Bibehållandet i så stor utsträckning av den äldre ordningen sammanhängande med processreformens allmänna inriktning att i första hand reformera rättegångsförfarandet. En förstärkning av lekmannainflytandet i första instans hörde visserligen till reformkraven, och den nya på muntlighet, omedelbarhet och koncentration grundade processen ansågs i och för sig ägnad att ge nämnden större möjligheter att aktivt taga del i processen och öva inflytande över rättsskipningen. Men samtidigt saknades praktiska erfarenheter rörande nämndemännens förmåga att fylla de ökade krav på domstolsledamöterna som den nya processen förutsågs komma att ställa. Detta förhållande torde ha verkat återhållande vid övervägande av ändringar i nämndens ställning. De erfarenheter som nu föreligga ge otvivelaktigt vid handen, att nämndemännen funnit sig väl till rätta med den moderna processen och att denna således också i praktiken medfört ökad funktionsduglighet för nämnden. I allmänhet möta inga svårigheter för nämndemännen att genom egna iakttagelser under huvudförhandlingen bilda sig en självständig uppfattning rörande målet. De äro icke såsom under den gamla rättegångsordningen i stor utsträckning beroende av en sammanfattande redogörelse från ordföranden. Den friare och mera självständiga roll den nya processen sålunda medfört för nämnden ger anledning till övervägande, huruvida icke nämndens ställning genom ändrad lagstiftning bör i motsvarande grad förstärkas. De frågor som därvid i främsta rummet kräva beaktande avse nämndens storlek och rösträtt. Men även vissa andra — i det följande närmare berörda — spörsmål har utredningen funnit sig böra i detta sammanhang upptaga till behandling.

Vad först beträffar *nämndens storlek* äro olika synpunkter att beakta. Till grund för de nuvarande reglerna ligger uppfattningen, att nämnden bör företräda olika grupper i samhället och även skilda orter inom en domkrets. Genom en i dessa hänseenden så allsidig sammansättning som möjligt ger nämnden rättsskipningen en fastare folklig förankring samtidigt som nämndemännens samlade erfarenheter och kunskaper komma dömandet till godo genom en mera mångsidig prövning av målen. Det är uppenbart, att från dessa synpunkter en förhållandevis stor nämnd innebär en styrka. Å andra sidan är det av vikt att hushålla med nämndemännens tid och krafter. Härigenom ökas förutsättningarna för att tillföra underrätterna ett väl kvalificerat och för olika samhällsgrupper representativt lekmannaurval. Denna synpunkt kräver större beaktande i samma mån som domstolarnas arbetsuppgifter öka och anspråken på lekmännen som följd därav stegas. Skall

nämnden kunna bevara sin ställning, torde det vara nödvändigt att varje möjlighet till personalbesparingar på detta område tillvaratages. Enligt utredningens mening behöver en viss minskning av nämnden ej medföra en försvagning av lekmannainflytandet. I en mindre nämnd, där varje nämndemens individuella ansvar ökas, torde nämligen nämndemännen som regel stimuleras att taga en mera aktiv del i dömandet. Slutligen få — självfallet — statsfinansiella och arbetsorganisatoriska skäl ej lämnas åsido vid övervägande av nämndens storlek. De synpunkter som sålunda kräva beaktande göra sig gällande med olika styrka i olika mål.

Vad angår brottmålen har utredningen i ett tidigare betänkande (SOU 1956: 28 s. 39) som sin mening framhållit, att bakom rättens avgörande i mål om allvarligare brott bör stå en förhållandevis stor krets av domare. Detta motiveras redan av det djupa ingripande i enskilda människors liv som domen i mål om grovt brott i regel innebär. Nämndens möjlighet att hos folket förankra tilltron till rättsskipningen har sin särskilda betydelse i fråga om här avsedda brottmål, vilka mer än andra fånga allmänhetens intresse. Härtill kommer att i dessa mål domstolarna ofta ställas inför sådana avgöranden i fråga om straffmätning och val av påföljd, där olika meningar kunna göras gällande och där det därför är önskvärt, att mera utbredda uppfattningar bland lekmännen få komma till tals. Vad åter angår mål rörande brott, för vilka straffet regelmässigt stannar vid böter eller vid ett kortare frihetsstraff, är ur de nu anförda synpunkterna ej påkallat att ha en lika stor nämnd. Straffmätningen i dessa mål är mera rutinbetonad och påföljderna ej lika differentierade som i mål om grövre brott. Den talrika förekomsten av ifrågavarande mål gör det särskilt angeläget, att lekmännen på detta område ej tagas i anspråk i vidare omfattning än som är nödvändigt. Ur rättssäkerhetssynpunkt är i allmänhet tillfyllest med ett fåtal lekmän i dessa mål. Det behövs sålunda inom straffrättsskipningen en större och en mindre nämnd, vardera med sina uppgifter. Bakom uppfattningen att det i mål rörande mindre allvarliga brott är tillräckligt med färre nämndemän ligger ingen nedvärdering av underrätternas uppgifter i hitthörande mål. Såsom framgår av följande kapitel anser utredningen ej befogat, att i mål tillhörande den mindre nämndens kompetens lägre krav ställas på ordföranden än i andra mål; självfallet gäller detsamma beträffande kvalifikationerna för de nämndemän som tjänstgöra i den mindre nämnden. Beträffande gränsdragningen mellan de båda nämndernas uppgifter och i fråga om den mindre nämndens storlek har utredningen ej funnit påkallat att nu föreslå någon ändring i de nyligen tillkomna bestämmelserna härom.

Såsom framgår av föregående kapitel har utredningen ansett nämnd böra även framgent medverka i tvistemålsrättsskipningen i första instans, dock ej vid underrätterna i vissa städer. Inom utredningen har satts i fråga att använda liten nämnd även i tvistemål eller i vissa grupper av tvistemål.

Utredningen har emellertid tagit avstånd från denna tanke. I många tvistemål — framför allt mål med svåra bevisfrågor eller mål vilkas avgörande beror av åsikter och värderingar inom olika yrken och samhällsgrupper — måste det anses önskvärt med en stor nämnd. Någon lagregel låter sig svårigen uppställa, som på ett lämpligt sätt utskiljer sådana mål, i vilka en liten nämnd är tillfyllest. Med hänsyn till tvistemålens relativa fåtal blir den praktiska och ekonomiska vinningen med en liten nämnd i tvistemål ganska obetydlig. Såsom framgår av det föregående (s. 62) har utredningen ej funnit anledning till ändring i de regler som för närvarande bereda möjlighet att låta ensamdomare avgöra mindre och enklare tvistemål.

Utredningen förutsätter alltså, att den stora nämnden skall bibehållas vid sina nuvarande uppgifter. Det kan råda delade meningar i fråga om det antal ledamöter som erfordras för att den stora nämnden skall kunna fullgöra sina funktioner. Givetvis anmäler sig även i denna fråga önskvärdheten att hushålla med nämndemännens tid och krafter. Utredningen håller före, att någon minskning av den stora nämnden är möjlig utan att dess funktioner ändras. En lämplig avvägning mellan de intressen som enligt det föregående kräva beaktande torde vinnas, om antalet ledamöter normalt utgör sex. En längre gående reduktion synes däremot ej tillrådlig. Förutom de ovan anförda skälen för en förhållandevis stor nämnd i mål om grova brott och i tvistemål må framhållas önskvärdheten av att mellan den stora och den lilla nämnden, vilkas uppgifter till karaktär och omfattning väsentligen skilja sig från varandra, upprätthålles en klar skillnad även i storleksordning. Även om sex nämndemän i allmänhet äro tillfyllest, bör dock finnas möjlighet att kalla ett något högre antal, särskilt i vidlyftiga mål. Utredningen föreslår därför, att i den stora nämnden skola sitta sex eller sju nämndemän.

Såvitt gäller den stora nämnden påkallar frågan om förfall för nämndeman särskild uppmärksamhet. Den nuvarande regeln med en fast bestämd gräns för domförhet föranleder, att ett något större antal regelmässigt måste kallas än som utgör domfört antal. Detta innebär ett visst slöseri med nämndemännens tid och krafter. Enligt utredningens mening är det lämpligare med en inom vissa gränser rörlig domförhetsregel så inrättad, att lägre krav ställes på domförhet, därest förfall konstaterats. Det behöver knappast ingiva betänkligheter, om den stora nämnden i en sådan undantagssituation består av endast fem. Utredningen föreslår därför, att huvudregeln om sex eller sju nämndemän kompletteras med ett stadgande att rätten, därest förfall inträffar för nämndeman, är domför med fem i nämnden. Endast förfall, som inträffar sedan huvudförhandling påbörjats, bör få tagas i beaktande. Om vid ett måls påropande endast fem nämndemän kommit tillstädes, är rätten alltså ej domför; en annan nämndeman får då inkallas i den utelivnes ställe. Givetvis avser undantagsbestämmelsen om domförhet med fem nämndemän endast huvudförhandling, som kan slutföras i ett sammanhang enligt reglerna i 43 kap. 11 § och 46 kap. 11 §. Utsättes ny huvud-

förhandling, måste till denna kallas minst sex nämndemän. Frågan vad som skall anses som förfall för nämndeman får provas enligt bestämmelserna i 32 kap. 8 § RB. Den föreslagna ordningen torde medföra, att det för nämndeman blir svårare än hitintills att få ledigt från tjänstgöring. Men olägenheten härav torde uppvägas av den allmänna lättnad i tjänstgörings-skyldigheten som förslaget innebär.

Den av utredningen sålunda föreslagna minskningen av den stora nämnden torde som regel ej höra föranleda, att antalet nämndemän i de olika domkretsarna minskas. Med bibehållande av nuvarande antal vinnes en önskvärd lindring i tjänstgörings-skyldigheten för varje nämndeman.

Vad härefter angår frågan om *nämndens rösträtt* har, såsom framgår av redogörelsen för tidigare förslag i ämnet, under senare år från skilda håll krav framställts, att nämndemännen skola få individuell rösträtt. Tydligt har därvid förutsatts, att alla i beslutet deltagande skola ha var sin röst och målen avgöras efter enkel pluralitet på i huvudsak samma sätt som i de kollegialt inrättade domstolarna. Dessa krav ha framför allt varit grundade dels i uppfattningen att ökat lekmannainflytande är ägnat att höja rättssäkerheten och dels i åsikten att de nuvarande reglerna om nämndens rösträtt stå i strid mot vad som eljest tillämpas i fall, då valda förtroendemän ha att fatta beslut i allmänna angelägenheter.

Den avgörande synpunkten i den föreliggande frågan måste vara huruvida en ändring av omröstningsreglerna i riktning mot ökat lekmanainflytande är ägnad att öka rättssäkerheten. Det har många gånger — och enligt utredningens mening med allt fog — framhållits, att nämndens inflytande sträcker sig vida längre än som framgår av de nuvarande bestämmelserna om nämndens rösträtt. Nämndens betydelse framträder framför allt i det skede av överläggningen till dom då ordförande och nämndemän fritt diskutera genom målet och då i de allra flesta fall — under hänsynstagande till olika synpunkter — enighet uppnås om rättens beslut. Fall då skiljaktiga meningar framtinga en formlig omröstning torde icke vara vanliga. Givetvis sammanhänger detta delvis med utformningen av de nuvarande omröstningsreglerna. Men framför allt torde det bero på att de frågor rätten har att taga ställning till sällan äro av den art, att olika grupp- eller yrkesintressen behärska och fastlåsa ställningstagandena. Med detta bedömande synes frågan om ändring av omröstningsreglerna icke ha den stora praktiska betydelse som många tillmäta den. Det är emellertid sannolikt, att införande av individuell och lika rösträtt skulle åtminstone i någon mån försvaga juristinflytandet och leda till ökat antal nämnddomar. Vid övervägande av huruvida en utveckling i den riktningen är önskvärd ur rättssäkerhetssynpunkt måste beaktas, att den lagfarne domaren genom utbildning och träning och genom att han är den i målet bäst insatte i allmänhet har större förutsättningar än den enskilde nämndemannen att komma till

ett materiellt riktigt resultat. Detta förhållande bör enligt utredningens mening komma till uttryck i omröstningsreglerna. I vilken utsträckning så bör ske, därom kunna delade meningar råda. Utredningen anser för sin del, att en nämnddom uppbyren av endast en röst mer än den mening ordföranden och en minoritet inom nämnden företräda icke äger tillräcklig auktoritet. Å andra sidan torde den nuvarande ordningen alltför mycket beskära nämndens möjligheter att gentemot ordföranden hävda en annan mening. Om i en nämnd med sex eller sju ledamöter alla skola vara ense för överröstning av ordföranden, kan detta komma att utgöra en hämsko på nämndemannens intresse att aktivt medverka i överläggningen. En jämkning av de nuvarande reglerna — utöver den som följer av minskningen av antalet nämndemän — är därför önskvärd.

Därest utredningens förslag om antalet nämndemän i den stora nämnden godtages, torde en lämplig avvägning mellan den lagfarne ordförandens och nämndemannens inflytande ernås, om för överröstning av ordföranden skall gälla, att minst fem nämndemän ha en avvikande mening. Vad tremansnämnden beträffar bör såsom för närvarande endast en enhällig nämnd kunna bestämma rättens avgörande.

Det förhållandet att endast viss majoritet inom nämnden eller, med högst fem i nämnden, blott en samstämmig nämnd skall äga överrösta ordföranden hindrar enligt utredningens mening icke, att frågan om *reservationsrätt för nämndeman* upptages till förnyat övervägande. Utredningen kan icke finna något oskiljaktigt samband mellan denna fråga och omröstningsreglerna, vilka avse endast hur avgivna vota skola räknas för fastställande av den mening, vilken skall gälla såsom rättens. Den nuvarande regeln att nämndemans skiljaktiga mening antecknas blott om nämnden ensam bestämt utgången sammanhänger i främsta rummet med bestämmelsen om det juridiska ansvaret för domen. Gentemot nämndeman kan sådant ansvar utkrävas endast för det fall att han med sin röst bidragit till att nämnden överröstat ordföranden. För fastställande av det juridiska ansvaret behöver alltså nämndemans skiljaktiga mening ej antecknas i vidare omfattning än enligt gällande rätt. Skäl att ändra bestämmelsen om nämndemans ansvar för rättens avgörande torde ej föreligga. Härav följer å andra sidan ej, att icke protokollföring av nämndemans votum skulle kunna ske i större utsträckning än för närvarande.

I varje mål, som avgjorts av flera domare, är det uppenbart av betydelse för både parter och högre rätt att få kännedom om skiljaktiga meningar, som yppats inom rätten. Detta gäller även i fråga om nämndemans skiljaktiga votum. Visserligen kan offentliggörande av nämndemans avvikande mening någon gång föranleda part att klaga i oträngt mål. Vissa betänkligheter kunna väl ock inställa sig gentemot att flertalet beslutande domare, t. ex. fyra nämndemän, reservera sig mot en dom beslutad av ordförande

och två nämndemän. I jämförelse härmed är det dock av större betydelse, att, då domen beslutats av en samstämmig rätt eller av en stark majoritet inom densamma, detta förhållande bekantgöres utanför rätten. Många med nämnd avkunnade domar kunna förväntas komma att öka i auktoritet, om utåt ges tillkänna, att ordförande och nämnd eller ordförande och en stark majoritet inom nämnden varit ense om utgången.

För nämndemännen själva torde frågan om rätt att till protokollet anteckna skiljaktig mening kunna ses ur olika synpunkter. För åtskilliga nämndemän måste det te sig otillfredsställande, att nämndeman, som har en annan mening än den som kommit till uttryck i domen, ej skall få tillkännagiva detta. Denna synpunkt förtjänar med rätta beaktande. Å andra sidan bör ej förbises, att reservationsrätt för nämndeman också måste anses innebära att nämndeman, som ej önskar stå bakom domen, låter protokollföra sin avvikande mening. Även om detta icke behöver medföra, att nämndemannen anmäler formlig reservation så snart domen i visst hänseende — t. ex. en straffmättningsfråga — fått annat innehåll än nämndemannen helst önskat, kommer, såsom lagrådet framhöll 1954, reservationsrätt otvivelaktigt att ställa större krav på nämndemännen. Något för nämndemännen oskäligt betungande kan dock ej anses ligga i att deras vid omröstning yppade meningar bli föremål för insyn. Om i ett särskilt mål en nämndeman skulle känna det som ett tvång att delta i huvudförhandling med skyldighet att utåt redovisa sitt ställningstagande, bör han enligt gällande jävsregler ej sitta i rätten.

Det torde ej vara möjligt att närmare förutsäga i vilken utsträckning reservationsrätt för nämndeman kommer att medföra ökat arbete för underätterna. Den aktivisering av nämndens inflytande som kan förväntas bli en följd av de föreslagna nya omröstningsreglerna och jämväl av reservationsrätten — om sådan införes — kan medföra, att skiljaktiga meningar bli vanligare än nu. Å andra sidan finnes knappast skäl antaga, att icke alltjämt enhällighet mellan ordförande och nämnd kommer att föreligga i det långt övervägande antalet mål. Av stor betydelse ur arbetssynpunkt blir frågan med vilken utförlighet nämndemans skiljaktiga mening skall antecknas. Utredningen anser dessa anteckningar kunna göras mycket kortfattade. Det torde vara tillräckligt, om av protokollet framgår, vilken eller vilka nämndemän som haft en annan mening i de frågor som blivit föremål för omröstning samt vad dessa meningar gått ut på, d. v. s. i vilket hänseende de skilt sig från det slut vartill majoriteten kommit. Någon utveckling av de skäl varpå nämndeman grundat sitt votum torde däremot i allmänhet ej vara erforderlig; i vart fall bör nämndeman ej ha rätt att fordra biträde av ordföranden eller av annan befattningshavare vid rätten för utformning av skälen. Nämndeman, som vill begagna sig av sin reservationsrätt, har att anmäla detta vid den överläggning då dom beslutas. Med en sådan ordning

synes underrätternas arbete med avfattande av skiljaktiga meningar ej behöva bli alltför betungande.

På de anförda skälen föreslår utredningen, att nämndemans skiljaktiga mening alltid skall antecknas i rättens protokoll.

Nuvarande bestämmelser om valbarhet till nämndeman föreskriva ingen övre åldersgräns för valbarhet. Detta står i överensstämmelse med vad som i allmänhet torde gälla för utövande av allmänt förtroendeuppdrag, t. ex. såsom riksdagsman eller kommunalfullmäktig.

Utredningen kan icke finna det helt tillfredsställande, att nämndeman i underrätt skall fullgöra domarsysslor ännu vid en ålder, som avsevärt överstiger den då lagfaren domare är skyldig att lämna sin tjänst. Visserligen föreligger i förhållande till ämbetsdomaren den skillnaden, att nämndeman väljes för endast begränsad tid och att valkorporationen således har tillfälle att ompröva hans lämplighet för uppdraget. Vid högre ålder kunna emellertid sådana åldersförändringar snabbt inträda, som medföra oförmögenhet att tjänstgöra i rätten. Den ovillkorliga rätt nämndeman har att efter fyllda 60 år avgå ur nämnden kan icke anses innefatta tillräcklig garanti för att en nämndeman icke sitter kvar även sedan han upphört att vara lämplig för sitt uppdrag. En viss åldersgräns för valbarhet till nämndeman anser utredningen därför böra stadgas. Utredningen erinrar om, att varken vattenrättsnämndeman eller ägodelningsnämndeman är valbar efter fyllda 65 år. Även om detta valbarhetsvillkor måste ses mot bakgrunden av vattendomstolarnas och ägodelningsrätternas särskilda arbetsförhållanden, är sålunda principen om en viss övre åldersgräns för valda lekmannadomare godtagen av lagstiftningen.

Enligt vad utredningen inhämtat om åldersfördelningen bland underrätternas nämndemän den 1 januari 1958 voro omkring 9 procent över 70 år och omkring 24 procent över 65 år. Om en övre åldersgräns införes, kommer detta att innebära ett ökat ianspråktagande av yngre åldersgrupper. För att icke alltför mycket rubba den bestående ordningen och försvåra rekryteringen av nämndemän torde åldersgränsen ej böra sättas lägre än vid 70 år.

Utredningen föreslår alltså att till bestämmelserna i 4 kap. 6 § RB om valbarhet för nämndeman skall fogas ett stadgande, att den ej är valbar som uppnått en ålder av 70 år. Av 4 kap. 8 § följer, att för nämndeman, som uppnår denna ålder, förfaller därmed hans uppdrag. Liksom för vattenrättsnämndeman och ägodelningsnämndeman bör dock gälla, att nämndeman, som uppnår den övre åldersgränsen för valbarhet, må utan hinder därav tjänstgöra i mål, varmed han förut som nämndeman tagit befattning.

I samband med ändring av 4 kap. 6 § RB torde ur paragrafen böra uteslutas stadgandet, att den ej är valbar som är av allmänna fattigvården omhändertagen för varaktig försörjning. Det synes inte stå i överensstämmelse med

nutida uppfattning, att den som uppbär socialhjälp i någon form skall av den anledningen vara utesluten från allmänna uppdrag. Varken i fråga om riksdagsman eller kommunalfullmäktig är en dylik kvalifikationsgrund föreskriven. Utredningen föreslår därför, att 4 kap. 6 § RB ändras även i förevarande hänseende.

6 kap. Underrätternas inre organisation

Inledning

Såsom framhålles i direktiven för utredningen medför en omorganisation av rådhusrätterna, att ställning tages till ett stort antal detaljspörsmål, såsom frågor om vilka städer som framdeles skola utgöra särskild domkrets, om antalet befattningshavare, såväl lagfarna som icke lagfarna, vid dessa städers domstolar, om löneställningen för dessa befattningshavare och om den rättsbildade personalens utbildning och tjänstgöring inom andra delar av domstolsväsendet. I anslutning härtill sägs i direktiven följande:

»Då emellertid dessa detaljspörsmål är beroende av den ståndpunkt, som tages till de förut berörda huvudfrågorna om rådhusrätternas sammansättning och grunderna för domkretsindelningen, bör utredningen, åtminstone tills vidare, endast avse de mera principiella och allmänna frågor som berörts i det föregående eller som äger samband därmed. I dessa frågor bör förslag jämte författningsutkast framläggas. Detaljspörsmål bör sålunda icke nu upptagas i vidare mån än som må erfordras för att vinna överblick över de praktiska och ekonomiska verkningarna av föreslagna reformer.»

Frågan om grunderna för domkretsindelningen har utredningen ännu ej behandlat. Utredningen har emellertid vid övervägande av underrätternas sammansättning kommit till det resultatet, att underrätterna i vissa större städer liksom för närvarande skola ha juristkollegial sammansättning i tvistemål; någon anledning att ändra den hävdvunna benämningen rådhusrätt på dessa domstolar torde ej finnas. För närvarande är den allmänna regeln, att rådhusrätt skall bibehållas i stad, där domstols- och magistratsgöromålen bereda full sysselsättning åt borgmästare och två rådmän. Även framdeles bör gälla, att rådhusrätt skall finnas endast i domkretsar, som ge full sysselsättning åt minst tre lagfarna domare. I nästa avdelning av betänkandet föreslår utredningen, att huvuddelen av magistratsuppgifterna utskiftas på andra myndigheter och organ. Vid bedömningen av vad som skall utgöra arbetsunderlag för en rådhusrätt komma alltså hädanefter endast domstolsgöromålen i betraktande. En betydelsefull faktor vid denna bedömning blir frågan vilka arbetsuppgifter i en rådhusrätt, som böra ankomma på domare i borgmästares och rådmans tjänsteställning, samt vilka övriga befattningshavare, som skola finnas i rådhusrätt. Dessa frågor rörande rådhusrätternas inre organisation har utredningen därför ansett sig böra överväga, innan frågan om rådhusrätternas domkretsar behandlas.

En översyn av rådhusrätternas inre organisation aktualiserar en omprövning i vissa hänseenden även av domsagornas domartjänster. Efter rådhusrätternas förstatligande komma alla domare i underrätt att tillhöra en gemensam domarbanan. Den gemensamma domarbanan förutsätter, att underrätternas domartjänster äro utformade efter mera enhetliga grunder än för närvarande. Särskilt gäller detta domartjänster på begynnelse- och passagestadiet. Enligt utredningens åsikt, som utvecklas närmare i fortsättningen av detta kapitel, äro nämnda tjänster i domsagorna behäftade med vissa brister. Utredningen har ansett sig böra framlägga förslag till avhjäljande av dessa brister. Det må i detta sammanhang erinras om att de statliga domstolarnas personalorganisation, vilken vid rättegångsreformen ej genomgick några mera omfattande förändringar, alltsedan 1948 haft en i viss mån provisorisk karaktär. Den har betecknats som en försöksorganisation. I direktiven för 1955 års domarutredning framhölls, att det i samband med rådhusrätternas förstatligande kunde bli erforderligt att genomgå hela organisationen.

Med ledning av direktiven kommer utredningen att behandla endast organisationsfrågor av mera allmän och principiell räckvidd. Frågor om antalet befattningshavare vid de olika underrätterna samt detaljföreskrifter om arbetsfördelning, utbildning, behörighetsvillkor och anställningsförhållanden ämnar utredningen i detta kapitel ej ingå på. Rena lönefrågor lämnar utredningen likaledes åsido.

Allmänna synpunkter

Arbetsfördelning

Domarorganisationen i underrätterna måste övervägas med utgångspunkt från arten och omfattningen av de arbetsuppgifter som åvila domarna i första instans. Inom det arbetsområde rättegångsbalken och andra författningar anvisa underrätternas domare kan man emellertid tänka sig olika lösningar i fråga om arbetsuppgifternas fördelning dels inbördes mellan rättsbildade befattningshavare i högre och lägre tjänsteställning och dels mellan den rättsbildade och den icke rättsbildade personalen.

I processkommissionens förslag till organisation av underrätterna (SOU 1926: 31 s. 110 ff) ingick som ett väsentligt moment, att arbetet vid dessa domstolar borde efter kvalitativa grunder fördelas på domarna. I spetsen för varje underrätt skulle stå en domare, lagmannen, representerande stor erfarenhet och framstående duglighet. Han skulle vara ordförande vid handläggningen av de viktigare tviste- och brottmålen; i de största underrätterna skulle finnas en eller flera vice lagmän med samma kvalifikationer och arbetsuppgifter som lagmannen. I varje underrätt skulle dessutom finnas en eller flera rådmän. Rådmanstjänsterna voro avsedda för yngre eller mindre erfarna domare. En del av dessa tjänster skulle beklädas av domare,

som kunde väntas vinna befordran till högre domartjänst. De övriga voro avsedda för domare, som ej lämpade sig för befordran. Rådsmännen skulle företrädesvis syssla med inskrivningsärenden samt med mindre betydande tvistemål och brottmål. Förutom lagmans- och rådmanstjänster skulle vid underrätterna finnas utbildningstjänster för sekreterare och notarier. Dessa domaraspiranter skulle biträda de äldre domarna i deras ämbetsutövning och vid behov vikariera på rådmanstjänst. Med en sådan organisation syftade processkommissionen till förstärkning av underrätterna i två hänseenden. Dels skulle man råda bot på det vid den tiden särskilt i häradsrätterna vanligen förekommande vikariatssystemet, enligt vilket unga och oerfarna domarvikarier anförtroddes rättsskipningen även i de viktigaste målen. Dels skulle — genom att lagmännen befriades från enkla och rutinmässiga arbetsuppgifter — större utsikter finnas att till lagmanstjänsterna förvärva framstående och beprövade domare. För att skapa de organisatoriska förutsättningarna för en arbetsfördelning efter dessa linjer föreslog processkommissionen en omfattande sammanslagning av domsagorna till större domkretsar.

Utan tvivel är frågan om utformningen av underrätternas domartjänster och om bästa sättet att använda underrättsdomarnas arbetskraft av stor processuell betydelse. Vår rättegångsordning bygger på principen, att tyngdpunkten i rättsskipningen skall ligga hos underrätterna. Det lagfarna elementet i dessa domstolar representeras, i häradsrätterna alltid och i rådhusrätterna i flertalet mål, av endast *en* domare. Ett väsentligt villkor för funktionsdugligheten i ett sådant system är, att domartjänsterna i första instans innehavas av domare med grundlig utbildning och erfarenhet. Men endast om domarna anlitas för uppgifter, där deras utbildning och erfarenheter äro av verklig betydelse, kan man för deras del påräkna tjänster, som lönemässigt och i övrigt äro så inrättade att tjänsterna locka kvalificerade sökande. Mindre kvalificerat arbete bör i största möjliga utsträckning överlämnas till den mindre skolade och mindre rutinerade arbetskraften. Om fördelarna både för rättsvården och ur samhällsekonomiska synpunkter med en sådan allmän princip för arbetsfördelning mellan domare i olika tjänsteställning samt mellan den rättsbildade och den icke rättsbildade personalen torde meningarna ej gå isär. Däremot kan diskuteras, vilka arbetsuppgifter som skola i detta sammanhang anses som mer eller mindre kvalificerade.

Bland underrätternas arbetsuppgifter är givetvis den dömande verksamheten den viktigaste och mest krävande. Med den dömande verksamheten avses här och i det följande rättsskipningen i allmänna rättegångsmål och därmed jämställda mål såsom jorddelningsmål, expropriationsmål, äktenskapsmål, militära rättegångsmål, patentmål och sjörättsmål. Bland dessa mål finnas vissa grupper av talrikt förekommande mål t. ex. tvistemål rörande mindre värden och brottmål angående ringa brott, vilka mål typiskt

sett äro av jämförelsevis enkel beskaffenhet. Även mål inom särskilda rättsområden såsom vissa familjerättsmål och flertalet trafikmål äro som regel varken särskilt invecklade eller eljest svårbedömda. Den frågan kan då ställas, om man bör efter dylika kvalitativa grunder fördela målen på ordinarie domare med olika kompetens och tjänsteställning. I denna fråga erinrar utredningen om den återhållsamhet som kännetecknar rättegångsbalken, när det gällt att förenkla rättegången i mindre och enklare mål. Rättegångsbalkens regler om en i huvudsak enhetlig behandling av olika slags mål äro grundade på principen att de rättsliga garantierna för målens prövning ej få eftergivnas allenast därför att ett mål är av mindre vikt eller av viss beskaffenhet. Till dessa garantier höra reglerna om domarorganisationen. I överensstämmelse med de grunder varpå rättegångsbalken sålunda bygger torde i princip samma krav på utbildning och erfarenhet böra ställas på alla rättsbildade domare i underrätt. Från denna princip kunna vissa undantag vara motiverade för tillgodoseende av intresset att utbilda notarier och domaraspiranter. Men att därutöver inrätta lägre domartjänster för mål av jämförelsevis mindre vikt eller mål av enklare beskaffenhet kan ej anses vara ur allmänt processuella synpunkter önskvärt. Många av dessa mål kunna ej bära kostnaderna för ett överklagande. En fullgod behandling av dem i första instans är därför särskilt betydelsefull både i det enskilda fallet och för enhetlighet och stadga i rättstillämpningen. Med all sannolikhet skulle det möta svårigheter att tillfredsställande rekrytera lägre ordinarie domartjänster, i vart fall sådana tjänster på mindre eftersökta platser. Enligt utredningens mening bör det därför ej ifrågakomma att — på sätt processkommissionen förordade — mera allmänt uppdelas målen på ordinarie underrättsdomare med olika kompetens och tjänsteställning.

Vad nu sagts innebär ej, att man ej bör eftersträva en viss fördelning av målen efter kvalitativa grunder. I varje underrätt måste finnas en domare, som är i första hand ansvarig för att arbetet vid domstolen är ändamålsenligt ordnat och att personalen fullgör sina åligganden. I underrätt med mer än en lagfaren domare bör han inneha högre tjänsteställning än övriga domare i underrätten. Eftersom han kan förväntas i allmänhet representera den större skickligheten och den längre erfarenheten, är det önskvärt, att han i främsta rummet anlitas för de mest maktpåliggande rättsskipningsuppgifterna. Men spörsmålet i vilken utsträckning så bör ske och hur rättegångsmålen i övrigt böra fördelas mellan domarna inbördes blir, om i huvudsak samma kompetenskrav ställas på domarna, mindre en principiell fråga än en praktiskt organisatorisk, där de speciella förhållandena vid varje underrätt torde få bli avgörande. Vid underrätter, där göromålets omfattning det medger, kan det vara ändamålsenligt med en sådan arbetsfördelning, att domarna få tillfälle att specialisera sig på särskilda rättsområden.

Av jämförelsevis enkel beskaffenhet äro de mål och ärenden, i vilka rätstens eller domarens handläggning är i huvudsak inskränkt till registrering

eller inskrivning av rättsförhållanden eller till annan granskning av övervägande formell art. Här åsyftas bl. a. ärenden rörande äktenskapsförord, bouppteckning, testamentsbevakning, förmynderskap, lagfarter och inteckningar samt mål om lagsökning och betalningsföreläggande. Det är önskvärt, att de domare som ha att svara för den dömande verksamheten så långt möjligt befrias från mål och ärenden varom här är fråga.

För ett effektivt och rationellt användande av domarnas arbetskraft fordras inte endast, att domarna befrias från sådana enklare göromål som nämnts i föregående stycke. Det bör även tillses, att domarna i sin ämbetsutövning erhålla biträde av kunniga och pålitliga medhjälpare. Åtskilligt arbete med målens förberedande, med upprättande av enklare domar och beslut samt med expediering kan härigenom besparas domarna. Vidare är det ägnat att väsentligt underlätta domarnas arbete, om skickliga och självständigt arbetande protokollförare stå till buds. För de sysslor av sekreterarkaraktär som här avses är juridisk utbildning ej nödvändig. På senare år har man i ökad utsträckning börjat använda icke rättsbildad personal som sekreterare åt domarna. Erfarenheterna härav torde vara goda. Visserligen är juridisk utbildning värdefull för ombesörjande av vissa hithörande uppgifter såsom protokollföring och biträde med domskrivning. Men det är inte lämpligt att enbart av den anledningen inrätta särskilda juristtjänster för dessa sekreteraruppgifter. Frågan om ianspråktagande av jurister på detta område bör i främsta rummet ses som en utbildningsfråga. Ur utbildningssynpunkt kan det vara värdefullt för yngre jurister att någon tid biträda äldre domare i deras arbete. Men utbildningstjänster böra principiellt ej inrättas till större antal än som påkallas av utbildningsbehovet. I den mån ytterligare arbetskraft fordras för att tillgodose underrättsdomarnas behov av sekreterarhjälp, bör därför den icke rättsbildade personalen anlitas för dessa uppgifter.

En granskning av underrätternas nuvarande organisation ger vid handen, att vid såväl rådhusrätter som domsagor råder en arbetsfördelning, som i olika hänseenden skiljer sig från vad utredningen här ovan förordat. Vid rådhusrätterna ha borgmästarna och rådmännen att vid sidan av den dömande verksamheten fullgöra åtskilliga andra arbetsuppgifter. Särskilt vid de rådhusrätter som ej ha juristtjänster under rådmansgraden måste borgmästare och rådmän tagas i anspråk för göromål, vilka i domsagorna utföras av tingsnotarier. Men även i övriga rådhusrätter är det vanligt att t. ex. rådmän tjänstgör som inskrivningsdomare samt handlägger mål om lagsökning och betalningsföreläggande; i vissa av dessa rådhusrätter upptaga dessa arbetsuppgifter en icke obetydlig del av rådmannens tid och arbete. I rådhusrätter med assessorer, sekreterare och notarier anlitas dessa befattningshavare i ganska stor utsträckning som biträden åt borgmästare och rådmän

vid målens förberedande och vid domskrivning samt såsom protokollförare. Som närmare behandlas längre fram i detta kapitel är i rådhusrätterna liksom vid de statliga domstolarna antalet tjänster i begynnelse- och passagestadierna större än som med hänsyn till befordringsgången är önskvärt. Enligt utredningens mening bör man vid den förestående omorganisationen av rådhusrätterna tillse, att de ordinarie domarna vid dessa domstolar få mera odelat ägna sig åt den dömande verksamheten. Det bör vidare eftersträvas att överflytta egentliga sekreterargöromål från domare på utbildningsstadiet till andra befattningshavare.

Vid domsagorna har man under de senare årtiondena vidtagit en rad reformer i syfte att befria de ordinarie domarna från mindre kvalificerade arbetsuppgifter. Såväl häradshövdingar som tingsdomare syssla till den alldeles övervägande delen med dömande verksamhet; deras befattning med inskrivningsärenden o. dyl. är i stort sett begränsad till vad som fordras för utövande av tillsyn över domsagoarbetet och kontroll av rättstillämpningen. Mot arbetsförhållandena vid domsagorna kan man emellertid, enligt utredningens åsikt, rikta anmärkningar av annat slag. Här åsyftas det förhållandet att vid dessa domstolar tingssekreterare och fiskalskompetenta biträden anförtrots omfattande dömande verksamhet. Sekreterartjänsterna i domsagorna inrättades 1933. Tingssekreterarna voro ursprungligen avsedda som biträden åt häradshövdingen vid dombokens förande och för ombesörjande av det expeditionella arbetet efter domens meddelande. I praktiken kom emellertid tingssekreteraren att användas som inskrivningsdomare, för uppläggande av fastighetsböcker samt — till en början i begränsad omfattning — för hållande av tingssammanträden. Om tingssekreterares behörighet gäller för närvarande enligt 1943 års domsagostadga att tingssekreterare har att, i den mån hovrätten på förslag av häradshövdingen förordnar, utföra på häradshövdingen eljest ankommande göromål, dock ej handlägga mål som tillhöra ägodelningsrättens eller expropriationsdomstolens handläggning. Detta stadgande kompletteras av en annan föreskrift i domsagostadgan, enligt vilken häradshövding i tingssekreterardomsaga ej må befrias från mer än ungefär en fjärdedel av de mål och ärenden som ankomma på häradsrätten. Dessutom gäller den allmänna begränsningen, att mål och ärenden av vidlyftig beskaffenhet ej må överlämnas till tingssekreterare. Med bestämmelsen om befrielse från ungefär en fjärdedel av den dömande verksamheten torde domsagostadgan ursprungligen ha avsett, att tingssekreterare skulle hålla omkring tio allmänna ting årligen. I övrigt skulle hans huvudsakliga åligganden vara att närmast under häradshövdingen ha inseendet över personalen och arbetet i domsagan samt att tjänstgöra som ägodelningsdomare, konkursdomare och inskrivningsdomare. Efter hand som under senare år arbetsbördan vid domsagorna växt, ha tingssekreterarna alltmer tagits i anspråk för den dömande verksamheten. Inrättande av tingssekreterartjänster samt anlitande av fiskalskompetenta

biträden, vilka senare ha samma uppgifter och utbildning som tingssekreterarna, ha länge utgjort den normala utvägen att förstärka arbetstyngda domsagor. Följden har blivit, att dessa yngre domare kommit att tjänstgöra som domare i häradsrätt i en helt annan omfattning än som ursprungligen avsågs. För närvarande brukar en tingssekreterare eller ett fiskalskompetent biträde med stadigvarande förordnande i domsaga hålla omkring 20 ting årligen (SOU 1956: 52 s. 20—21), vilket innebär att han i huvudsak sysslar med dömande verksamhet. Tillämpningen av domsagostadgans bestämmelse att invecklade mål och ärenden skola undantagas från handläggning av tingssekreterare är förenad med vissa svårigheter. Hovrätternas förordnanden för tingssekreterare att hålla ting meddelas i allmänhet för längre tidsperioder och avse att därunder handlägga antingen en kvotdel av inkomna mål och ärenden eller ock mål och ärenden från angivna landsfiskalsdistrikt eller kommuner. En ändring av den arbetsfördelning varom hovrätten sålunda förordnat medför lätt störningar i domsagoarbetet. För övrigt är det inte sällan som ett måls mer eller mindre krävande beskaffenhet framträder först vid huvudförhandlingen. Förbehållet i domsagostadgan att häradshövding själv skall handlägga invecklade mål och ärenden har därför i praktiken inte så stor betydelse. I verkligheten äro tingssekreterarnas och de fiskalskompetenta biträdenas domaruppgifter i kvalitativt hänseende ungefär jämställda med de ordinarie domarnas.

Ur rättsvårdssynpunkt är den ordning som sålunda i praktiken gäller för tingssekreterarnas och de fiskalskompetenta biträdenas tjänstgöring i domsaga knappast tillfredsställande. Dessa domare ha visserligen efter en första prövning i hovrätt funnits skickade att erhålla fortsatt domarförordnande. De befinna sig emellertid ännu på aspirantstadiet och tjänstgöra i domsagorna som ett led i sin utbildning. Efter denna tjänstgöring återvända de till hovrätt för adjunktion, i samband med vilken de underkastas en mera slutgiltig prövning av sin lämplighet som domare. Det bör i detta sammanhang beaktas, att hovrätternas möjligheter att före adjunktionen bedöma domaraspiranterna ej äro lika goda som på den gamla rättegångsbalkens tid. Domaraspiranterna ha nämligen numera inte samma kvalificerade arbetsuppgifter som under den äldre rättegångsordningen, då flertalet mål i hovrätt avgjordes efter föredragning av fiskal eller fiskalsaspirant. Risken för misstag vid bedömningen av domaraspiranterna är därför större nu än tidigare. Den omfattning vari domaraspiranter användas för den dömande verksamheten står ej heller i god överensstämmelse med principen att denna verksamhet bör ankomma på ordinarie domare. Systemet har dessutom medfört en ur befordringssynpunkt och därmed för rekryteringen till domarbanan betänklig disproportion mellan antalet sluttjänster på domarbanan och antalet begynnelsetjänster. För domsagornas del bör därför eftersträvas att använda tingssekreterare och fiskalskompetenta biträden i minskad omfattning och för mindre krävande uppgifter.

Utredningen vill i detta sammanhang beröra även tingsdomarnas ställning. Huvudstadsgandet om tingsdomare är 1 kap. 3 § RB att i domsaga skall, om göromålen kräva det, som biträdande domare finnas en eller flera tingsdomare. Tingsdomarens arbetsuppgifter i övrigt äro reglerade huvudsakligen i domsagostadgan. Enligt denna åligger det tingsdomare att närmast under häradshövdingen ha inseendet över personalen och arbetet i domsagan och att, i den mån hovrätten på förslag av häradshövdingen förordnar, utföra på häradshövdingen eljest ankommande göromål. Dylikt förordnande brukar meddelas för ett år eller kortare tid. Tingsdomartjänsterna inrättades 1943 i samband med att sportelsystemet avskaffades som avlöningsform för häradshövdingarna och staten övertog det ekonomiska ansvaret för domsagornas förvaltning. Till en början inrättades 11 tingsdomartjänster. För närvarande är antalet 37. Under det att antalet domsagor och därmed antalet häradshövdingtjänster bibehållits i stort sett oförändrat, har tingsdomarnas antal således mer än tredubblats. Vid ett genomförande av utredningens förslag att med domsaga förena ett 20-tal städer, som nu ha egen rättsskipning, måste åtskilliga nya tingsdomartjänster inrättas. Ser man domsagoorganisationen på längre sikt och räknar, såsom utredningen gör, med inrättande av tingsdomartjänst som en normal utväg att förstärka domsagorna, kommer sannolikt antalet tingsdomare att växa ytterligare.

I praktiken ha tingsdomartjänsterna kommit att bli passagetjänster främst för yngre hovrättsassessorer, vilka önska att i domsaga avvakta utnämning till hovrättsråd eller häradshövding. Med en fortsatt ökning av antalet tingsdomare torde förr eller senare inträda ett läge, där inte alla tingsdomare kunna räkna med befordran eller transport. För att därav ej skall följa en försämrad rekrytering till dessa tjänster torde åtgärder fordras i syfte att göra tjänsterna mera eftertraktade och av innehavarna accepterade som sluttjänster. Den mest verksamma åtgärden som därvidlag kan ifrågakomma är givetvis en omprövning av lönesättningen för tingsdomare, men förslag därom tillkommer det inte utredningen att lägga fram. Ett par detaljfrågor böra dock framhållas, vilkas lösning möjligen kan få en viss effekt för höjande av tingsdomartjänsterna. De ovan anförda bestämmelserna i rättegångsbalken och domsagostadgan om tingsdomares åligganden vila på tanken att även i tingsdomardomsaga häradshövdingen i princip dömer i alla vid häradsrätten förekommande mål och ärenden och att tingsdomaren fungerar endast som häradshövdingens vikarie. Detta betraktelsesätt svarar emellertid inte mot verkligheten och det kan vara ägnat att undanskymma den självständiga ställning som bör tillkomma en domare med tingsdomares uppgifter och ansvar. Redan benämningen biträdande domare är något missvisande; den bör enligt utredningens mening avskaffas för tingsdomarnas del. Det är vidare önskvärt, att grunderna för arbetsfördelning mellan häradshövding och tingsdomare regleras fastare än för närvarande. Dessa grunder synas böra vara angivna i en av Kungl. Maj:t

eller av hovrätt fastställd särskild arbetsordning för domsaga med tingsdomare.

Rekrytering och utbildning av domare

På utformningen av underrätternas domartjänster inverka även andra faktorer än arbetsfördelningen mellan underrätternas befattningshavare. En betydelsefull sådan faktor är ordningen för rekrytering och utbildning av domare. I vårt land bildar domarbanan en i huvudsak slutna karriär, där domartjänsterna regelmässigt rekryteras endast bland dem som efter den juridiska examen och den grundläggande praktiska juristutbildningen vid underrätterna inträtt på domarbanan. I sitt 1959 avlämnade betänkande rörande domarbanan (SOU 1959: 17 s. 24 f) har 1955 års domarutredning framhållit vissa olägenheter, som äro förenade med nuvarande ordning, främst risken för att domarna isoleras från de enskilda parterna och deras problem. Från denna utgångspunkt har domarutredningen diskuterat tanken på en omläggning av domarrekruteringen i sådan riktning, att domartjänsterna rekryteras fritt bland dem som på övriga områden av rättslivet ådagalagt sin lämplighet som domare. Efter konstaterande att nuvarande förhållanden på domarbanan enligt domarutredningens mening ej ge tillräcklig anledning att företaga en så djupt ingripande och till sina verkningar svåröverskådlig omgestaltning av domarutbildning och rekrytering framhåller utredningen, att med ett närmare övervägande av hithörande frågor bör anstå till dess spörsmålen om rådhusrätternas förstatligande fått sin lösning.

Det är uppenbart, att den av domarutredningen ifrågasatta reformen skulle medföra, att organisationen av domstolarna finge övervägas från delvis andra utgångspunkter än för närvarande. Med nuvarande ordning för domarkårens rekrytering och utbildning måste tillses, att ett behövt antal utbildningstjänster äro inrättade och att dessa tjänster äro förenade med arbetsuppgifter, som tjäna utbildningsändamålet. Den slutna domarbanan föranleder vidare, att särskild uppmärksamhet måste ägnas åt frågan om förhållandet på domarbanan mellan antalet utbildningstjänster och antalet sluttjänster, ett förhållande som är av central betydelse för befodringsgången och därmed för rekryteringen till domarbanan. Såsom domarutredningen framhållit, torde nuvarande förhållanden på domarbanan ej ge tillräcklig anledning att ändra grunderna för domarrekrutering och domarutbildning. Omorganisationen av rådhusrätterna medför, att nuvarande ordning måste i vissa hänseenden ses över. Men den aktualiserar inte så genomgripande förändringar som domarutredningen satt i fråga. En ändring av domarkårens rekrytering och utbildning berör för övrigt inte endast underrätternas organisation. Den har samband även med överrätternas arbetsformer, särskilt hovrätternas. Ett skäl att icke nu företaga en mera genom-

gripande förändring av domarrekrutering och domarutbildning är slutligen, att en sådan ändring skulle väsentligt öka de svårigheter i personalorganisatoriskt hänseende som ändock möta i samband med rådhusrätternas förstatligande. Utredningen har därför ansett sig böra begränsa sin granskning av hithörande frågor till vad som äger oskiljaktigt samband med den nu aktuella reformen. I det följande utgår utredningen följaktligen från förutsättningen att den slutna domarkarriären bibehålles i huvudsak oförändrad.

Som framgår närmare av redogörelsen i 1 kap. för underrätternas nuvarande organisation är för närvarande den grundläggande domarutbildningen gemensam för stadsdomare och domsagoanställda domare; den är förlagd till hovrätt och medför fiskalskompetens, vilket innebär att domar-aspiranten godkännts för fortsatt förordnande på domarbanan. De som efter fiskalsgodkännande önska övergå till rådhusrätt bruka som regel göra detta tämligen snart efter erhållet fiskalsförordnande. Övergången sker till rådmans- eller assessorstjänst eller, vid de tre största rådhusrätterna, till de tjänster under assessorsgraden för vilka fordras fiskalskompetens. I allmänhet sker därefter befordran endast inom den rådhusrätt, till vilken övergång skett. Fiskal, som utnämnes till rådmän, får i många fall räkna med att därmed ha nått sluttjänst på domarbanan. De fiskaler som kvarstanna på den statliga domarbanan tjänstgöra under ett och ett halvt år som fiskaler i hovrätt eller som vikarier i underrätt (fiskalskompetenta biträden) eller, mera undantagsvis, som åklagare eller advokat, innan de förordnas till tingssekreterare. Tjänstgöringen som tingssekreterare brukar vara minst ett och högst tre år. Därefter återvända fiskalerna till sin hovrätt för adjunktion. Under adjunktionstjänstgöringen, som varar minst ett år, underkastas de fortsatt prövning av sin lämplighet för domarbanan. Den som efter sådan tjänstgöring förordnas till assessor brukar anses mera slutligt godkänd för befordran till ordinarie statlig domartjänst. För tingsdomar- och häradshövdingtjänster gälla dock vissa ytterligare formella behörighetsvillkor. Till tingsdomare bör sålunda enligt föreskrift i domsagostadgan företrädesvis utses assessor, vilken under minst två år tjänstgjort som ledamot i hovrätt. Och vid utnämning av häradshövding ges i praxis som regel företräde åt den som tjänstgjort som revisionssekreterare.

I sitt ovannämnda betänkande har domarutredningen föreslagit åtgärder för att i avbidan på rådhusrätternas förstatligande åstadkomma en ökad cirkulation mellan de statliga domstolarna och städernas domstolar. Bl. a. föreslår domarutredningen en del ändringar i behörighetsvillkoren för vissa domartjänster. Sålunda förordas en skärpning av behörighetskraven för tjänst som rådmän och assessor i rådhusrätt innebärande, att för dessa tjänster skola gälla samma krav som för tingssekreterartjänst d. v. s. att viss tids tjänstgöring efter fiskalsgodkännande skall föregå utnämning till rådmän och assessor. Om rådmänstjänst sägs i betänkandet, att — i syn-

nerhet sedan den kollegiala sammansättningen i brottmål upphört — starka skäl tala för att samma kompetenskrav böra gälla som för tingsdomartjänst, alltså viss tids tjänstgöring som ledamot i hovrätt. Domarutredningen har dock ansett, att frågan om uppställande av sådant krav bör lösas först i samband med förstatligande av rådhusrätterna. Som allmän förutsättning för erhållande av ordinarie statlig domartjänst förordar domarutredningen, att vederbörande skall ha fullgjort minst ett års adjunktions-tjänstgöring och funnits skickad att erhålla förordnande som assessor. I annat sammanhang föreslår domarutredningen, att tjänstgöring som revisionssekreterare ej längre skall tillerkännas särskilt formellt meritvärde vid utnämning till häradshövding. Domarutredningens betänkande är under behandling i justitiedepartementet.

Bestämmelser om särskilda kompetenskrav för domare äro avsedda att ge garantier för att domartjänster ej innehavas av andra än dem som i fråga om kunskaper och erfarenhet samt personliga egenskaper i övrigt äro lämpliga som domare. Bestämmelserna bidraga härjämte till stadga och enhetlighet i utnämningsärenden och till en rättvis bedömning av sökande till domartjänst. För att tillgodose dessa intressen fordras bestämmelser utöver den allmänna regeln i 4 kap. 1 § RB om lagfarenhet; det är i detta lagrum även förutsatt att sådana bestämmelser skola utfärdas i administrativ ordning.

Uppenbart bör samma lämplighetskrav gälla för domare med samma ansvar och uppgifter. Om arbetsfördelningen vid underrätterna ordnas enligt de mera enhetliga grunder utredningen förordat tidigare i detta kapitel, komma rådhusrätternas och domsagornas domare att få i huvudsak samma arbetsuppgifter. Som domarutredningen framhållit torde i princip de behörighetsregler som nu tillämpas på den statliga domarbanan framdeles böra gälla även för rådhusrätternas domare. För sökande till domartjänst i rådhusrätt innebär detta en skärpning av kompetensvillkoren. Den nuvarande regeln om fiskalskompetens för ledamotstjänst i rådhusrätt är enligt utredningens mening ej tillfyllest. Visserligen innebär fiskalsprövningen en garanti för upprätthållande av vissa krav på dem som söka inträde på domarbanan. Den bör därför bibehållas som grundläggande, allmänt villkor för erhållande av förordnande på domartjänst. Men fiskalerna böra underkastas fortsatt utbildning och prövning, innan de kunna anses skickade att erhålla sluttjänst som domare. För närvarande sker denna utbildning och prövning dels i hovrätt och dels i underrätt. Utredningen har i det föregående (s. 93) förordat, att fiskalerna skola som domare i underrätt syssla med mindre krävande mål än vad nu är fallet. Därmed kommer tyngdpunkten i domarutbildningen att i högre grad än för närvarande ligga i hovrätterna, särskilt på adjunktionsstadiet där. Tjänstgöringen som ledamot i hovrätt har ett betydande utbildningsvärde och den ger goda möjligheter att pröva do-

maraspiranterna. Det är därför i och för sig önskvärt att bereda alla domaraspiranter ett års adjunktion i hovrätt, såsom nu sker på den statliga domarbanan. Emellertid äro hovrätternas möjligheter att bereda adjunktion åt alla fiskaler på den gemensamma domarbanan begränsade. Än knappare blir adjunktionsutrymmet, om hovrätterna — såsom domarutredningen föreslagit — skola i större utsträckning än för närvarande sammansättas med ordinarie domare. Utredningen vågar därför ej räkna med att det skall bli möjligt att bereda alla fiskaler ett års adjunktion. En viss uppmjukning av det nuvarande kravet på minst ett års ledamotstjänstgöring i hovrätt före assessorsförordnande synes dock kunna godtagas. Likaledes bör adjunktionen kunna med fördel beredas fiskalerna i ett något tidigare skede av domarkarriären än vad nu sker. Det synes både domstolsorganisatoriskt och ur utbildningssynpunkt önskvärt, att hovrätterna få förhållandevis fria händer att bestämma om fiskalernas tjänstgöringstid i underrätt, på vilket stadium i utbildningen adjunktion bör inläggas och hur lång adjunktionstid som fordras. Hovrätterna få därvidlag väga utbildnings- och prövningssynpunkterna mot de domstolsorganisatoriska behoven. Utredningen vill i detta sammanhang peka på den av domarutredningen anvisade utvägen att låta ledamotstjänstgöring i hovrätt till en viss del ersättas av tjänstgöring som ledamot på tvistemålsavdelning i större rådhusrätt. Åtminstone i ett ansträngt adjunktionsläge synes denna utväg kunna beträdas. Senast inom viss tid, förslagsvis fem eller sex år, från inträdet i hovrätt bör fiskalen kunna påräkna förordnande som assessor i hovrätt. Med sådana jämkningar i nuvarande ordning för domarutbildning torde det bli möjligt att bereda alla fiskaler på den gemensamma domarbanan tillfälle att skaffa sig den merit som ligger i väl vitsordad ledamotstjänstgöring i hovrätt av ej alltför kort varaktighet.

Utredningen föreslår sålunda, att kompetens som hovrättsassessor skall gälla som allmänt villkor för utnämning till de sluttjänster på domarbanan vilka tillsättas efter en i huvudsak formell meritberäkning. Assessorskompetens bör som regel krävas även för vikariat på domartjänst i underrätt.

I det föregående har utredningen med utgångspunkt från allmänna rättsvårdande synpunkter förordat en begränsning av fiskalernas nuvarande behörighet som domare i underrätt. För att de fiskalskompetenta domarnas tjänstgöring i underrätt skall ge en god och allsidig utbildning måste emellertid samtidigt tillses, att fiskalerna få tillräckligt kvalificerade och omväxlande arbetsuppgifter. En lämplig avvägning mellan de skilda intressen som sålunda kräva beaktande torde vinnas, om fiskalernas befattning med den dömande verksamheten i underrätt utformas på i huvudsak följande sätt. Fiskal bör äga behörighet att förbereda tvistemål till huvudförhandling och att avgöra tvistemål, vilka enligt därom gällande regler få avgöras vid förberedelsen eller vid huvudförhandling som hålles i

omedelbart samband med förberedelsen. Fiskal bör därjämte få tjänstgöra som ledamot av rådhusrätt vid handläggning av tvistemål inför fullsuttan rätt. Vidare bör fiskal äga att tjänstgöra som ordförande i brottmål, vilka äro av beskaffenhet att kunna handläggas med liten nämnd; är sådant brottmål av invecklad beskaffenhet, bör det dock handläggas under ordförandeskap av domare med assessorskompetens. Utredningen förutsätter vidare, att fiskal normalt bör ha förordnande som ägodelningsdomare, konkursdomare och inskrivningsdomare ävensom förordnande att handlägga mål om lagsökning och betalningsföreläggande.

Vad utredningen sålunda föreslagit rörande fiskalernas tjänstgöring i underrätt torde för domsagornas del medföra en viss minskning av det nuvarande antalet fiskaler och en motsvarande ökning av antalet assessorer. I åtskilliga domsagor med tingssekreterare eller fiskalskompetent biträde torde de av utredningen föreslagna grunderna för arbetsfördelningen dock ej medföra någon ändring av personalorganisationen. För dessa domsagors vidkommande innebär förslaget endast, att häradshövding och tingsdomare få mera odelat ägna sig åt de krävande domaruppgifterna, under det att fiskalen får fullgöra en till omfattningen oförändrad men i kvalitativt hänseende enklare tjänstgöring.

Proportionen mellan olika tjänster i domarkarriären

Ett spörsmål, som under senare år tilldragit sig ökad uppmärksamhet, särskilt på den statliga domarbanan, är förhållandet mellan antalet sluttjänster, å ena, samt antalet tjänster för rekrytering och utbildning, å andra sidan. Detta spörsmål kräver beaktande vid utformningen av underrätternas organisation. Proportionen mellan tjänster i olika stadier av domarkarriären inverkar, såsom tidigare framhållits, i hög grad på befordringsgången på domarbanan och därmed på denna banas möjligheter att hävda sig i konkurrensen om kvalificerad arbetskraft.

Domarutredningen har i sitt ovannämnda betänkande (2 kap.) beräknat den proportion mellan olika slags tjänster som utredningen anser önskvärd ur befordrings- och rekryteringssynpunkt. Beräkningarna äro grundade på vissa av domarutredningen uppställda förutsättningar beträffande dels befordringsålder (29 år för fiskal, 35—36 år för hovrättsassessor samt 40 år för sluttjänst) och dels avgång på skilda stadier av domarkarriären. I en gemensam domarkarriär skulle enligt dessa beräkningar den önskvärda proportionen vinnas, om tjänsterna fördelades med 66,5 procent på slutstadiet, 13,1 procent på passagestadiet och 20,4 procent på begynnelsestadiet. Domarutredningen konstaterar, att för närvarande är såväl på den statliga domarbanan som stadsdomarbanan antalet begynnelse- och passagetjänster för stort i förhållande till antalet sluttjänster för att tillfredsställande befordringsförhållanden skola råda. Enligt domarutredningen

skulle 114 tjänster behöva föras över från begynnelse- och passagestadiet till slutstadiet. För den nuvarande statliga domarbanans del har domarutredningen anvisat olika åtgärder för att uppnå den erforderliga proportionen.

I likhet med domarutredningen anser stadsdomstolsutredningen, att för närvarande antalet begynnelse- och passagetjänster är alltför stort i förhållande till antalet sluttjänster för att befordringsgången på domarbanan skall vara tillfredsställande. Det måste anses som ett rimligt önskemål, att den som ägnar sig åt domaryrket kan påräkna sluttjänst senast vid 40 år. Om stadsdomstolsutredningens förslag till arbetsfördelning vid underrätterna genomförs, komma vissa enklare göromål, som nu ankomma på borgmästare och rådmän, att överflyttas till rättsbildade befattningshavare i lägre tjänsteställning. I och för sig är detta ägnat att medföra ett mindre antal sluttjänster och en ökning av utbildningstjänsterna, således en utveckling i motsatt riktning till vad som är önskvärt med hänsyn till befordringsgången. Hänsyn till denna kan dock ej tagas till intäkt för inrättande av fler sluttjänster än som motiveras av arbetsuppgifterna. Men för att undvika en ytterligare försämring av befordringsgången måste i högre grad än hitintills ansträngningar göras för att begränsa anlitaandet av domar-aspiranter för arbetsuppgifter, vilka böra ankomma på ordinarie domare eller kunna utföras av personal utanför domarkarriären.

För närvarande förekommer vid såväl rådhusrätter som domsagor, att domare på begynnelse- och passagestadiet utöva dömande verksamhet i sådan omfattning, att en ombildning av deras tjänster till sluttjänster är från allmänt organisatoriska synpunkter önskvärd. Sålunda ha vid Stockholms rådhusrätt flertalet assessorer väsentligen samma arbetsuppgifter som rådmännen. Och i vissa domsagor ha tingssekreterarna lika krävande rättskipningsuppgifter som många tingsdomare. Det får givetvis tillses, att rådmans- och tingsdomartjänster ej inrättas vid andra underrätter än där det föreligger ett stadigvarande och avsevärt behov av sådana tjänster. Men en mera liberal bedömning än för närvarande av detta behov synes vara på sin plats. En viss betydelse för vinnande av bättre befordringsförhållanden får utredningens förslag om begränsning av fiskalernas behörighet som domare i underrätt; de mera krävande av fiskalernas arbetsuppgifter skola enligt detta förslag övertagas av domare med assessorskompetens. Detta innebär dock endast en överflyttning av tjänster från begynnelse- till passagestadiet och får därför ej någon inverkan på utnämningens ålder till sluttjänst. För att komma till rätta med den nuvarande snedbelastningen av domarbanan fordras ytterligare åtgärder i syfte att minska överskottet av begynnelse- och passagetjänster.

Ett verksamt medel att ernå en bättre proportion mellan olika slags tjänster är att överföra arbetsuppgifter från yngre personer på domarbanan till

befattningshavare utanför denna bana. För ett sådant överförande stå flera utvägar öppna. En av dessa innebär, att särskilda inskrivningsdomartjänster inrättas vid de rådhusrätter, där det finnes arbetsunderlag för sådana tjänster. För att kunna maximalt utnyttja denna möjlighet torde till inskrivningsdomarna böra överflyttas vissa nya arbetsuppgifter såsom t. ex. handläggning av mål om lagsökning och betalningsföreläggande. Av särskild betydelse för nedbringande av antalet domaraspiranter blir vidare frågan om inrättande vid rådhusrätterna av tjänster motsvarande domsagornas tingsnotariebefattningar. Denna fråga behandlas i ett särskilt avsnitt här nedan. Slutligen böra icke rättsbildade befattningshavare tagas i anspråk för sådana göromål av sekreterarkaraktär, som nu ankomma på rådhusrätternas assessorer, sekreterare och notarier.

För att det skall bli möjligt att ytterligare begränsa antalet domare i begynnelse- och passagestadiet måste tjänsterna vara så inrättade, att domarna ifråga användas effektivt och rationellt. Dessa domare behövas för vikariat vid semester, sjukdom och annan ledighet för de ordinarie underrättsdomarna. De behövas även för att tillgodose underrätternas behov av personalförstärkning vid ökning av arbetsbördan, vare sig ökningen är tillfällig eller mera varaktig, ehuru ännu otillräcklig att motivera inrättande av nya slut-tjänster. I de största underrätterna har man att räkna med ett förhållandevis jämnt behov av domare för vikariat och förstärkning av den permanenta organisationen. Vid dessa underrätter böra därför vara inrättade ett antal för dessa ändamål avsedda tjänster. För övriga underrätters behov torde hovrätterna böra hålla en reserv av fiskaler och assessorer, vilka skola vara skyldiga att tjänstgöra, där de enligt hovrättens bedömande bäst behövas. I vissa fall synes det vara lämpligt, att fiskalerna och assessorerna indelas för tjänstgöring växelvis i närbelägna underrätter. Utredningen erinrar om domarutredningens förslag (SOU 1956: 52) om tingsdomartjänster gemensamma för två domsagor eller för samtliga domsagor under en hovrätt. De anmärkningar av principiell natur som kunna göras mot användningen på detta sätt av domare i tingsdomares ställning äga ej samma tyngd i fråga om domare på utbildnings- och passagestadiet. Systemet med tjänster som äro delade mellan flera underrätter bör vara ägnat att åtminstone i någon mån begränsa antalet begynnelse- och passagetjänster.

De ytterligare åtgärder som kunna ifrågakomma i syfte att minska begynnelse- och passagetjänsterna sammanhänga med underrätternas domkretsar och skola behandlas i nästa kapitel.

Tjänstetillsättning; ordinarie och icke-ordinarie domare

Betydelsefulla rättsverkningar äro förbundna med formen för tillsättning av domartjänst och med indelningen i ordinarie och icke-ordinarie domare.

Enligt 4 kap. 2 och 3 §§ RB skola härads-hövding, borgmästare, rådman och tingsdomare utnämnas av Konungen d. v. s. tillsättas med fullmakt å

tjänsten; tingsdomartjänst må dock av Konungen tillsättas även på förordnande. Kungl. Maj:t utnämner även assessor i rådhusrätt enligt bestämmelse därom i 2 § Kungl. kungörelsen den 31 oktober 1947 med vissa bestämmelser angående rådhusrätt och magistrat (magistratskungörelsen) samt särskild inskrivningsdomare i domsaga, 4 § domsagostadgan.

De med fullmakt tillsatta domarna inneha alla ordinarie tjänst. Övriga lagfarna befattningshavare i underrätt äro, med undantag för ett mindre antal befattningshavare under assessorsgraden vid vissa rådhusrätter, icke-ordinarie tjänstemän. Samtliga ordinarie underrättsdomare i statlig tjänst och det stora flertalet ordinarie domare i rådhusrätt äro sålunda fullmaktsinnehavare. Även ordinarie domartjänster i överrätterna tillsättas med fullmakt.

Den grundläggande bestämmelsen när det gäller att bedöma fullmaktsinnehavares tjänsteställning är § 36 regeringsformen. Här stadgas, att de som bekläda domarämbeten, så högre som lägre, samt alla andra ämbets- och tjänstemän — innehavare av förtroendeämbeten undantagna — ej kunna, utan medelst rannsaking och dom, avsättas och ej heller, utan efter egna ansökningar, till andra tjänster befordras eller flyttas. Ehuru efter ordalydelsen tillämplig på så gott som alla statstjänstemän har i praxis § 36 RF inskränkts att avse fullmaktstjänster. Skydd mot entledigande i administrativ väg och av annan orsak än brott samt som ett komplement härtill skydd mot tvångsförflyttning äro sålunda i grundlag tillförsäkrade tjänstemän tillsatta med fullmakt. Sedan regeringsformens tillkomst har oavsättligheten enligt § 36 förändrats i flera hänseenden. Här må nämnas fullmaktsinnehavares nuvarande skyldighet att avgå med pension vid viss ålder eller vid psykisk eller fysisk oförmåga att sköta tjänsten, att vidkännas ändringar i lönevillkoren samt att underkasta sig förändring i tjänstgöringen. I det senare hänseendet ålägger 13 § statens allmänna avlöningsreglemente (saar) ordinarie statstjänstemän viss förflyttningsskyldighet. I nämnda paragraf skiljs mellan ordinarie domare och övriga ordinarie tjänstemän tillsatta medelst fullmakt eller konstitutorial. De senare äro skyldiga att låta förflytta sig till annan stationeringsort eller annan ordinarie tjänst — även lägre — vid det egna verket eller, där Kungl. Maj:t så prövar lämpligt, vid annat verk, varå avlöningsreglementet är tillämpligt. Ordinarie domare däremot är förflyttningsskyldig endast, om Kungl. Maj:t finner organisatoriska skäl sådant påkalla; och även under denna förutsättning kan förflyttning ske allenast till annan ordinarie domartjänst inom den lönegrad han tillhör. Lagfaren befattningshavare vid rådhusrätt eller magistrat är, även om han har ordinarie tjänst, enligt 5 § magistratskungörelsen skyldig att i samband med en allmän omorganisation av underrätterna eller magistraterna övergå till annan jämställd eller högre tjänst vid underrätt eller till annan jämställd eller högre administrativ befattning i staden, allt i enlighet med vad vid sådan omorganisation kan bli i lag stadgat. Befattningshavaren

är dock ej pliktig att i anledning av övergång till ny tjänst vidkännas minskning i honom tillförsäkrade avlöningsförmåner.

Andra tillsättningsakter än fullmakt medföra ej oavsättlighet i den mening § 36 RF avser; det är härvidlag utan betydelse, om anställningen avser en ordinarie eller en icke-ordinarie tjänst. Visserligen ha ordinarie tjänstemän tillsatta genom konstitutorial eller förordnande på viss tid eller för begränsad anställningstid en tjänsteställning som med avseende å oavsättlighet står fullmaktsinnehavarens nära. Den konstituerades tjänsteställning skiljer sig från fullmaktsinnehavarens däri, att han kan i administrativ väg avsättas på grund av fel eller försummelse i tjänsten. Tjänsteman som erhållit förordnande på ordinarie tjänst för viss tid eller för begränsad anställningstid anses (SOU 1960: 10 s. 44) vara under tiden för förordnandet jämställd med fullmaktsinnehavare i fråga om oavsättlighet. Men någon garanti för förlängning av förordnandet har han ej.

De icke-ordinarie tjänstemännen äro aldrig oavsättliga. Anställningsförhållandet för extra ordinarie och extra tjänstemän samt aspiranter kan alltid uppsägas från arbetsgivarens eller från den anställdes sida. Arbetsgivarens uppsägningsrätt innebär dock ej, att de icke-ordinarie tjänstemännen kunna godtyckligt skiljas från sina tjänster. Enligt numera rådande uppfattning torde endast en objektivt godtagbar uppsägningsgrund kunna åberopas såsom att innehavaren visat olämplighet för tjänsten eller att denna blivit obehövlig.

Oavsättlighetsprincipen anses grundad både i det offentlighetsrättsliga intresset av en oberoende och självständig tjänstemannakår och i tjänstemännens behov av trygghet i anställningen. För att tillgodose de allmänna intressen som äro förbundna med oavhängiga domstolar ha i vårt land liksom i andra länder med liknande samhällsskick särskilt domarna ansetts böra åtnjuta långtgående skydd mot avsättning. Stabilitet i domarnas anställningsförhållanden är önskvärd även ur en annan offentlighetsrättslig synpunkt. Det är för samhället viktigt, att domstolarnas verksamhet ej sättes ur spel genom att anställningsförhållandena ensidigt rubbas av de anställda. Denna synpunkt har fått ökad betydelse, sedan statstjänstemännen fått förhandlingsrätt och möjligheter att genom fackliga åtgärder inverka på anställningsvillkoren. Betraktad ur allmänna synpunkter innebär emellertid oavsättligheten även vissa olägenheter. För att kunna på bästa sätt utnyttja domarpersonalen kan det vara önskvärt med en mera rörlig organisation än som låter sig förena med oavsättlighetsprincipen.

Om principen att den dömande verksamheten väsentligen bör utövas av ordinarie domare torde det ej råda delade meningar. Denna grundsats har riksdagen vid upprepade tillfällen slagit vakt om (se bl. a. första lagutskottets utlåtande 1953 nr 42 rörande domarpersonalens rekrytering och anställningsförhållanden samt statsutskottets utlåtande nr 2/1956 s. 12 rörande

ombildning av en extra hovrättsavdelning till ordinarie). I överensstämmelse med denna grundsats böra de domare som stadigvarande behövas i underrätt som regel ha ordinarie tjänst och tillsättas med fullmakt. Utan undantag bör detta vara fallet med häradshövding, borgmästare, rådman och tingsdomare. Som nämnts här ovan må enligt 4 kap. 3 § RB i dess nuvarande lydelse tingsdomartjänst tillsättas på förordnande. Av förarbetena till denna undantagsbestämmelse framgår, att förordnande avsetts skola komma till användning vid tillsättning av extra ordinarie tingsdomartjänst i domsaga, vars behov av tingsdomare ej med säkerhet kan bedömas som stadigvarande. Någon praktisk betydelse synes bestämmelsen numera inte ha. För närvarande äro alla tingsdomartjänster ordinarie.

Vad härefter angår de domare som behövas i underrätterna för vikariat och tillfälliga förstärkningar av den permanenta organisationen är frågan om deras anställningsform mera tveksam. Vissa av dessa domare skola enligt utredningens förslag (s. 98) ha kompetens som assessor i hovrätt och således ha utbildnings- och aspirantstudiet bakom sig. Utredningen har vidare förutsatt (s. 101), att i de största underrätterna skall finnas ett antal för dessa assessorer avsedda tjänster. Övriga underrätters behov av assessorer för vikariat och tillfälliga förstärkningar avses skola tillgodoses genom att hovrätterna hålla en reserv av assessorer, vilka skola vara skyldiga att tjänstgöra, där de enligt hovrättens bedömande bäst behövas. Att ge dessa senare assessorer ställning som ordinarie domare tillsatta med fullmakt låter sig knappast förena med de regler som nu gälla med avseende å utnämnd domares förflyttningsskyldighet (§ 36 RF och 13 § saar). Av principiella skäl bör ej ifrågakomma att ändra dessa regler därhän, att domare generellt skola vara pliktiga att underkasta sig sådana ändringar i tjänstgöringen, som avses för dessa assessorers vidkommande. De assessorer som här avses torde därför böra inneha icke-ordinarie anställning.

Mot ordinarieanställning av assessorerna i de största underrätterna möta i och för sig ej samma invändningar. Det förefaller dock knappast motiveerat att dela upp underrättsdomarna på passagestadiet i ordinarie och icke-ordinarie beroende av om tjänsterna äro inrättade i underrätt eller hovrätt. I båda fallen är fråga om tjänster, beträffande vilka det kan vara skäl att avvakta utvecklingen, innan slutlig ställning toges till frågan om indragning av tjänsterna eller omvandling av dem till fastare tjänster. Ur allmänna synpunkter kan det ej tillmätas någon stor betydelse, om de relativt fåtaliga tjänster varom här är fråga innehavas av ordinarie eller icke-ordinarie domare. Inte heller för dessa domare själva torde ordinariefrågan vara av större vikt. Utvecklingen har medfört, att de icke-ordinarie tjänstemännens anställningsförhållanden i flera hänseenden bringats närmare de ordinaries. Entledigande av extra ordinarie tjänsteman på grund av hans sätt att sköta tjänsten torde numera knappast förekomma annat än som påföljd för gravare fel eller försummelse i tjänsten. Och pensionsrätt, som ursprungligen

var förbehållen de ordinarie tjänstemännen, tillkommer nu även icke-ordinarie befattningshavare. Överhuvud torde för tillvaratagande av tjänstemännens enskilda intressen ordinarieanställningen betyda mindre än förr. I stället ha dessa intressen kommit att alltmera bero av de moment i tjänstemannarätten som innefattas i regleringen av statstjänstemännens förhandlingsrätt, deras möjligheter att sluta kollektivavtal samt tillgången till fackliga stridsmedel.

Utredningen har på de sålunda anförda skälen ansett, att ordinarieanställning bör vara förbehållen de domartjänster i underrätt som ligga över assessorsgraden.

Notarier i rådhusrätt

I rådhusrätterna, Stockholms rådhusrätt undantagen, förekommer ingen motsvarighet till domsagornas tingsnotarier. Tingsnotariernas tjänstgöringstid i domsaga omfattar som regel två och ett halvt år, varav de första sex månaderna som tingsnotarieaspirant. Efter aspirantstudiet är tingsnotarie behörig att tjänstgöra som inskrivningsdomare och att handlägga till bouppteckningsprotokollet hörande ärenden. Tingsnotarie, som fyllt 25 år och tjänstgjort i domsaga ett år, är dessutom behörig att i häradsrätten handlägga mål om lagsökning och betalningsföreläggande, enklare kravmål, bagatellbrottmål, mål om gäldenärs försättande i konkurs och enklare domstolsärenden samt att på eget ansvar ombesörja vissa på ägodelningsdomaren och konkursdomaren ankommande göromål av enklare beskaffenhet. Dessutom biträda tingsnotarierna domarna i deras ämbetsutövning. Tingsnotarie, som innehaft förordnande som inskrivningsdomare visst antal inskrivningsdagar samt förordnande att i häradsrätten handlägga mål och ärenden som nyss nämnts, erhåller vid tjänstgöringstidens slut av hovrätten bevis om tingsutbildning. Vid Stockholms rådhusrätt ha notarierna, eller som de kallas domaraspiranterna, en något annan ställning och funktion än tingsnotarierna. De tagas sålunda ej i samma utsträckning som tingsnotarierna i anspråk för handläggning på eget ansvar av enklare mål och ärenden; deras huvuduppgift är att biträda domarna med målens förberedande och med domskrivning samt att tjänstgöra som protokollförare.

Tingsnotariernas insats i domsagoarbetet är utan tvivel nyttig och värdefull, särskilt i det hänseendet att de äldre domarna därigenom beredas tillfälle att mera odelat ägna sig åt de kvalificerade göromålen. Notariatstjänstgöringen fyller även ändamålet att ge blivande domare, åklagare, advokater och förvaltningsjurister i allmän eller enskild tjänst en grundläggande praktisk utbildning efter examen. Under domstolstjänstgöringen få notarierna inblick i rättslivets praktiska funktioner samt vana vid självständigt och ansvarsfullt arbete. Ur domstolsorganisatorisk synpunkt är emellertid notariesystemet även förenat med vissa olägenheter. Tillgången på notarier

beror främst av samhällets behov av jurister med notarieutbildning, och notarieorganisationen kan därför inte anpassas uteslutande efter domstolarnas arbetskraftsbehov. Utbildningsändamålet medför vidare, att tjänstgöringstiderna bli ganska korta och notariebyten förhållandevis täta. Detta begränsar möjligheterna att effektivt utnyttja notariernas arbetskraft, och det medför även vissa risker för kontinuiteten och stadgan i domstolsarbetet. Slutligen bör ej förbises, att utbildningen av notarier ger domarna ett visst extraarbete.

Ehuru sålunda vissa erinringar kunna göras mot notariesystemet sådant det utbildats vid domsagorna, torde erfarenheterna av detsamma vara övervägande goda. Det finns inte anledning antaga, att inte notarier kunna i rådhusrätt göra samma nytta som i domsaga eller att de ej kunna i stadsdomstolarna få en utbildning likvärdig tingsnotariernas. Visserligen äro vid de största rådhusrätterna förutsättningarna för användning av notarier inte riktigt desamma som i övriga underrätter. Bland annat torde vid dessa domstolar bagatellbrottmålen regelmässigt böra ankomma på domare med åtminstone fiskalskompetens. I häradsrätt skall enligt föreskrift i domsagostadgan nämnd medverka, om tingsnotarie förordnats att handlägga bagatellbrottmål; denna föreskrift har motiverats med att en tingsnotarie behöver nämnden som stöd i sin dömande verksamhet (propositionen 1958 nr 159 s. 26). I de största städerna skulle det emellertid vara en alltför tungrodd organisation att taga nämnden i anspråk för de där talrikt förekommande bagatellbrottmålen. Man har vidare att räkna med, att olika slags mål och ärenden, vilka i domsagorna handläggas av tingsnotarier, vid de största rådhusrätterna ombesörjas av särskilda inskrivningsdomare, konkursdomare eller andra för speciella arbetsuppgifter förordnade domare. Trots de särskilda förhållanden som sålunda föreligga vid de största rådhusrätterna torde även i dessa domstolar notarier kunna göra en nyttig insats bl. a. som biträden åt domarna vid målens förberedande och vid domskrivning samt som protokollförare. Det torde vid de rådhusrätter som här avses även finnas ett visst behov av notarier med uppgift att på eget ansvar handlägga enklare mål och ärenden. Vad utbildningen beträffar torde den i en stor rådhusrätt med dess mångahanda mål och ärenden vara av stort värde, även om vanan vid självständigt ansvar ej blir lika uppövad som i en mindre domstol. Utredningen anser sålunda i princip önskvärt, att tjänster motsvarande tingsnotariebefattningarna inrättas vid samtliga rådhusrätter.

Om de rådhusrätter som enligt utredningens förslag skola bibehållas skulle förses med notarier enligt i huvudsak samma grunder som domsagorna, komme ett mycket betydande antal nya notarietjänster att behövas, uppskattningsvis omkring 150. Som antytts här ovan måste emellertid notarietjänsterna anpassas till samhällets behov av jurister med tingsutbildning. Överstiger antalet detta behov, uppkomma svårigheter att rekrytera tjänsterna och därmed störningar i domstolsarbetet. För närvarande utgör

antalet notarier omkring 340, varav 31 vid Stockholms rådhusrätt. Eftersom tjänstgöringstiden är två och ett halvt år, vinna årligen omkring 140 juris kandidater anställning vid underrätterna. Denna siffra bör jämföras med årliga antalet juris kandidatexamina, som under 1950-talet utgjorde i genomsnitt omkring 200 (lägst 178, högst 254). Av det anförda torde framgå, att åtminstone för närvarande endast en begränsad utbyggnad av notarieorganisationen bör ifrågakomma.

Det vill å andra sidan synas som om på senare år antalet notarietjänster ej varit tillräckligt för att bereda alla som önska notariemeriter tillfälle att skaffa sig sådana. I skrivelse till Konungen den 18 december 1959 ha Sveriges Förenade Studentkårer anhållit om utredning rörande möjligheterna att utnyttja rådhusrätterna för notarietjänstgöring. I skrivelsen framhålles, att det för närvarande råder svårighet att placera alla de juris kandidater som sökt tingstjänstgöring. Det bör vidare beaktas, att under de sista åren tillströmningen till de juridiska fakulteterna, efter en nergång åren 1952—1956, åter stigit. I sitt 1959 avlämnade betänkande Universitet och högskolor i 1960-talets samhälle (SOU 1959: 45) har universitetsutredningen sökt beräkna det framtida behovet av jurister och på grundvalen av dessa beräkningar rekommenderat en icke obetydligt ökad tillströmning till de juridiska fakulteterna. Mot bakgrunden av dessa förhållanden anser utredningen, att — även vid en försiktig bedömning — en ökning av notarieorganisationen med ca 80 nya tjänster, d. v. s. en ökning med knappt 25 procent, är möjlig utan att rekryteringssvårigheter skola uppkomma.

Vid ett genomförande av utredningens förslag till omorganisation av de nuvarande stadsdomstolarna komma omkring 40 nya notarietjänster att behövas för förstärkning av de domsagor med vilka de mindre magistratsstäderna föreslås skola förenas. Beräkningarna äro grundade dels på av utredningen verkställda undersökningar rörande arten och omfattningen av arbetsuppgifterna vid de här avsedda rådhusrätterna och dels på de inom justitiedepartementet tillämpade metoderna för bestämmande av notariebehovet vid domsagorna. Med utgångspunkt från att för närvarande mer än ca 80 nya notarietjänster ej böra inrättas återstå således för de kvarvarande rådhusrätternas vidkommande omkring 40 nya tjänster; härtill komma de 31 tjänster som för närvarande finnas vid Stockholms rådhusrätt. I och för sig skulle dessa rådhusrätter kunna sysselsätta fler notarier. Men åtminstone tills vidare torde notarietjänst i rådhusrätt böra inrättas endast i den begränsade omfattning utredningen här räknat med.

Med hänsyn till det jämförelsevis begränsade antal notarier som enligt utredningens förslag kommer att finnas vid rådhusrätterna, torde vid dessa domstolar böra inrättas tjänster för särskilt kvalificerade icke rättsbildade befattningshavare. Utredningen erinrar om den allmänna tendensen i offentlig förvaltning att i ökad utsträckning använda kanslisterna i syfte att avlasta bl. a. tjänstemän med juridisk utbildning. Enligt utredningens mening kan

det vara förtjänt att närmare undersöka, i vad mån man kan vid underrätterna överlämna åt icke rättsbildad personal att på eget ansvar ombesörja vissa arbetsuppgifter, som nu ankomma på lagfarna befattningshavare. Även om en sådan undersökning — vilken utredningen ej är i tillfälle att företaga — skulle ge vid handen, att de formella behörighetsgränserna mellan jurister och icke-jurister böra lämnas oförändrade, kommer biträdeshjälp åt domarna från kunniga och rutinerade tjänstemän bland kanslipersonalen att i väsentlig grad minska rådhusrätternas behov av notarier.

Utredningens förslag

Rådhusrätt

Utredningen förutsätter, att rådhusrätt liksom för närvarande skall bestå av borgmästare och minst två rådmän.

Rådhusrätt av sådan storlek, att borgmästaren ej kan kontinuerligt leda och övervaka arbetet inom domstolen, bör vara indelad i avdelningar, varje avdelning med antingen borgmästaren eller en rådmän som avdelningsordförande.

Borgmästare och rådmän skola vara ordinarie domare och utnämnas av Kungl. Maj:t. Den nuvarande begränsningen enligt § 31 RF i Kungl. Maj:ts rätt att utnämna borgmästare och rådmän bör upphöra vid rådhusrätternas förstатligande. Förslag om upphävande av nämnda grundlagsparagraf har av 1960 års riksdag antagits som vilande för slutlig prövning efter nyval till andra kammaren.

För behörighet till borgmästartjänst synes i överensstämmelse med vad nu gäller ej böra uppställas särskilda regler utöver vad i rättegångsbalken är stadgat om behörighet för domarämbete i allmänhet. Det kan vara önskvärt, att dessa tjänster liksom andra högre domartjänster tillsätts efter mera fria principer. För utnämning till rådmän bör som regel fordras godkänd adjunktion i hovrätt. Bestämmelse därom bör utfärdas i administrativ ordning.

Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda föreskrifter om de ytterligare befattningshavare som skola finnas i rådhusrätt. Utredningen förutsätter, att därom bör gälla i huvudsak följande.

I de större rådhusrätterna torde böra finnas minst en biträdande domare med uppgift att vikariera för de ordinarie domarna och tillgodose dessa domstolars behov av tillfälliga förstärkningar. Huruvida den biträdande domaren skall vara assessor, d. v. s. godkänd som ledamot i hovrätt, eller fiskal får bero på arten av den dömande verksamhet som skall ankomma på honom (se ovan s. 98 f). De biträdande domarna förutsätts inneha icke-ordinarie tjänster, inrättade antingen vid rådhusrätten eller i vederbörande hovrätt.

Vid de största rådhusrätterna böra finnas särskilda inskrivningsdomar-

tjänster. På innehavaren av sådan tjänst bör, såsom för närvarande i domsaga med särskild inskrivningsdomare, ankomma att handlägga förutom inskrivningsärenden även till bouppteckningsprotokollet hörande ärenden samt ärenden rörande sammanläggning av fastigheter, fastställelse å avstyckning vid sammanläggning och i samband därmed företagen gränsbestämning samt ärenden rörande domhavandens befattning med jordregister och fastighetsregister för stad. Vidare böra mål om lagsökning och betalningsföreläggande handläggas av särskild inskrivningsdomare.

Notarier med i huvudsak samma arbetsuppgifter och tjänsteställning som tingsnotarierna böra finnas vid samtliga rådhusrätter. Ätminstone tills vidare torde dock notariatet vid rådhusrätt böra inrättas i endast begränsad omfattning. Varje rådhusrätt bör ha minst två notarier.

För att tillgodose domarnas behov av sekreterarhjälp böra vid rådhusrätterna inrättas tjänster för kvalificerade icke rättsbildade biträden.

Bestämmelse bör meddelas att kommissionär skall finnas vid varje rådhusrätt.

Närmare föreskrifter om rådhusrätternas förvaltning böra utfärdas av Kungl. Maj:t. Efter rådhusrätternas förstatligande torde hovrätterna komma att disponera de anslag riksdagen beviljar för rådhusrätternas verksamhet. Den tillsyn över rådhusrätterna som hovrätterna enligt 2 kap. 1 § RB utöva kommer därmed att få ökad praktisk betydelse. Som regel torde det böra ankomma på hovrätt att utse de befattningshavare i rådhusrätt som ej utnämnas av Kungl. Maj:t, att bevilja tjänstledighet för ledamot i rådhusrätt och förordna vikarie samt att besluta om tillfälliga förstärkningar av personalorganisationen. Av praktiska skäl synes det dock önskvärt, att de största rådhusrätterna få en viss självstyrelse. De torde sålunda själva böra få bevilja kortare ledigheter för domarpersonalen och meddela däremot svarande vikariatsförordnanden.

Rådhusrätts beslutanderätt i frågor rörande domstolens förvaltning och i administrativa ärenden i övrigt bör liksom för närvarande tillkomma rådhusrätten i plenum, d. v. s. borgmästaren och rådmännen, såvitt gäller viktigare ärenden. I övrigt bör beslutanderätten utövas av borgmästaren med rätt för honom att i den utsträckning han finner lämpligt hänskjuta ärende till plenum eller till avdelning inom rådhusrätten.

Vid de tre största rådhusrätterna kommer möjligen att behövas en administrativ tjänsteman för handläggning av administrativa ärenden.

Domsaga

Utredningen föreslår, att tingsdomartjänst alltid skall vara ordinarie och tillsättas med fullmakt. Benämningen biträdande domare bör för tingsdomarnas del avskaffas. För domsaga med tingsdomare bör finnas en av Kungl. Maj:t eller av hovrätt fastställd särskild arbetsordning med fastare

regler än för närvarande i fråga om arbetsfördelning mellan häradshövding och tingsdomare.

I vissa större domsagor bör som biträdande domare finnas assessor eller fiskal. Dessa domares åligganden och tjänsteställning böra vara reglerade på samma sätt som biträdande domares i rådhusrätt. Utredningen får härvidlag hänvisa till den föregående framställningen.

I övrigt föreslår utredningen ingen ändring av tjänsteorganisationen i domsaga.

7 kap. Domkretsar och sammanträdesordning

Indelningen i domkretsar

Huvudbestämmelsen om indelningen i domkretsar är 1 kap. 1 § RB. Här stadgas, att allmän underrätt är på landet och i stad, som hör till domsaga, häradsrätt samt i annan stad rådhusrätt. Frågan huruvida stad hör till domsaga eller har rådhusrätt besvaras ej av rättegångsbalken i dess nuvarande lydelse. Av förarbetena till lagen framgår dock, att rättegångsbalken ej räknar med bibehållande av rådhusrätt i andra städer än dem, där göromålen bereda sysselsättning åt borgmästare och minst två lagfarna rådmän. På denna grundsats bygger även 1932 års lag om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende. Enligt 2 § 1932 års lag må beträffande stad, där domstols- och magistratsgöromålen ej bereda sysselsättning åt, förutom borgmästaren, minst två lagfarna ledamöter, Konungen förordna, att rådhusrätten skall upphöra och staden förenas med domsaga.

I stadsdomstolsutredningens förslag användes domsaga oförändrat som benämning på häradshövdingens ämbetsområde. Rådhusrätts domkrets faller således liksom för närvarande utanför domsagoindelningen. På skäl som närmare utvecklats i 4 kap. (s. 60 ff.) föreslår utredningen i nära anslutning till nuvarande ordning, att rådhusrätt bibehålles endast i stad, där göromålen bereda sysselsättning åt borgmästare och minst två rådmän. Vad övriga magistratsstäder beträffar bör rådhusrätten i dem ombildas till häradsrätt och staden tillhöra domsaga. Den princip för indelning i domsagor och rådhusrätter som sålunda alltjämt skall gälla bör framgå av rättegångsbalken. Utredningen föreslår därför, att ett stadgande motsvarande 2 § 1932 års lag om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende överflyttas till 1 kap. 1 § RB. Av stadgandet följer, att någon utökning av antalet rådhusrätter ej är avsedd.

Ehuru grunden för indelningen i domsagor och rådhusrätter bibehålles i huvudsak oförändrad, medföra de av utredningen föreslagna — delvis redan genomförda — ändringarna i rådhusrätternas organisation likväl förhållandevis omfattande ändringar i den judiciella indelningen. Som framgår av föregående kapitel skola enligt utredningens förslag borgmästare och rådmän befrias från sådana enklare arbetsuppgifter, som kunna utföras av notarier och andra lägre befattningshavare. Framdeles blir det i huvudsak endast den dömande verksamheten, som kommer i betraktande

vid bedömningen av det arbetsunderlag som fordras för att uppbära en rådhusrätt. I åtskilliga magistratsstäder är den dömande verksamheten inte av sådan omfattning, att den kräver tre domare. Av betydelse härvidlag är den förenkling i rådhusrätts sammansättning i brottmål som trädde i kraft 1959. I sitt betänkande med förslag till nämnda reform förutskickade utredningen, att reformen skulle medföra svårigheter när det gällde att i de minsta rådhusrätterna utnyttja domarpersonalen effektivt. Det återstår nu att taga konsekvenserna i domkretshänseende av den juristkollegiala sammansättningens upphörande i brottmål. Slutligen kommer den av utredningen föreslagna överflyttningen av flertalet magistratsgöromål till andra myndigheter och organ att åtminstone i någon mån inverka vid bedömandet av det arbetsunderlag som fordras för en rådhusrätt. I vart fall i magistratsstäder utan poliskammare utgöra magistratsuppgifterna fortfarande en inte alldeles obetydlig del av den samlade arbetsbördan.

Det är givetvis vanskligt att bedöma vilken inverkan de nyssnämnda reformerna sammanlagt få på rådhusrätternas ledamotsbehov. För att bilda sig en någorlunda säker uppfattning härom har utredningen låtit sekretariatet besöka de stora och medelstora rådhusrätterna. Därvid ha detaljerade uppgifter insamlats om dessa rådhusrätters nuvarande organisation och arbetsvolym. Liknande besök ha gjorts vid vissa domsagor av ungefär samma storlek och struktur som de medelstora rådhusrätterna. Jämförelser ha gjorts mellan rådhusrätterna inbördes och mellan rådhusrätterna och de nämnda domsagorna. En viktig uppgift har varit att söka utröna vilken inverkan på ledamotsbehovet i rådhusrätt användningen av notarier kan väntas få. De resultat vartill utredningen kommit vid bedömningen av de olika rådhusrätternas arbetskraftsbehov få inte uppfattas som formliga förslag i fråga om vilka städer, som framdeles skola ha rådhusrätt. För ett slutligt ställningstagande till denna fråga fordras mera ingående undersökningar. Utredningen har dock ansett sig kunna på det tillgängliga utredningsmaterialet med någorlunda säkerhet bedöma de praktiska konsekvenserna av sina förslag.

I betraktande av rådhusrätternas arbetsbördan under de sista åren (Bil. 1) håller utredningen för sannolikt, att rådhusrätt kommer att bibehållas i följande 18 städer: Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg, Uppsala, Västerås, Örebro, Borås, Linköping, Eskilstuna, Gävle, Jönköping, Karlstad, Halmstad, Karlskrona, Luleå och Sundsvall.

I övriga 23 städer, som nu ha rådhusrätt, torde för närvarande domstolsgöromålen vara otillräckliga som underlag för en rådhusrätt organiserad enligt utredningens förslag d. v. s. med — förutom borgmästare — minst två rådmän med i huvudsak dömande verksamhet samt två notarier. Det bör emellertid framhållas, att några av dessa städer befinna sig i stark utveckling och att redan i en ganska nära framtid frågan om bibehållande av rådhusrätt i dessa städer kan komma i ett annat läge. Utredningen åsyftar

härvidlag särskilt städerna Lund, Uddevalla och Södertälje. Slutligen kan även den pågående översynen av kommunindelningen få betydelse för spørgsmålet vilka städer som skola ha rådhusrätt.

Rådhusrätts domkrets

Enligt 1 kap. 1 § RB i dess nuvarande lydelse är rådhusrätts domkrets begränsad till staden. Denna begränsning följer därav att staden bekostar rådhusrätten. Förstatligas rådhusrätterna, möter det med hänsyn till finansieringen av dem inget hinder att lägga område utanför staden under rådhusrätts domvärjo. Frågan om rådhusrätternas domkretsar kan då övervägas helt ur rättsvårdens synpunkt.

Som framgår av 4 kap. anser utredningen, att en begränsning av nämndens medverkan i tvistemålsrättsskipningen principiellt ej är önskvärd. Den allmänna regeln bör därför fortfarande vara att rådhusrätts domkrets är begränsad till staden. Regeln bör dock ej göras undantagslös. Stundom kan en utökning av rådhusrätts domkrets medföra bekvämare tillgång för allmänheten till domstol och domarkansli. I andra fall kan en sådan utvidgning innebära domstolsorganisatoriska fördelar. Arbetstyngda och svårskötta domsagor, som gränsa till stad med rådhusrätt, kunna beredas lättnad i arbetsbördan, om t. ex. tätbebyggelse i stadens närhet införlivas med rådhusrättens domkrets. Ett sådant införlivande kan också underlätta en omreglering av domsagor, som äro för små för att bereda härads hövdingen full sysselsättning. Där dylika särskilda skäl tala för en utvidgning av rådhusrätts domkrets att omfatta kommun i närheten av staden, bör Kungl. Maj:t äga besluta därom.

I överensstämmelse med vad sålunda anförts föreslår utredningen ändring av 1 kap. 1 § RB jämväl i vad stadgandet avser rådhusrätts domkrets.

Domsagoindelningen

Utredningens förslag rörande underrätternas sammansättning och inre organisation medföra i och för sig inga andra ändringar i domsagoindelningen än sådana som betingas av rådhusrättens upphörande i ett 20-tal städer samt möjligheten att i begränsad utsträckning utvidga de återstående rådhusrätternas domkretsar. Omfattningen av dessa ändringar sammanhänga emellertid med de grunder som böra tillämpas för indelningen i domsagor.

Den ledande principen för indelning i domsagor var länge, att en domsaga ej borde vara större än att arbetet i domsagan kunde medhinnas av härads hövdingen, ett par notarier och skrivbiträden. Om denna organisation inte räckte till, delades domsagan eller företogs på annat sätt en omreglering av densamma. Denna princip för domsagoindelning tillämpades i stort sett konsekvent fram till omkring 1920. Härads hövdingen var under

denna tid den ende fast anställde befattningshavaren i domsagan. Dennas kansli och kontorsutrustning voro av jämförelsevis enkel beskaffenhet. En domsagoreglering medförde därför inga större organisatoriska eller ekonomiska problem. År 1921 funnos 125 domsagor. Genom 1918 och 1920 års domsagostadgor fingo domsagorna en fastare organisation. Personalen under häradshövdingen förstärktes, och kanslierna började upprustas. I stället för att dela domsagor med växande arbetsbörd började man inrätta tjänster som biträdande domare i de mest arbetstyngda domsagorna. Flera mindre domsagor förenades med angränsande domsaga till större enheter. Det vill synas som om det förelåg ett samband mellan denna nya utveckling och det samtidigt pågående arbetet på rättegångsreformen. Som tidigare nämnts (s. 89) förordade processkommissionen en långtgående sammanslagning av domsagorna. Visserligen kom en sådan allmän sammanslagning ej till stånd; rättegångsreformen hade ingen omedelbar inverkan på den bestående domsagoindelningen. Vid antagandet av rättegångsbalken förutsattes dock beträffande de mindre domsagorna, att liksom ditintills en successiv reglering av deras områden skulle ske. I övrigt skulle domsagorna ha en sådan storlek, att den dömande verksamheten kunde ombesörjas av häradshövdingen eller, i de medelstora eller stora domsagorna, av häradshövdingen med hjälp av en eller flera biträdande domare. Sitt lagfästa uttryck fick denna tanke i 1 kap. 3 § andra stycket RB att i domsaga skall, om göromålen kräva det, som biträdande domare finnas en eller flera tingsdomare. Några uttalanden om vad som bör anses som lämplig övre gräns för en domsaga återfinnas ej i rättegångsbalken eller i förarbetena därtill. I 1 kap. 1 § RB stadgas dock som allmän regel, att en domsaga ej bör vara uppdelad på flera tingslag. Vid rättegångsbalkens ikraftträdande 1948 funnos 115 domsagor, varav 11 med tingsdomare. Till uppkomsten av större domsagor bidrog avvecklingen av småstädernas rådhusrätter och dessa städers förenande med domsaga.

En viss reaktion mot de stora domsagorna kom till uttryck i 1943 års domarutrednings betänkande angående vissa organisations-, utbildnings- och tjänstgöringsfrågor vid domstolarna (SOU 1946:57). Enligt denna utredning borde mycket stora domsagobildningar undvikas. Det ansågs önskvärt, att i första hand de tre dåvarande största domsagorna (Södra Roslags, Södertörns samt Askims, Hisings och Sävedals domsagor) uppdelades på mindre enheter. Men även några andra domsagor voro enligt utredningens mening av den storleksordning, att möjligheterna för en uppdelning eller annan reglering av domsagoområdet borde undersökas. Som ledande princip borde därvid gälla att — där det under hänsynstagande till samtliga föreliggande omständigheter lämpligen befanns kunna ske — hellre tillskapa ett något större antal domsagor, som var och en med hänsyn till de kvalificerade göromålen erbjöd tillräckliga arbetsuppgifter för en häradshövding, än att låta domsagorna förbli så stora, att häradshöv-

dingen nödgades överlämna en mera väsentlig del av de viktigare dömande uppgifterna till andra befattningshavare inom domsagan. I enlighet med de rekommendationer som lämnades av 1943 års domarutredning ha där- efter de tre ovannämnda domsagorna delats. Även vissa andra större domsagor ha i samband med landsrättsförläggning av städer underkastats omreglering i syfte att undvika alltför stora domsagor. Som skäl för dessa ändringar av domkretsarna har i allmänhet anförts, att arbets- och lokal- förhållandena gjort en omreglering nödvändig. Stundom ha mera precis- erade skäl åberopats såsom att häradshövdingen ej handhade mer än unge- fär en fjärdedel av de viktigare dömande uppgifterna och att detta för- hållande i förening med de omfattande administrativa uppgifterna för- svårade för häradshövdingen att upprätthålla en intim och på egna erfaren- heter grundad kännedom om befolkningen och förhållandena i hela dom- sagan (statsverkspropositionen 1956 Bil. 4 andra huvudtiteln s. 35). För närvarande finnas 118 domsagor. Av dem ha sex (Södra Roslags, Söder- törns, Sollentuna och Färentuna, Skövde, Luleå samt Gällivare domsagor) två tingsdomare samt 25 en tingsdomare.

Ett fullt entydigt svar lär inte kunna lämnas på frågan vilken dom- saga som är den lämpligaste, domsagan av klassisk typ med häradshöv- ding, ett par notarier och kanslipersonal eller domsagan med två eller flera ordinarie domare och en därtill avpassad mera omfattande notarie- och kansliorganisation. Båda dessa typer av domsagor ha sina förtjänster. Fördelen med den mindre domsagan är framförallt, att häradshövdingen deltagar i avgörandet av alla mål och ärenden utom dem som handläggas av tingsnotarie och att han har lättare att utöva den ledning och övervak- ning av arbetet i domsagan som åligger honom. I den mindre domsagan kan domstolen och dess kansli göras lättare tillgängliga för allmänheten. Till förmån för den mindre domsagan brukar vidare anföras sådana syn- punkter som att allmänheten och domstolen komma i närmare kontakt med varandra och att därigenom skapas ökade förutsättningar för att dom- stolen skall vinna allmänhetens förtroende; särskilt brukar framhållas att häradshövdingen bör vara väl förtrogen med sin domkrets. Dessa synpunk- ter böra alltjämt tillmätas betydelse. Den större domsagens fördelar ligga övervägande på det domstolsorganisatoriska planet. Arbetskrafterna kunna hållas vid en jämnare sysselsättning. Den större domsagens mera elastiska organisation gör det lättare för domstolen att utan förstärkningar från hovrätten bemästra tillfälliga påfrestningar i arbetet. Detta förhållande har sin särskilda betydelse med hänsyn till de problem för domarrekyte- ringen som vikariefrågan i underrätterna vållar. I de större domsagorna är det även lättare att ordna en lämplig arbetsfördelning. Domarna kunna mera odelat ägna sig åt den dömande verksamheten, och bland den icke rättsbildade personalen kan arbetet fördelas så, att personalen utnyttjas

mera rationellt och effektivt. Kontorstekniska och andra arbetsbesparande hjälpmedel komma till bättre användning än i de mindre domsagorna. Ur driftsekonomisk synpunkt torde därför den större domsagan, förutsatt att dess organisatoriska möjligheter tillvaratagas, vara lämpligare.

Oavsett vilka av de här ovan anförda synpunkterna som anses böra skjutas i förgrunden, vill utredningen understryka, att domsagoindelningen ej kan rättas enbart — kanske inte ens huvudsakligen — efter dessa synpunkter. Uppenbart måste domsagoindelningen samordnas med den allmänna lokaliseringen av näringsliv och bosättning. Sedan lång tid tillbaka pågår, under efterkrigstiden i accelererad takt, en koncentration av näringsliv och bebyggelse till städer och andra större tätorter. Sannolikt kommer denna utveckling att fortsätta. Utredningen erinrar om de undersökningar som nyligen gjorts av arbetsmarknadsstyrelsen för att tjäna till ledning vid bedömningen av den framtida närings- och bebyggelsestrukturen i samhället. På grundvalen av dessa undersökningar har styrelsen i samråd med länsstyrelser och kommuner gjort en tätortsklassificering och en regional indelning av landet i A-, B- och C-regioner. Därvid ha som A-regioner upptagits områden vilka — enligt de lokaliseringstendenser inom näringslivet som hitintills gjort sig gällande — förutsatts skola även framdeles ha tillräckligt befolkningsunderlag för att uppbära ett i ekonomiskt, socialt och kulturellt hänseende mera utvecklade samhällsliv. Landet har indelats i ca 100 A-regioner med en folkmängd växlande från ca 30 000 i de minsta regionerna till ca 1,2 miljoner i den största (Stockholmsregionen). Varje A-region har en, undantagsvis två centralorter, A-centra, vilka förutsätts ha ett differentierat affärsliv, lasarett, gymnasium, domsagokansli, daglig tidning m. m. Även om indelningen i A-regioner grundats på prognoser rörande näringslivets lokalisering, vilka måste bedömas som delvis osäkra, torde denna indelning ej böra lämnas utan beaktande vid överväganden rörande den judiciella indelningen. Uppenbart skulle en allmän delning av de stora domsagorna komma att stå i strid mot lokaliseringstendenserna på övriga samhällsområden. I själva verket har uppkomsten av de stora domsagorna nära samband med befolkningsrörelsen från landsbygden. Det är framförallt tätorterna med deras i olika hänseenden mera komplicerade samhällsförhållanden som bereda domstolarna arbete. Flertalet av de stora domsagorna bestå av en stad eller ett stadlikt samhälle som kärna samt en landsbygdsdel, vars naturliga förbindelser gå till tätorten; i denna ligger domstolens kansli, vanligen också dess tingsställe. Till samma typ av domsaga kunna de domsagor hänföras som gränsa till en stad med rådhusrätt. En delning av dessa domsagor kan i allmänhet ske endast på det sättet, att staden och tätbebyggelsen i närheten av staden bilda ett jurisdiktionsområde under det att landsbygdsdelen utbrytes till egen domsaga. Att inrätta domsagor bestående av övervägande landsbygd är emellertid mindre lämpligt. Det finnes risk för att

en sådan domsaga tämligen snart måste underkastas förnyad reglering. Med hänsyn till de organisatoriska och ekonomiska konsekvenser som en domsagoreglering numera medför böra ingrepp i rådande indelning ej företagas i andra fall, än då den nya indelningen kan beräknas bli varaktigt bestående. Mot delning av dessa domsagor talar vidare, att en eventuell utflyttning av landsbygdsdomsagans kansli och tingsställe ej skulle ur kommunikationssynpunkt medföra några fördelar för den landsbygdsbefolkning vars förbindelser i övrigt äro inriktade på den nuvarande kansliorten. Slutligen skulle en utflyttning av den nya domsagans kansli till plats med sämre tillgång på bostäder, skolor, affärer, sjukvård m. m. försvåra rekryteringen till domsagan.

Av det anförda synes framgå, att utrymmet för inrättande av nya domsagor är begränsat. Visserligen kan det undantagsvis, såsom i fråga om stora domsagor med mera betydande tätorter på något avstånd från varandra, vara motiverat att utbryta en del av domsagan till eget jurisdiktionsområde. Men en mera allmän återgång till domsagor med härads-hövdingen som enda ordinarie domare lärer — trots de förtjänster domsagor av denna typ uppvisa — inte längre kunna komma i fråga som riktmärke för domsagoindelningen. Man synes i stället ha att räkna med, att befolkningsrörelsen från landsbygden till jämförelsevis få större tätorter kommer att leda till en fortsatt ökning av antalet domsagor med två eller flera ordinarie domare. Som i annat sammanhang framhållits (s. 94 f) bör denna utveckling medföra, att tingsdomartjänsterna i vissa hänseenden tagas under omprövning.

De 23 städer vilka såvitt nu kan bedömas torde komma att överföras till domsagoorganisationen äro följande: Lund, Uddevalla, Södertälje, Kalmar, Landskrona, Motala, Kristianstad, Östersund, Nyköping, Växjö, Skellefteå, Umeå, Kristinehamn, Trelleborg, Falun, Vänersborg, Alingsås, Härnösand, Visby, Varberg, Enköping, Söderhamn och Oskarshamn. I detta betänkande kan endast komma i fråga att i huvuddrag angiva vilka förändringar i bestående domsagoindelning omorganisationen av rättsskipningen i dessa städer bör föranleda. Om indelningen i domsagor beslutar Kungl. Maj:t. Till grund för dessa beslut kräves för varje särskilt fall en utredning rörande olika lokala förhållanden såsom domstolsgöromålens omfattning, folkmängd, skatteunderlag, kommunikationer, domstolslokaler m. m.

De städer varom här är fråga torde som regel böra förenas med angränsande domsaga utan att dennas område i övrigt undergår några förändringar. Flertalet av dessa städer äro centralort för domsagan och dennas kansli är i allmänhet förlagt till staden. Vid införlivandet med domsaga av de större städerna bildas några domsagor, som med avseende å arbetsvolym och folkmängd komma att höra till de största i landet. Detta förhållande synes i och för sig inte böra föranleda, att domsagan delas eller eljest omregleras. Där- emot kan i vissa fall en domsagoreglering vara motiverad av andra skäl. Så-

lunda kan önskemålet att de mera betydande städerna ha tillgång till domsagokansli göra en domsagoreglering önskvärd. I några fall torde förenandet av stad med domsaga aktualisera en allmän översyn av den judiciella indelningen i län med domsagor, som äro alltför små, eller med en domsagoindelning som eljest behöver omprövas.

I ett par fall synes böra komma under överbäggande att inrätta nya domsagor. Sålunda torde, om rådhusrätten i Södertälje upphör, denna stad jämte kringliggande kommuner av Södertörns domsaga böra bilda egen domsaga med kansli i Södertälje. Likaledes bör överbäggas att vid en förening av staden Falun med Falu domsaga dela denna domsaga i två domsagor, den ena omfattande Falun och norra tingslaget samt den andra bestående av södra tingslaget med kansli i Borlänge.

Ett särskilt problem erbjuda städerna Trelleborg, Varberg, Enköping och Oskarshamn, vilka städer liksom Södertälje sakna domsagokansli. För att tillgodose dessa städers intresse att ha en lika snabb och lätt tillgänglig rättsvärd som nu böra om möjligt anordningar träffas för att förlägga domsagokansli till dem. För Trelleborgs del bör överbäggas att flytta kansliet i Oxie och Skytts domsaga från Malmö till Trelleborg. Vad angår Varberg och Enköping erinras om, att frågan om ändrad länsindelning i göteborgs- och stockholmsregionerna är under utredning och att denna kan komma att medföra ändrade förutsättningar för domsagoindelningen i norra delen av Hallands län och södra delen av Uppsala län. Frågan om förläggande av domsagokansli till Oskarshamn är för närvarande likaledes under utredning.

Tingslagsindelningen

Vid ett införlivande med domsaga av de städer varom talats i föregående avsnitt uppkommer frågan om dessa städer eller vissa av dem böra bilda egen domkrets inom domsagan och sålunda utgöra tingslag för sig eller om de böra slås samman med redan bestående tingslag. Denna fråga för över till spörsmålet om tingslagsindelningens betydelse över huvud för rättsskipningen i häradsrätt. Som framgår av fjärde avdelningen av betänkandet föreslår utredningen, att tingslaget avskaffas som enhet för tingshusbyggnadsskyldigheten.

I 1 kap. 1 § RB stadgas som allmän regel, att domsaga utgör ett tingslag. Är domsaga mycket vidsträckt eller äro eljest synnerliga skäl därtill, må dock i domsaga vara två eller flera tingslag. Beträffande den närmare innebörden av denna undantagsbestämmelse framhålls i förarbetena (1931 års särskilda utskotts utlåtande nr 1 s. 32 och processlagberedningen SOU 1938: 44 s. 9), att det med hänsyn till stads storlek kan vara motiverat att staden bildar eget tingslag. Om indelning i tingslag förordnar Konungen. Av landets nuvarande 118 domsagor äro 14 uppdelade på olika tingslag,

13 av dem på två och en domsaga på tre tingslag. Endast en stad (Skövde) bildar inom domsaga tingslag för sig.

Enligt 1 kap. 5 § RB skall varje tingslag ha 18 nämndemän eller det större antal Konungen bestämmer. Konungen förordnar vidare å vilken eller vilka orter inom tingslag som tingsställe skall finnas (6 §) samt fastställer vilka allmänna ting som skola hållas å tingsställe (7 §).

Tingslagsindelningen avser att tillgodose behovet dels av nämndens ortskännedom och dels, med hänsyn till belägenheten av tingsställe, av lämplig plats för målens handläggning. Såsom processlagberedningen framhöll kunna emellertid dessa önskemål beaktas även på annat sätt. Många av de domsagor som utgöra ett tingslag ha enligt Kungl. Maj:ts beslut två eller flera tingsställen, där enligt fastställd tingsordning allmänna ting hållas å bestämda tider. Därvid bruka å varje tingsställe behandlas mål företrädesvis från den trakt av domsagan där tingsstället ligger. I nämnden tjänstgöra vanligen nämndemän endast från orten; enligt 1 kap. 5 § RB fördelar häradshövdingen i samråd med nämnden tjänstgöringen mellan nämndemännen, och denna fördelning bör, enligt vad i lagrummet särskilt understrykes, ske så, att erforderlig ortskännedom är företrädd inom nämnden. Såvitt gäller de allmänna tingen har därför uppdelningen av en domsaga i tingslag knappast någon reell betydelse.

I tingslag med förhållandevis få allmänna ting uppkommer ej sällan behov att i brådskande mål utsätta huvudförhandling mellan de allmänna tingen. I sådant fall äger enligt 1 kap. 8 § RB häradshövdingen utsätta särskilt sammanträde samt bestämma tid och ställe för sammanträdet. I de vidsträckta domsagorna föranleda särskilda sammanträden avsevärda kostnader såväl för de enskilda parterna som för det allmänna. Därför förekomma i dessa domsagor särskilda sammanträden utom kansliorten som regel endast när de äro oundgängligen påkallade såsom t. ex. vid rannsaking med häktad. Andra mål, vari skyndsamhet jämväl är önskvärd, få i allmänhet anstå till nästa allmänna ting. Ofta skulle det vara till fördel för parterna, om i stället dessa mål kunde behandlas vid allmänt ting å annat tingsställe i domsagan. Stundom kan en huvudförhandling på en mera centralt belägen tingsort än den vanliga ställa sig billigare både för parterna och för det allmänna. Uppdelningen av en domsaga på två eller flera tingslag utgör emellertid med hänsyn till nämnden i allmänhet hinder för huvudförhandling utom tingslaget. Består domsaga av ett tingslag, kunna lättare beaktas alla de omständigheter som inverka vid val av tid och ställe för huvudförhandling. Häradsrätten i sådan domsaga är nämligen, oavsett på vilket tingsställe den sammanträder, laga domstol för hela domsagan. I jämförelse med de fördelar för rättsskipningens skyndsamhet och i kostnadshänseende som handläggning på annat tingsställe än det vanliga sålunda kan erbjuda synes det vara av underordnad betydelse, att vid en sådan handläggning ortskännedom inom nämnden ej är

lika väl företrädd som eljest. Som utredningen i annat sammanhang (s. 53) framhållit har numera nämndens ortskännedom inte samma betydelse för målets prövning som förr. Ortskännedomens värde torde främst ligga däri, att medverkan i häradsrätten av ortens egna representanter är ägnad att stärka det allmänna förtroendet för rättsskipningen. Ur denna synpunkt har det framförallt betydelse att rätten vid de allmänna tingen sammansättes med nämndemän, som äro förtrogna med orten och dess invånare. Som nyss framhållits kan emellertid detta tillgodoses även på annat sätt än genom domsagans uppdelning i tingslag.

Även med hänsyn till kansliarbetet är uppdelningen i tingslag förbunden med vissa olägenheter. Förekomsten av två eller flera häradsrätter i en domsaga medför, att häradsrättens dagböcker, protokoll och domböcker måste föras särskilt för varje häradsrätt och att blanketter och formulär få tryckas i skilda serier. Förutom de ökade kostnader och det extraarbete som systemet medför kan det ge upphov till misstag och förbiseenden vid införingar, utfärdande av diariebevis m. m.

Med hänsyn till vad ovan anförts om möjligheten att på annat sätt tillgodose tingslagsindelningens syften och i betraktande av de processuella och arbetsorganisatoriska olägenheter uppdelningen på tingslag medför föreslår utredningen, att de särskilda tingslagen avskaffas och att häradsrättens domkrets blir identisk med domsagan. Härvidlag utgår utredningen från att tingsställe kommer att finnas i stad, vars rådhusrätt indrages, och att således mål och ärenden från staden regelmässigt komma att behandlas vid allmänna ting i staden. I allmänhet torde tingsstället i staden komma att bli gemensamt för staden och den kringliggande landsbygden. Hinder möter inte att i sådant fall särskilda tingsdagar reserveras för mål och ärenden från staden och att därvid tjänstgöra nämndemän endast från staden. En dylik ordning kan måhända visa sig ändamålsenlig i de större städer varom här är fråga; det tillkommer i så fall häradsöverstyrelsen att i samråd med nämnden besluta därom. Såvitt gäller domsagor, som ej beröras av omorganisationen av rådhusrätterna, förutsätter utredningen, att förslaget om avskaffande av tingslagsindelningen ej kommer att medföra någon ändring av gällande tingsordningar.

Som nämnts här ovan är för närvarande antalet nämndemän fastställt för varje tingslag och utgör 18 eller det större antal Konungen bestämmer. Enligt 4 kap. 5 § RB skall, om till tingslag hör mer än en kommun, rätten fördela antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd; varje kommun skall dock utse minst en nämndeman. Utredningen har tidigare (s. 82) framhållit, att förslaget om minskning av den stora nämnden som regel ej bör föranleda, att antalet nämndemän i de olika domkretsarna minskas. Avskaffas tingslaget som domkrets, synes antalet nämndemän böra fastställas för varje domsaga och fördelas mellan samtliga kommuner i domsagan i förhållande till deras folkmängd. Tydligt kan

detta, såvitt gäller domsagor som nu bestå av två eller flera tingslag, komma att medföra en annan fördelning än för närvarande av nämndemännen mellan kommunerna. I sådana fall kan önskemålet att icke minska antalet nämndemän i de förutvarande tingslagen föranleda ändrade bestämmelser om antalet nämndemän i domsagan.

Även antalet vattenrättsnämndemän och ägodelningsnämndemän är knutet till tingslaget. Enligt 11 kap. 4 § vattenlagen skall antalet vattenrättsnämndemän vara två för varje tingslag, som ensamt utgör en domsaga, samt en för varje annat tingslag. Erfordras för tingslag flera nämndemän, bestämmer Konungen deras antal. Vad beträffar ägodelningsnämndemän stadgas i 21 kap. 3 § jorddelningslagen, att de skola vara sex i domsaga, som består av allenast ett tingslag, och tre för varje tingslag i övriga domsagor. Utredningen föreslår, att även vattenrättsnämndemän och ägodelningsnämndemän utses för domsaga i stället för som nu för tingslag. Då någon ändring av antalet ej är avsedd, bör huvudregeln vara, att i varje domsaga skola finnas två vattenrättsnämndemän och sex ägodelningsnämndemän med rätt för Konungen att bestämma det större antal som behövs.

I enlighet med vad sålunda anförts har utredningen utarbetat förslag till ändring av 1 kap. 1, 5, 6 och 7 §§ samt 4 kap. 5 § RB ävensom 11 kap. 4 § vattenlagen och 21 kap. 3 § jorddelningslagen. Förslagen föranleda ändring i administrativ väg av Kungl. kungörelsen den 10 juli 1947 om tingsordningar m. m., Kungl. kungörelsen samma dag om antalet nämndemän i tingslag samt Kungl. kungörelsen den 28 februari 1958 om antalet vattenrättsnämndemän.

Rådhusrätts sammanträden

Enligt 1 kap. 13 § RB skall rådhusrätt för huvudförhandling varje vecka hålla en eller flera allmänna rättegångsdagar samt eljest sammanträda så ofta det för arbetet krävs. Rådhusrätt skall sammanträda i staden men må, om särskilda skäl äro därtill, sammanträda å annan ort. Närmare bestämmelser om antalet allmänna rättegångsdagar och om vilka veckodagar som skola vara allmän rättegångsdag äro för flertalet rådhusrätter meddelade i den av Kungl. Maj:t fastställda stadgan eller arbetsordningen för rådhusrätten. För Stockholms rådhusrätt äro motsvarande bestämmelser upptagna i den av överståthållarämbetet fastställda arbetsordningen. I övriga på avdelning arbetande rådhusrätter bestämmer magistraten om antalet allmänna rättegångsdagar och tid för dem.

Även framdeles bör som allmän regel gälla, att rådhusrätt skall hålla minst en allmän rättegångsdag i veckan och att rättens sammanträden skola hållas i staden. Närmare bestämmelser om antalet rättegångsdagar och om tid för dem böra meddelas av Kungl. Maj:t. Såvitt gäller rådhusrätt indelad på avdelningar synes dock lämpligast att, såsom för närvarande,

rådhusrätten själv bestämmer om varje avdelnings ordinarie sammanträden.

Rådhusrätts allmänna rättegångsdagar motsvaras vid häradsrätterna av de allmänna tingen. Under det att rådhusrätt är skyldig att hålla minst en allmän rättegångsdag varje vecka året runt, har häradsrätt ferier varunder allmänna ting ej förekomma. Enligt 1 kap. 7 § RB skall allmänt ting med undantag för tiden under häradsrättens ferier hållas varje vecka, om ej annat föranledes av arbetet i domsagan, antalet tingslag eller andra omständigheter. I 2 § 1947 års kungörelse om tingsordningar m. m. stadgas, att häradsrätt skall hålla ferier från och med den 17 juni till och med den 21 augusti, från och med den 19 december till och med den 6 januari samt från och med måndagen före påsk till och med lördagen efter påsk. Ferierna innebära endast, att därunder ej hållas allmänna ting. Däremot förekomma också under ferierna, förutom tremansting, sådana särskilda sammanträden, som häradshövdingen enligt 1 kap. 8 § RB äger utsätta för arbetets jämna gång eller eljest såsom för handläggning av brådskande mål eller ärende. Även i övrigt fortgår domsagoarbetet utan avbrott under ferierna.

Ehuru rättsferier ej förekomma vid rådhusrätterna, ha dessa domstolar likväl möjlighet att inskränka arbetet under sommarmånaderna. För de rådhusrätter beträffande vilka Kungl. Maj:t i stadga eller arbetsordning meddelat bestämmelser om de allmänna rättegångsdagarna gäller härvidlag ett Kungl. cirkulär den 22 april 1949 till hovrätterna angående vissa jämkningar i föreskrifterna om hållande av allmänna rättegångsdagar vid rådhusrätterna. Häri stadgas, att — utan hinder av vad i arbetsordningar eller stadgor må vara föreskrivet att varje vecka skola hållas flera rättegångsdagar än en — rådhusrätt må under tiden den 17 juni—den 21 augusti enligt magistratens bestämmande hålla allenast så många allmänna rättegångsdagar som med hänsyn till förhållandena är erforderligt; dock skall därvid iakttagas stadgandet i 1 kap. 13 § RB att rådhusrätt skall varje vecka hålla minst en allmän rättegångsdag. För Stockholms rådhusrätt äro bestämmelser meddelade, som möjliggöra en väsentlig inskränkning av arbetet under sommaren. Enligt 7 § i den av Kungl. Maj:t fastställda stadgan för denna rådhusrätt äger nämligen magistraten bestämma, att under tiden den 1 juni—den 31 augusti arbetet å avdelning vid rådhusrätten må helt eller delvis inställas; dock skola städse så många avdelningar vara i verksamhet, som erfordras för handläggning av mål och ärenden, vilka påkalla ofördröjlig handläggning. Det må vidare nämnas, att rådhusrätter, vilka skola hålla flera allmänna rättegångsdagar i veckan, i allmänhet äga att under tiden den 20 december—den 5 januari samt under påskveckan inskränka rättegångsdagarna till endast en i veckan.

Häradsrätternas rättsferier ha sitt egentliga ursprung i äldre tiders arbetsförhållanden i domsagorna och indelningen i vårting och höstting. Efterhand som stora grupper av befolkningen kommit i åtnjutande av längre semester och vanan att tillbringa semester och annan ledighet utom hemorten blivit mera utbredd, ha rättsferierna kommit att få betydelse ur allmänna synpunkter. Det har visat sig möta svårigheter att särskilt under högsommaren samla parter, ombud och vittnen till rättegång. Hänsyn till allmänheten har ansetts kräva, att domstolarna icke utan synnerliga skäl tvinga de i rättegång medverkande till inställelse inför domstol under sedvanlig semestertid eller i nära anslutning till de stora högtiderna. Genom rättsferierna underlättas för domarna och övrig domstolspersonal att uttaga semester utan anlitande av vikarier i den utsträckning som eljest skulle fordras. Ur rättsvårdssynpunkt är det önskvärt att i möjligaste mån begränsa vikariat på domartjänst, och det bör i detta sammanhang beaktas att på senare år tillgången på kvalificerade vikarier blivit knappare. Slutligen ha rättsferier vid domstolarna en funktion att fylla även i det hänseendet att domarna därunder kunna ombesörja tjänsteåligganden, som måste anstå under tiden för de ordinarie sessionerna.

Föreskriften i 1 kap. 13 § RB om en obligatorisk rättegångsdag i veckan året runt kan inte anses grundad i att kravet på skyndsamhet i rättsskipningen är större i rådhusrätt än i häradsrätt. Det har emellertid hitintills mött vissa organisatoriska svårigheter att tillämpa ett feriesystem vid rådhusrätt. Så länge rådhusrätt i flertalet mål och ärenden var sammansatt med tre domare, måste även under semestertid tre ledamöter vara i tjänst samtidigt. Även för upprätthållande av magistratens verksamhet under semester har det krävts tre ledamöter i tjänst. Med de enklare domförhållningarna som numera gälla i rättegångsmål och efter en avveckling av rådhusrättens magistratsfunktioner komma förutsättningarna i organisatoriskt hänseende för införande av rättsferier vid rådhusrätterna i nytt läge. Numera kunna brådskaande åtgärder i tvistemål såsom handläggning av ansökan om kvarstad eller annan handräckning vidtagas av endast en ledamot under förberedelsen. I samtliga brottmål medverkar efter 1958 endast en lagfaren domare. I många rådhusrätter fordras under semestertid endast en eller två ledamöter i tjänst för handläggning av brådskaande mål och ärenden. För dessa rådhusrätters vidkommande medför stadgandet om en obligatorisk rättegångsdag varje vecka, att under semestertid en större domstolsorganisation måste hållas i tjänst än som behövs med hänsyn till förekommande arbetsuppgifter. Det synes vara en lämpligare och smidigare ordning, att såsom i häradsrätt vissa veckor äro frilagda från obligatoriska sammanträdesdagar och att det under denna tid får ankomma på rådhusrätten själv att bestämma vilka extra sammanträdesdagar som erfordras för brådskaande mål och ärenden eller eljest för arbetets

jämna gång i rådhusrätten. Utredningen föreslår därför, att rättsferier med den innebörd de ha i häradsrätt införas även för rådhusrätternas del och att således från bestämmelsen i 1 kap. 13 § RB om minst en allmän rättegångsdag varje vecka undantag medgives för den tid då rådhusrätten har ferier. I samband med den ändring av paragrafen, som berörda förslag föranleder, synes — särskilt till förtydligande av att extra sammanträde för huvudförhandling må utsättas även under rättens ferier — paragrafen böra omredigeras efter förebild av 1 kap. 8 och 9 §§ RB.

Det bör ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda närmare bestämmelser om rådhusrätternas ferieperioder. Utredningen förutsätter att därom komma att gälla i huvudsak samma bestämmelser som för närvarande för häradsrätternas vidkommande. Det innebär, att omkring fjorton veckor eller ungefär en fjärdedel av året friläggas från allmänna rättegångsdagar. Med hänsyn till att redan nu rådhusrätterna under dessa veckor hålla huvudförhandlingar i reducerad omfattning, torde införandet av rättsferier inte innebära någon stor förändring i rådhusrätternas arbete. Vid vissa rådhusrätter kan dock uppkomma en viss förskjutning av arbetet till tiden mellan ferierna. Om dessa rådhusrätters arbetskapacitet ej skall sjunka, synes man försiktigtvis böra räkna med att en viss förstärkning av organisationen kan bli nödvändig.

Därest rättsferier införas vid rådhusrätt i enlighet med utredningens förslag, synes stadgandet i 14 § konkurslagen om den tid inom vilken i stad borgenärs, av gäldenären bestridda konkursansökning skall hänskjutas till rätten böra ändras. För närvarande gäller, att sådant hänskjutande skall i stad med rådhusrätt ske inom fyra dagar. För landet och för övriga städer är motsvarande tid tio dagar. Här har emellertid konkursdomaren möjlighet att låta anstå med målet till det ting som närmast därefter hålles. Förutsättning härför är att varken borgenären eller gäldenären begär, att målet skall upptagas inom tiodagarsfristen. För såväl rådhusrätt som häradsrätt gäller dessutom, att de angivna tidsfristerna kunna utsträckas, när så oundgängligen kräves för gäldenärens kallande och inställelse vid rätten. Mål om egendomsavträde skola utan förberedelse företagas till huvudförhandling, och vid denna skall enligt rättegångsbalkens allmänna bestämmelser om sammansättning i tvistemål i rådhusrätt tre eller fyra lagfarna domare delta; i häradsrätt är rätten domför med tre i nämnden.

Bestämmelsen att häradsrätts prövning av konkursansökan må anstå till närmaste ting har tillkommit för att nedbringa de kostnader och besvär för nämndens kallande som ett särskilt sammanträde med häradsrätt medför bl. a. under ferierna. Även i rådhusrätter, som under ferietid kunna reducera sin organisation till en eller två ledamöter, vållas olägenheter om under denna tid huvudförhandling inom fyra dagar ovillkorligen måste hållas i varje mål om egendomsavträde, varom här är fråga. Något hinder

ur allmänna synpunkter torde ej möta att även i rådhusrätt prövningen av konkursansökan får, om borgenären och gäldenären medge det, anstå till nästa ordinarie sammanträde. Utredningen föreslår därför, att den i 14 § konkurslagen för häradsrätt stadgade befogenheten att uppskjuta mål om egendomsavträde till nästa ting blir tillämplig även för rådhusrätt. I samband med en sådan ändring av paragrafen torde även den för rådhusrätt stadgade fyradagarsfristen böra utsträckas till tio dagar och sålunda fullt enhetliga bestämmelser gälla om behandlingen av ifrågavarande mål.

Magistrat och kommunalborgmästare

8 kap. Utgångsläget för reformer

Direktiven

I direktiven för utredningen har departementschefen anfört följande angående magistrat och kommunalborgmästare:

»Såsom jag tidigare antytt kommer även efter den 1 januari 1955 vissa statliga administrativa uppgifter att åvila magistraterna. Ehuru det legat utanför kommunallagskommitténs egentliga uppdrag, behandlade den i sitt betänkande med förslag till kommunallag m. m. (SOU 1952: 14) förberedelsevis frågan, hur dessa uppgifter framdeles borde handhas. Kommittén framhöll sålunda, att i rådhusrättsstäderna en fullständig åtskillnad mellan förvaltning och rättsskipning borde åvägabringas och magistratsinstitutionen avvecklas. Magistratens statliga uppgifter borde enligt kommitténs mening överflyttas till vissa andra redan befintliga organ, såsom länsstyrelse, polismyndighet och drätselkammare. För varje typ av ärenden gjorde kommittén också en preliminär prövning, till vilket organ överflyttandet lämpligen borde ske. I yttrandena över kommitténs betänkande har flertalet av de remissinstanser, som uttryckligen berört detta spörsmål, biträtt kommitténs uppfattning att magistratens statliga funktioner bör upphöra. Riksdagen har år 1952 vid behandlingen av en motion angående magistraternas statliga administrativa uppgifter framhållit att en reform av magistratsinstitutionen bör fullföljas även beträffande dessa uppgifter. De sakkunniga bör i enlighet härmed utreda frågan om överflyttande av magistratens återstående uppgifter på andra organ. I de städer, som saknar magistrat, ankommer motsvarande statliga uppgifter i regel på kommunalborgmästare. Vid antagandet av den nya kommunallagen har förutsatts, att utredningen om avskaffandet av magistratens statliga uppgifter skulle utsträckas att avse handhavandet av motsvarande uppgifter för stad utan magistrat samt spörsmålet, huruvida kommunalborgmästarinstitutionen bör bibehållas eller icke. Även dessa frågor bör upptagas av de sakkunniga. I detta sammanhang må nämnas att ordningsstadgutredningen i ett den 23 oktober 1954 framlagt förslag till allmän ordningsstadga m. m. (SOU 1954: 37) förordat att de väsentliga statliga uppgifter, som enligt ordningsstadgan för rikets städer ankommer på magistrat och kommunalborgmästare, skall överflyttas på de egentliga polisorganen. De sakkunniga bör beakta detta förslag och den fortsatta behandlingen av detsamma.»

Såsom framgår av dessa direktiv blevo frågorna om magistratsuppgifternas handhavande och kommunalborgmästarinstitutionens bibehållande föremål för överväganden vid tillkomsten av 1953 års kommunallag. I detta

kapitel lämnas en kortfattad redogörelse för magistrat och kommunalborgmästare före den nya kommunallagen samt en översikt av deras nuvarande ställning och funktioner. Slutligen behandlas i detta kapitel de förslag i frågorna som framlades av 1946 års kommunallagskommitté. Efter att sålunda ha belyst förutsättningarna för en reform av magistrats- och kommunalborgmästarinstitutionerna kommer utredningen att i nästa kapitel framlägga sina förslag i ämnet.

Magistrat och kommunalborgmästare före 1955

Av betänkandets 1 kap. framgår, att *magistraten* har sina rötter i det medeltida råd som utgjorde stadens styrelse och domstol. Under 1600-talet utvecklades detta råd till en ämbetsmyndighet, magistrat, vilken ej längre på samma sätt som det gamla rådet representerade staden och borgerskapet. I ökad omfattning togo yrkestjänstemän plats i magistraten. Kronan tillvällade sig inflytande vid tillsättning av magistratsledamöterna, först borgmästarna längre fram även rådmännen. Som ett allmänt lokalt förvaltningsorgan utövade magistraten en mängd uppgifter enligt av staten utfärdade lagar och förordningar. Den fungerade också som ett instrument för kronans uppsikt över städernas förvaltning. Samtidigt behöll magistraten länge ett avsevärt inflytande över städernas egen förvaltning, särskilt den ekonomiska. Magistraten uppbar och förvaltade städernas medel samt beslöt om erforderliga utgifter. Genom sina mångahanda och viktiga bestyr med avseende å städernas ekonomi, skjuts- och gästgiveriväsen, båtsmanshåll och inkvartering, kronouppbörd, näringspoliti, byggnads- och brandväsen m. m. hade magistraten på 1600- och 1700-talen en central ställning i städerna. Med den egendomliga dubbelställningen av på en gång kommunal och statlig förvaltningsmyndighet fick dock magistraten i längden svårt att hävda sig gentemot städernas växande anspråk att få själva, genom rent kommunala organ, bestämma i egna angelägenheter. Redan på 1700-talet fick borgerskapet i många städer ökad delaktighet i den ekonomiska förvaltningen genom sina äldste, genom s. k. sjuanskammare eller ekonomikammare och ej minst genom särskilda kommissioner, nämnder eller styrelser, som för sina ändamål utrustades med självständig medelsförvaltning. Men framför allt kom 1800-talet att medföra ett undanskjutande av magistraten från den ekonomiska förvaltningen. I många städer inrättades på 1830-talet och närmaste tiden därefter drätselkammare, vilkas huvudsakliga uppgift var att från magistraten övertaga stadens ekonomiska angelägenheter.

I 1862 års kommunallagstiftning bekräftades magistratens minskade inflytande över kommunalförvaltningen. Stadens beslutanderätt förlades till stadsfullmäktige eller allmänna rådstugan. Magistraten, som tidigare haft att i samråd med stadens äldste eller rådstugan besluta i stadens angelägen-

heter, blev ett uteslutande verkställande och förvaltande organ, dock med rätt att väcka initiativ hos den beslutande myndigheten. Den nya lagstiftningen gjorde drätselkammare obligatorisk i varje stad såsom organ för den ekonomiska förvaltningen. Magistraten skulle dock fortfarande uppgöra årlig inkomst- och utgiftsstat samt taga befattning med upprättande av debiterings- och uppbördslängd, med indrivning av oguldna kommunalutskylder och med revision av kommunens räkenskaper. Magistraten kallades alltjämt stadens styrelse. Denna benämning bibehölls ej i 1930 års kommunallag för stad, vilken lag dock eljest i huvudsak upptog äldre bestämmelser om magistrat. Alltjämt skulle magistraten ha överinseendet över stadens förvaltning, pröva lagligheten av stadsfullmäktiges beslut och granska den verksamhet som utövades av drätselkammare och andra kommunala styrelser.

I verkligheten kunde dock magistraten ej bevara det inflytande över kommunalförvaltningen som författningarna tillförsäkrade den. Dess verksamhet blev av i huvudsak expeditionell art. Denna faktiska utveckling resulterade i att 1953 års kommunallag även formellt avskaffade magistraten som kommunalt organ och som instrument för statsuppsikten över städerna. Den nya lagen trädde i kraft den 1 januari 1955.

Då här och i det följande talas om att magistraten upphört som kommunalt organ avses endast den befattning magistraten enligt de äldre kommunallagarna haft med stadens förvaltning. Många av de funktioner magistraten haft och alltjämt har i egenskap av vad man brukar kalla lokal statlig förvaltningsmyndighet avse i själva verket uppgifter av mera kommunal än statlig karaktär. Utredningen har emellertid härvidlag följt den gängse indelningen av magistratsfunktionerna i kommunala och statliga, därvid man under de senare inbegriper de åligganden magistraten har att ombestyras enligt andra författningar än kommunallagarna.

Även i egenskap av lokal statlig förvaltningsmyndighet har magistraten fortgående förlorat i betydelse. Dess tidigare åligganden beträffande mantalsskrivning och skatteuppbörd, polisväsen, hälsovård och byggnadsväsen ha sålunda helt eller i huvudsak överflyttats till andra myndigheter.

I de städer som, huvudsakligen efter 1909, nybildats utan egen jurisdiktion inrättades till en början särskilda stadsstyrelser för handhavande av uppgifter, som i andra städer åvilade magistraten. Dessa styrelser bestodo av en av länsstyrelsen förordnad ordförande samt två kommunalvalda bisittare. Genom lagändring 1920 bestämdes, att stadsstyrelsen skulle bestå av en av Kungl. Maj:t bland tre av staden föreslagna personer utsedd *kommunalborgmästare* och minst två av stadsfullmäktige valda kommunalråd-män. Reformen kom dock att tillämpas endast i ett mindre antal städer, vilka erhållit stadsrättigheter på villkor att stadsstyrelsen ordnades på detta sätt. Flertalet landsrättsstäder funno ej anledning att övergå till

systemet med kommunalborgmästare. År 1932 avskaffades stadsstyrelserna. Kommunalborgmästartjänsterna bibehöllos och på kommunalborgmästaren lades flertalet av de statliga förvaltningsuppgifter som i andra städer åvilade magistraten. Magistratens kommunala uppgifter förlades i landsrättsstäderna till drätselkammaren. I dessa städer saknades motsvarighet till den legalitetskontroll som i andra städer utövades av magistraten. Emellertid avsågs, att kommunalförvaltningen i landsrättsstäderna skulle genom kommunalborgmästaren få ett ämbetsmannamässigt element så att de formella synpunkterna kunde röna vederbörligt beaktande. Vid tillkomsten av 1953 års kommunallag överfördes äldre bestämmelser om kommunalborgmästare oförändrade till den nya lagen. Bestämmelserna fingo emellertid en provisorisk karaktär. Det förutsattes, att frågan om kommunalborgmästarinstitutionens bibehållande skulle upptagas till förnyat övervägande i samband med magistratens slutliga avveckling.

Magistrats och kommunalborgmästares nuvarande ställning och funktioner

Magistratens sammansättning och arbetsformer äro ej generellt reglerade i lag eller annan allmän författning utan framgå av den av Kungl. Maj:t för varje rådhusrätt och magistrat fastställda stadgan eller arbetsordningen. Som regel består magistraten av borgmästaren och rådmännen. I några av de städer, vilkas rådhusrätt har assessorer, äro även dessa medlemmar av magistraten. Magistratens beslutanderätt utövas i allmänhet av hela magistraten under borgmästarens ordförandeskap; överståthållaren är preses i samfällda magistraten i Stockholm. I de största magistraterna är beslutanderätten i mindre viktiga ärenden delegerad till en särskild avdelning inom magistraten; borgmästaren i Stockholm är ensam beslutande i vissa sådana ärenden. Arbetsordningen innehåller bestämmelser om fördelningen på magistratsmedlemmarna av sysslor som ankomma på viss ledamot av magistraten t. ex. vigselförrättning, överexekutorsgöromål, förande av handelsregister m. m. I Stockholm finnes för beredning och föredragning av magistratsärenden en särskild tjänsteman, som ej själv tillhör magistraten. I övriga magistrater ankomma motsvarande uppgifter antingen på en rådmann eller assessor eller på borgmästaren.

Såsom lokal statlig förvaltningsmyndighet har magistraten eller viss ledamot av magistraten fortfarande att ombestyra en mängd uppgifter enligt stadganden i ett mycket stort antal författningar. Dessa uppgifter — vilka behandlas närmare i nästa kapitel — avse befattning med allmän ordning och säkerhet, handel och näringar, fastighetsväsen m. m. En särskild grupp av magistratsärenden äro de bestyr med allmänna val, såväl statliga som kommunala, vilka magistraten har att fullgöra. Slutligen kan till en tredje grupp av magistratsärenden hänföras magistratens befattning med rådhusrättens administration.

Sedan långt tillbaka äro i Stockholm magistratsbestyren av väsentligt mindre omfattning än i övriga magistratsstäder. Överståthållarämbetet har övertagit huvudparten av magistratsuppgifterna i denna stad.

Huvudstadgandet om *kommunalborgmästare* är 29 § 2 mom. kommunallagen. Här stadgas, att i varje stad utan magistrat skall finnas kommunalborgmästare. Såsom tidigare nämnts är detta stadgande att anse som ett provisorium. I övergångsbestämmelserna till kommunallagen är nämligen föreskrivet, att ordinarie innehavare av kommunalborgmästartjänst ej må utses. I överensstämmelse härmed har efter kommunallagens ikraftträdande den 1 januari 1955 ingen tjänst blivit besatt med ordinarie innehavare.

Närmare bestämmelser om kommunalborgmästare äro meddelade dels i lagen den 17 juni 1932 om kommunalborgmästare och dels i lokala tjänstereglementen. 1932 års lag innehåller bestämmelser om utseende och entledigande av kommunalborgmästare samt om reglemente för honom. Kommunalborgmästare väljes av stadsfullmäktige, men förordnande å befattningen utfärdas av länsstyrelse. Kommunalborgmästare skall ha avlagt för utövande av domarämbete föreskrivna kunskapsprov. Kungl. Maj:t äger dock meddela dispens från detta behörighetsvillkor, om sökande på grund av annan utbildning eller ådagalagd duglighet i kommunala värv eller eljest i allmän befattning anses skickad att inneha tjänsten. Reglemente för kommunalborgmästare utfärdas av Kungl. Maj:t efter därom av stadsfullmäktige upprättat förslag. I reglementet skola meddelas bestämmelser om kommunalborgmästares tillsättande, samtliga åligganden, avlöning, entledigande, pension och tjänsteförhållanden i övrigt. Om entledigande stadgas i 1932 års lag, att reglementets bestämmelser därom ej må avse andra fall än att kommunalborgmästaren uppnår viss ålder eller att han i följd av olycksfall i tjänsten, sjukdom eller liknande anledning är för framtiden oförmögen att tjänstgöra eller att länsstyrelse finner skäl föreligga för bifall till framställning från stadsfullmäktige om hans entledigande, såframt förslag därom väckts av drätselkammaren och med en röstmajoritet av minst tre fjärdedelar antagits av stadsfullmäktige. Detta sistnämnda stadgande i lagen har tillkommit efter avvägning av, å ena sidan, intresset att kommunalborgmästaren bör intaga en i förhållande till staden fri och oavhängig ställning, samt å andra sidan, stadens behov att kunna avskeda befattningshavare som visat sig olämplig för tjänsten eller som av annat skäl ej längre är i stånd att uppehålla befattningen. De särskilda reglementena innehålla regelmässigt, att kommunalborgmästare är underkastad den förändrade eller vidsträcktare tjänstgöringsskyldighet eller den jämkning i åligganden som framdeles kan vara i behörig ordning stadgad.

Kommunalborgmästarens uppgifter kunna indelas i kommunala och statliga. Med kommunala uppgifter avses här vad på kommunalborgmästare ankommer enligt kommunallagen och vad han enligt vederbörande reglemente har att fullgöra med avseende å kommunalförvaltningen. Kommunallagen

innehåller endast en bestämmelse i ämnet, 29 § 2 mom. Här stadgas, att kommunalborgmästaren äger att vara tillstådes vid fullmäktiges sammanträden och deltaga i överläggningarna men ej i besluten; han må ej vara ledamot av kommunens styrelse d. v. s. drätselkammaren men skall närvara vid styrelsens sammanträden samt äga rätt att deltaga i överläggningarna men ej i besluten och att få sin särskilda mening antecknad till protokollet. I tjänstgöringsreglementena äro kommunalborgmästarens kommunala funktioner närmare angivna. Arten och omfattningen av dessa funktioner växla från stad till stad. Ofta är i reglementena stadgat, att kommunalborgmästarens befattning med viss förvaltningsgren beror av särskilt beslut av stadsfullmäktige eller drätselkammare. Över huvud medge dessa reglementen en nära anpassning till förhållandena i varje särskild stad och lämna städerna förhållandevis vida befogenheter att själva besluta i vilken omfattning kommunalborgmästaren har att deltaga i kommunalförvaltningen. Med reservation för åtskilliga lokala avvikelser har kommunalborgmästaren enligt dessa reglementen bl. a. att vara sekreterare åt stadsfullmäktige, att bereda och föredraga ärenden i drätselkammaren och där föra protokoll, att närvara vid olika styrelsers sammanträden och att vara sekreterare i vissa av dem såsom byggnadsnämnd eller hälsovårdsnämnd, att utöva chefskapet och ha inseendet över kommunaltjänstemännen samt att taga initiativ i kommunala frågor och verkställa utredningar av olika slag ävensom föra stadens talan inför rätta eller annorstädes. Reglementenas ifrågavarande stadganden få anses ange den ram inom vilken städerna kunna taga kommunalborgmästaren i anspråk. I verkligheten torde kommunalborgmästarnas befattning med kommunalstyrelsen vara väsentligt mindre än vad reglementena stadga.

Vad beträffar kommunalborgmästarens befattning med statliga administrativa uppgifter är i en särskild lag den 17 juni 1932 om överflyttande å kommunalborgmästare av magistrat eller stadsstyrelse åliggande bestyr föreskrivet, att vad i lag eller författning är stadgat med avseende å magistrat, ledamot av magistrat, stadsstyrelse eller ordförande i stadsstyrelse skall i stad, där magistrat eller stadsstyrelse ej finnes, äga tillämpning med avseende å kommunalborgmästare, såvitt ej annat blivit särskilt stadgat. I kraft av denna lag och i överensstämmelse med en rad senare tillkomna författningar angående magistratsärendenas handhavande tillkommer det kommunalborgmästare att fullgöra flertalet av magistratens statliga administrativa uppgifter. En närmare redogörelse för kommunalborgmästarens hithörande åligganden följer i nästa kapitel.

● Kommunalborgmästare är självskriven ordförande i valnämnd.

● Kungl. Maj:t har förordnat kommunalborgmästaren i vissa städer att fullgöra uppgifter, som eljest ankomma på annan myndighet. Sålunda är kommunalborgmästare *överexekutor* i Falkenberg, Lysekil, Ulricehamn, Skövde, Hudiksvall och Örnköldsvik, *stadsfogde* i Skänninge, Karlshamn

och Marstrand samt *inskrivningsdomare* i Filipstad. Förordnande som *fastighetsregisterförare* har givits åt kommunalborgmästaren i ett tiotal städer.

1946 års kommunallagskommitté

Kommittén erinrade om, att sedan mycket lång tid tillbaka frågan om en omläggning av magistratsförvaltningen och i samband därmed en omorganisation av den centrala stadsförvaltningen varit föremål för en livlig diskussion och att flera utredningar verkställdes. Det hade varit än önskemålet att förstatliga rättsskipningen i städerna och än behovet att effektivisera kommunalförvaltningen där, som aktualiserat dessa spörsmål. Särskilt i samband med processreformen hade frågan om förstatligande av rådhusrätterna och skilsmässa mellan rådhusrätt och magistrat diskuterats men frågan hade komplicerats av att magistraten hade befattning inte endast med kommunalstyrelsen utan även med ett stort antal statligt administrativa ärenden. Kommittén redogjorde för de förslag till omläggning av magistrats- och kommunalförvaltningen som väckts i samband med 1862 års kommunallagstiftning och därefter. Det kan ej anses påkallat att här ånyo redogöra för dessa förslag. I stort sett gemensamt för dem alla var, att rättsskipning och förvaltning skulle skiljas åt. Men i fråga om magistratsuppgifternas handhavande kunna förslagen indelas i två principiellt skilda grupper. Enligt den ena skulle magistraten, ehuru skild från rådhusrätten, leva vidare och göras till en verklig stadens styrelse som tillika skulle vara ett lokalt organ för olika statliga förvaltningsbestyr. Den andra lösningen innebar, att magistraten skulle helt försvinna och dess uppgifter övertagas av andra redan befintliga kommunala och statliga myndigheter.

Kommunallagskommittén ansåg, att magistratens avkoppling från kommunalförvaltningen borde föranleda att även frågan om en överflyttning av magistratens befattning med de allmänna valen och med de statligt administrativa uppgifterna upptogs till prövning. Enligt kommitténs uppfattning borde i magistratsstäderna en fullständig skilsmässa mellan förvaltning och rättsskipning åvägabringas, magistratsinstitutionen avvecklas och rättsväsendet övertagas av staten. Då emellertid dessa frågor ej ingingo i kommitténs uppdrag, hade kommittén ej haft anledning att framlägga något förslag härom. Inom kommittén hade emellertid olika vägar diskuterats för en slutlig avveckling av magistraten. Dennas befattning med valbestyren borde övertagas av valnämnder och för hela riket i huvudsak enhetliga bestämmelser om valförrättningsorgan antagas. Magistratens statliga administrativa uppgifter borde lämpligen utskiftas på redan bestående statliga och kommunala organ. Det kunde visserligen, framhöll kommittén, vara förenat med vissa fördelar att magistratsärendena sammanhöllos hos ett och samma organ, men detta var varken ur statlig eller ur kommunal synpunkt oundgängligt. Åtskilliga uppgifter kunde ombesörjas minst lika väl av

statliga eller kommunala specialorgan, vilka med avseende å ifrågavarande uppgifter representerade större sakkunskap än ett allmänt administrativt organ sådant som magistraten. Med hänsyn till uppgifternas mycket skiftande natur fick man från fall till fall pröva, å vilka organ de lämpligen borde överflyttas. Härvidlag kunde en viss ledning hämtas ur de bestämmelser som gällde för motsvarande fall på landsbygden samt i köpingar och municipalsamhällen. I en särskild bilaga till sitt 1952 avgivna betänkande framlade kommittén sina synpunkter på hur ifrågavarande uppgifter framdeles skulle ombesörjas. Till dessa synpunkter återkommer utredningen i nästa kapitel.

Överflyttningen till andra organ av magistratens statliga administrativa uppgifter borde enligt kommunallagskommittén medföra att även kommunalborgmästaren befriades från motsvarande åligganden och kommunalborgmästarens ställning som ett statligt administrativt organ upphörde. För omhänderhavandet av magistrats och kommunalborgmästares ifrågavarande uppgifter borde i huvudsak samma regler vara att tillämpa i alla städer. Under sådana förhållanden ville kommittén ifrågasätta, huruvida det fanns anledning att i lag bibehålla särskilda bestämmelser om sådan tjänst som kommunalborgmästarens. Därest en sådan tjänst alls skulle vara inrättad, borde den vara föreskriven för varje stad oberoende av stadens judiciella ställning. Kommittén upptog till granskning skälen för och emot ett lagstadgat obligatoriskt ämbetsmannaelement i samtliga städer och anförde härom.

Till förmån för ett sådant inslag i städernas tjänsteorganisation talade, att det kunde vara ägnat att skapa vissa garantier för kontinuitet, sakkunskap och administrativ rutin i den kommunala förvaltningen. Ur statens synpunkt skulle en chefstjänstemannabefattning, för vars innehavare staten uppställt krav på viss kompetens, i någon mån utgöra garanti för formell ordning och stadga i kommunalförvaltningen och innebära en viss ersättning för den av magistraten ditintills utövade legalitetskontrollen. Därest staten medverkade vid tillsättningen av chefstjänstemannen och vid regleringen av hans arbetsuppgifter samt uppställde villkor för hans entledigande, fick befattningshavaren en mera fri och oavhängig ställning än den en kommunaltjänsteman vanligen hade. Såväl för statliga organ som för allmänheten var det en fördel, om i varje stad fanns en chefstjänsteman, till vilken man alltid kunde vända sig i stadens ärenden. I den mån städernas förvaltning växte, framträdde ofta behovet av en ledande tjänsteman som kunde skapa större enhetlighet i förvaltningen och bättre kontakt mellan de olika förvaltningsgrenarna. Slutligen skulle bibehållandet av en befattning liknande kommunalborgmästarens icke rubba de bestående förhållandena i omkring två tredjedelar av städerna.

Mot bestämmelser om ett obligatoriskt ämbetsmannaelement i städerna brukade — fortsatte kommittén — bl. a anföras, att sådana bestämmelser

beskuro städernas rätt att själva ordna den kommunala förvaltningen och att de därmed inskränkte den kommunala självstyrelsen. Någon motsvarighet fanns ej i landskommunerna, oaktat det fanns åtskilliga landskommuner med tätbebyggelse, vilka hade betydligt större invånarantal och mera utvecklad förvaltning än de mindre städerna. Med chefstjänstemannens åligganden reglerade i ett av Kungl. Maj:t fastställt reglemente skulle varje omorganisation som berörde tjänstemannen påkalla en tidsödande underställningsprocedur. I magistratsstäderna fanns i allmänhet redan ett stabilt, ämbetsmannamässigt element inom kommunalförvaltningen, vilket gav garantier för formell ordning och stadga. I dessa städer fanns därför ej behov av att i lag reglera viss tjänst. I de största städerna skulle det ej räcka med en enda i lag reglerad chefstjänst. I de minsta städerna åter skulle det vara onödigt med en så relativt högt kvalificerad tjänsteman, som i allmänhet förutsattes vid en laglig reglering av tjänsten. Enhetlighetssträvandena borde ej drivas alltför långt; möjligheter till anpassning efter föreliggande förhållanden voro för städerna av den allra största betydelse. För magistratsstäderna, som redan ordnat sin tjänsteorganisation efter sina lokala förhållanden, skulle det i vissa fall vålla svårigheter att inrätta en i lag reglerad chefstjänstemannabefattning. Under alla förhållanden kunde man ej undvara vissa av de tjänstemän som redan funnos såsom t. ex. tekniskt och kameralt utbildade förvaltningschefer. Slutligen framhölls, att endast ett mindre antal av magistratsstäderna inrättat en chefstjänstemannabefattning av ifrågavarande karaktär, medan övriga magistratsstäder valt andra vägar för att lösa sina organisationsproblem.

Vid övervägande av dessa skäl för och emot ett obligatoriskt ämbetsmannaelement i städerna stannade kommittén i uppfattningen, att man ej borde påtvinga städerna en i lag reglerad chefstjänstemannabefattning. Det fanns enligt kommittén ingen anledning antaga, att icke landsrättsstäderna skulle utan reglering i lag kunna ordna sin förvaltning lika ändamålsenligt som magistratsstäderna. Kommittén föreslog därför, att bestämmelserna om kommunalborgmästare skulle upphöra och hela kommunalborgmästarinstitutionen försvinna.

Beträffande de övergångsproblem som uppkomma vid kommunalborgmästartjänsternas upphörande anförde kommittén bl. a., att reformen i praktiken ej medförde någon omedelbar förändring i landsrättsstädernas förvaltningsorganisation. Även om kommunalborgmästarens offentlighetsliga ställning upphörde, fanns det anledning antaga, att han i de flesta städer skulle stanna kvar i stadens tjänst med i huvudsak oförändrade arbetsuppgifter inom kommunalförvaltningen. Även de statliga administrativa uppgifterna skulle han ombesörja under en övergångstid. Upphävandet av bestämmelserna i kommunallagen om kommunalborgmästare skulle därför i realiteten ej få så stor betydelse med avseende å deras ställning. De kunde förväntas i allmänhet erhålla rätt att delta i stadsfullmäktiges

överläggningar jämlikt den bestämmelse i förslaget till kommunallag, som tillförsäkrade sådan rätt åt den ledande kommunala befattningshavaren. Utmönstrandet ur kommunallagstiftningen av reglerna om kommunalborgmästare medförde i och för sig inte, att det i enlighet med reglementet utformade avtalsförhållandet mellan befattningshavaren och staden upphörde. Kommunalborgmästaren skulle alltjämt vara skyldig att utföra sina åligganden i enlighet med reglementet i den mån föreskrifterna härom icke stodo i strid med den nya lagen. Staden å sin sida skulle vara bunden av sina åtaganden i fråga om avlöning och pensionering. Överenskommelse om ändrad tjänstgöringsskyldighet kunde träffas utan att man hos Kungl. Maj:t begärde ändring av reglementet.

Som tidigare nämnts fick kommunallagskommitténs förslag till resultat bl. a. att magistratens kommunala funktioner upphörde. I sitt av riksdagen godkända utlåtande framhöll konstitutionsutskottet, att reformen borde fullföljas även beträffande de statligt administrativa uppgifterna (konstitutionsutskottets utlåtande 1953 nr 22).

Om kommunallagskommitténs förslag, såvitt gällde kommunalborgmästarna, voro meningarna bland remissmyndigheterna mycket delade. Av 85 städer under landsrätt avstyrkte 40 förslaget, somliga därför att kommunalborgmästarinstitutionen enligt deras mening fyllde ett behov och borde bibehållas, andra på den grund, att närmare utredning först borde verkställas i fråga om de statliga administrativa uppgifternas ombesörjande i framtiden. *Styrelsen för svenska stadsförbundet* belyste frågan i ett utförligt yttrande. Enligt styrelsens mening saknades det skäl att inom den stadskommunala förvaltningen ha en befattningshavare med den särställning som gällde för kommunalborgmästaren genom i lag bestämda kvalifikationer för befattningen, förordnande å densamma av statlig myndighet samt av Kungl. Maj:t fastställt reglemente för befattningshavaren. Men styrelsen hade också ett starkt intryck av att man i många städer höll på den linje i fråga om den tjänstemannamässiga förvaltningsorganisationen, som hade sitt ursprung i gamla tiders borgmästarbefattningar — bortsett från den därmed förbundna dömande funktionen — och som man senare anslutit sig till vid utformandet av kommunalborgmästarinstitutionen. En ledande tjänsteman med i huvudsak samma förvaltningsuppgifter som brukade anknytas till kommunalborgmästarbefattningarna tedde sig alltjämt som den naturligaste lösningen för många städer inom en vid ram på folkmängdsskalen. Från kommunallagskommitténs principiella utgångspunkt, att kommunerna borde ha största möjliga frihet att ordna sin förvaltning, borde man därför eftersträva, att denna förvaltningsform fick, i de städer som så önskade, bibehållas utan några mera väsentliga förändringar. Om det vid en utredning av frågan om fullgörandet av kommunalborgmästarnas statliga administrativa uppgifter skulle befinnas ur offentlighetsrättsliga synpunkter betänkligt att generellt till en rent kommunal befattning anknyta viss

eller vissa av ifrågavarande uppgifter, syntes det allvarligt kunna ifrågasättas att möjliggöra sådan anknytning efter Kungl. Maj:ts prövning i varje särskilt fall, varvid de med befattningen förbundna åliggandena kunde preciseras i ett av Kungl. Maj:t fastställt reglemente.

I propositionen med förslag till ny kommunallag (1953 nr 210) anförde *föredragande departementschefen* följande i frågan om kommunalborgmästarinstitutionens bibehållande. Om man i likhet med kommunallagskommittén förutsatte, att magistratens kommunala funktioner avskaffades samt att, efter en övergångstid, magistratens och som en följd därav även kommunalborgmästarens statliga administrativa bestyr överflyttades på andra organ, tedde det sig onekligen egendomligt, om man för de städer som saknade magistrat bibehöll den nuvarande organisationen med en lagreglerad kommunalborgmästartjänst, vilken ju under sådana förhållanden blev en rent kommunal befattning. En sådan särställning för dessa städer kunde knappast motiveras på rationella grunder. Problemet kunde heller icke begränsas på detta sätt utan måste vidgas att gälla frågan huruvida i städerna överhuvudtaget borde finnas ett lagstadgat ämbetsmannaelement med den ställning inom kommunalförvaltningen som tillkommer kommunalborgmästaren. Det skulle för övrigt rent av kunna ifrågasättas att utsträcka spörsmålet att gälla kommunerna i gemen, såväl städer som landskommuner. Begränsade man emellertid frågan till städerna, erbjöd uppenbarligen ett kommunalt ämbete av den ifrågavarande typen fördelar ur flera synpunkter. Kravet på juridisk kompetens i förening med befattningshavarens rätt att delta i stadsfullmäktiges och drätselkammarens överläggningar gav vissa garantier för att formella och författningsmässiga synpunkter beaktades i den kommunala verksamheten. Förhandenvaron av en fast, enhetlig och likabenenämnd chefstjänst underlättade vidare kommunikationerna mellan statsmyndigheterna och städerna, och även för allmänheten kunde det vara av värde, att i varje stad fanns en bestämd befattningshavare, till vilken man i första hand kunde vända sig i kommunala angelägenheter. Mot det sagda kunde emellertid anföras, att kravet på inrättande av en befattning, vars innehavare skulle uppfylla vissa kompetensvillkor och för vilken skulle finnas ett av Kungl. Maj:t fastställt reglemente, upptagande bl. a. tjänsteinnehavarens alla åligganden, syntes mer än nödigt beskära städernas självbestämmanderätt på det organisatoriska området. Med den vida frihet som kommunerna hade att i andra hänseenden anpassa sin förvaltning och sina verksamhetsformer efter lokala förhållanden och önskemål, syntes det stämma mindre väl överens att i lag ålägga dem att inrätta en bestämd tjänst för den centrala kommunalförvaltningens behov. Kommunerna själva voro bäst i stånd att bedöma behovet av tjänstemän på detta område och att reglera deras uppgifter. Magistratsstäderna hade utan att vara bundna av lagbestämmelser ordnat sin tjänsteorganisation på ett sätt, som ur allmän synpunkt icke lämnade rum för några anmärkningar. Även

önskemålet om juridisk kompetens i kommunalförvaltningen hade därvid i allmänhet tillgodosetts. Förslaget till kommunallag gav åt drätselkammaren i egenskap av stadens styrelse en sådan framskjuten ställning, att det tedde sig naturligt för såväl statliga myndigheter som enskilda att i första hand vända sig till kammaren, dess ordförande eller tjänstemän, i förekommande kommunala ärenden. Departementschefen sade sig oaktat det anförda icke vara beredd att förorda, att man i detta sammanhang tog slutlig ställning till förslaget om kommunalborgmästarinstitutionens avskaffande. — Departementschefen tillade, att då frågan i det föregående diskuterats, hade detta i viss mån skett utifrån förutsättningen att magistratens och kommunalborgmästarens statliga administrativa uppgifter i en framtid skulle delas upp på andra myndigheter och organ. Huruvida detta blev fallet, kunde emellertid icke med visshet bedömas, förrän resultatet förelåg av den utredning som skulle sättas i gång rörande dessa spörsmål. Utan att i något avseende taga ståndpunkt ville departementschefen erinra, att stadsförbundet i sitt yttrande pekade på möjligheten av en anknytning även framdeles av viss eller vissa statliga administrativa uppgifter till en rent kommunal befattning.

Även riksdagen ansåg att ställning till förslaget om avskaffande av kommunalborgmästarbefattningen borde tagas först efter det att utredning verkställts om magistratsuppgifternas framtida ombesörjande.

9 kap. Avveckling av magistrat och kommunalborgmästare

Allmänna synpunkter

Såsom framgår av de i inledningen till föregående kapitel återgivna direktiven skola de sakkunniga utreda frågan om överflyttande av magistratens återstående uppgifter på andra organ. Förutsättningen för utredningsarbetet i denna del är således, att den nuvarande magistraten skall försvinna och rådhusrätternas domare befrias från de förvaltningsuppgifter som åligga dem i egenskap av magistratsledamöter. Även enligt utredningens mening är en sådan reform önskvärd. Som skäl för densamma brukar vanligen anföras, att rättsskipning och förvaltning principiellt böra hållas isär. Detta argument är dock av mera doktrinär natur. Med visst fog kan det göras gällande, att förenandet i städerna av rättsskipning och förvaltning tidigare varit till förmån för både dömandet och administrationen. För domarvärvets utövande har det sålunda varit till gagn att domarna genom magistratsärendena fått kontakt med livet utanför domstolarna. Och för förvaltningen har det varit till båtнад, att personer med domares utbildning och erfarenhet kunnat tagas i anspråk för förvaltningsbestyren; härigenom ha särskilda betingelser förelegat för en fast och författningsmässig men ändå vidsynt och varsam ämbetsutövning. Emellertid har, som i föregående kapitel nämnts, magistratens befogenheter under en lång tid fortgående beskurits. Delvis sammanhänger detta med ändrade uppfattningar rörande formerna för utövandet av kommunal självstyrelse. Delvis beror förhållandet på att den kommunala och statliga verksamheten ökat i intensitet och omfattning och kommit att bedrivas i mera komplicerade former än förr. Magistratens kommunala uppgifter och åtskilliga andra betydelsefulla åligganden ha flyttats över till myndigheter och organ med speciell sakkunskap på de skilda förvaltningsområdena. De återstående uppgifterna äro, med några få undantag, inte av beskaffenhet att kräva handläggning av domare. Många gånger är magistratens befattning med dem av närmast expeditionell art. De fördelar magistratsärendenas anknytning till domstol tidigare medförde ha härigenom gått förlorade. Snarare ha dessa ärenden kommit att innebära en onödig splittring av domarnas tid och arbete till förfång för den numera helt dominerande rättsskipningsuppgiften. I det söndervittrade skick vari magistraten sålunda befinner sig kan det knappast råda delade meningar om att icke reformarbetet bör fullföljas fram mot magistratens slutliga avveckling.

Magistratens upphörande behöver i och för sig inte innebära, att dess nuvarande uppgifter eller huvuddelen av dem utskiftas på redan befintliga myndigheter och organ. Vid tillkomsten av 1953 års kommunallag ifrågasatte, såsom tidigare nämnts, departementschefen, huruvida framdeles även i magistratsstäderna borde finnas ett lagstadgat ämbetsmannaelement med ungefär den ställning inom kommunalförvaltningen som kommunalborgmästaren för närvarande har i stad under landsrätt. Det är tydligt, att frågan om inrättandet av en sådan tjänst i magistratsstäderna får betydelse för magistratsuppgifternas framtida handhavande.

Såsom tidigare nämnts är kommunalborgmästaren den ledande tjänstemannen inom landsrättsstädernas förvaltningsorganisation. Kommunallagen ger honom rätt att deltaga i stadsfullmäktiges och drätselkammarens överläggningar. Han skall, försåvitt ej Kungl. Maj:t meddelat dispens, ha avlagt för utövande av domarämbete föreskrivna kunskapsprov, d. v. s. juris kandidatexamen. Statlig myndighet medverkar vid tillsättningen av tjänsten, och bestämmelser äro meddelade i syfte att tillförsäkra honom en gentemot staden förhållandevis fri och oavhängig ställning. Det är uppenbart, att ett kommunalt ämbete av denna typ kan erbjuda vissa fördelar för kommunalförvaltningen. Kravet på juridisk kompetens i förening med rätt att deltaga i stadsfullmäktiges och drätselkammarens överläggningar ger, såsom departementschefen 1953 framhöll, vissa garantier för att formella och författningsmässiga synpunkter beaktas i kommunalförvaltningen. Vid prövningen av huruvida denna synpunkt motiverar tvingande bestämmelser om en sådan tjänst måste dock beaktas de övriga garantier lagstiftningen innehåller till tryggnad av att kommunala beslut tillkomma i formellt riktig ordning och ej råka i konflikt med lag och enskild rätt. I sådant hänseende må erinras om den statsuppsikt över kommunerna som innefattas i reglerna om att kommunala beslut genom underställning eller besvär kunna bringas under statlig myndighets prövning. Sålunda skola beslut om upptagande av lån i vissa fall samt beslut om allmänna avgifter obligatoriskt underställas Kungl. Maj:t eller annan statlig myndighet; prövningen av dessa ärenden omfattar såväl de underställda beslutens lämplighet som deras laglighet. Kommunala beslut, som tillkommit i formellt oriktig ordning eller som strida mot allmän lag eller författning eller innebära överskridande av maktbefogenhet liksom beslut vilka kränka enskild rätt eller eljest vila på orättvis grund, kunna överklagas till länsstyrelse. Justitiekanslern och riksdagens ombudsmän öva tillsyn över de kommunaltjänstemän som äro underkastade ämbetsansvar.

För klarläggande av juristelementets betydelse för rättssäkerhet inom kommunalförvaltningen har det sitt intresse, att flera mindre och medelstora städer liksom många landskommuner av betydande storlek ej ha någon juridiskt skolad tjänsteman i sin förvaltningsorganisation. Detta är, vad städerna beträffar, fallet i åtskilliga landsrättsstäder, för vilka Kungl. Maj:t

medgivit dispens från kravet på lagfarenhet för kommunalborgmästaren eller i vilka kommunalborgmästartjänsten uppehålls på vakans av tjänsteman som ej är jurist. Även vissa magistratsstäder ha ansett sig kunna undvara förvaltningstjänster för jurister; visserligen ha dessa städer i allmänhet tillgång till någon av magistratsledamöterna för t. ex. ombesörjande av sekreterargöromålen i stadsfullmäktige. Men erfarenheten synes ändock berättiga till slutsatsen, att åtskilliga mindre städer ej ha behov av särskilda, jurister förbehållna tjänster inom förvaltningen.

Vad härefter angår de större städerna ha dessa i allmänhet knutit flera jurister till sin tjänsteorganisation. I magistratsstäderna ha dessa jurister ej samma offentligrättsliga ställning som kommunalborgmästaren och de intaga ej heller alltid såsom denne den ledande ställningen bland tjänstemännen. Trots detta torde det i allmänhet icke möta hinder för dem att vinna det gehör för författningsmässiga synpunkter som fordras för lagelig stadga och fasthet inom kommunalförvaltningen. Det bör i detta sammanhang framhållas, att det förhandlingsvägen antagna tjänstereglamentet bereder kommunaltjänstemännen en ställning som i fråga om trygghet och oavhängighet är ungefär likvärdig med den i lag reglerade tjänstemannens. Tjänstemannaelementet i kommunalförvaltningen kan ej undvaras och det innebär en betydelsefull garanti för säkerhet och kontinuitet inom förvaltningen. Något behov att medelst lagstiftning reglera dessa tjänster eller vissa av dem har utredningen från kommunalrättslig synpunkt ej kunnat finna. Kommunallagen bygger på principen att städerna liksom andra kommuner skola äga att själva bestämma över sin förvaltningsorganisation. Beskåres denna rätt genom lagstiftning, kunna svårigheter uppkomma att anpassa organisationen till lokala önskemål och hävdvunna verksamhetsformer.

Utredningen har på de anförda skälen ej funnit det ur kommunalrättslig synpunkt påkallat eller lämpligt med ett i lag reglerat ämbetsmannaelement i städernas förvaltningsorganisation.

Det är emellertid inte främst ur kommunal förvaltningssynpunkt som frågan om en lagstadgad kommunal tjänst tilldrager sig intresse. Sin största betydelse har denna fråga för det framtida handhavandet av magistratens statliga administrativa funktioner.

När det gäller att finna ersättare för magistraten måste i främsta rummet tillses, att förutsättningar skapas för en säker och snabb handläggning av de nuvarande magistratuppgifterna. Ärendena måste handläggas av sakkunniga organ och handläggningsformerna böra vara så enkla, som kravet på säkerhet medger. Det kan ej bestridas att från dessa synpunkter uppgifternas anknytning till ett enda lokalt förankrat organ kan innebära vissa fördelar; därigenom underlättas hänsynstagande till speciella lokala förhållanden, och administrationen blir mera lättillgänglig för allmänheten. För att uppgifterna skola sammanhållas av ett enda organ bör det emeller-

tid finnas ett visst innehållsmässigt samband mellan de olika uppgifterna. Men så är ej förhållandet med magistratsuppgifterna. Ett enda organ som handlägger dessa ärenden kan icke representera sakkunskap på varje område. Följden blir ett remissförfarande, som medför tidsutdräkt och som i själva verket ofta förlägger det verkliga avgörandet till den sakkunniga remissinstansen. Bland magistratsuppgifterna märkas särskilt tillståndsärenden av olika slag. Magistraten prövar ansökningar om tillstånd att taga i anspråk allmän plats, att anordna offentliga tillställningar och att hålla sammankomster på allmän plats, att driva hotell och pensionat, att tillverka och idka handel med gifter och att anordna lotterier. I samband därmed har magistraten ofta att meddela de föreskrifter som fordras för ordning och säkerhet. Flertalet av dessa tillståndsärenden äro av övervägande polisier natur. I städer med poliskammare har också denna att avgöra dessa ärenden, och på landsbygden äro de som regel förlagda till polischefen i orten; för övrigt kunna även i magistratsstäder utan poliskammare och i landsrättsstäder tillståndsärenden rörande ianspråktagande av allmän plats och hållande av offentliga sammankomster genom stadsfullmäktiges beslut överflyttas från magistrat och kommunalborgmästare till stadens polischef. För allmänheten bör det vara en fördel, om i alla städer polisen är den myndighet till vilken man har att vända sig i dessa ärenden. I det följande framlägger utredningen förslag i sådan riktning. En viktig del av magistratsuppgifterna utgöra överexekutorsgöromålen, vilka i några landsrättsstäder ankomma på kommunalborgmästaren. I 11 kap. föreslår utredningen på skäl som där framläggas att de allmänna underrätterna skola vara överexekutor utom beträffande vissa utsökningsmål, som avses skola upptagas av länsstyrelse. Även den befattning med fastställelse å avstyckningsförrättning och fastighetsregistrering som åligger magistrat bör enligt utredningens mening övertagas av annan myndighet. Flertalet av magistratens återstående uppgifter äro av bagatellartat slag. Många av dem innefatta icke någon materiell prövning utan äro av övervägande expeditionell karaktär; de avse mottagande av anmälningar, utfärdande av intyg och bevis ur diaries och register, ombesörjande av delgivning, infordrande av yttranden m. m. För ärenden av detta slag behövs icke någon särskild i lag reglerad tjänst. De förslag utredningen i det följande framlägger om utskiftning av magistratsuppgifterna på redan befintliga organ ge enligt utredningens mening vid handen, att en sådan utskiftning på olika kommunala och statliga organ beträffande de viktigaste uppgifterna är till fördel för det allmänna och att den såvitt gäller övriga uppgifter är möjlig utan eftersättande av städernas och allmänhetens anspråk på fullgod handläggning av dem. Utredningen är medveten om att förslagen på någon punkt innebära vissa praktiska olägenheter i jämförelse med vad nu gäller. Detta kan emellertid ej tillmätas någon avgörande betydelse.

Utredningen anser sålunda, att magistratens statliga administrativa funk-

tioner böra överflyttas till redan befintliga statliga och kommunala myndigheter och organ.

Av vad utredningen här ovan anfört i frågan om ett lagstadgat ämbetsmannaelement i städerna och om det framtida handhavandet av magistratsuppgifterna följer, att enligt utredningens mening även kommunalborgmästarinstitutionen bör avvecklas. Utredningen föreslår därför, att kommunallagens bestämmelser om kommunalborgmästare (29 § 2 mom. och promulgationslagen 6 §) samt den särskilda lagen den 17 juni 1932 om kommunalborgmästare upphävas. Förslaget föranleder vidare ändring av 18 § lagen den 13 juni 1919 om ordning och villkor för ändring i kommunal och ecklesiastik indelning; i detta lagrum stadgas bl. a. om interimistiskt förordnande av kommunalborgmästare i nybildad stad.

Utmönstrandet ur kommunallagen av bestämmelserna om kommunalborgmästare och upphävandet av 1932 års lag medför, såsom kommunallagskommittén framhöll, icke, att det på denna lagstiftning och på det av Kungl. Maj:t för kommunalborgmästare utfärdade tjänstereglementet grundade avtalet mellan staden och kommunalborgmästaren upphör. Så länge detta avtal består är, å ena sidan, staden bunden av sina åtaganden i fråga om lön och pension samt, å andra sidan, kommunalborgmästaren pliktig att utföra sina åligganden enligt reglementet i den mån föreskrifterna härom icke stå i strid mot den nya lagstiftningen. Denna innebär i detta hänseende endast, att kommunalborgmästaren i denna egenskap ej har någon på lag grundad rätt att deltaga i stadsfullmäktiges och drätselkammarens överläggningar; i den mån staden bibehåller honom som den ledande tjänstemannen i staden, har han dock rätt att deltaga i dessa överläggningar enligt den bestämmelse i kommunallagen som tillförsäkrar sådan rätt åt den ledande kommunala befattningshavaren. Det torde i allmänhet ej möta svårighet för landsrättsstäderna att inom ramen för gällande tjänstereglementen finna nya uppgifter för sina kommunalborgmästare till utfyllnad av arbetstid, som friställes genom bortfallande av de statliga administrativa uppgifterna. Såsom tidigare nämnts torde nämligen kommunalborgmästarnas åligganden i praktiken vara väsentligt mindre omfattande än vad deras reglementen formellt stadga. Städernas möjligheter att anlita sina nuvarande kommunalborgmästare för arbetsuppgifter utöver vad reglementet upptager få bedömas på samma sätt som nu. För närvarande gäller, att samtliga åligganden skola vara upptagna i det av Kungl. Maj:t utfärdade reglementet, vilket dessutom skall innehålla bestämmelser om kommunalborgmästarens tillsättande, avlöning, entledigande, pension och tjänsteförhållanden i övrigt. Nyligen har på förhandlingsvägen tillkommit förslag till normalreglemente för ordinarie kommunalborgmästare med heltidsanställning. Förslaget, som rör löne- och pensionsförhållanden m. m., är avsett att för varje stad i vanlig ordning underställas Kungl. Maj:t. Enligt detta förslag är kommunalborgmästare skyldig att utan minskning i honom tillkommande avlöningsförmåner i

samband med ett avskaffande av kommunalborgmästarinstitutionen underkasta sig beslut av stadsfullmäktige om förflyttning till annan tjänst hos staden. Sådant beslut skall, om kommunalborgmästaren inom den för besvär över fullmäktiges beslut föreskrivna tiden det påyrkar, underställas Kungl. Maj:ts prövning. I de fall där nytt reglemente blivit utfärdat i överensstämmelse med detta förslag beror det alltså av stadsfullmäktige eller, om kommunalborgmästaren det yrkar, av Kungl. Maj:t, vilka ändringar i fråga om tjänsteåligganden, villkor för entledigande, utövande av disciplinmyndighet m. m. som kommunalborgmästaren är skyldig att underkasta sig. På i huvudsak samma sätt synes frågan om ändrad tjänstgöringsskyldighet vara att bedöma för de ordinarie kommunalborgmästare, som kvarstå under äldre reglementen. Dessa reglementen torde regelmässigt stadga, att kommunalborgmästaren är pliktig att finna sig i förändrad eller mera vidsträckt tjänstgöringsskyldighet ävensom i jämkning av åligganden, som kan vara beslutad i behörig ordning. I detta sistnämnda förbehåll får anses ligga, att Kungl. Maj:t skall ha utfärdat nytt reglemente upptagande de nya eller ändrade arbetsuppgifterna. Även i denna del blir avtalsförhållandet mellan staden och kommunalborgmästaren oförändrat, och skyldighet för den senare att fullgöra nya åligganden förutsätter alltså, att nytt reglemente blivit av Kungl. Maj:t utfärdat. Vad gäller villkoren för entledigande av dessa, under äldre reglementen lydande, kommunalborgmästare och dessas ställning i disciplinärt hänseende synes vad 1932 års lag och de olika reglementena härom innehålla äga tillämpning även efter kommunalborgmästarinstitutionens avskaffande. Utredningen anser, att i samband med upphävande av 1932 års lag en övergångsbestämmelse bör antagas av innehåll att med avseende å ordinarie kommunalborgmästare äldre bestämmelser om skyldighet att fullgöra nya eller ändrade arbetsuppgifter, om entledigande från tjänsten samt om tjänsteförhållanden i övrigt alltjämt skola i tillämpliga delar gälla.

Utskiftning av magistratsuppgifterna

Magistratens åligganden och de häremot svarande kommunalborgmästaruppgifterna framgå av ett stort antal författningar härrörande från ganska vitt skilda tider och berörande förvaltningsområden mellan vilka ofta ej finnes något närmare samband. Redan till följd av uppgifternas olikartade karaktär måste stadsdomstolsutredningens förslag till ändring av hithörande författningar i princip begränsas till vad som äger oskiljaktigt samband med magistratens upphörande och avveckling av kommunalborgmästarinstitutionen. För en sådan begränsning talar även det förhållandet att flera av dessa författningar äro föremål för en mera allmän översyn inom andra kommittéer och utredningar. Stadsdomstolsutredningens uppgift blir därför i huvudsak endast att undersöka på vilka andra myndigheter och

organ magistratens uppgifter lämpligen böra fördelas. Frågor av annan natur om ändring i dessa författningar upptager utredningen däremot i allmänhet inte. Utredningen ingår sålunda som regel ej i bedömning av huruvida viss verksamhet eller visst handlande, som faller under magistratens tillståndsprövning eller eljest under dess granskning, är av beskaffenhet att böra underställas offentlig myndighet.

Som utredningen i det föregående (s. 128) anmärkt, äro flera av magistratens vad man brukar kalla statliga administrativa uppgifter av mera kommunal än statlig karaktär. En huvudfråga vid utskiftningen av magistratsuppgifterna blir därför spörsmålet om kompetensfördelningen mellan statlig och kommunal myndighet. Härvidlag synes en i viss mån principiellt grundad skiljelinje kunna tjäna till ledning. I förvaltningsrätten skiljer man stundom mellan förvaltningsakter, som röra rättsfrågor, och sådana, som avse lämplighetsfrågor. Ehuru gränsen mellan rättsfråga och lämplighetsfråga är vag, synes distinktionen kunna erbjuda viss ledning vid utskiftningen av magistratsuppgifterna. Lagstiftningen utgår stundom från att den enskilde har ett visst rättsanspråk och att myndigheterna ej få uppställa andra hinder för realiserandet av detta anspråk än som äro uttryckligt angivna i lag eller annan författning. Exempel kunna hämtas från lagstiftningen om tillstånd att driva hotell eller pensionat eller att tillverka och idka handel med gift eller från lagstiftningen om registrering av firma och prokura. Var och en som uppfyller de i lag givna villkoren för innehav av hotell eller för tillverkning av gift eller för registrering av firma har anspråk på att få sin ansökan om tillstånd eller registrering bifallen. Myndigheternas handläggning av sådana ärenden är i huvudsak begränsad till rättstillämpning. I viss mån annorlunda ställer sig myndigheternas prövningsrätt vid handläggningen av t. ex. ansökan att ge offentliga föreställningar, att utöva yrkesmässig trafik eller att anordna lotteri av något större omfattning. I dessa fall har tillståndsmyndigheten friare händer att efter lämplighet pröva om tillstånd skall beviljas. Ärendena kunna sägas innefatta övervägande lämplighetsprövning. Utredningen anser, att i vart fall mera utpräglande rättsfrågor ej böra bero av kommunal myndighets prövning. Kommunalförvaltningen kännetecknas av förhållandevis fria prövningsbefogenheter. De kommunala myndigheterna äro vana vid att i första hand se till vad som är lämpligt och billigt. De ha inte i samma grad som domstolarna och de statliga förvaltningsmyndigheterna att lägga rättsliga bedömningar till grund för sitt handlande. Enligt utredningens mening bör man därför vid utskiftning av magistratsuppgifterna sträva efter att förbehålla de statliga myndigheterna sådana ärenden, vilka äro av övervägande rättslig karaktär. Härmed är givetvis ej sagt, att övriga ärenden i princip böra handläggas av kommunala myndigheter. Frågan i vad mån så bör ske torde få bero av styrkan av de kommunala intressen som göra sig gällande beträffande ärende av visst slag.

Vad härefter angår kompetensfördelningen mellan olika statliga myndigheter uppkommer den vanliga frågan om fördelarna och nackdelarna med centralisation och decentralisation. Sin särskilda betydelse har detta problem för fördelningen av magistratsuppgifterna på länsstyrelse och på lokal polismyndighet d. v. s. i de större städerna poliskammare och eljest polischefen i orten. Med uppgifterna förlagda till länsstyrelse vinnes framförallt större kompetens och större enhetlighet i förvaltningspraxis. Hos polismyndigheten åter är kännedomen om de lokala förhållandena bättre företrädd och polisen är lättare tillgänglig för allmänheten. Också vid valet mellan länsstyrelse och polismyndighet får distinktionen mellan rättsfråga och lämplighetsfråga en viss betydelse. Det synes nämligen vara en riktig utgångspunkt, att ju friare skön myndigheten har att träffa sitt avgörande ju starkare tala skälen för att ärendet bör handläggas av länsstyrelse. En viss risk finnes för att hos polisen ordnings- och säkerhetssynpunkterna bli dominerande till förfång för andra intressen, som med större rätt kunna kräva beaktande. I några fall har magistraten att utöva närmast domstolsmässiga funktioner t. ex. då fråga uppkommer att skilja hotellidkare eller innehavare av trafikrättighet från hans yrkesutövning. Sådana ärenden, vilkas avgörande kan innebära ett mycket kännbart ingrepp för den enskilde, böra i princip inte avgöras av polismyndighet.

För närvarande kunna ärenden av samma slag avgöras i stad med poliskammare av denna, i annan stad av magistraten eller kommunalborgmästaren och på landet av länsstyrelsen eller av landsfiskalen. Avvecklingen av magistrats- och kommunalborgmästarinstitutionerna innebär möjligheter till större administrativ enhetlighet mellan olika städer och mellan stad och land. Dessa möjligheter böra tillvaratagas. I olika hänseenden äro dock förhållandena så skilda mellan å ena sidan de största städerna samt å andra sidan småstäderna och landsbygden att fullständig enhetlighet ej kan vinnas. I storstäderna med deras mera utvecklade förvaltningsorgan låter sig en decentralisation av förvaltningsbefogenheterna lättare genomföra.

Utredningen har funnit det stöta på särskilda svårigheter att uttömmande redovisa alla författningsbestämmelser rörande en så gammal institution som magistraten och med så skiftande uppgifter. Vid genomgång av hithörande bestämmelser har utredningen utgått från de förslag som tidigare utredningar — 1927 års sakkunniga för utredningar rörande rättegångsreformens förberedande, 1928 års kommunalförvaltningssakkunniga och 1946 års kommunallagskommitté — framlagt om utskiftning av magistratsgöromålen (SOU 1928: 20 s. 440 ff, 1930: 13 s. 62 ff och 1952: 14 s. 415 ff). Givetvis har nyare lagstiftning beaktats. Utredningen har därjämte från några magistrater inhämtat uppgifter för kontroll av författningsmaterialets fullständighet. Det oaktat vågar utredningen ej förutsätta att den följande framställningen restlöst upptager magistratens i allmän författning reglerade uppgifter. Det har därför syntts utredningen betryggande med en allmän be-

stämmelse rörande omhänderhavande av sådana i lag eller annan författning stadgade magistratsuppgifter, som utredningen ej behandlat. I det följande framlägges förslag till lagstiftning med sådant innehåll.

För vinnande av större överskådlighet indelas i det följande magistratsuppgifterna i åtta huvudgrupper: ordning och säkerhet (A), trafikväsen (B), handel och sjöfart (C), hälsovård (D), fastighetsväsen (E), offentligt notariat m. m. (F), allmänna val (G) samt övriga åligganden (H).

Magistratens eller magistratsledamots åligganden såsom överexekutor samt magistratens övriga uppgifter med avseende å exekutionsväsendet komma att behandlas i betänkandets tredje avdelning.

A. Ordning och säkerhet

1

I allmänna ordningsstadgan den 14 december 1956 och lagen om allmänna sammankomster av samma dag har åt polismyndighet uppdragits att *öva tillsyn över ianspråktagande av allmän plats samt över offentliga tillställningar och allmänna sammankomster*. I dessa författningar avses med polismyndighet: i stad med poliskammare denna och i annan stad magistrat eller kommunalborgmästare samt i övriga delar av riket polischefen i orten. Poliskammare finnes i 19 magistratsstäder, nämligen Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg, Uppsala, Västerås, Örebro, Borås, Linköping, Eskilstuna, Gävle, Jönköping, Karlstad, Lund, Halmstad, Karlskrona, Luleå och Sundsvall. I de städer där magistrat eller kommunalborgmästare är polismyndighet äga stadsfullmäktige besluta, att polischefen i orten skall vara polismyndighet i stället för magistrat eller kommunalborgmästare (32 § ordningsstadgan och 14 § lagen om allmänna sammankomster).

På polismyndighet ankommer enligt ordningsstadgan att pröva fråga om tillstånd till ianspråktagande av allmän plats inom stadsplanlagt område för upplag, försäljningsstånd o. dyl. (2 §); i Stockholm prövar dock överståthållarämbetet ansökan om upplåtelse av allmän plats för försäljningsändamål. Polismyndigheten har vidare att öva tillsyn över offentliga tillställningar. Sålunda åligger det polismyndigheten att pröva fråga om tillstånd till offentlig tillställning å allmän plats eller till visst slags offentliga tillställningar såsom dans, cirkus, vissa idrottstävlingar m. m. (12 §). Andra än tillståndspliktiga offentliga tillställningar skola i stad eller köping anmälas till polismyndigheten (13 §). I tillsynsbefogenheterna ingår att inhämta utredning och upplysningar rörande tillställningarna (14 och 15 §§), att meddela föreskrifter rörande ordning och säkerhet (16—18 §§) och att meddela förbud mot förnyande av olaglig tillställning eller tillställning som visat sig föranleda oordning eller fara för de närvarande (20 §). Till efterkommande av ordningsstadgan eller lokal ordningsstadga eller särskilt meddelade ordningsföreskrifter åger polismyndighet förelägga vite eller låta

verkställa arbete eller åtgärd på den försumliges bekostnad (31 §). Genom särskilda föreskrifter i ordningsstadgan är sörjt för kommunalt inflytande å ärenden, som skola handläggas av polismyndighet. Sålunda är i tillståndsärenden angående ianspråktagande av allmän plats polismyndighet skyldig att inhämta yttrande från den kommunala nämnd eller styrelse, som kommunen bestämt; om denna därvid avstyrker, må tillstånd ej meddelas (2 § andra stycket). Polismyndighet har vidare uttryckligen ålagts att i ärenden enligt ordningsstadgan samråda med annan myndighet som beröres av ärendet såsom myndighet för barnavård, undervisning och nykterhetsvård (26 §).

Enligt lagen om allmänna sammankomster fordras tillstånd av polismyndighet för hållande av allmän sammankomst å gata, torg, park eller annan dylik allmän plats (3 §). Allmänna sammankomster å annan plats utomhus skola anmälas till polismyndigheten (4 §). Det åligger denna att införskaffa uppgifter angående sammankomsterna (5 och 6 §§), att meddela föreskrifter med avseende å ordning och säkerhet (7 och 9 §§) samt att förbjuda lagstridig sammankomst eller sammankomst som visat sig föranleda svårare oordning eller avsevärd fara för de närvarande (11 §).

Förslag. Enligt utredningens mening kunna sakliga skäl knappast motivera, att ovannämnda ärenden enligt ordningsstadgan och lagen om allmänna sammankomster skola i de största städerna samt i köpingar, municipalsamhällen och på landsbygden handläggas av de egentliga polismyndigheterna men i övriga städer av magistrat eller kommunalborgmästare. Vid tillkomsten av de nuvarande bestämmelserna anfördes från bl. a. kommunalt håll betänkligheter mot att avgörandet av dessa ärenden skulle tillkomma polisen. Till grund för den nuvarande ordningen ligger emellertid uppfattningen, att särskilt tillståndsärendena för sin prövning kräva ett sådant hänsynstagande till allmän ordning och säkerhet att polismyndigheten ej kan lämnas åsido (propositionen 1956 nr 143 s. 70). Bestämmelserna i ordningsstadgan och lagen om allmänna sammankomster om tillståndstvångens räckvidd och om samråd mellan polismyndighet och olika kommunala organ torde innefatta tillräckliga garantier för att i den praktiska tillämpningen de polisiära synpunkterna ej skola dominera till förfång för kommunernas självbestämmanderätt och för de enskilda och samhälleliga intressen i övrigt som dessa författningar reglera. Därest även i de mindre och medelstora städerna avgörandet av ifrågavarande ärenden förläggas till polischefen i staden, torde i allmänhet en snabbare handläggning kunna vinnas. I vart fall bör det för allmänheten vara en praktisk fördel att polisen generellt är den myndighet till vilken man har att vända sig i hithörande angelägenheter.

Utredningen föreslår därför, att magistrats och kommunalborgmästares uppgifter enligt ordningsstadgan och lagen om allmänna sammankomster överflyttas till polischefen i orten. Lagtekniskt sker detta enklast genom

upphävande av 32 § ordningsstadgan och 14 § lagen om allmänna sammankomster. Därmed blir begreppet polismyndighet i dessa författningar att bestämma enligt lagen den 15 juni 1944 om vad i allmänhet skall med polismyndighet avses och kommer alltså att innebära i stad med poliskammare denna och i övriga delar av riket polischefen i orten. Utredningens förslag föranleder redaktionell ändring av 26 § tredje stycket och 31 § andra stycket ordningsstadgan.

Enligt 8 § Kungl. kungörelsen den 28 oktober 1960 med närmare bestämmelser angående tillämpningen av 7 kap. luftfartslagen den 6 juni 1957 m. m. skall vid anordnande av flyguppvisning iakttagas vad i allmänna ordningsstadgan är föreskrivet om tillstånd av polismyndighet och villkor i övrigt för offentlig tillställning på allmän plats. Den ovan föreslagna ändringen av ordningsstadgan medför, att även tillstånd till flyguppvisning alltid skall sökas hos den lokala polismyndigheten.

2

Enligt 1 § 2 mom. Kungl. kungörelsen den 31 december 1913 angående rätt för utlänning och i utlandet bosatt svensk undersåte att här i riket giva offentlig föreställning m. m. eller att därvid medverka ankommer på magistraten att pröva fråga om *tillstånd för utlänning att anordna eller medverka vid offentliga tillställningar*. Tillståndsbevis varom här är fråga torde numera främst vara motiverat av fiskaliska intressen. Utlänning är nämligen jämlikt 1908 års förordning angående bevillningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter skyldig att utgöra särskild bevillningsavgift för vissa offentliga föreställningar, och tillståndsbeviset ingår som ett led i kontrollen över fullgörandet av denna skyldighet. Om utlänning är bosatt här i riket, kan han erhålla befrielse från bevillningsavgift. Han har då enligt 1 § 1 mom. 1913 års kungörelse att hos magistraten ställa borgen eller annan säkerhet för utskylder till stat och kommun under tre år. Magistratens åligganden med avseende å tillståndsbevis och säkerhet för skatter fullgöras i stad med poliskammare eller polismästare av denna myndighet samt på landet och i stad under landsrätt av länsstyrelse. Varje tillställning, för vilken tillstånd meddelats, skall enligt 4 § 1913 års kungörelse anmälas för tillståndsmyndigheten eller, om denna är länsstyrelse, för kommunalborgmästare eller landsfiskal.

Förslag. Enligt utredningens mening vore det måhända mest ändamålsenligt att uppbördsmyndighet övertog magistratens åliggande enligt 1913 års kungörelse. Utredningen anser sig dock ej kunna ingå i bedömande av samtliga med en sådan reform sammanhängande frågor, bl. a. av frågan i vad mån tillståndstvånget behövs som ett led i utlänningskontrollen. Tills vidare torde i stad den lokala polismyndigheten böra fungera som tillståndsmyndighet enligt 1 och 2 mom. Såvitt angår stad utan poliskammare eller polismästare föreslås alltså tillståndsärenden enligt ifrågavarande kun-

görelse överflyttade från magistrat och länsstyrelse till polischefen i staden. Anmälan enligt 4 § om tillställning bör alltid ske hos polismyndigheten.

3

I stad, vars invånarantal utgör minst 20 000, har magistraten — i Stockholm poliskammaren — att utöva den *tillsyn över hotell- och pensionatrörelse* som eljest ankommer på länsstyrelse (47 § Kungl. stadgan den 8 juni 1917 angående hotell- och pensionatrörelse). I stad av denna storlek, som ligger under landsrätt, åligger tillsynen kommunalborgmästaren jämlikt den förutnämnda 1932 års lag om överflyttande å kommunalborgmästare av magistrat eller stadsstyrelse åliggande bestyr. I tillsynen ingår att pröva ansökan om tillstånd att driva hotell och pensionat och att utöva kontroll av brandskyddsanordningar och av resande. Tillståndsprövningen omfattar beskaffenheten bl. a. ur sanitär synpunkt av de lokaler, i vilka rörelsen skall drivas, samt sökandens lämplighet att innehava eller förestå rörelsen. Magistraten äger skilja olämplig innehavare eller föreståndare från rörelsen och kan vid vite förbjuda utövande av sådan mindre rörelse, för vilken ej kräves tillstånd (46 §). Med avseende å kontrollen över brandskyddsanordningar har magistraten att meddela föreskrifter i olika hänseenden om byggnadskonstruktion, inredning, alarmanordningar och säkerhetsåtgärder i övrigt. I fråga om resandekontrollen har magistraten att utfärda föreskrifter rörande den omfattning, i vilken innehavare eller föreståndare för hotell och pensionat har att anmäla resande från de nordiska länderna (35 §).

Förslag. Kommunallagskommittén föreslog, att magistratens uppgifter enligt stadgan om hotell- och pensionatrörelse skulle överföras till drätselkammare med skyldighet för denna att inhämta utlåtande från hälsovårdsnämnden, brandchefen och polismyndigheten. Enligt utredningens mening måste dock polismyndighet anses mera lämpad än drätselkammaren att pröva fråga om sökandes personliga lämplighet för drivande av hotell- och pensionatrörelse och om de åtgärder som erfordras till förebyggande av brandfara. Det är främst ur dessa synpunkter som tillståndsprövningen har betydelse. Om skäliga krav i fråga om sökandes lämplighet och lägenhetens beskaffenhet äro fyllda, skall tillstånd meddelas och tillståndsmyndigheten har alltså ej fria händer att på andra grunder, t. ex. näringspolitiska, vägra tillstånd. Förutsättningarna för att tillståndsprövningen skall hållas inom ramen för stadgans syfte torde vara större om prövningen ankommer på polismyndighet än om den skall bero av ett kommunalt organ. I ett hänseende synes emellertid mindre lämpligt, att polismyndighet övertager magistratens hithörande funktioner. Utredningen åsyftar frågor enligt 46 § om skiljande av den som innehar eller förestår hotell eller pensionat från fortsatt utövande av rörelsen och om förbud mot sådan rörelse. Dessa ären-

den torde även i de större städerna böra ankomma på länsstyrelse, i Stockholm på överståthållarämbetet.

Utredningen föreslår alltså, att 47 § i 1917 års stadga angående hotell- och pensionatrörelse ändras så, att vad i stadgan sägs om länsstyrelse skall i stad med minst 20 000 invånare avse polismyndigheten; dock skall även i dessa städer länsstyrelse pröva ärenden enligt 46 §. För Stockholms vidkommande innebär förslaget, att sistnämnda ärenden överflyttas från poliskammaren till överståthållarämbetet. Med förslaget avses ingen ändring av länsstyrelsens befattning enligt 29 § med utfärdande av vissa anslag och ordningsföreskrifter.

4

Enligt giftstadgan den 26 november 1943 utövar magistraten kontroll över *tillverkning av och handel med gift*. Sålunda fordras magistratens tillstånd för yrkesmässig tillverkning av gift av första klassen (7 § 1 mom.). Tillståndsprövningen avser vilka gifter, som skola tillverkas eller användas i tillverkningen, samt kvalifikationerna i fråga om kunskaper och utbildning i kemi hos den som skall förestå rörelsen. Även för användande i fabriksmässig tillverkning av gift av första klassen fordras magistratens tillstånd (7 § 2 mom.). Sådant tillstånd måste även den inhämta som önskar driva grosshandel med gift av första klassen (14 §). För yrkesmässig tillverkning av gift av andra klassen behövs endast anmälan till magistraten (7 § 3 mom.). I visst fall åligger det magistraten att pröva, vem som må inneha nyckel till förvaringsutrymme för gift i fabrik eller grosshandelslokal (10 §). Magistratens nu nämnda åligganden enligt giftstadgan ankomma i Stockholm på poliskammaren, i landsrättsstad på kommunalborgmästaren och på landsbygden på länsstyrelse. För överlåtelse av gift fordras i vissa fall, att den till vilken överlåtelsen sker företer intyg om att han är i berättigad utövning av det yrke, för vars bedrivande giftet skall användas, ävensom att han är känd för pålitlighet. Sådant intyg utfärdas i Stockholm av poliskammaren, i annan stad av magistraten eller kommunalborgmästaren och på landet av vederbörande landsfiskal (15 och 16 §§). Slutligen åligger det sistnämnda myndigheter att till förvaring mottaga vissa i giftstadgan föreskrivna bevis om utlämnande av gift (17 § 4 mom.) och att mottaga viss förklaring från den som ämnar saluhålla gift av andra klassen (20 §).

Förslag. Utredningen föreslår, att såväl i stad som på landsbygden tillståndsärenden enligt giftstadgan (7 § 1 och 2 mom. samt 14 §) ävensom ärenden rörande här ovan omförmälda anmälningar (7 § 3 mom.) och rätt att inneha nyckel (10 §) överflyttas till yrkesinspektören i vederbörande distrikt. Denne har redan nu enligt 33 § att vid inspektion av fabrik eller grosshandelsrörelse tillse, att giftstadgans föreskrifter om förvaring och bokföring av gift iakttagas. Även befattningen med vissa intyg (15 och

16 §§) och med förvaring av utlämningsbevis (17 § 4 mom.) samt med förklaring enligt 20 § torde böra övertagas av yrkesinspektionen.

5

Enligt Kungl. lotteriförordningen den 19 maj 1939 må i vissa fall *lotterier* anordnas efter anmälan till (2 och 3 §§) eller tillstånd av (3 §) polismyndighet. Med polismyndighet förstås i denna förordning för stad, där polis-kammare finnes, denna, för övriga städer magistrat eller kommunalborgmästare och för landet polischefen i orten (9 §).

Förslag. Utredningen föreslår, att magistrats och kommunalborgmästares befattning med lotterier överflyttas till den lokala polismyndigheten. Förslaget innebär, att 9 § lotteriförordningen kan upphävas.

6

Magistraten skall enligt 2 § 1 mom. brandstadgan den 15 juli 1944 i ortspresen *kungöra, att brandordning blivit fastställd*, samt tillse, att exemplar av brandordningen finnas tillgängliga för köpare. I Stockholm fullgöres denna uppgift av överståthållarämbetet, i stad utan magistrat av kommunalborgmästaren samt i köping och municipalsamhälle av kommunalnämnd eller municipalnämnd (49 §).

Förslag. Utredningen föreslår, att, såvitt gäller annan stad än Stockholm, ifrågakarande åligganden överflyttas till kommunens styrelse.

7

Enligt Kungl. Maj:ts instruktion för stadsfiskalerna den 30 december 1947 har magistraten att taga viss befattning med *stadsfiskals tjänsteförhållanden*. Då stadsfiskalstjänst blir ledig, skall magistraten på anmodan av riksåklagarämbetet, som tillsätter tjänsten, kungöra ledigheten med föreläggande för sökande att till magistraten ingiva sina ansökningshandlingar. Magistraten skall med eget utlåtande överlämna handlingarna till länsstyrelsen, som i sin tur insänder dem till riksåklagarämbetet (20 §). Även ansökan om tjänstledighet eller avsked skall ingivas till magistraten, som har att med eget yttrande vidarebefordra ansökningshandlingarna till länsstyrelsen (21 och 22 §§). Då stadsfiskal begagnar sig av sådan kortare tjänstledighet, varom han äger själv besluta, skall han underrätta magistraten, landsfogden, länsstyrelsen och riksåklagarämbetet (21 §). Vad nu sagts om magistrat skall i stad, där magistrat ej finnes, gälla om kommunalborgmästaren (23 §). Stadsfiskalsinstruktionen föreskriver vidare, att magistrat och länsstyrelse skola höras, då hos riksåklagarämbetet uppkommer fråga att meddela dispens från förbudet för stadsfiskal att vara konkursförvaltare (25 §).

För stadsfiskalerna i Stockholm, Göteborg och Malmö gälla särskilda instruktioner. I dessa städer är magistratens befattning med åklagarmynd-

digheten inskränkt till skyldighet att avgiva yttrande till riksåklagarämbetet över arbetsordning, som ämbetet fastställer för åklagarmyndigheten.

Förslag. Åklagarväsendet i städerna är under utredning av särskilda sakkunniga, 1957 års polisutredning. I avvaktan på resultatet av denna utredning böra magistrats och kommunalborgmästares åligganden vid tillsättning av stadsfiskalstjänst samt vid tjänstledighet och avsked för stadsfiskal överflyttas till länsstyrelsen. Vad beträffar övriga hithörande magistratsuppgifter torde vederbörande allmänna underrätt böra träda i magistratens ställe som remissmyndighet i ärende rörande dispens från förbudet för stadsfiskal att vara konkursförvaltare. Likaledes synes det böra åligga rätten att i magistratens ställe avgiva yttrande till riksåklagarämbetet i ärende angående fastställelse av arbetsordning för åklagarmyndigheten i de tre största städerna.

B. Trafik

8

I stad, som ej har poliskammare, ankommer det på magistraten eller kommunalborgmästaren att meddela vissa *lokala trafikföreskrifter*. Bestämmelser härom återfinnas i 61—64 §§ vägtrafikförordningen den 28 september 1951. Trafikföreskrifter, varom här är fråga, må avse förbud mot trafik eller inskränkning i trafiken beträffande fordon av visst slag, fordons axeltryck, bruttovikt eller bredd, last av viss beskaffenhet, körriktning, provkörning eller övningskörning, parkering eller annan uppställning av fordon, medgivande till större axeltryck eller bruttovikt å fordon eller större bredd å fordon eller last än som eljest är tillåten enligt vägtrafikförordningen ävensom andra särskilda åtgärder för reglering av trafiken (61 § 1 mom.). Om magistrats och kommunalborgmästares befattning med kungörande av lokala trafikföreskrifter äro bestämmelser meddelade i 61 § 3 mom. och 62 § 1 mom. Om särskilda skäl därtill äro, må magistrat och kommunalborgmästare för visst ändamål medgiva undantag från vägtrafikförordningens föreskrifter om framförande av tyngre eller större motorfordon, om sammankoppling av motorfordon och om färdhastighet (63 § 1 mom.). Slutligen äger magistrat och kommunalborgmästare meddela föreskrifter om uppsättandet av vägmärken (64 § 4 mom.). De åligganden som enligt vad nu sagts ankomma på magistrat och kommunalborgmästare ombesörjas i stad med poliskammare av denna och på landet av länsstyrelsen.

Förslag. Även före ikraftträdandet av 1951 års vägtrafikförordning ålåg det i stad poliskammare, magistrat eller kommunalborgmästare att utfärda lokala trafikregler. Vid tillkomsten av vägtrafikförordningen hemställde Stockholms stadsfullmäktige, att i förordningen skulle intagas föreskrift om att stadens myndigheter skulle beredas tillfälle att yttra sig före utfärdandet av lokala trafikföreskrifter rörande bl. a. parkering på gator och andra

allmänna platser. I anslutning härtill erinrade föredragande departementschefen (prop. 1951 nr 30 s. 245 f), att frågan om en avveckling av magistraternas och kommunalborgmästarnas statliga administrativa uppgifter blivit aktuell i samband med pågående revision av kommunallagstiftningen. Inom kommunallagskommittén hade framhållits, att en sådan avveckling skulle påtagligt underlättas genom successivt överflyttande av nämnda uppgifter på andra organ allteftersom vederbörande författningar blevo föremål för översyn. Därvid hade ifrågasatts, huruvida det ej var lämpligt att bl. a. i vägtrafikförordningen företaga dylik överflyttning. Departementschefen fann för sin del skäl otvivelaktigt tala för den antydda åtgärden. Emellertid syntes, framhöll departementschefen, hithörande frågor befinna sig i ett alltför outrett läge. Tillräcklig ledning saknades sålunda för avgörande, huruvida uppgifterna borde överflyttas till statligt eller kommunalt organ eller till vilket organ av ena eller andra kategorien överflyttandet borde ske. Tills vidare borde därför den äldre regleringen kvarstå som ett provisorium i avbidan på en vidare prövning av spörsmålet om magistrats och kommunalborgmästares administrativa uppgifter. Departementschefen framhöll som sin åsikt, att vederbörande kommunala myndigheter borde höras före meddelande av lokal trafikföreskrift, när denna var av större allmänt intresse eller eljest särskilda skäl förelågo. Men eftersom de kommunala myndigheterna brukade få tillfälle att yttra sig, där det ansågs påkallat, föreföll det departementschefen tveksamt om något uttryckligt stadgande därom var erforderligt.

Det kan synas ligga närmast till hands att låta antingen såsom i stad med poliskammare, polismyndigheten, eller såsom på landet, länsstyrelsen, övertaga magistraternas och kommunalborgmästarnas befattning med utfärdande av sådana lokala trafikföreskrifter, varom här är fråga. Emellertid synes inget av dessa alternativ innefatta en tillfredsställande lösning. De lokala trafikföreskrifterna måste samordnas med den planering av byggnadskvarter, gator och andra allmänna platser som ankommer på städerna själva. Förutsättningarna för en sådan samordning ökas, om ett och samma organ blir i tillfälle att leda och övervaka både stadsplaneringen och den lokala trafikregleringen. Det bör vidare beaktas, att de anordningar städerna måste vidtaga för att tillgodose den ständigt växande trafikens behov medföra avsevärda kostnader för flertalet städer. Ofta måste dyrbar tomtmark i stadens ägo eller i vart fall under dess förvaltning tagas i anspråk för trafikleder och parkeringsplatser. Anbringande och underhåll av vägskyltar och ljussignaler kan ådraga staden kännbara utgifter. De lokala trafikföreskrifterna ha härigenom kommit att få större ekonomisk betydelse än tidigare. Utredningen har därför ansett önskvärt, att städerna få ökat inflytande över utformningen av dessa föreskrifter. Å andra sidan är det uppenbart att polisen i egenskap av trafikövervakare och närmast ansvarig för ordning och säkerhet i trafiken måste delta i den lokala trafikregle-

ringen. Enligt utredningens mening synes en lämplig avvägning mellan städernas och polisens inflytande vinnas, om, på sätt kommunallagskommittén förordade, beslutanderätten förlägges till stadens styrelse (drätselkammare eller stadskollegium) med skyldighet för styrelsen att inhämta yttrande från den lokala polismyndigheten. Utredningen föreslår, att en sådan ordning införes i alla städer och att bestämmelser härom meddelas i 61 § 1 mom., 63 § 1 mom. och 64 § 4 mom. vägtrafikförordningen. För att de polisiära synpunkterna ej skola lämnas obeaktade bör polismyndighet tillerkännas besvärsmätt över beslut, som stadens styrelse meddelat i ärende som här avses. Sådana besvär bli att betrakta som förvaltningsbesvär. Stadsstyrelsens beslut kan alltså angripas på materiella grunder och, vid bifall till besvären, ersättas med beslut av annat innehåll. Ett stadgande om polismyndighets besvärsmätt föreslår utredningen fogat till 76 § vägtrafikförordningen, som handlar om besvär mot beslut av länsstyrelse eller polismyndighet.

9

Enligt Kungl. förordningen den 25 oktober 1940 angående yrkesmässig automobiltrafik m. m. ha magistrat och kommunalborgmästare att pröva vissa ansökningar om *trafiktillstånd* och att även i övrigt taga befattning med den yrkesmässiga biltrafiken. Med polismyndighet avser nämnda förordning poliskammare, där sådan finnes, och i övriga städer magistrat eller kommunalborgmästare samt på landet polischefen i orten (41 §). I allmänhet meddelas trafiktillstånd av länsstyrelse eller i visst fall centralt av biltrafiknämnden. I stad åligger det dock poliskammare, där sådan finnes, och eljest magistrat eller kommunalborgmästare att pröva ansökan om tillstånd att med personbil stationerad i staden bedriva beställningstrafik för personbefordran (5 §). I egenskap av polismyndighet enligt 1940 års förordning ha magistrat och kommunalborgmästare vidare att avge yttrande i tillståndsärenden, som biltrafiknämnden eller länsstyrelse avgör (8 §, 9 § 1 mom. och 32 § 1 mom.). Myndighet, som meddelat trafiktillstånd, har även att pröva fråga om fortsatt giltighet av tillståndet efter dödsfall eller konkurs, om överlåtelse av lämnat tillstånd och om återkallelse eller indragning för viss tid av tillstånd som missbrukas (17—19 §§). Tillståndsmyndigheten har befogenhet att förordna om vissa med trafiktillståndet förenade rättigheter och skyldigheter såsom rätt att med personbefordran förena befordran av gods, omfattningen av den befordringsplikt som följer med trafiktillstånd samt skyldighet för innehavare av trafiktillstånd att ansluta sig till av myndigheten godkänd och kontrollerad förening av trafikutövare (20—24 §§). Det åligger vidare myndighet, som meddelar trafiktillstånd, att godkänna bil för användning i trafik, som avses med tillståndet, (25 § 1 och 7 mom.) ävensom att förordna om kontrollbesiktning av bilen och meddela förbud mot dess användande (25 § 4 mom.). I magistrats och

kommunalborgmästares funktioner som polismyndighet ingår vidare att utfärda vissa intyg, som fordras för erhållande av trafik kort (27 § 2 och 3 mom.).

Förslag. De trafik tillstånd varom här är fråga ha ofta avsevärd ekonomisk betydelse för den enskilde. Vid prövningen av dessa ärenden har tillståndsmyndigheten att överväga framför allt behovet och lämpligheten ur allmänna synpunkter av ansökan om trafik tillstånd. Principiella skäl kunna tala för att prövningen av ansökan om trafik rättighet alltid bör ankomma på länsstyrelsen. Av praktiska hänsyn bör dock i stad med poliskammare denna bibehållas vid sina nuvarande uppgifter i fråga om trafik tillstånden. I övriga städer åter bör länsstyrelsen övertaga den på magistrat och kommunalborgmästare ankommande prövningen av vissa trafik tillstånd (5 §) och som en följd härav även de vid denna tillståndsprövning knutna befogenheterna med avseende å trafik tillstånds giltighet (17—19 §§), de närmare rättigheter och skyldigheter som följa med trafik tillstånd (20—24 §§), godkännande av bil för yrkesmässig trafik (25 § 1 och 7 mom.) samt kontrollbesiktning och förbud mot användande av bil (25 § 4 mom.).

Övriga magistrat och kommunalborgmästare tillkommande åligganden enligt 1940 års förordning torde böra övertagas av polischefen i orten.

Utredningens förslag torde ej föranleda annan ändring av 1940 års förordning än ny lydelse av 5 § femte stycket och upphävande av vad i 41 § sägs om polismyndighet. Härjämte synes ändring påkallad av 2 § statens biltrafiknämnds kungörelse den 20 juni 1941 angående skyldighet för vissa förare av automobil i yrkesmässig trafik att föra anteckningar angående arbetstid m. m.

10

Magistrat och kommunalborgmästare ha att öva *tillsyn över den uppgiftsskyldighet som ägare av motorredskap har att fullgöra* enligt Kungl. kungörelse därom den 27 november 1942. Uppgift som här avses skall motorredskapets ägare årligen insända i Stockholm till överståthållarämbetet, i annan stad där poliskammare finnes till denna, i övriga städer till magistraten eller kommunalborgmästaren och på landet till polischefen i orten (2 §). Dessa myndigheter skola tillse, att uppgifter inkomma från de uppgiftsskyldiga, och ha att insända uppgifterna till länsstyrelsen (3 §).

Förslag. Utredningen föreslår, att magistrats och kommunalborgmästares ifrågavarande åligganden överflyttas till polischefen i orten.

C. Handel och sjöfart

11

Enligt 1 § lagen den 13 juli 1887 angående handelsregister, firma och pöytäskall för Stockholm hos överståthållarämbetet, för annan stad hos magistraten eller kommunalborgmästaren och för landsbygden hos läns-

styrelse föras *handelsregister*. I arbetsordningen för de olika myndigheterna är i allmänhet närmare bestämt vilken tjänsteman hos myndigheten som har att föra registret. Enligt 7 § Kungl. kungörelsen den 4 november 1887 om handelsregistrens förande m. m. har dock vederbörande myndighet att övervaka och ansvara för handelsregistrets behöriga förande. Det åligger registerföraren att mottaga och registrera anmälan om firma från den som vill idka handel eller annan näring med vars utövande följer bokföringsskyldighet (8 och 16 §§). I ärendet sker prövning, att anmäld firma uppfyller vad lagen för olika fall stadgar med avseende å firmanamns innehåll och att firman tydligt skiljer sig från andra för samma kommun redan registrerade firmor. Registrerad anmälan skall genom myndighetens försorg kungöras i allmänna tidningarna samt i tidning i den stad, där myndigheten har sitt säte, eller, om tidning ej utgives i den staden, i tidning, som utkommer i residensstaden (4 §). Besvär över beslut om vägrad registrering föres hos länsstyrelse för det fall att beslutet meddelats av magistrat eller kommunalborgmästare; eljest anföres besvär hos Kungl. Maj:t. Anmälan till handelsregister skall ske vid ändring i de förhållanden, varom registret innehåller upplysning (21 §). Även prokura må anmälas till registret (31 §).

Enligt 10 § 2 mom. Kungl. förordningen den 18 juni 1864 angående utvidgad näringsfrihet skall i Stockholm hos överståthållarämbetet och i annan stad hos magistraten eller kommunalborgmästaren föras särskild förteckning, s. k. *näringsregister*, över de anmälningar som enligt 9 § samma förordning skola göras av dem som vilja idka grosshandel eller försälja varor i bod eller från annat upplagsställe eller, med biträde av annan än hustru och hemmavarande barn, till avsalu tillverka fabriks- och hantverksarbeten eller såsom yrke utöva annan hantering.

Förslag. Kommunallagskommittén uttalade tveksamhet i frågan om vilken myndighet, som borde övertaga förandet av handels- och näringsregistren. Kommittén ansåg skäl kunna tala såväl för upprättandet av ett centralt register för hela länet som för bibehållande av ett särskilt register för varje stad. Valdes det senare alternativet, syntes enligt kommitténs mening magistratens ifrågavarande uppgifter kunna överflyttas till drätselkammaren med rätt för denna att låta en tjänsteman taga den omedelbara befattningen med registreringsbestyren.

Frågan om registrering av näringsidkare är för närvarande under utredning hos skilda sakkunniga. Varumärkes- och firmautredningen arbetar med revision av firmalagstiftningen och som ett led däri även med ordningen för registrering av firma. Enligt vad under hand inhämtats torde denna utredning komma att föreslå, att den nuvarande decentraliseringen av handelsregister för stad avskaffas och att ett enhetligt register upplägges länsvis och föres hos länsstyrelsen. Vad beträffar näringsregistret och dess förande torde bestämmelserna härom bli föremål för översyn av 1958 års näringsrättssakkunnige i vars uppdrag ingår att framlägga ett samlat för-

slag till de författningsregler som erfordras vid upphävande av 1864 års näringsfrihetsförordning. Med hänsyn till att anmälan om firma till handelsregistret gör anmälan enligt näringsfrihetsförordningen överflödigt, torde numera näringsregistret inte ha någon större praktisk betydelse.

Det pågående utredningsarbetet föranleder i och för sig en begränsning av de ändringar som betingas av magistratens försvinnande och avvecklingen av kommunalborgmästarinstitutionen. Från denna utgångspunkt har utredningen övervägt att för städernas vidkommande bibehålla den nuvarande lokala registreringen. Emellertid möta avsevärda svårigheter att i de olika städerna finna ersättare som registerförare för magistraten och kommunalborgmästaren. Kommunallagskommitténs tanke att låta handelsregistret föras hos drätselkammaren kan utredningen ej biträda. Den prövning som sker i registreringsärenden innefattar en undersökning av att i lag uppställda villkor för registrering äro för handen. Är detta fallet, får registrering ej vägras. Prövningen beror således ej av lämplighetsöverbäganden utan av ett rent rättsligt bedömande. Även om detta bedömande regelmässigt är en ganska enkel uppgift, synes ärendet principiellt ej böra handläggas av en kommunal myndighet sådan som drätselkammaren. Härtill kommer, att bedömandet stundom kan fordra sådan juridisk utbildning och erfarenhet som inte alltid är representerad i de mindre städernas drätselkammare. Utredningen har i stället stannat för att till länsstyrelserna överföra även städernas handels- och näringsregister. Dock bör Kungl. Maj:t äga att för viss stad förordna om lokal registrering och därvid utse registerförare. Någon ändring i nuvarande ordning att handelsregister skall föras särskilt för varje kommun anser sig utredningen ej böra föreslå. En ändring härutinnan synes hänga så nära samman med firmalagstiftningens utformning i övrigt att frågan därom bör upptagas i samband med den allmänna översynen av denna lagstiftning.

Utredningen föreslår sålunda, att i stad handels- och näringsregister skola föras hos länsstyrelsen eller, om Kungl. Maj:t så förordnar, hos den myndighet i staden Kungl. Maj:t därtill utser. Förslaget föranleder ändring av 1, 3 och 16 §§ 1887 års lag angående handelsregister, firma och prokura samt av 9 § 1 mom. och 10 § 2 mom. näringsfrihetsförordningen. Därjämte fordras vissa ändringar i 1887 års kungörelse om handelsregistrens förande m. m.

12

På magistrat och kommunalborgmästare ankommer att lämna *tillstånd till försäljning* i vissa fall, nämligen till försäljning utomhus på annan affärstid än den vanliga av varm korv, varm fisk eller varm buljong samt bröd, potatis och senap, som tillhandahålles i samband därmed. Härom är stadgat i 11 § 1 mom. butikstängningslagen den 21 juli 1948. I Stockholm lämnas sådant tillstånd av överståthållarämbetet och på landet av polismyndighe-

ten d. v. s. landsfiskalen. Kommunens styrelse eller annat kommunalt organ som kommunalfullmäktige bestämmer skall beredas tillfälle att yttra sig. I ärendet sker prövning dels av sökandens personliga lämplighet, dels av försäljningens lämplighet ur hälsovårds- och ordningssynpunkt och dels av, å ena sidan, det gagn allmänheten kan ha av försäljningen samt, å andra sidan, de olägenheter som kunna uppkomma för annan handel. Enligt 8 § samma lag skola kommunala beslut om avvikelser från vanlig affärstid underställas länsstyrelsen och för sådant ändamål överlämnas, där de avse annan stad än Stockholm, till magistraten eller kommunalborgmästaren och beträffande kommun på landet till landsfiskalen i orten. Dessa skola med eget utlåtande insända beslutet till länsstyrelsen.

Förslag. Att tillståndsärenden rörande försäljning av korv o. dyl. decentraliserats till magistrat, kommunalborgmästare och landsfiskal under det att övriga tillståndsärenden rörande försäljning å utsträckt tid handläggas av länsstyrelse sammanhänger med att magistrat, kommunalborgmästare och landsfiskal ha att pröva tillstånd enligt ordningsstadgan om upplåtelse av allmän plats för försäljningsändamål; försäljning av varm korv o. dyl. får ske endast från fastställd plats. Man har velat undvika, att olika myndigheter behandla ansökan om tillstånd till försäljning å vanlig affärstid och på utsträckt tid (se prop. 1948 nr 248 s. 97).

Utredningen föreslår, att, utom såvitt gäller Stockholm, den lokala polismyndigheten skall handlägga tillståndsärenden, varom här är fråga. På denna myndighet bör även ankomma att fullgöra magistrats och kommunalborgmästares åligganden enligt 8 § butikstängningslagen. Utredningens förslag föranleder ändring av — förutom 8 § och 11 § 1 mom. — jämväl 18 § butikstängningslagen i vad avser klagan över beslut av magistrat och kommunalborgmästare.

13

Magistrat och kommunalborgmästare ha att taga befattning med frågor rörande *försäljningsverksamhet som bedrivs av barn*. Bestämmelser härom äro meddelade i lagen den 9 april 1926 angående meddelande av förbud för barn att idka viss försäljning. Enligt denna lag må i stad, köping eller municipalsamhälle fullmäktige i kommunen besluta om förbud för barn att sälja tryckalster, blommor, kramvaror eller annat i den mån detta ej är förbjudet redan enligt arbetarskyddslagen. Hälsovårdsnämnd, skolmyndigheter och barnavårdsnämnd skola yttra sig, innan beslut meddelas. Därefter skall beslutet underställas länsstyrelsen och för sådant ändamål överlämnas till magistrat, kommunalborgmästare eller landsfiskal. Dessa skola bereda dem, vilka beslutet kan angå, tillfälle att yttra sig och därefter med eget utlåtande överlämna beslutet till länsstyrelsen (2 § 1.). Undantag från fastställt förbud kan meddelas dels för visst tillfälle t. ex. för försäljning av majblommor, i vilket fall länsstyrelse eller i Stockholm poliskammaren har

att besluta därom, och dels i fråga om visst barn; i detta senare fall avgöres ärendet i Stockholm av poliskammaren, i annan stad av magistraten eller kommunalborgmästaren samt i köping eller municipalsamhälle av landsfiskalen i orten efter hörande av skolstyrelse och barnavårdsnämnd (2 § 4.).

Förslag. Enligt utredningens mening böra ärenden rörande dispens från förbud enligt 1926 års lag — dispens såväl för visst tillfälle som för visst barn — alltid avgöras av barnavårdsnämnden. Utredningen föreslår därför den ändringen av 2 § 4. att vad i detta stadgande sägs om länsstyrelse, poliskammaren i Stockholm, magistrat, kommunalborgmästare och landsfiskal ändras att avse barnavårdsnämnden i vederbörande kommun. Underställningsärenden enligt 2 § 1. torde böra överflyttas från magistrat och kommunalborgmästare till polismyndighet.

14

Bland magistratens uppgifter ingår att *utfärda förordnande för stadsmäklare*. Bestämmelser om stadsmäklare äro meddelade i Kungl. Maj:ts förnyade mäklareordning den 9 juni 1893. Enligt denna förordning må i städerna mäklare antagas för att biträda vid köp och försäljning av varor, fartyg, växlar och andra värdepapper samt vid uppgörande av avtal om försträckning, hyra, arrende och försäkring ävensom av andra likartade avtal. Stadsmäklare antages av stadens handels- och sjöfartsnämnd. Men förordnande utfärdas av magistraten (4—6 §§). Innan mäklare träder i tjänstgöring, skall magistraten erinra honom om de med befattningen förenade åliggandena och om det ämbetsansvar han är underkastad (7 § andra stycket och 19 §). Magistrat har vidare att upptaga besvär mot handels- och sjöfartsnämnds beslut om mäklares antagande (22 §). Den skall taga viss befattning med mäklares böcker bl. a. omhändertaga och förvara böckerna vid nedläggande av mäklares rörelse (11—12 §§).

Förslag. Stadsmäklarnas uppgifter torde numera till allra största delen ha övertagits av advokater och andra, som biträda allmänheten vid olika slags rättshandlingar. I skrivelse till Kungl. Maj:t den 20 mars 1941 har Stockholms handels- och sjöfartsnämnd hemställt om utredning rörande stadsmäklarbefattningarna och därvid ifrågasatt, om behov numera finnes av officiella stadsmäklare. Någon åtgärd har skrivelsen ej föranlett. Enligt vad utredningen inhämtat har i Stockholm efter 1933 ingen ny stadsmäklare antagits och för närvarande finnes i Stockholm endast en sådan mäklare. Det synes sålunda kunna sättas i fråga, om ersättare behövs för övertagande av magistratens funktioner enligt 1893 års mäklareordning. Utredningen föreslår dock, att magistratens hithörande befogenheter och åligganden tills vidare övertagas av länsstyrelse.

15

Enligt 3 kap. 1 § handelsbalken sökes *burskap* hos »borgmästare och råd»,

varmed förstås magistraten. Över ansökan om burskap skall magistraten höra stadens borgerskap. Inför magistraten sker även uppsägning av burskap, 5 § samma kap.

Förslag. Till burskap torde numera ej vara knutna andra rättsverkningar än att burskapsägande borgare åtnjuter vissa förmåner med avseende på rätt till understöd från borgerskapet underställda fonder och stiftelser samt till intagning på borgerskapets hem och inrättningar. I Stockholm håller magistraten två sammanträden om året för utfärdande av burbrev.

Utredningen föreslår, att magistratens åligganden enligt 3 kap. 1 och 5 §§ handelsbalken överflyttas till stadens styrelse.

16

Enligt Kungl. kungörelsen den 16 maj 1913 angående skyldighet för vissa näringsidkare att avgiva statistiska uppgifter har i Stockholm poliskammaren, i annan stad magistraten eller kommunalborgmästaren samt på landet landsfiskal att för kommerskollegiums räkning *mottaga näringsstatistik* från vissa fabriks- eller hantverksidkare (1 och 2 §§).

Förslag. Utredningen föreslår, att statistik som här avses alltid skall lämnas till polismyndigheten i orten.

17

Magistrat och kommunalborgmästare ha att taga viss befattning med *legitimation, som fordras för svensk handelsresande i utlandet och för av utlänning bedriven handel i Sverige*. Sålunda utfärdas näringslegitimationsbevis för svensk handelsresande, som ämnar i utlandet upptaga varubeställningar eller göra inköp, av länsstyrelse eller av magistrat, poliskammare, kommunalborgmästare eller auktoriserad handelskammare. Bestämmelser härom äro meddelade i en Kungl. kungörelse den 10 oktober 1924. Den, för vilken beviset skall utfärdas, skall personligen inställa sig inför myndighet, hos vilken beviset begäres. Beträffande handel, som utlänning bedriver i Sverige, gäller enligt ett Kungl. brev den 23 december 1885, att utlänning i visst fall äger efter anmälan hos länsstyrelse eller vederbörande kronobetjänt eller magistrat idka uppköp av fisk för export.

Förslag. Med hänsyn till att redan nu annan myndighet än magistrat och kommunalborgmästare står till buds för legitimation som här avses, synes avvecklingen av magistrat och kommunalborgmästare ej påkalla ändring av 1924 års kungörelse och 1885 års Kungl. brev.

18

Enligt 3 § Kungl. förordningen den 13 april 1883 angående förlagsinteckning skall ansökan om förlagsinteckning vara åtföljd av intyg att förlags-tagaren utövar den uppgivna rörelsen samt att denna är av den art och drives i den omfattning som sägs i 1 § samma förordning. Sådant intyg,

driftsbevis för förlagsinteckning, utfärdas i Stockholm av poliskammaren och i övriga delar av riket av magistrat eller landsfiskal.

Förslag. Utredningen föreslår sådan ändring av 3 § att intyg som där sägs skall utfärdas av polismyndighet.

19

Förrättningsman för märkning av skinn av här i riket dödat villebråd förordnas på landet av länsstyrelse och i stad av magistrat eller kommunalborgmästare, 23 § 2 mom. Kungl. jaktstadgan den 3 juni 1938. Landsfiskal och stadsfiskal äro utan särskilt förordnande förrättningsmän, som nu sagts.

Förslag. Utredningen föreslår, att även i stad särskild förrättningsman utses av länsstyrelsen.

20

Enligt 3 § sjölagen må den, för vars räkning fartyg bygges, låta i magistratens protokoll intaga *avhandling om förskott* av penningar eller byggnadsämnen, som han för byggnadens verkställande givit eller utfäst sig att ge. Avhandlingen skall ingivas till magistraten i den stad, där byggnaden verkställs, eller, om byggnadsorten är belägen på landet, i närmaste stad. Protokollsintagningen medför förmånsrätt enligt 17 kap. 5 § handelsbalken i de lämnade byggnadsämnena och det, som med förskottet är tillverkat.

Förslag. Utredningen föreslår, att avhandling varom här är fråga skall ingivas i stället för till magistraten till den allmänna underrätt, inom vars domkrets fartygsbygget sker, och intagas i rättens protokoll. Ärendet blir att behandla enligt lagen den 20 december 1946 om handläggning av domstolsärenden. Rätten bör vara domför med endast en lagfaren domare. Liksom registrering av avhandling om lösöreköp synes protokollsintagning enligt 3 § sjölagen böra som regel handläggas av den, som har att upptaga in-skrivningsärenden, samt upptagas i bouppteckningsprotokollet.

Utredningens förslag i denna del föranleder ändring av, förutom 3 § sjölagen, 7 § lagen den 20 december 1946 om handläggning av domstolsärenden samt 31 § protokollskungörelsen.

21

Magistraten har att utse *besiktningsmän enligt sjölagen*. Vid s. k. haveribesiktningar (6 §, 41 §, 43 §, 196 §, 200—202 §§, 207 § och 208 §) av fartyg eller last som skadats genom sjöolycka få endast anlitas besiktningsmän, som för varje särskilt fall blivit officiellt förordnade. Förordnande meddelas av magistraten eller, där fartyget finnes utom stads område, av magistraten i närmaste stad eller av landsfiskalen i orten, 41 § tredje stycket. I 332 § första stycket stadgas, att besiktningsmännen skola vara tre till antalet och att i städer, där handels- och sjöfartsnämnd finnes, magistraten

har att för varje år infordra uppgift å lämpliga besiktningsmän. En annan form av besiktning genom besiktningsmän omtalas i 42 §. Besiktning enligt detta lagrum av gods, som tagit skada under resa, anordnas efter befälhavarens eget bedömande och syftar till att freda befälhavare och rederi mot anspråk från lastägare, som förmenar att skadan vållats genom felaktig stuvning eller dylikt. I detta fall behövs ej myndighets förordnande av besiktningsmän. Emellertid har man ansett, att särskilt på större handelsplatser bör finnas tillgång till besiktningsmän för sådana besiktningar. Det åligger därför enligt 332 § andra stycket magistrat i städer, där handels- och sjöfartsnämnd finnes, att efter förslag av nämnden utse ett lämpligt antal besiktningsmän för dessa besiktningar samt att kungöra förteckning å de sålunda utsedda.

Förslag. Sjölagens bestämmelser om besiktningsmän äro föremål för översyn av särskilda sakkunniga, sjölagskommittén. Utredningen föreslår, att magistrats åliggande att förordna besiktningsmän för haveribesiktningar övertages i stad med rådhusrätt av rådhusrätten och eljest av häradsrätt, som är behörig att upptaga sjörättsmål, eller landsfiskalen i orten. På rådhusrätt och på häradsrätt, som nyss sagts, skall jämväl ankomma att i magistratens ställe utse besiktningsmän enligt 332 § andra stycket sjölagen. I stället för handels- och sjöfartsnämnd bör auktoriserad handelskammare ha att upprätta förslag till besiktningsmän.

Vad utredningen sålunda föreslagit föranleder ändring av 41 § tredje stycket och 332 § sjölagen. Till sistnämnda paragraf synes böra fogas en särskild bestämmelse om rättens sammansättning vid behandling av ifrågasvarande ärenden. Rätten bör vara domför med *en* lagfaren domare.

22

Det åligger magistraten att *utbetala ersättning åt särskild ledamot i under rätt vid upptagande av sjöförklaring eller sjöförhör*. Bestämmelser härom äro meddelade i en Kungl. kungörelse den 23 maj 1947. Ersättning utbetalas efter räkningar, i Stockholm av överståthållarämbetet samt eljest av vederbörande magistrat eller, i fråga om särskild ledamot i häradsrätt, av landsfiskalen å tingsorten. Länsstyrelse tillhandahåller magistrat och landsfiskal förskott och mottager från dem rekvisitionsförslag å utbetalade medel, vilka därefter avföras från vederbörligt riksstatsanslag.

Förslag. Utredningen föreslår, att ersättning som här avses utbetalas i samma ordning som ersättning till nämndeman på landet, d. v. s. av länsstyrelse direkt till den ersättningsberättigade.

23

Magistraten har att mottaga vissa *anmälningar till fartygsregistret* enligt bestämmelser i Kungl. förordningen den 18 oktober 1901 angående registrering av svenska fartyg. Sålunda skola ombyten av huvudredare eller befäl-

havare, ändring av fartygs hemort eller dräktighet ävensom vissa andra förhållanden anmälas antingen hos sjöfartsstyrelsen eller, därest fartyget ligger i annan svensk hamn än Stockholm, hos magistraten i den stad, där fartyget finnes, eller hos magistraten i närmaste stad (19 §, 20 § 1 mom. och 24 §). Magistraten skall göra anteckning om det anmälda förhållandet på certifikatet och vidarebefordra anmälan till sjöfartsstyrelsen. Om inteckning i fartyg beviljats eller om fartygsinteckning blivit förnyad, nedsatt eller för visst belopp dödad, har befälhavaren att hos sjöfartsstyrelsen eller magistrat förete bevis om inteckningsåtgärden för att under myndighetens ämbetssigill vidfästas certifikatet; då inteckning förfallit eller helt dödats, skall myndigheten från certifikatet avskilja bevis om tidigare inteckningsåtgärd (32 §).

Förslag. Utredningen föreslår, att magistrats befattning med anmälningar till fartygsregistret och med bevis om inteckningsåtgärder överflyttas till tullkammare.

24

Enligt Kungl. kungörelsen den 9 juni 1939 angående sjömanshusen i riket samt sjömäns på- och avmönstring m. m. är i magistratsstad, där sjömanshus ej finnes, magistratssekreteraren eller annan ledamot av magistraten som regel *mönstringsförrättare*. Magistrat och kommunalborgmästare ha enligt samma kungörelse att taga viss befattning med revision av sjömanshus förvaltning.

I proposition (nr 124) till 1960 års riksdag har Kungl. Maj:t inhämtat riksdagens yttrande över förslag till förordning om registrering och mönstring av sjömän. Förslaget, som är avsett att kompletteras med ytterligare detaljbestämmelser rörande bl. a. mönstringsförrättare och sjömanshusens organisation, förutsattes skola träda i kraft den 1 juli 1961 och ersätta 1939 års kungörelse. Av propositionen (s. 114 f.) framgår, att den nuvarande skyldigheten för tjänsteman hos eller ledamot av magistrat att förrätta mönstring av sjömän avses skola upphöra. Det torde få förutsättas, att vid den förestående omorganisationen av sjömanshusen magistrats och kommunalborgmästares befattning med sjömanshusens revision likaledes upphör.

Med hänsyn till den sålunda pågående översynen av 1939 års kungörelse anser sig utredningen inte ha anledning att framlägga förslag om ersättare för magistrat och kommunalborgmästare, såvitt gäller deras uppgifter enligt nämnda kungörelse.

25

Magistraten är den myndighet under vilken *dispaschör och dispaschör-assistent* lyda i och för tjänsten, 4 § Kungl. Maj:ts stadga den 10 november 1911 angående dispaschörsväsendet. Dispaschör förordnas av Kungl. Maj:t,

men magistraten har att kungöra och upprätta förslag till tjänstens återbesättande; magistraten skall vidare förordna dispaschörsassistent samt vikarie för dispaschör eller assistent (2 §). Är dispaschör eller assistent av jäv eller annan orsak förhindrad att taga befattning med visst ärende, ankommer på magistraten att förordna annan person att handlägga ärendet (6 §). I händelse av tvist mellan dispaschör och assistent om ersättning vartill assistenten är berättigad bestämmes ersättningsbeloppet av magistraten (14 §). I magistratens tillsynsbefogenheter ingår vidare att kungöra platsen för dispaschörens tjänsterum och tid då det hålles öppet (7 §) samt att minst en gång om året låta inspektera dispaschörens handlingar (11 §). Slutligen åligger det i visst fall magistraten att tillsätta sakkunniga för prövning av sökande till befattning som dispaschör eller assistent (12 §).

Förslag. Dispaschör finnes numera endast i Stockholm och Göteborg. Utredningen föreslår, att magistratens uppgifter i fråga om dispaschörsväsendet överflyttas till överståthållarämbetet och till länsstyrelsen i Göteborg.

D. Hälsovård

26

Av magistrats och kommunalborgmästares tidigare åligganden inom hälsovården torde numera återstå endast vissa befogenheter med avseende å *stadsläkares tjänstgöringsförhållanden*. Bestämmelser härom äro meddelade i allmänna läkarinstruktionen den 19 december 1930. Enligt 46 § har sålunda magistraten att fullgöra vissa åligganden vid tillsättning av tjänst som stadsläkare eller stadsdistriktsläkare samt vid sådan läkares avgång ur tjänst, bl. a. att avgiva utlåtande till stadsfullmäktige över tjänsteansökningar, utfärda fullmakt för den av stadsfullmäktige valde samt meddela beslut om entledigande. Vid svår eller utbredd epidemi i stad äger magistraten att på begäran av hälsovårdsnämnden göra framställning hos medicinalstyrelsen om extra läkares förordnande på statens bekostnad, 47 §. I 49 § stadgas, att av stadsfullmäktige upprättad särskild instruktion för stadsläkare skall magistraten med eget utlåtande underställa medicinalstyrelsen för prövning och godkännande. Slutligen har enligt 51 § magistraten eller i visst fall dess ordförande att pröva stadsläkares ansökan om tjänstledighet och att, därest ej är fråga om viss längre ledighet, förordna om vikarie under tjänstledigheten. I stad där magistrat ej finnes, har kommunalborgmästaren att fullgöra vad enligt läkarinstruktionen tillkommer magistrat, 52 § 2.

Förslag. Något behov av bestämmelser rörande framställning hos medicinalstyrelsen om biträde i läkarvården vid epidemi i stad synes knappast föreligga; i vart fall läres framställning kunna göras av hälsovårdsnämnden själv. Ej heller bör det vara erforderligt med någon instans mellan stadsfullmäktige och medicinalstyrelsen vid antagande av särskild instruktion

för stadsläkare. Utredningen anser sig därför sakna anledning att föreslå någon ersättare för övertagande av magistrats och kommunalborgmästares åligganden enligt 47 och 49 §§ allmänna läkarinstruktionen. Vad övriga hit hörande magistratsgöromål beträffar bör det ankomma på länsstyrelse att utfärda fullmakt för den som valts till stadsläkare eller stadsdistriktsläkare. Magistrats och kommunalborgmästares återstående åligganden vid tillsättning och entledigande av samt vid tjänstledighet för stadsläkare och stadsdistriktsläkare torde böra övertagas av stadens styrelse.

För stadsläkartjänsterna i Göteborg, Malmö, Norrköping och Hälsingborg äro särskilda bestämmelser meddelade (Kungl. skrivelse den 28 september 1900 och den 10 maj 1901 samt Kungl. brev den 24 maj 1918 och den 6 februari 1942). Enligt dessa bestämmelser har magistraten i de nämnda städerna att taga viss befattning med tillsättning av stadsläkartjänst. Bestämmelserna torde böra ändras i huvudsaklig överensstämmelse med de här ovan förordade ändringarna i den allmänna läkarinstruktionen.

E. Fastighetsväsen

27

I 29 kap. 1 § byggningsbalken stadgas, att Konungens befallningshavande med borgmästare och råd hava vård å husbyggnaden i städerna. Magistratens nuvarande uppgifter på detta område hänföra sig till *fastighetsbildning* och *fastighetsregistrering*.

I 5 kap. lagen den 12 maj 1917 om fastighetsbildning i stad (FBL) stadgas om magistratens befattning med avstyckning av område, som ej ingår i tomtindelning. När länsstyrelses medgivande fordras till avstyckning inom planlagt område eller till avstyckning, som kan försvåra ett ändamålsenligt bebyggande, har i vissa fall magistraten att avge yttrande till länsstyrelsen (8 § 3 mom.). Besvär över avstyckningsförrättning anföras hos magistraten, och till denna skall förrättningsmannen, evad besvär anförts eller ej, överlämna konceptakten angående förrättningen (13 § tredje och fjärde styckena). Har vid förrättning meddelats beslut att avstyckning ej kan äga rum och anföras besvär, skall magistraten infordra förrättningshandlingarna (13 § sista stycket). Då efter verkställd förrättning besvärstiden utgått utan att förrättningen klandrats eller anförda besvär blivit genom lagakraftägande beslut ogillade, har magistraten, eventuellt efter byggnadsnämndens hörande, att, om hinder ej möter, fastställa avstyckningen och på framställning åsätta det avstyckade området särskilt namn (14 § första och andra styckena). Därest avstyckningsförrättning godkänts av samtliga sakägare, kan magistraten före besvärstidens utgång fastställa avstyckningen (15 §). Om fastställd avstyckning skall fastighetsregisterföraren underrättas (18 §). Magistratens beslut i avstyckningsärende överklagas i den ordning som för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbets-

verks beslut är bestämd (22 §). I Stockholm ankomma magistratens uppgifter enligt 5 kap. FBL på överståthållarämbetet; i stad under landsrätt åvila de länsstyrelse eller den Kungl. Maj:t förordnar samt i samhälle eller annan ort å landet, där bestämmelserna i 5 kap. äga tillämpning, länsstyrelse (21 §). Förordnande enligt 21 § har meddelats för kommunalborgmästaren i ett par städer.

Enligt 6 kap. 4 § FBL skall inom varje stad finnas ett efter behovet avpassat antal gode män, minst två, valda för en tid av sex år av stadsfullmäktige. Det åligger magistraten att, då tid, för vilken god man utsetts, går till ända eller god man eljest avgår eller behov av ökat antal gode män yppar sig, föranstalta om val ävensom att lämna uppgift om valet till vederbörande lantmätare och mätningsman samt, i fråga om stad, som lyder under landsrätt, till ägodelningsdomaren. I stad, där magistrat ej finnes, har kommunalborgmästaren att fullgöra dessa magistratsåligganden.

Huvudbestämmelserna rörande magistratens befattning med fastighetsregistret för stad återfinnas i 7 kap. FBL. På magistraten beror vad tomtboken skall i visst hänseende innehålla (1 § tredje och fjärde styckena). Registerförare förordnar länsstyrelsen på framställning av staden. Med Kungl. Maj:ts medgivande må flera städer förena sig om registerförare. Om stad till registerförare föreslår i dess tjänst anställd mätningsman med styrkt erfarenhet i fastighetsregistrering eller ock lagfaren ledamot av magistraten, skall den föreslagne av länsstyrelsen förordnas till registerförare. Har annan person föreslagits prövar länsstyrelsen efter lantmäteristyrelsens hörande, om registerföringen kan anförtros honom (4 § tredje stycket). I samband med upprättande av registerkarta skall förslag uppgöras till stadsägoområdets indelning i särskilda stadsägor och detta förslag skall underställas magistratens prövning (9 § första stycket). Sedan fastighetsregistret upplagts, skall anmälan göras hos magistraten, som utfärdar kungörelse därom (12 §). Den närmare tillsynen å arbetet med fastighetsregistrets uppläggande och förande åligger för varje stad dess magistrat under överinseende av lantmäteristyrelsen (14 §). Besvär mot magistratens beslut i registreringsärende sker i den ordning som är bestämd för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut (18 §). Vad i 7 kap. FBL sägs om magistrat gäller i Stockholm för överståthållarämbetet och i stad, som lyder under landsrätt, för länsstyrelse eller den Kungl. Maj:t därtill förordnar; länsstyrelse äger att erhålla nödigt bistånd av stadsstyrelsen d. v. s. kommunalborgmästaren (15 §). I Kungl. förordningen den 12 maj 1917 med närmare föreskrifter angående fastighetsregister för stad jämte tillhörande författningar meddelas detaljföreskrifter angående bl. a. magistratens befattning med fastighetsregistret. Denna förordning innehåller ett med 7 kap. 15 § FBL likalydande stadgande rörande ifrågavarande magistratsuppgifters handhavande i Stockholm och i stad under landsrätt (39 §).

Förslag. Lagstiftningen om fastighetsbildning och fastighetsregistrering är föremål för översyn av 1954 års fastighetsbildningskommitté.

Stadsdomstolsutredningen föreslår, att magistratens åligganden enligt 5 kap. FBL överflyttas till länsstyrelse eller den Kungl. Maj:t förordnar att för viss stad ombesörja dessa uppgifter. Det kan visserligen vara tveksamt, om man bör bibehålla den nuvarande möjligheten att Kungl. Maj:t för viss stad förordnar särskild person att i magistratens ställe handlägga avstyckningsärenden. Enligt vad utredningen inhämtat har under de sista tjugo åren ansökningar om sådant förordnande lämnats utan bifall. Skälet härtill har varit, att handhavandet av dessa ärenden ansetts vara av den karaktär att detsamma ej bör överflyttas å stadstjänsteman. Med hänsyn till det pågående utredningsarbetet inom fastighetsbildningskommittén har dock utredningen ansett sig inte böra framlägga något förslag om ändring i det hänseende varom här är fråga.

Någon ersättare för övertagande av magistrats skyldighet att avge yttrande enligt 5 kap. 8 § 3 mom. synes inte erforderlig.

Magistrats och kommunalborgmästares uppgift jämlikt 6 kap. 4 § FBL att föranstalta om val av gode män för laga skifte och att lämna vissa uppgifter om valet synes böra överflyttas till byggnadsnämnden. Till denna skola ansökningar om laga skifte ställas, och byggnadsnämnden har därför kännedom om behovet av gode män.

Den tillsyn å arbetet med fastighetsregistrets uppläggande och förande som magistraten utövar samt magistratens övriga åligganden enligt 7 kap. FBL och fastighetsregisterförordningen föreslår utredningen skola övertagas av länsstyrelse eller den Kungl. Maj:t för viss stad därtill förordnar.

Som ovan nämnts äger enligt 7 kap. 15 § länsstyrelse i de fall där länsstyrelsen har den närmare tillsynen över fastighetsregistrets uppläggande och förande att erhålla nödigt bistånd av kommunalborgmästare. Därest såsom utredningen föreslår kommunalborgmästarinstitutionen avvecklas, torde drätselkammaren böra vara den myndighet som har att tillhandagå länsstyrelsen. Vad i 7 kap. 4 § tredje stycket sägs om anlitande av magistratsledamot som fastighetsregisterförare bör upphävas.

De förslag utredningen sålunda framlagt synas ej föranleda andra ändringar i FBL än upphävande av vad som stadgas i 5 kap. 8 § 3 mom. om magistrat och i 7 kap. 4 § tredje stycket om magistratsledamot samt ändring av 5 kap. 21 §, 6 kap. 4 § andra stycket och 7 kap. 15 §. Utredningens förslag förutsätta därjämte ändring av 39 § fastighetsregisterförordningen, 2 och 3 §§ Kungl. kungörelsen den 5 mars 1954 om prövning av vissa ärenden rörande fastighetsredovisning och fastighetsbildning, 10 § Kungl. kungörelsen den 26 juni 1936 med vissa föreskrifter om mätningsväsendet och fastighetsregisterväsendet i rikets städer samt Kungl. kungörelsen den 26 maj 1922 om undertecknandet av vissa till fastighetsregister för stad hörande handlingar.

Magistraten har vissa åligganden vid *fastighetsbildning föranledd av ändrad administrativ indelning*. Bestämmelser härom äro meddelade i lagen den 25 april 1930 om delning av fastighet vid ändring i rikets indelning m. m. Vad enligt denna lag ankommer på ägodelningsdomare eller ägodelningsrätt skall för Stockholm fullgöras av överståthållarämbetet och för annan stad, där magistrat finnes, av denna (22 §). I enlighet härmed skall i magistratsstad talan mot förrättning för fastighetsdelning enligt 1930 års lag fullföljas till magistraten (12 §), som även eljest har att pröva fastställelse av förrättningen (13—15 §§). Vidare stadgas i lagen, att underrättelse om förrättning för fastighetsdelning skall tillställas magistrat eller stadsstyrelse i stad ävensom municipalnämnd eller kommunalnämnd i samhälle eller socken, som beröres av förrättningen (5 §).

Förslag. Utredningen föreslår, att den prövning av förrättning för fastighetsdelning enligt 1930 års lag, som nu ankommer på magistraten, överflyttas till ägodelningsdomaren eller ägodelningsrätten och att förty undantagsbestämmelsen i 22 § av lagen begränsas att avse endast Stockholm. Vad i 5 § sägs om de kommunala myndigheter som skola underrättas om förrättning torde böra ändras att avse kommunens styrelse samt municipalnämnd.

F. Offentligt notariat m. m.

Enligt Kungl. stadgan den 18 maj 1945 om notarius publicus skall i varje stad finnas *notarius publicus*. Notarius publicusbefattningarna äro olika inrättade i Stockholm och i övriga städer. Under det att befattningarna i Stockholm innehavas av fria företagare — i regel advokater — äro de i övriga städer förenade med allmän tjänst. I magistratsstäderna är den ledamot i eller den tjänsteman vid magistraten som bestämmes i arbetsordningen notarius publicus; i annan stad fullgöres sysslan av kommunalborgmästaren. Dock kan efter Kungl. Maj:ts bestämmande särskilt förordnad notarius publicus finnas även i annan stad än Stockholm. I Stockholm förordnar överståthållarämbetet notarius publicus till det antal Kungl. Maj:t efter hörande av handels- och sjöfartsnämnden bestämmer. Likaledes förordnas särskild notarius publicus av vederbörande länsstyrelse.

Notarius publicus tjänsteåligganden äro angivna i 5—10 §§ av 1945 års stadga. Till en början erinras här om skyldigheten att upptaga protest enligt växellagen eller checklagen. Närmare bestämmelser om protestförrättare äro meddelade i 88 § växellagen och den därmed likalydande 66 § checklagen. Enligt dessa stadganden skall protest upptagas *i stad* av där anställd notarius publicus eller magistratsperson eller av särskild förrättningsman och *på landet* av landsfiskalen i orten eller av notarius publicus eller magistratsperson från närmaste stad eller av särskild förrättningsman. I stad utan

magistrat är även landsfiskal inom vars distrikt staden ligger behörig protestförrättare. Om länsstyrelse förordnat särskild protestförrättare, må enligt 5 § 1945 års stadga länsstyrelsen befria notarius publicus från skyldigheten att upptaga protest.

Notarius publicus övriga åligganden avse kontroll och undersökning av olika sakförhållanden samt upprättande av bevis över därvid gjorda iakttagelser. Efter anmodan har sålunda notarius publicus bl. a. att bestyrka namnunderskrifter och avskrifter, att närvara vid tillslutande eller öppnande av förvaringsrum ävensom vid åsättande eller borttagande av försegling, att kontrollera lotteridragningar, att upptaga förklaringar rörande förhållanden av rättslig eller ekonomisk betydelse samt att bekräfta myndighets eller tjänstemans behörighet att företaga viss åtgärd. Notarius publicus bör, när så kan ske, bestyrka riktigheten av översättningar.

Notarius publicus uppstår inte i denna egenskap lön eller fast arvode men är berättigad till skälig ersättning för utfört uppdrag. Beloppet bestämmes för ett flertal tjänsteåligganden genom förordningen den 7 december 1883 angående expeditionslösen. Vad beträffar av magistratsperson eller kommunalborgmästare i egenskap av notarius publicus vidtagen tjänsteåtgärd torde i flertalet städer ersättning därför tillfalla stadens kassa. Lönen som magistratstjänsteman eller kommunalborgmästare anses då utgöra ersättning även för notarius publicusgöromålen.

Med avseende å notarius publicus i Stockholm gälla särskilda föreskrifter, 12—23 §§ i 1945 års stadga. Dessa föreskrifter avse kompetensvillkor för befattning som notarius publicus, tillsättningsförfarande, avgångsskyldighet, ersättare för notarius publicus m. m. Därest Kungl. Maj:t beslutar, att för annan stad än Stockholm skall finnas särskild av länsstyrelse förordnad notarius publicus, bestämmer Kungl. Maj:t tillika, i vad mån dessa särskilda föreskrifter för Stockholm skola gälla för befattningen i fråga.

Förslag. Efter avveckling av magistrats- och kommunalborgmästarinstitutionerna torde det ej vara möjligt att bibehålla nuvarande system med notarius publicussysslan förenad med allmän tjänst. De tjänstemän som med hänsyn till kvalifikationer och stationeringsort kunde komma i fråga som notarius publicus vore underrättsdomare och, möjligen, distriktsåklagare. Men att generellt taga dessa befattningshavare i anspråk för ifrågavarande göromål torde få anses uteslutet av såväl principiella som praktiskt organisatoriska skäl. Utredningen föreslår i stället, att notarius publicusbefattningen i samtliga städer tillsättes efter särskilt förordnande av länsstyrelsen. Befattningarna synas böra regleras närmare i allmän författning och därvid synas de särskilda föreskrifter som nu gälla för Stockholm kunna tjäna som förebild. I många städer torde befattningarna komma att tillsättas med advokater, som önska förena notarius publicussysslan med advokatrörelse. Men hinder bör ej möta att förordna kommunal tjänstemän med erforderliga kvalifikationer att vara notarius publicus.

Utredningens förslag förutsätter en allmän översyn av 1945 års stadga. Härjämte synas 88 § växellagen och 66 § checklagen böra ändras i vad avser skyldighet för magistratsperson att upptaga protest. Det kan sättas i fråga, huruvida ej i samband därmed hela protestförfarandet bör förenklas och göras mera tidsenligt.

30

Enligt 4 kap. 5 § giftermålsbalken är lagfaren ledamot av magistraten behörig som *borgerlig vigselförrättare*. I stad utan magistrat förrättar kommunalborgmästaren borgerlig vigsel. På landet är landsfiskalen vigselförrättare; där Kungl. Maj:t för visst område det medger, äger länsstyrelse förordna särskild vigselförrättare. Borgerlig vigselförrättares behörighet är begränsad till hans tjänstgöringsområde men är å andra sidan ej beroende av att någon av de trolovade har sitt hemvist inom tjänstgöringsområdet. I så måtto gäller undantag från denna regel som landsfiskal bosatt i stad är behörig vigselförrättare inom staden men ej skyldig att där viga, med mindre någon av de trolovade har sitt hemvist inom hans distrikt.

Borgerlig vigsel förekommer framför allt i städerna och särskilt i de största av dem. Av 3 037 borgerliga vigslar 1957 voro 2 489 ingångna i stad, därav 1 660 i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Förslag. I de större städer, som enligt utredningens förslag även framdeles skola ha rådhusrätt, bör lagfaren ledamot av rådhusrätten ersätta magistratsledamot som vigselförrättare. I huvudsak innebär detta ingen förändring i nu gällande ordning. Vad beträffar övriga städer föranleder kommunalborgmästarinstitutionens avveckling att i dessa städer en ny ordning måste införas. Bland de tjänstemän som härvidlag kunna komma i fråga som vigselförrättare anser utredningen häradsförordning eller annan lagfaren domare vid domsaga lämpligast. Därmed tillgodoses önskemålet om lagkunnighet hos vigselförrättare. Samtidigt skapas förutsättningar för vigselaktens förläggande till en lokal som är lämplig med hänsyn till förrättnings högtidlighet och värdighet. Emellertid anser utredningen att en reform i den riktning som här förordas bör fullföljas att avse även landsbygden. Det förefaller nämligen knappast motiverat att begränsa de domsagoanställda domarnas skyldighet att förrätta vigsel till de städer som höra under domsagan. Utredningen föreslår därför, att lagfaren domare i under rätt skall vara vigselförrättare såväl i stad som på landet. Det förutsättes likväl, att landsfiskal alltjämt skall vara vigselförrättare. I den mån på vissa orter behövs särskilt förordnade vigselförrättare böra sådana utses i samma ordning som för närvarande.

Utredningens förslag i denna del förutsätter ändring av 4 kap. 5 § giftermålsbalken. Frågan vilka lagfarna domare i under rätt, som skola äga behörighet som vigselförrättare, torde få regleras i administrativ ordning.

31

Om kommun beslutar att inom kommunen *medlare i äktenskapstvister* skola utses eller om eljest behov av sådana medlare visar sig, skall magistraten eller i stad utan magistrat kommunalborgmästaren till medlare utse minst en man och en kvinna. I Stockholm utses medlare av överståthållarämbetet och på landet av kommunalnämnden.

Förslag. Det beror i hög grad av medlarens personliga lämplighet för uppdraget om medlingen skall fylla sin funktion. Att utse medlare är därför en betydelsefull och grannlaga uppgift. Utredningen anser, att förutsättningarna för ett lämpligt personval äro större, om uppgiften anförtros rätten än om den, såsom för närvarande på landet, åvilar kommunens styrelse. Utredningen föreslår därför enhetliga bestämmelser för land och stad enligt vilka medlare, varom sägs i 14 kap. 2 § giftermålsbalken, skola utses av rätten. Någon anledning att undantaga Stockholm från denna ordning synes inte föreligga. Om rättens sammansättning vid förordnande av medlare enligt ifrågavarande lagrum bör gälla vad i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i tvistemål. Ett särskilt stadgande härom bör fogas vid lagrummet.

32

Ledamot av magistrat och kommunalborgmästare äro behöriga att utfärda sådant *intyg om fattigdom*, som jämlikt 54 kap. 18 § RB fordras för befrielse från skyldigheten att vid fullföljd av talan till högsta domstolen nedsätta fullföljdsavgift och belopp till säkerhet för motpartens kostnadsersättning. Behörigheten framgår av 6 § Kungl. kungörelsen den 19 december 1947 med närmare bestämmelser om fullföljdsavgift, kostnadsersättning och fattigdomsintyg vid fullföljd av talan till högsta domstolen. Enligt detta stadgande tillkommer behörighet att utfärda fattigdomsintyg även länsstyrelsen, stadsfiskalen, landsfiskalen, stadsfogden eller, i mål från Norrbottens eller Västerbottens lappmark, lappfogden i den ort, där parten har sitt hemvist eller uppehåller sig. Utomlands äger svensk beskickning och svenskt konsulat utfärda fattigdomsintyg.

Förslag. Någon ersättare för magistrat och kommunalborgmästare såsom utfärdare av fattigdomsintyg torde knappast behövas. Skulle sådant behov föreligga, bör behörighet varom här är fråga kunna givas åt den lokala skattemyndigheten d. v. s. på landet häradskrivaren och i stad kronokamreraren.

33

I magistraternas arbetsordningar brukar angivas vilken magistratsledamot, som har att utfärda *vederhäftighetsbevis*. Några författningsbestämmelser i övrigt om skyldighet att utfärda vederhäftighetsbevis ha ej kunnat påträffas. I expeditionslösen- och stämpelförordningarna äro emellertid särskilda be-

stämmelser meddelade om avgifter för dessa bevis. Även andra myndigheter såsom allmän underrätt och landsfiskal bruka tillhandagå allmänheten med utfärdande av vederhäftighetsbevis.

Förslag. Någon ersättare för magistraten såsom intygsgivare rörande persons vederhäftighet synes ej påkallad.

34

I visst fall har magistraten att utse tjänsteman vid magistraten att *förrätta årsinventering å länsstyrelsens särskilda avdelningar*. Sådan inventering skall eljest förrättas av landshövdingen eller den han i sitt ställe förordnar. Men för den händelse landshövdingen vid förfall ej meddelat sådant förordnande, förrättas inventeringen av den magistratsperson som magistraten i residensstaden på länsstyrelsens anmälan utser därtill, 46 § Kungl. kungörelsen den 13 november 1931 med föreskrifter angående medelsförvaltningen i länen.

Förslag. Någon särskild författningsbestämmelse om utseende av inventeringsförrättare för den händelse landshövdingen ej förordnat sådan synes inte erforderlig. Det torde kunna överlämnas åt riksräkenskapsverket att i förekommande fall förordna därom.

35

Framställning om *förskott å vittnesersättning* som skall utgå av allmänna medel må göras förutom hos den domstol, där vittnesförhöret skall äga rum, hos magistrat eller landsfiskal. Myndighet, hos vilken framställningen gjorts, utbetalar förskottet; därest myndigheten är magistrat eller landsfiskal, har den att göra anmälan om utbetalningen till domstolen, som återgäldar förskottet, 3 § Kungl. kungörelsen den 10 juli 1947 med bestämmelser angående vissa kostnader vid domstol. Vad i paragrafen sägs om magistrat och landsfiskal skall, där Kungl. Maj:t ej för särskilt fall annorlunda förordnar, äga tillämpning jämväl å stadsfogde i stad utan magistrat och den som av länsstyrelsen jämlikt 3 § utsökningslagen förordnats att inom visst område på eget ansvar i landsfiskals ställe vara utmättningsman (16 §).

Förslag. Utredningen föreslår, att utbetalning av förskott å vittnesersättning sker, förutom vid den domstol där vittnesförhöret skall äga rum, hos den lokala åklagarmyndigheten.

36

Enligt 7 § Kungl. förordningen den 30 juni 1942 med närmare bestämmelser angående tillämpning av rekvisitionslagen åligger det polismyndighet, magistrat eller kommunalborgmästare att *mottaga och vidarebefordra rekvisitionsskrivelse* rörande uttagande av förnödenheter för krigsmaktens behov. I samma stadgande föreskrives om nämnda myndigheters och andra kommunala myndigheters upplysningsplikt beträffande förnödenheter och

om att rekvirent av fastighet bör samråda med länsstyrelse, polismyndighet, magistrat eller kommunalborgmästare.

Förslag. Utredningen föreslår, att kommunens styrelse inträder som ersättare för magistrat och kommunalborgmästare i de hänseenden varom här är fråga.

37

Magistrat har i visst fall att för stämpelbeläggning *värdera aktiebrev i utländskt aktiebolag*, 8 § Kungl. förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften. Sådant aktiebrev skall som regel stämpelbeläggas, innan det första gången, sedan det blivit infört till riket, belånas, försäljes eller eljest överlåtes eller, därest det ej förut stämpelbelagts, innan registrering sker av bouppteckning efter avliden person, till vars efterlämnade tillgångar aktiebrevet hör. Om sådant aktiebrev lyder å viss kvotdel av aktiebolagets egendom, beräknas stämpel å värdebelopp, vilket i samband med stämpelbeläggningsbestämmer av magistrat i stad eller domhavande på landet med ledning av avgiven värdedeklaration.

Förslag. Utredningen föreslår, att värdering som här avses skall ankomma på rätten. Liksom för närvarande i häradsrätt bör rätten vara domför med en lagfaren domare. Då ärendet torde vara att hänföra till sådan rättsvård, som sägs i 1 § 1946 års lag om handläggning av domstolsärenden, synes särskilt stadgande om rättens domförhet ej erforderligt.

38

Enligt en Kungl. kungörelse den 22 mars 1895 ha magistrat och kommunalborgmästare att taga viss befattning med *underrättelse till vederbörande konsulat då rysk eller finsk undersäte avlidit i riket*. Kungörelsen, som utfärdats i anledning av en svensk-rysk konvention den 9 april 1889, föreskriver att dödsfall som nyss sagts skall av pastor eller församlingsföreståndare anmälas — förutom till statistiska centralbyrån — i Stockholm till överståthållarämbetet, i annan stad till magistraten eller kommunalborgmästaren och på landet till landsfiskalen. Myndighet, hos vilken anmälan sålunda skett, har att skyndsamt delgiva underrättelsen vederbörande ryska konsularmyndighet samt i övrigt vidtaga de åtgärder som föranledas av nyssnämnda konvention.

En viss tvekan råder huruvida 1895 års kungörelse numera har någon betydelse. Konventionen av 1889 gäller inte i förhållande till Sovjetunionen, som ej erkänner av tsarregimen träffade överenskommelser med främmande makt. I förhållande till Finland har nämnda konvention uppsagts i samband med ikraftträdandet av 1934 års nordiska dödsbokkonvention. Emellertid har 1895 års kungörelse, såvitt utredningen kunnat finna, ej formellt upphävts. Det är dock redan enligt de allmänna bestämmelserna om kyrkobokföringen (73 § kyrkobokföringskungörelsen och Kungl. kun-

görelsen den 4 december 1903 angående översändandet av vissa prästbetyg) sörjt för att utländskt konsulat erhåller underrättelse om utlännings död. Det synes med hänsyn till det anförda inte påkallat att föreslå någon ersättare för övertagande av magistrats och kommunalborgmästares åligganden enligt 1895 års kungörelse.

G. Allmänna val

Magistratens befattning med de allmänna valen avser såväl riksdagsval som kommunalval. Bestämmelser om magistratens befattning med dessa val återfinnas framför allt i lagen den 26 november 1920 om val till riksdagen (RVL) och i kommunala vallagen den 6 juni 1930 (KVL). Bestämmelserna innehålla i huvudsak följande.

När val till *första kammaren* skall äga rum i valkrets, som omfattar ett landstingsområde jämte en eller flera städer, som ej deltaga i landsting, bestämmer länsstyrelsen tid och ställe för valet och underrättar därom magistraten i stad som nyss sagts. På magistraten ankommer att tillse, att stadsfullmäktige utse valmän jämte suppleanter att deltaga i riksdagsmannavalet, varjämte magistraten har att kalla valman till valet (RVL 12 § 2 och 3 mom.). Är valman förhindrad, åligger det magistraten att inkalla vederbörande suppleant (RVL 13 §).

Vid val till *andra kammaren* och vid *kommunalval* har magistraten att fullgöra en rad åligganden i fråga om indelning i valdistrikt, granskning av röstlängd och valförrättande; dessutom verkställer magistraten röstsammanräkningen vid kommunala val, medan sammanräkningen vid andra kammarval ankommer på länsstyrelse.

I RVL äro närmare bestämmelser meddelade om valkretsarnas indelning i valdistrikt vid val till *andra kammaren*. Dessa bestämmelser ligga till grund även för indelningen i valdistrikt vid val av landstingsmän och stadsfullmäktige. Om indelningen i valdistrikt beslutar länsstyrelsen antingen på framställning om ändrad indelning eller av eget initiativ. Framställning om ändrad indelning må ej bifallas med mindre yttrande inhämtats från magistrat och stadsfullmäktige (RVL 32 § 1 mom.). Om länsstyrelse utan framställning upptager fråga om ändrad indelning, behöver däremot yttrande inhämtas endast från fullmäktige.

När röstlängd för året upprättats av lokal skattemyndighet, skall längden överlämnas till magistraten (RVL 39 §, KVL 9 §). Röstlängden skall därefter under viss tid vara framlagd för granskning. På magistraten ankommer att till envar i röstlängden upptagen person, som däri icke antecknats såsom röstberättigad, sända underrättelse härom med angivande av skälen till att han uteslutits från rösträtt (RVL 40 §, KVL 9 §). Anmärkningar mot röstlängden skola ingivas till magistraten, som har att handlägga och pröva anmärkningarna och att i röstlängden införa de rättelser, vartill pröv-

ningen föranleder, samt att underskriva den sålunda rättade längden (RVL 42—45 §§, KVL 9 §). Magistratens beslut över anmärkningar kunna överklagas hos länsstyrelsen, och de rättelser som föranledas av länsstyrelsens beslut skall magistraten införa i röstlängden (RVL 46 och 50 §§, KVL 9 §). Sedan röstlängden blivit justerad, ombesörjer magistraten utfärdandet av röstkort (RVL 55 a §) och röstlängdsutdrag (KVL 36 § 2 mom.).

Kungörelse om val utfärdas, såvitt gäller val av kyrkofullmäktige, av magistraten (KVL 20 § 3 mom.) men eljest av länsstyrelsen. Valet förrättas inför magistraten eller, om staden består av flera valdistrikt, inför deputerade, som magistraten utser till valförrättare (RVL 57 § 1 mom. och 91 §, KVL 5 §). Magistraten bestämmer om vallokaler och, såvitt gäller kommunalval, om valtider och svarar även i övrigt för de yttre arrangemangen vid valet (RVL 60, 95 och 96 §§, KVL 22 § 1 mom., 26, 59 och 60 §§). I fall då magistraten själv är valförrättare, har den att leda och övervaka röstningen och att mottaga valsedlar (RVL 57—67 §§, KVL 21—32 §§). Sedan röstningen avslutats, skall valförrättaren upprätta protokoll, upptagande bl. a. antalet valdeltagare och avlämnade valkuvert, samt verkställa preliminär röstsammanräkning (RVL 68 §, KVL 33 och 34 §§); vid stadsfullmäktigeval för stad, som deltagar i landsting, samt vid val av kyrkofullmäktige för stadsförsamling beror det av magistratens beslut, huruvida preliminär röstsammanräkning skall verkställas (KVL 34 § 2 mom.). Efter avslutad valförrättning åligger det valförrättaren, försåvitt denne ej har att företaga den slutliga sammanräkningen, att till länsstyrelsen överlämna valkuvert, valsedlar, protokoll och röstlängd (RVL 69 §, KVL 34 § 1 mom.).

Såsom ovan nämnts verkställer magistraten den slutliga röstsammanräkningen vid kommunalval (KVL 42 §). Beträffande tiden för sammanräkning, dennas kungörande m. m. äro särskilda bestämmelser meddelade (KVL 43 §). Samma är förhållandet med underrättelser som det åligger magistraten att lämna efter röstsammanräkning för val av landstingsmän (KVL 51 §). Har besvär anförts över kommunalval, skall magistraten till länsstyrelsen överlämna valsedlarna samt övriga handlingar rörande valet (KVL 56 §).

I Stockholm och i stad utan magistrat finnes en särskild valnämnd för fullgörande av flertalet av de åligganden beträffande allmänna val, som enligt det nu anförda ankomma på magistraten (RVL 90 och 90 a §§ och KVL 63 §). I Stockholm består valnämnden av fem inom staden boende personer, vilka utses för fyra år. Ordföranden och suppleant för honom förordnas av överståthållarämbetet; de fyra ledamöterna och suppleanter för dem väljas av stadsfullmäktige. Såsom valnämndens kansli fungerar uppbördsverket. I stad utan magistrat består valnämnden av kommunalborgmästaren som ordförande samt två kommunalvalda ledamöter jämte suppleanter.

Även på landet ombesörjas valbestyren av valnämnder. Dessa bestå av fem personer, varav ordföranden förordnas av länsstyrelsen och övriga leda-

möter utses av kommunalfullmäktige. Särskilda bestämmelser äro meddelade med avseende å mandattidens början, beslutsmässighet, omröstning, rätt att avsäga sig uppdrag som ledamot eller suppleant i valnämnd samt besvär över val av ledamot eller suppleant (RVL 33—36 §§). Dessa bestämmelser äga motsvarande tillämpning beträffande valnämnden i Stockholm och valnämnd i stad under landsrätt. Vissa olikheter i fråga om organisation och arbetsuppgifter föreligga dock mellan valnämnd på landet och valnämnd i stad. Under det att arbetsområdet för valnämnd i stad utgöres av staden i dess helhet oberoende av indelningen i valdistrikt, finnes på landet en valnämnd för varje distrikt; val på landet förrättas därför alltid inför valnämnden själv och inte såsom i stad bestående av flera valdistrikt inför särskilda deputerade. Ordföranden i valnämnd på landet fullgör flertalet av de expeditionella åligganden som i stad formellt ankomma på magistrat eller valnämnd. Han har vidare att vid kommunalval utfärda röstlängdsutdrag för röstning på postanstalt, beskickning eller konsulat. Vid behov äger dock länsstyrelsen förordna även annan person att i kommun på landet utfärda röstlängdsutdrag. I Stockholm och på landet tager valnämnden ej vid något slags val befattning med röstsammanräkningen, vilken verkställs av överståthållarämbetet respektive länsstyrelsen. Valnämnd i stad under landsrätt verkställer liksom magistraten röstsammanräkningen vid kommunalval.

Slutligen bör beträffande det allmännas kostnader för valen nämnas, att kommunerna delvis bära dessa kostnader. Statsverket svarar för kuvert till valsedelsförsändelser och för till poströstning hörande materiel samt, såvitt gäller andrakammarval, även för andra valkuvert och för blanketter till valsedlar och omslag. Övriga kostnader såsom för kungörande av val, vallokaler och, i förekommande fall, ersättning till valfunktionärer bestridas av kommunerna.

Förslag. När 1953 valbestyren i Stockholm överflyttades från magistraten till den ovannämnda valnämnden erinrade chefen för justitiedepartementet (propositionen 1953 nr 213 s. 20 ff), att kommunallagskommittén i sitt året förut framlagda betänkande uttalat, att, om magistratens befattning med egentliga kommunala uppgifter upphörde, valbestyren i magistratsstäder borde, såsom redan var fallet i landsrättsstäderna, övertagas av valnämnder och i samband därmed för hela riket i huvudsak enhetliga bestämmelser om valförrättningsorgan antagas. Departementschefen fann för sin del mycket starka skäl tala för att en allmän reform av valförrättningsorganisationen i magistratsstäderna skulle ansluta sig till de av kommunallagskommittén uppdragna riktlinjerna. Samtidigt var departementschefen angelägen om att betona, att det för Stockholms vidkommande framlagda förslaget endast kunde betraktas som ett provisorium utan bindande verkan för en slutlig, allmän reform.

Såsom kommunallagskommittén förordade bör avvecklingen av magistrat-

och kommunalborgmästarinstitutionerna medföra, att dessa myndigheters åligganden i fråga om förberedande och ledande av de allmänna valen övertagas av valnämnder och att i huvudsak enhetliga bestämmelser om valförrättningsorgan för land och stad antagas. Vid övervägande av de problem som härvidlag uppkomma kan det sättas i fråga, huruvida icke den nuvarande ordningen på landet med en valnämnd för varje distrikt innebär en onödig och alltför långt driven splittring i valarbetet. Om på landet såsom nu är fallet i stad förarbetandet och ledandet av valen koncentrerades till ett organ för varje kommun kunde sannolikt påräknas större effektivitet och säkerhet i arbetet. Inte minst skulle dessa fördelar vinnas genom att juridisk sakkunskap och administrativ erfarenhet i ökad omfattning kunde tillföras valnämnderna. Emellertid kan, enligt vad utredningen inhämtat, det pågående arbetet med en författningsreform komma att föranleda en mera allmän översyn av bestämmelserna om valsätt och valförrättningsorgan. I detta läge synas de nu aktuella ändringarna böra i huvudsak anpassas till gällande bestämmelser om valnämnds organisation och uppgifter.

I fråga om valnämndernas sammansättning föreslår utredningen generella bestämmelser enligt vilka valnämnd skall bestå av fyra kommunalvalda ledamöter samt en av länsstyrelsen förordnad ordförande jämte suppleanter utsedda i samma ordning. Valnämnd skall på landet finnas för varje valdistrikt men i stad för staden i dess helhet oberoende av indelningen i valdistrikt. Är stad delad i flera valdistrikt, skall således valnämnden utse deputerade att vara valförrättare i varje distrikt.

Med avseende å valnämndernas uppgifter föreslår utredningen, att den befattning med röstsammanräkning vid kommunala val som nu ankommer på magistrat och på valnämnd i stad under landsrätt överflyttas till länsstyrelsen. På denna torde även få ankomma att besluta, huruvida vid val av stadsfullmäktige för stad, som deltagar i landsting, samt vid val av kyrkofullmäktige för stadsförsamling åtgärder för preliminär röstsammanräkning skola vidtagas på sätt i KVL 34 § 1 mom. sägs.

Den fördelning av arbetsuppgifterna som för valnämnd å landet är stadgad mellan nämnden och dess ordförande synes böra genomföras även såvitt gäller valnämnd i stad.

Utredningen föreslår vidare enhetliga bestämmelser för land och stad beträffande behörighet att utfärda röstlängdsutdrag för röstning på postanstalt, beskickning eller konsulat. Sådan behörighet bör tillkomma valnämndens ordförande eller dennes suppleant eller den länsstyrelsen därtill förordnar. Ansökan om röstlängdsutdrag bör få ställas till — förutom den som äger utfärda sådana utdrag — även kommunens styrelse.

Vad utredningen sålunda föreslagit synes föranleda ändring av RVL 33, 35, 39, 40, 42, 43, 45, 46, 50, 53, 55 a och 57 §§, 90, 91, 95 och 96 §§ samt KVL 5 och 9 §§, 20 § 3 mom., 22 § 1 mom., 34 § 2 mom., 36 § 2 mom., 42, 43, 51, 56, 59, 60 och 63 §§; RVL 90 a § kan upphävas.

Som ovan nämnts har magistraten i vissa städer att tillse, att stadsfullmäktige utse valmän för förrättande av val till riksdagens första kammare, samt att till valet kalla valmän och suppleanter. Utredningen föreslår, att dessa uppgifter övertagas av vederbörande länsstyrelse. Förslaget förutsätter ändring av RVL 12 § 2 och 3 mom. samt 13 §.

Stadgandet i RVL 32 § om inhämtande av magistratens yttrande vid framställning om ändrad indelning i valdistrikt synes kunna utgå utan att ersättare sättes i magistratens ställe.

Härjämte anmärker utredningen, att ändring påkallas av 4 § Kungl. kungörelsen den 17 juni 1938 om insändande till statistiska centralbyrån av vissa valprotokoll, röstlängder och valstatistiska uppgifter.

H. Övriga åligganden

Enligt av vissa *centrala ämbetsverk* utfärdade reglementen, cirkulär och andra författningar har magistraten eller ledamot av magistraten eller, i stad utan magistrat, kommunalborgmästaren att fullgöra olika uppgifter. Sålunda ha de att deltaga i årsinventering av tullanstalt (425 § tjänstgöringsreglementet för tullstaten) och vid besiktning av sjöfynd (12 § generaltullstyrelsens cirkulär den 14 april 1928 nr 65) samt vid ekonomiska besiktningar av fångvårdens byggnader och inventarier (89—90 §§ samt 338 § arbetsordningen för fångvårdsstyrelsen).

Det torde få ankomma på vederbörande ämbetsverk att besluta om de ändringar i här avsedda författningar som betingas av magistratens upphörande.

I den mån magistrat genom *lokala stadgar eller sedvänjor* har att ombestyra speciella uppgifter bör det få ankomma på vederbörande stad att förordna om dessa uppgifters handhavande.

Stundom har magistrat på grund av donationsbestämmelser blivit satt att förvalta fonder och stiftelser eller att i visst annat hänseende taga befattning med donationer exempelvis genom utseende av förvaltare eller granskning av förvaltning. I sådana fall torde det få ankomma på magistraten själv att före avvecklingen hos Kungl. Maj:t göra framställning om ersättare för magistraten. Några författningsbestämmelser härom synas ej erforderliga.

Den befattning vissa kommunalborgmästare enligt särskilda beslut utöva med avseende å utsökning, inskrivningsväsen och fastighetsregister (s. 131 f.) bör överflyttas å de befattningshavare som eljest enligt lag och författning ombesörja hithörande uppgifter.

Som ovan (s. 145 f.) nämnts vågar utredningen ej förutsätta, att utredningen här ovan restlöst redovisat magistratens i allmän författning regle-

rade uppgifter. Bestämmelser böra därför meddelas om handhavandet av sådana magistrat och kommunalborgmästare åvilande uppgifter som ej behandlats i det föregående. Endast uppgifter, som framgå av lag eller författning komma härvidlag i fråga.

Utredningen föreslår, att det skall tillkomma länsstyrelse som allmän förvaltningsmyndighet att handlägga sådana magistrat och kommunalborgmästare enligt lag eller annan allmän författning tillkommande åligganden som ej genom särskild författningsändring överflyttats till annan myndighet. De författningsbestämmelser som föranledas av utredningens förslag i denna del böra meddelas i form av en särskild lag om överflyttande på länsstyrelse av magistrat och kommunalborgmästare åvilande uppgifter. Förslag till sådan lag ingår i den vid betänkandet fogade författningstexten. Samtidigt med antagandet av en sådan lag böra lagen den 17 juni 1932 om överflyttande å kommunalborgmästare av magistrat eller stadsstyrelse åliggande bestyr samt övriga författningsbestämmelser om kommunalborgmästare upphävas.

Slutligen må anmärkas, att i 2 § 2 mom. uppbördsförordningen den 5 juni 1953 äro begreppen *land och stad i uppbördsförordningens mening* bestämda med hänsyn till bl. a. huruvida stad har magistrat. Sålunda räknar denna författning till landet jämväl stad utan magistrat samt sådan stad med magistrat, som enligt förordnande av Kungl. Maj:t tillhör fögderi; till stad räknas stad med magistrat, som ej tillhör fögderi. Dessa bestämmingar torde sammanhånga med att tidigare uppbörden ingått bland magistratens åligganden och att fortfarande stad med magistrat också har egen uppbördsmyndighet, försåvitt ej Kungl. Maj:t annorlunda förordnat, under det att stad utan magistrat i uppbördshänseende städse ingår i den statliga fögderiförvaltningen.

Utredningen föreslår, att det avgörande kriteriet för stads hänförande i uppbördsförordningens mening till land eller stad skall vara, huruvida staden enligt Kungl. Maj:ts beslut tillhör fögderi, samt att 2 § 2 mom. uppbördsförordningen ändras i överensstämmelse härmed.

Exekutionsväsendet

10 kap. Översikt av nuvarande organisation

De exekutiva myndigheterna

I 1 kap. utsökningslagen av år 1877 (UL) stadgas, vilka myndigheter som äro överexekutor och utmätningsman. Utsökningslagens bestämmelser om de exekutiva myndigheterna äro olika för land och för stad. Begreppen land och stad i utsökningslagen ha emellertid en från vanligt språkbruk avvikande innebörd. Till landet räknas sålunda i utsökningslagen även städer, vilkas exekutionsväsen är ordnat såsom landsbygdens. I det följande användas termerna land och stad, försåvitt ej annat särskilt angives, i sin gängse betydelse. Med landet förstås alltså landskommuner, municipalsambhällen och köpingar samt med stad alla städer, oavsett organisationen av exekutionsväsendet.

På *landet* är länsstyrelsen undantagslöst överexekutor. Som utmätningsman tjänstgör landsfiskalen, vilken alltså förenar sysslan som åklagare och polischef med tjänsten som utmätningsman. De största landsfiskalsdistrikten ha dock landsfiskal, som tjänstgör enbart som utmätningsman. Enligt 3 § första stycket UL äger länsstyrelsen förordna särskild utmätningsman i landsfiskals ställe. Sådant förordnande kan meddelas antingen för bestämt fall eller inom visst område. Under utmätningsman lyda exekutionsbiträden med uppgift att biträda utmätningsman i hans verksamhet. Som exekutionsbiträde på landet fungerar polisman i vederbörande polisdistrikt. På landet är alltså exekutionsväsendet enhetligt ordnat. I huvudsak handhaves här den exekutiva verksamheten av statliga myndigheter och tjänstemän.

Ursprungligen hade utsökningslagen i stort sett enhetliga bestämmelser om exekutionsväsendet även i stad. Magistraten eller ledamot av magistraten var överexekutor och stadsfogden utmätningsman; i Stockholm är dock sedan gammalt överståthållarämbetet överexekutor i stället för magistraten. De i huvudsak enhetliga bestämmelserna sammanhänge med att vid utsökningslagens tillkomst hade, med få undantag, alla städer magistrat. I de städer utan magistrat som därefter tillkommit — antingen nybildade städer

eller äldre städer, vars magistrat indragits — har exekutionsväsendet måst ordnas enligt andra grunder. Därvid har i flertalet städer den ordning införts som gäller för landet. Men några av städerna utan magistrat ha fått sitt exekutionsväsen ordnat efter särskilda, lokala behov. Följden har för städernas del blivit, att organisationsformerna växla i hög grad från stad till stad, främst beroende av om staden har magistrat eller ej. För närvarande gäller i huvudsak följande om de exekutiva myndigheterna i stad.

I *stad med magistrat* är enligt huvudregeln i 1 § UL magistraten eller, där Kungl. Maj:t så förordnar, viss ledamot av magistraten överexekutor. Numera förekommer endast i ett par städer, att magistraten korporativt fungerar som överexekutor. Vanligen handlägger borgmästaren eller någon av rådmännen överexekutorsgöromålen. Utmättningsman i stad är stadsfogde. Erfordras mer än en stadsfogde, bestämmer Kungl. Maj:t antalet och arbetsfördelningen mellan dem. Stadsfogdarna avlönas av staden och tillsättas i stad med egen uppbördsförvaltning av magistraten och i fögderistad av länsstyrelsen; i det senare fallet skall drätselkammaren avge utlåtande i ärendet. Bestämmelser om behörighet för stadsfogdetjänst äro meddelade av Kungl. Maj:t, och beslut om stadsfogdes lön skall underställas Kungl. Maj:ts prövning. Kunna utmättningsmannabestyren i en stad ej fullgöras av en stadsfogde ensam, äger enligt 4 § UL stadsfogden efter Kungl. Maj:ts medgivande rätt att för bestämt fall till utmättningsman sätta annan, som är antagen av överexekutor. Sådant substitut för stadsfogde kallas domsverkställare. Förutom domsverkställare finnas även i stad exekutionsbiträden med uppgift att tillhandagå utmättningsman. Exekutionsbiträde i stad innehar särskild tjänst i staden och tillsättes liksom stadsfogde av antingen magistraten eller länsstyrelsen, beroende av om staden har egen uppbördsförvaltning eller ej.

Ett par magistratsstäder ha sitt exekutionsväsen ordnat på särskilt sätt. I Stockholm är som nyss nämnts överståthållarämbetet överexekutor i magistratens ställe. Med avseende å stadsfogdeorganisationen i huvudstaden gäller, att stadsfogdes åligganden handläggas vid stadens indrivningsverk och fördelas mellan exekutionsdirektören och stadsfogdarna enligt en särskild Kungl. kungörelse. I fråga om magistratsstäderna är vidare att beakta 23 § UL:s promulgationslag. Enligt detta stadgande må Kungl. Maj:t förordna, att länsstyrelsen skall vara överexekutor i magistratsstad och att magistraten skall utöva utmättningsmannens befattning. För närvarande finnes endast en stad (Enköping), där exekutionsväsendet är ordnat på detta sätt.

I *stad utan magistrat* är vanligen länsstyrelsen överexekutor. Sådant stad räknas i utsökningslagens mening till landet, vilket innebär bl. a., att landsfiskal är utmättningsman i staden. Stad utan magistrat äger dock hålla egen utmättningsman (stadsfogde). Av landets 92 städer utan magistrat ha 84 länsstyrelse som överexekutor. Tio av dem ha egen utmättningsman (stads-

fogde). Även i stad utan magistrat finnas exekutionsbiträden med samma ställning som exekutionsbiträden i magistratsstad.

Ett mindre antal städer utan magistrat ha särskild, av Kungl. Maj:t förordnad överexekutor. Som regel skola dessa städer även hålla egen utmättningsman (stadsfogde). Emellertid äger enligt 1 § andra stycket UL Kungl. Maj:t förordna, att sådan stad skall i vad angår utmättningsman och dennes verksamhet räknas till landet, vilket innebär att landsfiskal skall vara utmättningsman i staden. För närvarande finnas åtta städer med särskilt förordnad överexekutor. I sex av dem är kommunalborgmästaren och i två häradshövdingen i den domsaga staden tillhör överexekutor. Utmätningsgöromålen ombesörjas i fem av städerna av stadsfogde och i återstående tre städer av landsfiskal.

Det förtjänar slutligen nämnas, att i åtskilliga mindre och medelstora städer tjänsten som stadsfogde är förenad med annan kommunal tjänst som rådman, stadsfiskal eller kommunalborgmästare. Kungl. Maj:t har vidare erhållit riksdagens bemyndigande (riksdagens skrivelse 1955 nr 172) att på framställning av stad medgiva sammanslagning av stadsfogde- och kronokamrerarettjänst under förutsättning att staden iakttagit de närmare föreskrifter och villkor, som Kungl. Maj:t i samband därmed uppställer.

Åligganden

Huvudstadgandet om göromålens fördelning på *överexekutor* och *utmättningsman* är 1 § UL, som föreskriver, att utsökningsmål upptagas och prövas av överexekutor. Innebörden härav är, att överexekutor har att upptaga utsökningsmål i alla de fall då ej annat är uttryckligen föreskrivet. Mot detta stadgande svarar 2 § andra stycket UL, enligt vilket lagrum utmättningsman har att, efter ty i utsökningslagen sägs, fullgöra vad överexekutor förordnar, verkställa dom samt i vissa fall utan föreskrift av annan myndighet förrätta utmätning. Utmättningsmans behörighet att upptaga utsökningsmål måste alltså stödjas antingen på överexekutors förordnande i det särskilda fallet eller på uttrycklig föreskrift i utsökningslagen.

Med utsökningsmål avser utsökningslagen endast mål och ärenden, som behandlas i utsökningslagen. De exekutiva myndigheternas åligganden framgå emellertid endast delvis av denna lag. Till stor del äro de reglerade i andra författningar såsom lagen den 14 juni 1917 om införsel i avlöning, pension eller livränta, Kungl. förordningen den 14 december 1917 angående indrivning och redovisning av böter, uppbördsförordningen den 5 juni 1953 m. fl. författningar. Vanligen indelar man de exekutiva uppgifterna i två huvudgrupper, dels mål om verkställighet eller exekution i egentlig mening och dels mål om handräckning genom utsökningsmyndighet. Handräckningsmålen äro av två slag. Hit höra sådana mål, i vilka påkallas ingripande av exekutiv myndighet för säkerställande av anspråk, som i allmänhet avses

skola framdeles regleras genom rättegång; dessa säkerhetsåtgärder avse kvarstad, skingringsförbud, reseförbud eller åtgärd enligt 15 kap. 3 § RB. Till handräckningsmålen räknas även de mål i vilka exekutiv myndighet förordnar om återställande av rubbad besittning eller vräkning. I dessa fall har förfarandet karaktären av summarisk rättegång.

Enligt den systematik varpå utskökningslagen bygger skola *verkställighetsmålen* i allmänhet upptagas omedelbart av utmättningsman. Sålunda ankommer det enligt utskökningslagen på utmättningsman att självständigt verkställa flertalet domar i tvistemål, t. ex. dom å betalningsskyldighet, dom att utgiva viss lös egendom och vräkningsdom. Fordras för verkställigheten utmätning har utmättningsman att förrätta sådan, föranstalta om försäljning av det utmätta samt redovisa och fördela vid försäljningen influtna medel. Även indrivning av böter och skatter samt allmänna avgifter ansvarar utmättningsman för. För sådan indrivning samt för utfående av vissa familjerättsliga underhållsbidrag äger utmättningsman förrätta utmätning eller bevilja införsel.

Vissa kvalificerade verkställighetsmål skola upptagas av överexekutor. Detta är fallet med domsverkställighet enligt 38 § UL. Det är här fråga om dels domar, som kunna verkställas på olika sätt och i fråga om vilka alltså kräves exekutiv myndighets förordnande om verkställighetssättet, och dels domar, vilkas realiserande måste framtingas genom vitesföreläggande mot den förpliktade. Även svensk skiljedom samt vissa av utländsk domstol meddelade domar verkställas genom överexekutors försorg. Av stor praktisk betydelse är, att överexekutor som regel förrättar exekutiv auktion å fast egendom, registrerat, sjögående fartyg och luftfartyg. I egenskap av auktionsförrättare har överexekutor även att redovisa och fördela influtna auktionsmedel. Den särskilda exekution i fast egendom som innefattas i reglerna om tvångsförvaltning av sådan egendom handhaves likaledes av överexekutor.

Under det att verkställighetsmålen som regel ankomma på utmättningsman, skola *handräckningsmålen* i allmänhet upptagas av överexekutor. Sålunda handlägger överexekutor mål om säkerhetsåtgärder — kvarstad, skingringsförbud, reseförbud och åtgärd enligt 15 kap. 3 § RB — samt mål om återställande av rubbad besittning (191 § UL) och om vräkning av arrendator eller hyresgäst (192 § UL). Även eljest har överexekutor enligt särskilda författningar att förordna om rättelse i vad olagligen eller orättmätigt skett. Exempel på sådana författningar äro vattenlagen (13 kap. 8 §), byggnadslagen (148 §), lagen om allmänna vägar (63 §) och 1920 års lag om registrering av elektriska anläggningar samt om rätt till elektrisk kraft (24 och 25 §§). En särskild form av handräckning genom överexekutor förekommer för uttagande i vissa fall av kostnader till det allmänna (23 § skogsvårdslagen, 12 § veterinärtaxan och Kungl. kungörelserna den 13 maj 1960 nr 333 och 334 om mätningstaxa för stad 27 respektive 28 §).

I vissa fall har utmättningsman att självständigt handlägga handräckningsmål. Sådan handräckning genom utmättningsman förekommer enligt 10 § lagen om avbetalningsköp för återtagande av gods, som köpts på avbetalning. I andra fall, där av allmänna hänsyn kräves snabbt ingripande av utsökningensmyndighet till rättelse av vad olagligt skett och där det olagliga förfarandet är särskilt uppenbart, äger utmättningsman likaledes besluta om handräckning. Exempel på sådan handräckning genom utmättningsman kunna hämtas från vattenlagen (13 kap. 9 §), fiskerättslagen (39 §) och lagen om allmänna vägar (63 § andra stycket).

Bland överexekutors uppgifter ingår även att pröva klagan mot utmättningsmans beslut i verkställighets- och handräckningsmål. Överexekutor är vidare chefsmyndighet för utmättningsmännen och skall i sådan egenskap öva tillsyn över dem (10 § UL).

Slutligen bör i fråga om överexekutor nämnas, att denna myndighet enligt särskilda författningar fullgör åligganden, som ej avse vare sig verkställighet eller handräckning. Sålunda har överexekutor att mottaga och utbetala deponerade medel enligt vad därom är särskilt stadgat (lagen den 24 mars 1927 om gälds betalning genom penningars nedsättande i allmänt förvar samt 3 kap. 22 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom). Enligt lagen den 14 juni 1929 om skiljemän skall överexekutor i vissa fall utse skiljemän (8 och 10 §§).

Domsverkställare och *exekutionsbiträden* äro, som tidigare nämnts, biträden åt utmättningsman; domsverkställare finnes dock endast i stad med stadsfogde. Domsverkställare biträder i huvudsak med exekution i enskilda mål, d. v. s. med verkställighets- och handräckningsåtgärder enligt utsökningenslagen, lagen om avbetalningsköp, införsellagen — såvitt fråga är om införsel för gäldande av underhållsbidrag — samt lagen om förbud för vissa underhållsskyldiga att avflytta från riket. Exekutionsbiträde åter har att huvudsakligen syssla med indrivning av skatter och böter. Utmättningsman överlämnar till domsverkställare och exekutionsbiträden de mål dessa skola handlägga. Inom ramen för lämnade uppdrag ha domsverkställare och exekutionsbiträde att vidtaga vissa exekutiva åtgärder såsom att förätta utmätning och bevilja införsel. De redovisa sina uppdrag till utmättningsman, vilken har att övervaka fullgörandet av uppdragen.

Exekutionsbiträde är skyldig att tillhandagå även lokal skattemyndighet i uppbördsfrågor samt vid fullgörandet av vissa andra uppgifter, som ankomma på denna myndighet.

11 kap. Omorganisation av exekutionsväsendet

Direktiven

I direktiven för utredningen erinras om att i rådhusrätt magistraten eller någon dess ledamot är överexekutor, under det att för landet och för flertalet städer, som ingå i domsaga, länsstyrelsen är överexekutor. Direktiven omnämna även den i vissa städer förekommande ordningen, att någon av magistratens ledamöter är utmätningsman. De sakkunniga anbefallas att undersöka, hur dessa exekutionsärenden i fortsättningen skola handläggas, varvid en lösning bör sökas efter sådana linjer att den ej föregriper en blivande utredning om utsökningsrättens reformering.

Direktiven omnämna även den skiljaktighet mellan land och stad som hänför sig till kostnaden för utmätningsman, en kostnad vilken, såsom i föregående kapitel nämnts, rådhusrättsstäderna och vissa andra städer ha att själva svara för, under det att kostnaden vilar på statsverket såvitt gäller landsbygden och flertalet städer under domsaga. Även hithörande frågor förutsättas skola prövas av utredningen.

Förslagets huvudpunkter

Överexekutorsämbetet

Det är en egendomlighet för Sverige och Finland, att exekutionen i första instans ankommer på administrativa myndigheter. I flertalet andra länder, bl. a. Danmark och Norge, fungera domstolarna genomgående såsom exekutiva organ. Ursprungligen har så varit fallet även hos oss, men under början av nyare tiden övergick befattningen med exekutiva ärenden till administrativa myndigheter, enligt 1634 års regeringsform och 1669 års exekutionsstadga Konungens Befallningshavande. Detta torde närmast ha berott på att häradsrätterna, som saknade fasta kanslier och andra organisatoriska förutsättningar för permanent verksamhet, föga lämpade sig som organ för en effektiv exekution.

I senare tid har frågan om överexekutorsgöromålens förläggande till de allmänna underrätterna aktualiserats i olika sammanhang. Redan vid utsökningslagens tillkomst 1877 vann denna reformtanke såtillvida beaktande som i stad magistraten övertog länsstyrelsens befattning med utsökningsmål. Syftet härmed var särskilt att göra exekutionen lättare tillgänglig för all-

mänheten. I det av Nya Lagberedningen framlagda förslaget till utsökningslag hade även dryftats frågan om icke på landet häradsrätten borde vara överexekutor i stället för länsstyrelsen. Emellertid ansågos häradsrätterna alltjämt inte organisatoriskt rustade för en sådan reform. I samband med rättegångsreformen upptogs frågan på nytt. Processkommissionen ansåg, att vid genomförande av den av kommissionen föreslagna underrättsorganisationen befattningen som överexekutor borde överflyttas på lagmansrätterna. Förslaget vann lagrådets gillande och ansågs av chefen för justitiedepartementet vara principiellt berättigat. Anledningen till att förslaget ej genomfördes var främst, att förslaget ägde nära samband med spörsmålet om förstatligandet av rådhusrätterna. Vid antagandet 1931 av grunderna för rättegångsreformen förutskickade både departementschefen och riksdagen, att i den mån framdeles magistratsstädernas rättsskipning i större utsträckning övertogs av staten och sambandet mellan rättsskipning och administration bröts ett upptagande av spörsmålet om överexekutorsgöromålens överflyttning på allmän underrätt var för dessa städers del oundgängligt (propositionen nr 80 s. 138 och särskilda utskottets utlåtande nr 1 s. 39 f.). Riksdagen anslöt sig även till departementschefens åsikt, att det vid fullföljande av lagstiftningsarbetet på en ny rättegångsbalk kunde komma under omprövning att från överexekutor överflytta vissa grupper av ärenden, som med hänsyn till sin beskaffenhet voro i högre grad ägnade att handläggas av domstol än av administrativ myndighet; i överensstämmelse med dessa intentioner överflyttades 1937 lagsökningsmål och mål om handräckning för fordrans utfående från överexekutor till rätten (lagsökningsdomaren). Sedermera kom rättegångsbalken att ge domstolarna ökad befattning med verkställighetsfrågor. I detta hänseende må erinras om domstolarnas nuvarande befogenhet att i samband med rättegång i tvistemål förordna om handräcknings- och verkställighetsåtgärder. Rättegångsbalken tilldelade ock domstolarna en allmän befogenhet att förordna om verkställighet av icke lagakraftvunna domar i tvistemål. När 1945 års riksdag begärde revision av utsökningslagen, hänvisade första lagutskottet till tanken att till domstolarna överflytta vissa exekutiva göromål; i anslutning därtill betonades, att vid en reform av utsökningsväsendet frågan om den lämpligaste organisationen av de exekutiva myndigheterna borde ägnas särskild uppmärksamhet (första lagutskottets utlåtande 1945 nr 39). Slutligen må nämnas, att kommunallagskommittén förordade, att vid en utskiftning av magistratsuppgifterna viss ledamot av rådhusrätt skulle övertaga överexekutorsgöromålen (SOU 1952: 14 s. 425).

Såsom 1931 års riksdag framhöll hör avvecklingen av magistraten medföra, att för de därav berörda städernas del frågan om överexekutorsgöromålens överflyttning till den allmänna underrätten i staden upptages till förnyat övervägande. För en sådan överflyttning kunna anföras flera skäl. Kravet på närhet till den beslutande myndigheten är inte mindre starkt i

fråga om utsökningsmål än beträffande rättsvården i övrigt. Snarare bety-
der i dessa mål, där ett snabbt ingripande ofta är påkallat, närheten till
myndigheten mera än i de vanliga rättegångsmålen. För de städer som ej
äro residensstäder skulle det ur denna synpunkt innebära en avsevärd för-
sämring om överexekutorsgöromålen överflyttades från magistraten (kom-
munalborgmästaren) till länsstyrelsen, den myndighet som eljest närmast
kunde komma i fråga. Emot en sådan överflyttning tala även principiella
skäl. Flertalet överexekutorsgöromål innefatta avgöranden av domstols-
mässig karaktär. Ett uttryck härför är besvärärfarandet i utsökningsmål.
Överexekutors utslag överklagas till hovrätt och i sista hand till högsta
domstolen.

Spörsmålet om överflyttning av överexekutorsgöromålen till allmän un-
derrätt bör emellertid ej begränsas till de städer, där en sådan reform aktua-
liseras genom magistratens försvinnande och avvecklingen av kommunal-
borgmästarinstitutionen. Frågan bör enligt utredningens mening vidgas att
avse även landsbygden samt de städer där länsstyrelse är överexekutor. De
skäl av principiell och praktisk art som kunna anföras för reformen äga
nämligen i det stora hela samma giltighet för hela landet. Härtill kommer
ett påtagligt behov av en mera enhetlig organisation av överexekutors-
ämbetet. Det är vidare utredningens bestämda uppfattning, att införandet
av mera tidsenliga och effektiva exekutionsformer kommer att väsentligt
underlättas, om exekutionen knytes närmare till domstolarna än vad nu är
fallet. Den väsentliga anledningen till nuvarande ordning på landet och i
flertalet städer under landsrätt har varit, att häradsrätterna, särskilt de
mindre bland dem, tidigare ej varit organisatoriskt rustade att fungera som
exekutionssäten. Numera kan dock något sådant hinder ej anses föreligga.
Det förekommer ej såsom förr, att häradshövdingen långa tider är borta på
tingsresor. Redan för närvarande är i ett par domsagor, därav en av landets
minsta, häradshövdingen överexekutor i stad, och detta synes ej ha medfört
några praktiskt organisatoriska olägenheter.

Vid överbägandet av frågan om överexekutorsgöromålens överflyttande
till underrätt har emellertid utredningen funnit, att skillnad bör göras mel-
lan olika grupper av överexekutorsgöromål.

Bland de utsökningsmål som ankomma på överexekutor bilda målen om
domsverkställighet en huvudgrupp. Verkställandet av dom i tvistemål utgör
en fortsättning av civilprocessen, och det måste anses principiellt riktigt
och ägnat att främja säkerheten i exekutionen, om denna står under ledning
av den domstol som dömt i målet. Denna fördel vinnes visserligen inte helt
genom att allmän underrätt övertager överexekutors befattning med doms-
verkställigheten. Denna befattning avser nämligen även dom meddelad av
underrätt på annan plats än den där exekutionen sökes samt dom meddelad
av överrätt eller av specialdomstol såsom arbetsdomstolen, vattendomstol,
ägodelningsrätt och expropriationsdomstol. Emellertid kan det på goda

grunder antagas, att i det övervägande antalet mål om domsverkställighet exekutionsurkunden utgöres av dom eller annat avgörande av underrätten på exekutionsorten. Och i dessa fall måste — vare sig verkställigheten ankommer omedelbart på överexekutor enligt 38 § UL eller den skall av överexekutor upptagas efter underställning enligt 47 § — underrätten vara närmare till att förordna om verkställighet än en administrativ myndighet, som tidigare ej tagit befattning med saken. En praktisk fördel med domstol som exekutionssäte är vidare, att vid rätten finnas handlingar, dom, skuldebrev, kontrakt, behörighetshandlingar m. m., som fordras för exekutionen och som sålunda äro omedelbart tillgängliga. Även en annan synpunkt talar för att domsverkställigheten bör stå under domstolarnas ledning. Såsom lagrådet framhöll i sitt yttrande över processkommissionens förslag måste det komma den dömande verksamheten till godo, om domaren har direkt erfarenhet av hur saker och ting taga sig ut på verkställighetsstadiet. Ju mera domaren äger tillfälle att betrakta rättsregler och domslut ur synpunkten av deras praktiska konsekvenser, desto bättre för rättsskipningen, framhöll lagrådet.

Vad härefter angår *handräckningsmålen* tala vissa av de ovan anförda skälen med särskild styrka för att dessa mål böra handhavas av underrätterna. I ifrågavarande mål krävs regelmässigt skyndsamt ingripande av den exekutiva myndigheten, vilken därför bör vara så lätt tillgänglig som möjligt. Handräckningsansökan för vinnande av kvarstad, skingsringsförbud, reseförbud eller åtgärd enligt 15 kap. 3 § RB utgör ofta inledning till process. Sedan ett mål anhängiggjorts vid domstol, kan enligt 15 kap. RB beslut om säkerhetsåtgärd som här avses meddelas även av rätten. Utsökningslagens och rättegångsbalkens regler om förutsättningarna för beslut om säkerhetsåtgärd och om verkställighet av sådant beslut äro i huvudsak desamma. Genom överflyttning till rätten av dessa överexekutorsgöromål främjas enhetlighet vid reglernas tillämpning. För parterna blir det enklare, om de ha endast en myndighet att vända sig till i dessa mål. I mål om handräckning för återställande av rubbad besittning (191 § UL) eller för vräkning (192 §) äro överexekutors domstolsmässiga funktioner särskilt framträdande. Sökanden i dessa mål vänder sig till överexekutor med begäran om skydd för kränkta rättsliga intressen. Vid bifall till sökandens talan innehåller överexekutors utslag vanligen, liksom domen i tvistemål, förpliktelse för svaranden att fullgöra viss prestation såsom att utlämna föremål eller avflytta ur lägenhet. Skillnaden mellan handräckningsprocess enligt 191 eller 192 § och allmän rättegång är väsentligen av två slag. Handräckningsförfarandet är en rent skriftlig process; förhör med parter, vittnen eller sakkunniga förekomma ej. Den andra skillnaden är, att utslag i handräckningsmål ej i samma mening som dom i rättegång innefattar en slutlig reglering av parternas mellanhavande. Den part, som utslaget gått emot, har alltid utvägen öppen att efter stämning få saken omprövad vid domstol.

Men denna utväg anlitas inte ofta. I praktiken innebär därför handräckning enligt 191 eller 192 § ofta ett slutligt skiljande mellan parterna. Enligt utredningens mening måste det vara för rättssäkerheten mera betryggande, om dessa mål handläggas vid domstol än om de avgöras av administrativ myndighet. Härtill kommer, att handläggningen vid domstol möjliggör en smidigare övergång till vanlig process i de fall, då sökandens begäran om rättsskydd ej kan bifallas handräckningsvägen eller då svaranden önskar föra talan om återvinning.

En tredje grupp bland överexekutorsgöromålen är de mål, i vilka överexekutor har att pröva *klagan över utmätningsmans förfarande*. Även för denna prövning få underrätterna anses ha goda förutsättningar. Mycket ofta avse dessa mål tredje mans påstående om äganderätt till egendom, som blivit utmätt hos gäldenären. Det får anses som en typisk domstolsuppgift att pröva vad verkan ett sådant påstående skall ha med avseende å utmätningsens fortgång.

Vissa överexekutorsgöromål äro av sådan beskaffenhet, att en överflyttning av dem till rätten ej synes böra komma i fråga.

Hit höra först och främst mål om *utmätning av registrerat, sjögående fartyg, luftfartyg och in-tecknade reservdelar till luftfartyg samt fast egendom*. Vid utmätning av egendom, varom här är fråga, ombesörjer överexekutor försäljning av egendomen samt redovisar och fördelar köpeskillingslikvider och andra medel, som influtit under utmätningen; från denna regel gäller dock det undantaget att stadsfogde är auktionsförrättare vid exekutiv försäljning av sjögående fartyg. Överexekutors befattning med ifrågavarande exekutiva auktioner innefattar ett avsteg från grundsatsen i utsökningslagen, att den omedelbara verkställigheten ankommer på utmätningsman. Anledningen till detta avsteg är att egendom, som här avses, kan häfta för in-tecknad fordran eller annan rättighet såsom nyttjanderätt, sjöpanträtt eller luftpanträtt, vilka rättigheter skola beaktas vid den exekutiva auktionen och som i olika hänseenden komplicera denna. I synnerhet vid försäljning av gemensamt in-tecknade fastigheter, varav någon häftar för särskild fordran eller rättighet, blir förfarandet ofta invecklat och svårhanterligt. För handhavandet av dessa kvalificerade utmätningsärenden fordras rutin och vana. Särskilt krävs förtrogenhet med de många problem av praktiskt-ekonomisk och teknisk art, som sammanhånga med förberedelserna för auktionen och själva försäljningen. Reglerna för köpeskillingsfördelning och redovisning efter auktion å fast egendom äga i huvudsak tillämpning även vid de likvidfördelningar som enligt expropriationslagen och andra författningar om inlösen av fastighet ankomma på länsstyrelse. Handläggningen av alla dessa likartade ärenden hos länsstyrelserna möjliggör, att för uppgifterna kunna anlitas specialutbildade och rutinerade tjänstemän. Vid de största länsstyrelserna har man kunnat avdela befattningshavare, som helt eller i huvudsak ägna sig åt dessa uppgifter. De fördelar detta medfört i

form av en säker och effektiv behandling av ärendena kunde befaras gå förlorade, om de exekutiva förrättningar som här avses utskiftades på samtliga underrätter. De exekutiva förrättningar varom här är fråga äro nämligen inte särskilt talrika. Antalet fullföljda mål om exekutiv auktion å fast egendom utgjorde under åren 1957—1959 i medeltal drygt 900 om året. Exekutiva försäljningar av sjögående fartyg, luftfartyg och intecknade reservdelar till luftfartyg äro sällsynta. Enligt vad utredningen inhämtat från stadsfogdemyndigheterna och överexekutor i Stockholm och Göteborg förekom under den nyssnämnda treårsperioden i dessa städer ingen sådan förrättning. Uppenbart skulle vid ett ganska stort antal underrätter domarpersonalen ej bli i tillfälle att förvärva den rutin som är önskvärd för handhavande av ifrågavarande exekutiva uppgifter.

För närvarande är, som tidigare nämnts, överexekutor chefsmyndighet för utmätningsmännen och har enligt 10 § UL att i denna egenskap öva *tillsyn över utmätningsman*. Denna tillsyn, som kan anses ligga vid sidan av överexekutorsgöromålen i övrigt, innefattar skyldighet att företaga inspektioner hos utmätningsman samt att inskrida disciplinärt mot utmätningsman, som försummar sina tjänsteplikter. För utövändet av denna tillsyn äro länsstyrelserna bättre skickade än underrätterna. I de fall där utmätningsman är landsfiskal står han i sin tjänsteverksamhet som åklagare och polischef under länsstyrelsen. Det är uppenbart mindre lämpligt, att en och samme befattningshavare lyder under skilda tillsynsmyndigheter.

I föregående kapitel har nämnts, att överexekutor har att i vissa fall *mottaga medel för deposition* och att verkställa utbetalning av deponerade medel. Bestämmelser härom återfinnas i 1927 års lag om penningars nedsättande i allmänt förvar och i 3 kap. 22 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom. Genom nedsättning hos överexekutor enligt 1927 års lag har gäldenär möjlighet att likvidera skuld, som — beroende på borgenärs tredska eller bortovaro eller av annan liknande anledning eller till följd av ovisshet om vem som är rätt borgenär — ej kan betalas i vanlig ordning. Enligt det nämnda stadgandet i nyttjanderättslagen kan hyresgäst, som förmenar sig ha genfordran hos hyresvärden och som vill avdraga motsvarande belopp på hyran, nedsätta beloppet hos överexekutor; genom nedsättningen förebygger han, att hyresrätten förverkas på den grund att det nedsatta beloppet ej erlagts till hyresvärden. Det kan ej anses lämpligt, att domstol mottager och utbetalar medel varom här är fråga. Prövningen av förutsättningarna för nedsättning och utbetalning är av övervägande formell art. Dessa ärenden böra även framdeles handläggas vid länsstyrelserna. Erinras må, att nedsättning jämlikt 39 § UL till förekommande av utmätning sker hos länsstyrelse, inte hos överexekutor. Länsstyrelse har även i många andra fall att mottaga medel, för vilkas utbetalning eller fördelning fordras medverkan av offentlig myndighet.

Av det ovan anförda framgår, att enligt utredningens mening starka skäl tala för överflyttande av flertalet överexekutorsgöromål till allmän underrätt. För handhavande av vissa av dessa göromål äro dock länsstyrelserna lämpligare. Utredningen föreslår därför en tudelning av överexekutorsämbe-
 tet innebärande, att allmän underrätt skall vara överexekutor försåvitt ej för visst mål eller ärende är särskilt stadgat, att det skall upptagas av länsstyrelse. Såvitt gäller utsökningslagen innebär utredningens förslag, att de mål och ärenden vilka enligt denna lag ankomma på överexekutor skola upptagas och prövas av underrätt, dock att länsstyrelse skall vara överexekutor i mål om utmätning av registrerat, sjögående fartyg, luftfartyg och intecknade reservdelar till luftfartyg samt fast egendom. Beträffande den närmare innebörden av detta undantag hänvisar utredningen till specialmotiveringen till förslaget om ny lydelse av 1 § UL. Som framgår av det föregående bör även den i 10 § UL omförmälda tillsynen över utmätningsmännen ankomma på länsstyrelse. Denna tillsyn bör dock länsstyrelsen utöva inte i egenskap av överexekutor utan som allmän förvaltningsmyndighet. Vad beträffar överexekutors göromål utanför utsökningslagen föreslår utredningen, att till 1927 års lag om penningars nedsättande i allmänt förvar och 3 kap. 22 § lagen om nyttjanderätt till fast egendom fogas ett tillägg av innebörd att länsstyrelse är överexekutor i ärenden som där avses; härav följer, att talan mot länsstyrelses beslut i nedsättningsärende skall, liksom för närvarande, fullföljas till hovrätt. Alla övriga utanför utsökningslagen reglerade överexekutorsgöromål skola enligt förslaget ankomma på rätten.

Vid handläggningen av de överexekutorsgöromål som skola överflyttas till underrätt har denna att iakttaga de regler rörande förfarandet som finnas i utsökningslagen och andra författningar rörande överexekutors verksamhet eller som utbildats sedvanemässigt. Förfarandet inför rätten kommer alltså, i motsats till den ordinära processen, att kännetecknas av skriftväxling mellan parterna och av frågornas avgörande på grundvalen av ett övervägande skriftligt material. I många hänseenden äro utsökningslagens regler om förfarandet i utsökningsmål i behov av översyn och komplettering. Inrättandet av första instansens domstolar som exekutionssäten aktualiserar en rad frågor om närmare anpassning av förfarandet i utsökningsmål till rättegångsbalkens regler. I vissa mål torde det vara önskvärt med ökat utrymme för muntlig förhandling. Övergång från rättegång till verkställighet och från handräckning till rättegång bör kunna ske i enklare och smidigare former än för närvarande. Vidare synes önskvärt, att bestämmelser om forum, delgivning, kostnader, rättsmedel m. m. i utsökningsmål fullständigas och bringas i närmare överensstämmelse med motsvarande regler i rättegångsbalken. I alla dessa hänseenden bör dock en närmare reglering genom lagstiftning anstå till i samband med den allmänna översynen av utsökningslagen.

Utmättningsman och exekutionsbiträden

Som tidigare nämnts är i stad med rådhusrätt utmättningsman (stadsfogde) kommunalt avlönad och anställd; samma är förhållandet i ett mindre antal städer tillhörande domsaga. På landet och i övriga städer åter innehar utmättningsman (landsfiskal) statlig tjänst. Med avseende å bestridandet av kostnaderna för exekutionsväsendet föreligger vidare den skillnaden mellan land och stad att städerna — och detta gäller samtliga städer — själva svara för kostnaderna för exekutionsbiträde, under det att på landet dessa kostnader åvila vederbörande polisdistrikt, som emellertid härför åtnjuter statsbidrag enligt bestämmelserna om statsbidrag för polisverksamheten på landet.

Enligt direktiven skall utredningen överväga, om det finnes anledning att bibehålla skillnaden mellan olika städer med avseende å kostnaderna för utmättningsman. I direktiven sägs däremot ingenting om huvudmannaskapet för exekutionsbiträden eller om bestridandet av övriga kostnader för den exekutiva verksamheten i stad. Utredningen har dock ansett, att frågan om statens övertagande av kostnaderna för utmättningsman bör utsträckas att avse samtliga kostnader för städernas exekutionsväsen.

Frågan om förstatligande av städernas exekutionsväsen har tidigare behandlats i skilda sammanhang. Sålunda upptogs frågan i en 1921 av sedermera överståthållaren Nothin avlämnad utredning rörande städernas skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten. Nothin förutsatte, att vid en avveckling av dessa skyldigheter och rättigheter städerna skulle befrias från skyldigheten att avlöna utmättningsman. Frågan har därefter berörts i samband med olika förslag rörande omorganisation av städernas polis- och åklagarväsen samt uppbördsväsen. Därvid har framhållits — senast 1955 av chefen för finansdepartementet (proposition nr 97 s. 16 ff) — att spörsmålet om städernas skyldighet att bestrida kostnaden för exekutionsväsen borde omprövas i samband med ett ställningstagande till hela frågan om städernas rättigheter och skyldigheter gentemot staten.

Det kommunala huvudmannaskapet för exekutionsväsendet i stad går tillbaka på historiska förhållanden. I äldre tider bekostade varje stad inte endast rättsskipningen utan även exekutionsväsendet. Rättsskipning och exekution voro i själva verket intimt förenade; innan magistraten 1877 övertog överexekutorsgöromålen från länsstyrelsen, fungerade magistraten som utmättningsman. Om — såsom utredningen föreslår — rådhusrätterna förstatligas och magistratens befattning med överexekutorsgöromålen överflyttas till underrätterna, inställer sig frågan om ej redan till följd härav staten bör övertaga kostnaderna även för utmättningsman i stad och dennes biträden. Såvitt gäller den del av utmättningsmans verksamhet som hänförs sig till utsökning i enskilda mål och till bötesindrivning ha städerna inga egna intressen att bevaka. I princip är detta uppgifter, som böra ankomma på statliga organ. Något annorlunda ligger saken till i fråga om indrivningen

av restförda skatter. Denna indrivning avser även kommunala utskylder. Men härvidlag är att beakta, att efter 1945 års uppbördsreform staten bär hela det ekonomiska ansvaret gentemot kommunerna för restförda skatter. Något omedelbart ekonomiskt intresse av skatteindrivningen ha sålunda städerna inte. De organisatoriska förutsättningarna för en effektiv och i övrigt rationellt ordnad skatteindrivning skulle sannolikt tillgodoses bättre, om även denna del av utmätningmannaverksamheten handhades av statliga organ. Som framgår av den förut lämnade redogörelsen för de exekutiva myndigheternas nuvarande organisation är städernas inflytande över dessa myndigheter begränsat. Sålunda bestämmer Kungl. Maj:t om antalet stadsfogdar och arbetsfördelningen mellan dem, föreskriver kompetensvillkor och fastställer löner; tjänsterna som stadsfogde, domsverkställare och exekutionsbiträde tillsätts av antingen magistrat eller länsstyrelse. Det är uppenbart, att statsmakterna vid övervägande av organisationsförändringar måste taga stor hänsyn till att städerna skola tillhandahålla medlen och att större frihet vid dessa överväganden skulle vinnas, om staten själv hade att svara för kostnaderna. I frågan om förstatligande av rådhusrätterna har utredningen som skäl för ändring av nuvarande ordning anfört, att rättviseskäl tala för större likställighet mellan städerna med avseende å bestridandet av kostnaderna för rättsskipningen och att det för tillgodoseende av rättsskipningens behov är på längre sikt angeläget att ej vidmakthålla en ordning, vilken städerna själva uppfatta som en orättvisa. Liknande synpunkter kunna anläggas på frågan om det ekonomiska ansvaret för exekutionsväsendet i städerna. Utredningen föreslår därför, att staten övertager kostnaderna för städernas exekutionsväsen. Till dessa kostnader hänför utredningen löne- och pensionskostnader för utmätningmän, domsverkställare, exekutionsbiträden och övrig personal samt kostnader för inventarier, förbrukningsmateriel o. dyl. I fråga om kostnaderna för lokaler åt utmätningssman och dennes biträden framlägger utredningen inget förslag. Det torde nämligen böra övervägas i vidare sammanhang huruvida och på vad sätt kommunerna skola tillhandahålla lokaler åt statliga myndigheter inom exekutionsväsendet, polis- och åklagarverksamheten, uppbördsväsendet m. m. Till de kostnader staten enligt utredningens förslag skall övertaga från städerna hänför utredningen givetvis ej heller städernas kostnader för egna auktionsverk, även om dessa verk ha vissa exekutiva uppgifter.

Såvitt gäller stad med egen uppbördsförvaltning medför ett förstatligande av exekutionsbiträdena särskilda problem. Som tidigare nämnts (s. 184) har exekutionsbiträde att tillhandagå den lokala skattemyndigheten i uppbördsfrågor; han biträder vid övervakning att arbetsgivare fullgör skyldigheten att verkställa och redovisa skatteavdrag, och han har att lämna skattskyldiga och arbetsgivare råd och upplysningar om uppbördsförfarandet m. m. I de fall, där exekutionsbiträde avdelats att fullgöra enbart sådana sysslor som nu nämnts, lyder han under den lokala skattemyndigheten —

d. v. s. i stad med egen uppbördsförvaltning kronokamreraren — i stället för som eljest under utmätningsman. Att statligt anställda och avlönade exekutionsbiträden tagas i anspråk för uppgifter som eljest ankomma på kommunala organ och att de i vissa fall underställas kommunala myndigheter synes mindre lämpligt. Om även städernas uppbördsverk förstatligas, en reform varom utredning pågår, kommer emellertid exekutionsbiträdenas i dessa städer anknytning till uppbördsverksamheten inte att vålla några svårigheter ur de synpunkter som här anlagts. Skulle å andra sidan uppbörden i de större städerna förbli en kommunal angelägenhet, bör i särskild ordning övervägas huruvida och i vilka former exekutionsbiträde i dessa städer skall taga befattning med uppbördsverksamheten. Hithörande frågor synas böra undersökas av de utredningar som för närvarande arbeta med reform av uppbördsorganisationen.

Förslaget om statens övertagande av kostnaderna för exekutionsväsendet i städerna förutsätter en ekonomisk uppgörelse mellan staten och städerna. Det lärer inte ankomma på stadsdomstolsutredningen att taga ställning till de ekonomiska förutsättningarna och formerna för en sådan uppgörelse.

I 19 av 56 städer med egen utmätningsman är för närvarande stadsfogdetjänsten förenad med annan kommunal tjänst såsom rådman, stadsfiskal eller kommunalborgmästare. Måhända är även i någon av de övriga städerna med stadsfogde utmätningsmannagöromålen inte av sådan omfattning, att de motivera en särskild tjänst som utmätningsman; för ett tillförlitligt bedömande härav fordras mera ingående undersökningar än vad utredningen varit i tillfälle att företaga. Uppskattningsvis kan ett invånarantal av 25 000 till 30 000 anses som en ungefärlig nedre gräns för städer, som bereda en utmätningsman full sysselsättning. Utredningen föreslår, att övriga städer i utmätningshänseende föras till landsfiskalsdistrikt. Att vissa av dessa städer för närvarande ha stadsfiskal utgör ej hinder mot att utmätningsmannabestyren ombesörjas av landsfiskal. En sådan ordning har tidigare funnits i flera städer och finnes fortfarande i en stad (Arvika), där, oaktat staden har stadsfiskal, landsfiskalen i närmaste landsfiskalsdistrikt är utmätningsman. I de större städerna bör som för närvarande finnas särskild utmätningsman, och han synes även framgent kunna benämnas stadsfogde. Utredningen föreslår ingen ändring i grunderna för kompetensfördelningen mellan överexekutor och utmätningsman utan förutsätter, att utmätningsmans åligganden skola vara i huvudsak desamma som nu. Viss skillnad råder för närvarande i fråga om stadsfogdes och annan utmätningsmans behörighet. Sålunda äger stadsfogde men inte landsfiskal att förrätta exekutiv auktion å registrerat, sjögående fartyg och att hålla sammanträde enligt 141 § UL för fördelning av köpeskilling för lös egendom. Någon anledning att bibehålla dessa skillnader i behörighetshänseende mellan stadsfogde och landsfiskal torde ej finnas. De fåtaliga exekutiva fartygsförsäljningar som här avses böra även i stad ombesörjas av länsstyrelse såsom

överexekutor. I det följande (s. 202 f.) föreslår utredningen, att även landsfiskal skall äga behörighet att hålla sammanträde enligt 141 § UL. Därmed skulle behörighetsområdet bli detsamma för stadsfogde och landsfiskal. Bestämmelser om tillsättning av stadsfogdetjänst och om kompetensvillkor för erhållande av stadsfogdetjänst böra liksom nu utfärdas i administrativ ordning. Stadsfogde torde böra utnämnas av Kungl. Maj:t. Skäl kunna anföras för att till stadsfogde ej bör utnämnas annan än den som avlagt juris kandidatexamen. För närvarande ha stadsfogdarna i de större städerna i allmänhet sådan utbildning. Det är emellertid ovisst, vilka åligganden utmättningsman kommer att få i en ny utsökningslag. Någon skärpning av kompetenskraven synes därför inte böra övervägas i detta sammanhang.

Som tidigare nämnts är exekutionsväsendet — vad beträffar exekutorerna under utmättningsman — olika inrättat i landsfiskalsdistrikt och i stad med stadsfogde. Sålunda äger enligt 4 § UL stadsfogde, som därtill fått medgivande av Kungl. Maj:t, att för bestämt fall i sitt ställe sätta annan, som är av överexekutor antagen (domsverkställare). Landsfiskal däremot saknar för närvarande möjlighet att anlita sådant substitut som domsverkställare. Endast indrivningsärenden äger han överlämna till exekutionsbiträde. I övrigt har han att själv ombesörja all verkställighet och handräckning, som ankommer på utmättningsman. I 3 § UL talas visserligen om länsstyrelsens befogenhet att för bestämt fall eller inom visst område förordna lämplig person att vara utmättningsman. Men den sålunda förordnade är vikarie för landsfiskalen och handlägger självständigt de mål förordnandet avser. För övrigt torde denna form för förstärkning av utmättningsmannorganisationen i landsfiskalsdistrikt numera knappast tillämpas. I stället gäller enligt landsfiskalsinstruktionen, att landsfiskal, som behöver lättnad i arbetsbördan, kan utverka länsstyrelsens förordnande för landsfiskalsassistent att beträffande visst ärende eller under viss tid vara utmättningsman i distriktet. Uppenbart är även i detta fall fråga om ersättare av annat slag än som avses i 4 § UL.

Stadsfogdes delegationsrätt enligt 4 § UL bör enligt utredningens mening bibehållas. Den medger stadsfogden att ägna sig åt de mera krävande arbetsuppgifterna och inskränker hans befattning med fältarbetet till kontroll och övervakning. Genom att för fältarbetet kan anlitas mindre kvalificerad arbetskraft blir organisationen billigare. Effektiviteten i den exekutiva verksamheten främjas genom att stadsfogden kan fördela arbetsuppgifterna och tillse, att arbetskrafterna bli väl utnyttjade. Även säkerheten i exekutionen synes tillgodosedd genom den tillsyn stadsfogden utövar över domsverkställaren. Med hänsyn till de angivna fördelarna bör också landsfiskal få rätt att anlita domsverkställare. Institutet domsverkställare är visserligen utformat speciellt för stadsförhållanden. Den fortlöpande kontrollen och övervakningen i varje ärende synes kräva, att utmättningsman och domsverkställare ha samma tjänsteställe. I vidsträckta landsfiskalsdistrikt torde

det möta praktiska svårigheter att ordna det samarbete mellan utmätningsman och domsverkställare som lagen förutsätter. Något hinder ur denna synpunkt kan dock ej anses möta mot att anlita domsverkställare i landsfiskalsdistrikt av mera utpräglad tätortskaraktär. I vissa sådana distrikt torde landsfiskalerna därigenom kunna beredas en välbehövlig lättnad i arbetsbördan. Det kan vidare vara önskvärt, att vid statens övertagande av städernas exekutionsväsen utmätningsmannadistrikt av sådan storlek bildas, att göromålen motivera domsverkställare som biträde åt utmätningsman. Utredningen föreslår därför, att utsökningslagen ändras så, att delegation enligt nuvarande 4 § skall kunna förekomma även i landsfiskalsdistrikt. Som benämning på sådan ersättare för utmätningsman, som här avses, föreslås biträdande utmätningsman. Utredningen förutsätter, att biträdande utmätningsman får i huvudsak samma behörighet och tjänsteställning som de nuvarande domsverkställarna och att härför erforderliga bestämmelser meddelas i administrativ väg.

Som tidigare nämnts ha för närvarande begreppen land och stad i utsökningslagen en särskild innebörd, beroende av hur exekutionsväsendet är organiserat. Enligt utredningens förslag till omorganisation av de exekutiva myndigheterna blir exekutionsväsendet enhetligt ordnat i hela riket. Begreppen land och stad förlora därmed sin särskilda exekutionsrättsliga innebörd. Härvidlag är emellertid att märka, att även förfarandet i utsökningsmål är i vissa hänseenden olika reglerat för land och stad, t. ex. beträffande kungörande av förrättning (90, 91, 101, 105 och 127 §§) samt tid inom vilken exekutiva åtgärder skola vara vidtagna (163 och 165 §§). Utredningen föreslår ingen ändring av dessa paragrafer. Genom att sår betydelsen i utsökningslagen av begreppen land och stad upphör, få emellertid paragraferna ett något annat sakligt innehåll än för närvarande.

Ändringar i UL

1 §.

Som framgår av redogörelsen här ovan för förslagets huvudpunkter lämnas grunderna i utsökningslagen för utsökningsmålen fördelning på överexekutor och utmätningsman oförändrade. Liksom för närvarande skall alltså överexekutor upptaga utsökningsmål i alla de fall, då ej enligt särskilda bestämmelser målen skola upptagas omedelbart av utmätningsman.

Enligt huvudregeln är allmän underrätt överexekutor. Härifrån gäller det undantaget att länsstyrelse är överexekutor i mål om utmätning av registrerat, sjögående fartyg, luftfartyg och in-tecknade reservdelar till luftfartyg samt fast egendom. Ordet utmätning i paragrafen avser inte endast det förfarande varom 4 kap. UL handlar d. v. s. beslagtagandet av gäldenärens egendom. Med utmätning förstås här hela den procedur, varigenom ett

betalningsanspråk realiseras utmättningsvis. Det tillkommer sålunda länsstyrelse att fullgöra alla på överexekutor ankommande uppgifter i denna procedur vare sig uppgifterna tillhöra överexekutor omedelbart eller de skola av honom upptagas i anledning av klagan över utmättningsmans åtgärd. Sålunda skall vid utmätning av egendom, varom här är fråga, länsstyrelse pröva, om försäljning må ske, innan dom, varför utmätning sökes, vunnit laga kraft (40 §), om gäldenärens sjukdom eller annat liknande förhållande bör föranleda uppskov med försäljningen (88 c §), om syssloman bör förordnas för omhändertagande av egendomen (81 §) eller om i riksbanken nedsatt belopp må lyftas (158 §). Det åligger vidare länsstyrelse att fullgöra vad på överexekutor ankommer enligt reglerna om tvångsförvaltning av utmätt fast egendom (7 kap.). Stundom kan ett och samma utmättningsärende avse såväl egendom, varom undantagsbestämmelsen handlar, som annan egendom t. ex. samtidig utmätning hos en gäldenär av både fast egendom och lösöre. Av undantagsbestämmelsen torde framgå, att utmättningsärendet i detta fall i sin helhet hör under länsstyrelsens kompetens.

Ehuru utsökningslagen avser endast utsökningsmål i utsökningslagens mening och utsökningsmyndigheterna i dessa mål, torde den nyssnämnda huvudregeln ge vid handen, att då i annan lag eller författning — t. ex. lagen den 14 juni 1929 om skiljemän — talas om överexekutor därmed avses allmän underrätt, försåvitt ej annat är särskilt angivet.

En särskild bestämmelse fordras om rättens domförhet i utsökningsmål. Härutinnan bör, liksom i mål om lagsökning och betalningsföreläggande, gälla, att rätten är domför med endast *en* lagfaren domare. En sådan regel hindrar ej, att utsökningsmål upptages inför fullsutten rätt. I så fall skall i häradsrätt nämnd medverka samt i rådhusrätt tre eller fyra lagfarna domare.

Närmare bestämmelser om vilken domare i underrätt, som skall handlägga utsökningsmål, torde böra utfärdas i administrativ väg. Den allmänna regeln bör vara, att utsökningsmål skola handläggas, i rådhusrätt av borgmästare eller rådman och i häradsrätt av häradshövding eller tingsdomare. Endast undantagsvis — såsom vid semester för de ordinarie domarna — böra domare på utbildningsstadiet eller notarier få förordnande som överexekutor.

Utsökningslagen har inga bestämmelser rörande överexekutors lokala kompetens. I praxis ha vissa regler utbildats och i anslutning till denna praxis ha tillkommit några specialstadganden i ämnet (15 § Kungl. förordningen 1880 ang. lagfart av järnväg m. m., 26 § 1920 års lag om registrering av elektriska anläggningar m. m., 16 § 1924 års lag om viss panträtt i spannmål). Såvitt gäller verkställighet torde den allmänna regeln vara, att beslut om exekutiva åtgärder, som på grund av sakens natur måste företagas på viss plats, ankommer på överexekutor på platsen. Så t. ex. sökes verkställighet av dom på rivning av byggnad hos överexekutor inom vars

område byggnaden finnes. Verkställighet, som ej är på detta sätt bunden till viss plats, torde i allmänhet tillkomma överexekutor på den ort, där svaranden har sitt hemvist. Med tillämpning av dessa regler — vilka överexekutor har att iakttaga ex officio — torde process- och verkställighetsforum i allmänhet sammanfalla. Men tydligen kunna reglerna medföra, att domsverkställighet stundom måste sökas hos annan underrätt än den som dömt i målet. Utredningen, som är medveten om denna olägenhet, är likväl ej beredd att för detta speciella fall föreslå en särskild forumregel. Det kan förutsättas, att frågan om förhållandet mellan process- och verkställighetsforum uppmärksammas vid den allmänna revisionen av utskökningslagen. De regler som gälla för överexekutors lokala kompetens i mål om verkställighet torde i huvudsak äga tillämpning även i handräckningsmål. Ansökan om kvarstad å visst gods eller om skingringsförbud avseende viss egendom ingives sålunda till överexekutor å den ort där godset eller egendomen finnes. Ansökan om handräckning för vräkning av arrendator eller hyresgäst prövas av överexekutor, inom vars område fastigheten är belägen. Begäran om handräckning för utfående av barn riktas till överexekutor, där barnet finnes eller där svaranden har sitt hemvist.

2, 3 och 4 §§.

Utredningen har i en paragraf sammanfört de bestämmelser om utmättningsman i nuvarande 2, 3 och 4 §§ som ha karaktären av lag. Beträffande organisationen synes utskökningslagen böra innehålla i huvudsak endast, att utmättningsman är landsfiskal eller, i stad som Kungl. Maj:t bestämmer, stadsfogde. Det får ankomma på Kungl. Maj:t eller myndighet, som Kungl. Maj:t bestämmer, att inom ramen för av riksdagen anslagna medel fastställa antalet utmättningsmän i varje distrikt. Närmare föreskrifter om organisationen böra meddelas i en av Kungl. Maj:t utfärdad instruktion upptagande bestämmelser om befattningshavare i olika tjänsteställning, arbetsfördelning, tillsättning och entledigande, kompetensvillkor, disciplinmedel m. m. Som framgår av förslaget huvudpunkter (s. 195 f.) avses, att i utmättningsmannadistrikt, som Kungl. Maj:t bestämmer, skall finnas biträdande utmättningsman med i huvudsak samma tjänsteåligganden och ställning som de nuvarande domsverkställarna. I överensstämmelse härmed upptager förslaget till ny lydelse av 2 § ett stadgande, att hos utmättningsman må finnas biträdande utmättningsman med uppgift att i den omfattning Kungl. Maj:t bestämmer fullgöra vad på utmättningsman ankommer. I instruktionen för utmättningsman böra närmare bestämmelser meddelas om biträdande utmättningsmans arbetsuppgifter och tjänsteställning. I det följande (se under 90, 97 och 98 §§) föreslår utredningen, att överexekutor på landet ej längre skall äga förordna sådan särskild förrättningsman, som avses i nuvarande 3 § andra stycket. Någon motsvarighet till detta stadgande har därför ej upptagits i den nya paragrafen.

6 §.

Detta lagrum innehåller bestämmelser om jävsgrunder mot utmättningsman och om handläggning av uppkommen jävsfråga. I sistnämnda hänseende gäller för närvarande, att landsfiskal eller stadsfogde eller sådan särskild förrättningsman, som i 3 § andra stycket sägs, skall hos överexekutor anmäla jävsfrågan. Överexekutor åligger att, om han finner jävet lagligt, förordna annan utmättningsman i den jäviges ställe. Överexekutors beslut i jävsfrågan må ej överklagas.

Som tidigare nämnts skall enligt utredningens förslag (s. 190) länsstyrelse i egenskap av administrativ förvaltningsmyndighet öva tillsyn över utmättningsman. I nämnda egenskap åligger det länsstyrelse att förordna ersättare för jävig utmättningsman, och det synes vid sådant förhållande lämpligt att länsstyrelsen även prövar uppkommen jävsfråga. I överensstämmelse härmed föreslås ändrad lydelse av 6 §. Dessutom föreslår utredningen en mindre jämkning betingad av att förrättningsman enligt 3 § andra stycket ej längre avses skola förekomma.

10 §.

I denna paragraf har vidtagits den ändring, som betingas av förslaget (s. 190) att länsstyrelse i överexekutors ställe skall utöva tillsyn över utmättningsman. Vidare ha ur paragrafen uteslutits bestämmelserna om tillsynsmyndighetens disciplinära befogenheter. Sådana bestämmelser böra lämpligen meddelas i den instruktion för utmättningsman, varom sägs i förslaget till 2 §. Till denna instruktion torde böra överflyttas även bestämmelserna i 52 § andra stycket, 211 § sista stycket och 221 § om verkställighet av beslut om utmättningsmans avstängning från tjänstgöring och om klagan över beslut om varning eller avstängning. Den föreslagna ändringen av 10 § påkallar ändring i administrativ ordning av vad i 17 § Kungl. förordningen 1917 angående indrivning och redovisning av böter samt i 41 § landsfiskalsinstruktionen är stadgat om disciplinära åtgärder mot utmättningsman.

52 §.

För motiven till den föreslagna ändringen hänvisas till vad under 10 § anförts.

85 §.

I första stycket av denna paragraf föreslår utredningen ändringar i två hänseenden. Den ena ändringen sammanhänger med utredningens förslag att överexekutor skall övertaga stadsfogdes befattning med exekutiv försäljning av registrerat, sjögående fartyg. Stadsfogde bör då liksom landsfiskal hos överexekutor göra anmälan om utmätning av sådant fartyg. Den andra ändringen föranledes av det i det följande (s. 201) framlagda förslaget, att viss valrätt för gäldenär i fråga om auktionsställe för fast egendom

skall finnas inte endast såsom för närvarande på landet och i stad, som i utsökningslagens mening räknas till landet, utan även i annan stad. Härav följer, att utmätningsman alltid bör hos överexekutor anmäla gäldenärens önskemål om auktionsställe.

90, 97 och 98 §§.

I dessa paragrafer meddelas föreskrifter om bl. a. vilken utsökningsmyndighet — överexekutor eller utmätningsman — som har att förrätta exekutiv auktion å registrerat, sjögående fartyg (90 § tredje och fjärde styckena) samt å fast egendom (97 och 98 §§). Som tidigare nämnts gäller för närvarande, att fartygsauktion, varom här är fråga, förrättas i stad med stadsfogde av denne och eljest av överexekutor. Exekutiv fastighetsförsäljning ombesörjes såväl på landet som i stad av överexekutor. För landet och stad, som i utsökningslagens mening räknas till landet, äro emellertid särskilda bestämmelser meddelade för det fall, att auktionen skall hållas på annat ställe än landskansliet. I sådant fall skall nämligen överexekutor förordna särskild förrättningsman att hålla auktionen. Enligt 3 § andra stycket UL är den särskilt förordnade förrättningsmannen att anse som utmätningsman. Det innebär bl. a., att klagan över auktion, som förrättningsmannen hållit, föres hos överexekutor. Särskild auktionsförrättare förordnas även, då auktion å utmätt luftfartyg eller å utmätta, in-tecknade reservdelar till luftfartyg skall hållas utanför landskansliet (2 § 1955 års lag med särskilda bestämmelser om försäljning av utmätt luftfartyg m. m.).

Som tidigare nämnts (s. 194 f.) föreslår utredningen, att auktion å registrerat, sjögående fartyg alltid skall hållas av överexekutor och att stadsfogdes befattning med dessa auktioner således skall upphöra. I enlighet härmed föreslås ändrad lydelse av 90 § tredje stycket samt upphävande av fjärde stycket samma paragraf.

Utredningen har funnit, att de bestämmelser om särskild förrättningsman för auktioner ute i länet, för vilka nyss redogjorts, äro föråldrade och deras tillämpning förenad med vissa olägenheter. Bestämmelserna i fråga tillkommo 1917. Dessförinnan gällde, att exekutiva fastighetsförsäljningar ute i länet förrättades av utmätningsmannen i orten, vid den tiden kronofogden; exekutiva fartygsauktioner, som här avses, höllos på landet alltid, oavsett platsen för auktionen, av kronofogden. När i samband med 1917 års omorganisation av fögderiförvaltningen utmätningsmannaskapet överflyttades från kronofogde till landsfiskal, inskränktes utmätningsmannens på landet behörighet såtillvida, som landsfiskal inte utan vidare skulle äga att förrätta fartygs- och fastighetsauktioner. Dylig behörighet skulle tillkomma honom endast efter prövning i varje särskilt fall av hans lämplighet för uppgiften. I överensstämmelse härmed lades i överexekutors hand att förordna förrättningsman för auktioner ute i länet. Oavsett vem som förordnades, skulle förrättningsmannen vara att anse som utmätningsman. I prak-

tiken ha 90 och 98 §§ kommit att tillämpas så, att auktioner ute i länet numera vanligen hållas av den tjänsteman på länsstyrelsen, som i egenskap av överexekutor förrättar exekutiva auktioner på landskansliet. Rimligen bör även vid auktioner ute i länet tjänstemannen i fråga fungera som överexekutor och klagan över hans beslut föras i hovrätt. Något behov att förordna annan såsom auktionsförrättare torde inte finnas. Utredningen föreslår därför, att bestämmelserna om förordnande av särskild auktionsförrättare upphävas och att även auktioner utanför landskansliet skola förrättas av överexekutor. I enlighet med det anförda ha ändringar föreslagits i 90, 97 och 98 §§ UL samt 2 § 1955 års lag med särskilda bestämmelser om försäljning av utmätt luftfartyg m. m.

I 98 § äro bestämmelser meddelade om auktionsställe vid exekutiv försäljning av fast egendom. För närvarande gälla härom olika regler för land och stad. På landet och i stad, där länsstyrelsen är överexekutor, äger gäldenären bestämma, om auktionen skall hållas på landskansliet eller på tingsställe i orten. Uppger gäldenären annat ställe i orten, må auktionen hållas där, om överexekutor prövar stället lämpligt. Har gäldenären ej uppgivit auktionsställe, bestämmer överexekutor, var auktionen skall äga rum. Samma är förhållandet, om oenighet råder mellan flera, som äga nämna auktionsställe. I stad med magistrat eller stad med särskilt förordnad överexekutor skall auktionen förrättas på överexekutors ämbetsrum eller annat ställe, där auktioner i staden gemenligen hållas. Utöver dessa regler innehåller 98 § sista stycket särskilda föreskrifter om auktionsställe för det fall, att fastigheter inom skilda överexekutors områden skola gå i en försäljning. Auktionen skall då förrättas »där huvudgården eller, om sådan ej finnes, den till allmän bevilning högst uppskattade fastigheten är belägen». Denna föreskrift torde reglera vilken överexekutor som är behörig auktionsförrättare, då fastigheterna äro belägna inom olika överexekutorsområden. Härjämte innehåller stadgandet den bestämmelsen att, om huvudgården eller den högst taxerade fastigheten ligger på landet, auktionen alltid skall hållas på landskansliet.

Om — såsom utredningen föreslår — länsstyrelse skall förrätta exekutiv fastighetsförsäljning även i de nuvarande magistratsstäderna och i städer som nu ha särskilt förordnad överexekutor, böra enhetliga regler om auktionsställe antagas. Utredningens förslag till sådana regler överensstämmer i huvudsak med de bestämmelser som nu gälla för landet och för stad, som i utskottsutredningens mening räknas till landet. Gäldenären får sålunda alltid valrätt mellan, å ena sidan, landskansliet samt, å andra sidan, tingsställe eller rådhus i orten. I förtydligande syfte har stadgats, att med orten förstås den ort, där fastigheten är belägen. Bestämmelsen i nuvarande tredje stycket om behörig överexekutor vid försäljning av fastigheter inom särskilda överexekutors områden har underkastats en formell ändring. Därjämte föreslås, att i fall, som här avses, auktionen alltid, således även om huvud-

gården eller den högst taxerade fastigheten ligger i stad, skall hållas på landskansliet.

99 §.

I sin nuvarande lydelse ålägger denna paragraf landsfiskal att till överexekutor insända utmätningsprotokoll och övriga handlingar angående utmätning av fast egendom. Någon motsvarande skyldighet är ej föreskriven för stadsfogde, möjligen beroende på ett redaktionellt förbiseende. Genom den föreslagna ändringen blir paragrafen tillämplig även å stadsfogde.

137 §.

I tredje stycket av denna paragraf stadgas för närvarande, att stadsfogde, som till utmätningsman i sitt ställe satt annan man (domsverkställare), själv har att tillhandahålla borgenären medel, som influtit vid utmätning förrättad av domsverkställaren. Han äger dock uppdraga åt denne att tillhandahålla borgenären medlen; borgenären skall då underrättas därom. Som framgår av det föregående föreslår utredningen (s. 195 f.), att biträdande utmätningsman med i huvudsak samma kompetens som domsverkställare skall kunna finnas hos såväl stadsfogde som landsfiskal och att närmare bestämmelser om biträdande utmätningsmans åligganden skola utfärdas i administrativ väg. I förevarande paragraf ha vidtagits de ändringar som betingas av detta förslag.

141 §.

Vanligen avslutas utmätning av lös egendom med att utmätningsmannen tillhandahåller borgenären de medel som influtit till följd av utmätningen och redovisar eventuellt överskott till gäldenären. Något särskilt sammanträde härför behövs inte. Men om flera borgenärer göra anspråk på att framför varandra få betalning ur influtna medel, kan det bli nödvändigt att hålla ett fördelningssammanträde för avgörande om medlens fördelning. Har utmätningen gällt annan lös egendom än registrerat, sjögående fartyg, skola därvid bestämmelserna i 141 § om fördelningssammanträde tillämpas. På landet och i stad, som i utskökningslagens mening hör till landet, skall sammanträdet hållas inför överexekutor eller den, som överexekutor särskilt förordnar som förrättningsman. Landsfiskal är alltså inte utan särskilt förordnande behörig att hålla fördelningssammanträde. Däremot tillkommer sådan behörighet stadsfogde. Fördelningssammanträde enligt 141 § hör till de förrättningar som jämlikt nuvarande 4 § UL äro undantagna från delegation till domsverkställare. I 141 § tredje och fjärde styckena äro bestämmelser meddelade om de åtgärder landsfiskal och domsverkställare ha att vidtaga med avseende å utmätningsärendets överlämnande till överexekutor respektive stadsfogde.

Utmätningsmans uppgifter vid fördelningssammanträde enligt 141 § äro

ej särskilt invecklade eller eljest krävande. Om vid sammanträdet uppnås enighet mellan konkurrerande fordringsägare och gäldenären rörande fördelningen, skall förrättningsmannen uppgöra fördelningslängd i överensstämmelse därmed och fördela medlen. Kan överenskommelse ej träffas, har utmätningsmannen att framlägga förslag till fördelning, vilket förslag, därest det ej klandras hos överexekutor, länder till efterrättelse som laga-kraftvunnet. Före 1917 års reform av fögderiförvaltningen ägde även utmätningsman på landet, vid den tiden kronofogde, hålla sammanträde för fördelning av köpeskillning för lös egendom. Vid nämnda reform förutskickades, att det framdeles — efter en höjning av landsfiskalskårens standard — kunde komma i fråga att anförtro landsfiskalerna att förrätta köpeskillningsfördelning enligt 141 §. Utredningen anser, att den befattning med fördelningssammanträde som tillkommer utmätningsman bör kunna generellt anförtros åt landsfiskal. Utredningen föreslår därför, att sammanträde, varom här är fråga, alltid skall hållas av utmätningsman och att som följd härav 141 § tredje och fjärde styckena upphävas. Frågan om biträdande utmätningsmans behörighet att hålla fördelningssammanträde bör regleras i administrativ väg. I samma ordning böra bestämmelser antagas om de åtgärder biträdande utmätningsman har att vidtaga, därest sådan behörighet ej tillkommer honom.

162 §.

Första och andra styckena av denna paragraf samt 163 § innehålla bestämmelser om utmätningsmans skyldighet att svara för skada, som vållats av att utmätning och försäljning ej skett inom vissa i paragraferna angivna tidsfrister; i fråga om ansvar för dröjsmål med försäljning avse lagrummen endast egendom, vars försäljning ankommer på utmätningsman. I 162 § tredje stycket stadgas under vilka förutsättningar skadeståndsansvaret överflyttas på den, som utmätningsman för bestämt fall satt i sitt ställe (domsverkställare). Den av utredningen föreslagna ändringen av tredje stycket sammanhänger med utredningens förslag att biträdande utmätningsman skall ersätta domsverkställare.

165 §.

Beträffande den tid inom vilken försäljning av registrerat, sjögående fartyg skall äga rum gälla för närvarande olika bestämmelser beroende på om försäljningen skall förrättas av stadsfogde eller den skall ombesörjas av överexekutor. I det förra fallet skall jämlikt 163 § jämförd med 165 § försäljning ske inom två månader från det ärendet anhängiggjordes hos stadsfogden. Försittes denna tid, svarar stadsfogden för därav uppkommen skada enligt de regler som äro meddelade i 162 §. Skall försäljningen förrättas av överexekutor, är enligt 165 § tidsfristen för försäljning satt till tre månader från utmätningsärendets anhängiggörande hos utmätningsman. Någon sär-

skild ansvarspåföljd för dröjsmål med försäljningen är i detta fall ej föreskriven. Det heter i 165 § — vilket lagrum avser utmätning av all egendom, som det tillhör överexekutor att försälja — att utmätningssmannen skall så skyndsamt vidtaga alla de åtgärder, vilka på honom ankomma, att försäljning av det utmäta ej må genom hans vållande fördröjas utöver de i paragrafen angivna tidsfristerna.

Om, såsom utredningen föreslår (s. 200), överexekutor skall övertaga stadsfogdes befattning med fartygsförsäljning, varom här är fråga, bör tillämpningen av 165 § utsträckas att avse fartygsexekution även i stad med stadsfogde. Som framgår av det ovanstående innebär detta, att tidsfristen för försäljning förlänges från två till tre månader samt att det i 162 och 163 §§ stadgade särskilda skadeståndsansvaret för dröjsmål med försäljningen bortfaller. I sistnämnda hänseende komma i stället att gälla allmänna regler om tjänstemans ansvar för fel eller försummelse i tjänsten.

Någon ändring av 163 § synes med hänsyn till denna paragrafs avfattning ej behöva vidtagas i anledning av vad nu föreslagits.

169 §.

Enligt 169 § andra stycket gäller som allmän regel, att yrkande om tvångsförvaltning av fast egendom skall göras hos överexekutor. Från denna regel gäller för närvarande det undantaget, att, om egendomen redan utbudits å auktion, yrkandet må framställas hos auktionsförrättaren, innan förrättningen avslutats. Med undantaget kan avses endast det fallet att auktionen skall hållas av sådan auktionsförrättare, som överexekutor på landet enligt nuvarande 98 § förordnar för exekutiva fastighetsauktioner utanför landskansliet. Auktionsförrättaren skall enligt 169 § andra stycket anmäla yrkandet om tvångsförvaltning hos överexekutor och till denne insända utmätningssprotokoll och andra handlingar på sätt lagrummet närmare föreskriver.

Då enligt utredningens förslag särskild auktionsförrättare, som i 98 § sägs, ej längre skall förekomma, synes 169 § andra stycket böra ändras därhän, att yrkande om tvångsförvaltning alltid skall göras hos överexekutor. Att sådant yrkande måste göras före avslutandet av auktionsförrättningen torde framgå redan av 169 § första stycket.

202 §.

Paragrafen innehåller bestämmelser om klagan över utmätningssmanns åtgärd vid auktion å fast egendom. Enligt utredningens förslag skall sådan auktion alltid hållas av överexekutor. Vid sådant förhållande bör 202 § upphävas och hänvisningen till denna paragraf i 204, 205 och 209 §§ utgå.

211 och 221 §§.

För motiven till den föreslagna ändringen av 211 § och förslaget om upphävande av 221 § hänvisas till vad under 10 § anförts.

23 § UL:s promulgationslag.

Den av utredningen föreslagna omorganisationen av de exekutiva myndigheterna bör införas även i stad, som avses i 23 § Kungl. förordningen den 10 augusti 1877 om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall. För det huvudsakliga innehållet i nämnda paragraf har tidigare redogjorts (s. 181). Utredningen föreslår, att 23 § upphäves.

Övriga lagändringar

Förslaget om ändrad lydelse av 2 § *lagen den 12 maj 1955 med särskilda bestämmelser om försäljning av utmätt luftfartyg m. m.* har utredningen motiverat i det föregående (s. 191).

Om förfarandet vid handläggning av domstolsärenden äro särskilda bestämmelser meddelade i *lagen den 20 december 1946 om handläggning av domstolsärenden*. Denna lag avser enligt 1 § ärenden angående rättsvård, som allmän underrätt har att upptaga självmant eller efter ansökan och som ej enligt lag eller författning skola handläggas i den för tvistemål eller brottmål stadgade ordningen, dock ej ärenden som angå straff eller annan med brott förenad påföljd.

Enligt utredningens förslag skola överexekutorsgöromålen, med vissa undantag, upptagas av allmän underrätt och handläggas i den ordning som är föreskriven i utsökningslagen och andra närstående författningar eller som utbildats sedvanerättsligt. Förslaget torde nödvändiggöra ett tillägg till 1 § 1946 års lag, varigenom från denna lags tillämpningsområde undantagas ärenden, som rätten har att upptaga i egenskap av överexekutor.

Enligt *lagen den 10 juli 1899 om ersättning av allmänna medel för skada, som förorsakas av ämbets- eller tjänstemän med flera* utgår i allmänhet ersättning av statsmedel för skada, som uppkommit genom att överexekutor, utmättningsman eller biträde till utmättningsman tillgripit och förskingrat vad han mottagit i tjänsten. Från denna huvudregel gäller enligt 5 och 6 §§ i lagen det undantaget att statens ansvar ej omfattar vad magistratsledamot, stadsfogde eller exekutionsbiträde i magistratsstad tillgriper och förskingrar av stadens medel. Denna begränsning av statens ansvar har sin grund i att kontrollen över dessa befattningshavare utövas av stadens egna myndigheter. Om städernas exekutionsväsen omorganiseras enligt utredningens förslag, synes nämnda begränsning böra upphöra och staten även gentemot städerna ikläda sig ansvar för skada genom exekutiv befattningshavares i tjänsten förövade brott. I enlighet härmed föreslår utredningen, att de berörda undantagsbestämmelserna i 5 och 6 §§ utgå.

För motiven till de av utredningen föreslagna ändringarna i *lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom* samt i *lagen den 24 mars 1927 om gälds betalning genom penningars nedsättande i allmänt förvar* hänvisas till den föregående framställningen (s. 190 f.).

Skyldighet att hålla tingshus och rådhus

12 kap. Skyldighet att hålla tingshus och rådhus

Direktiven

I direktiven för utredningen sägs följande om bestridandet av kostnaderna för underrätternas sammanträdes- och kanslilokaler:

»Kostnaderna för häradsrätternas verksamhet bestrides icke till alla delar av statsverket. Det åligger nämligen domkretsens innevärdare att betala utgifterna för sammanträdes- och kansli lokal jämte möbler m. m. Frågan huruvida denna tingshusbyggnadsskyldighet bör övertagas av statsverket har sedan länge varit föremål för uppmärksamhet och delade meningar har rått. Ett skäl som tidigare anförts för att tingshusbyggnadsskyldigheten icke då kunde avskaffas var att frågan härom icke kunde lösas utan att samtidigt spörsmålet om rådhusrättsstädernas åligganden i motsvarande hänseende omprövades. I riksdagen behandlades frågan senast år 1948. Riksdagen avvisade då ett i motion framfört krav på att staten skulle övertaga tingshusbyggnadsskyldigheten och återopade därvid främst rättsvårdens intressen. Även enligt min mening är den lokala förankringen på detta område ur flera synpunkter av sådant värde, att den bör bibehållas. Konsekvensen av att tingshusbyggnadsskyldigheten kvarstår för häradsrätternas del torde vara att en eventuell förändring i fråga om det ekonomiska ansvaret för rådhusrättsstädernas rättsskipning icke bör omfatta skyldigheten att hålla domstolslokal. I de flesta av dessa städer är för övrigt rådhusen monumentalbyggnader med en för stadsbilden dominerande placering och utformning. Det skulle säkerligen vara olämpligt att låta dessa byggnader undandragas den kommunala omvårdnaden. Utredningen bör alltså utgå från att städerna alltjämt skall hålla domstolarna med inredd lokal i samma omfattning som de tingshusbyggnadsskyldige. Det synes med hänsyn härtill lämpligt att de sakkunniga även upptager frågan om att sammanföra och komplettera de spridda och delvis ålderdomliga stadgandena om tingshusbyggnadsskyldigheten till en mera fullständig och tidsenlig lagstiftning.»

Enligt direktiven har utredningen sålunda att utgå från att skyldigheten att hålla underrätterna med lokaler och viss inredning även framdeles skall för varje underrätt åvila invånarna i domkretsen. Utredningen behandlar därför inte det tidigare i skilda sammanhang dryftade spörsmålet huruvida staten bör övertaga kostnaderna för underrätternas lokaler eller om dessa kostnader böra bestridas av annat för flera underrätter gemensamt organ

såsom landstinget. För närvarande saknas bestämmelser om rådhusrättsstädernas skyldighet att hålla rådhus. En reglering i lag av denna skyldighet krävs, om kostnaderna i övrigt för rådhusrätterna övertagas av staten. Denna reglering bör samordnas med bestämmelserna om tingshusbyggnadsskyldigheten. Som framhålles i direktiven äro de nuvarande stadgandena om tingshusbyggnadsskyldigheten ofullständiga och ålderdomliga och därtill spridda i olika författningar på ett sätt som försvårar överblicken. Bristerna i gällande lagstiftning hänföra sig framförallt till det förhållandet att allmänna bestämmelser om de byggnadsskyldiges organisation i det stora hela saknas. Vid regleringen i lag av domkretsarnas skyldighet att hålla underrätterna med inredda lokaler blir därför huvuduppgiften att finna lämpliga former för skyldighetens handhavande. Utredningen har därjämte ansett sig böra föreslå viss ändring i nuvarande bestämmelser rörande tingshusbyggnadsskyldighetens omfattning.

Gällande bestämmelser

Om skyldighet att hålla tingshus stadgar 26 kap. 4 § byggningabalken, som föreskriver att tingsbyggning skall vart härad bygga. »Där skall vara en stuva så stor, som tarvas, och två kamrar; och vare häradet skyldigt den byggning uppehålla. Vid vart tingsställe skall ock ett fängelse vara, där missgärningsmän må i förvar hållas.» Den i detta lagrum fastslagna skyldigheten att bygga och underhålla tingshus och häradsfängelse åvilar numera inte häradet utan tingslaget d. v. s. häradsrättens domkrets. Allmänna bestämmelser saknas om tingslagens handhavande av byggnadsbesväret. I flertalet tingslag utövas beslutanderätten i tingshusbyggnadsfrågor av tingshusstämman eller tingshusfullmäktige, bestående av ombud för de kommuner varav tingslaget består. Som verkställande och förvaltande organ brukar finnas en av stämman eller fullmäktige utsedd tingshusstyrelse. På många håll är dock organisationen enklare i det att endast en av kommunombud tillsatt styrelse eller tingshusvärd finnes med uppdrag att handha den löpande förvaltningen av tingshuset. Tingslagen äro utrustade med egen beskattningsrätt. Enligt en särskild lag 1909 skola kostnaderna för uppförande och underhåll av tingshus och häradsfängelse fördelas på tingslagets skattskyldige efter de grunder som gälla för erläggande av kommunalskatt. Av tingslagen utdebiterade medel, s. k. tingshusmedel, uttagas och redovisas i samma ordning som kommunalskatten. I sådana fall då tingslag utgöres av en enda kommun handhaves tingshusbyggnadsskyldigheten som regel av kommunens egna organ och kostnaden upptages direkt i kommunens stat.

Tingslagets åliggande enligt 26 kap. 4 § BB att bygga tingshus avser endast häradsrättens sammanträdeslokaler samt kansli på tingsställe.

Kansli på annan ort ålåg det tidigare häradshövdingen att själv hålla. I samband med regleringen 1942 av häradshövdingarnas löner — övergången från sportelsystemet — utsträcktes tingshusbyggnadsskyldigheten att omfatta kostnaden för kanslilokaler även på annan ort än tingsställe. Bestämmelser härom äro meddelade i lagen den 18 juli 1942 om bestridande av kostnaderna för domsagas kansli. Enligt denna lag har tingslag att bekosta samtliga lokaler för domsagas kansli jämte möbler och andra dylika inventarier ävensom uppvärmning, belysning och städning av lokalerna. Består domsaga av två eller flera tingslag, skola kostnaderna som regel gäldas av tingslagen gemensamt samt fördelas efter de grunder varom tingslagen komma överens eller, där överenskommelse ej kan träffas, efter Konungens bestämmande.

Tingslaget som organ för tingshusbyggnadsskyldighetens handhavande sammanfaller inte alltid med tingslaget som domkrets för häradsrätten. Enligt 1 § andra stycket lagen den 18 april 1947 om tingshusbyggnadsskyldigheten i vissa fall må vid förening av två eller flera tingslag Konungen, om tingshusbyggnadsskyldigheten finnes av särskilda skäl ej böra odelad åvila det nya tingslaget, förordna om skyldighetens fördelning å olika delar av detsamma efter vad som prövas skäligt. I samband med rättegångsreformen företogs med stöd av bestämmelsen i 1 kap. 1 § RB att domsaga som regel skall utgöra ett tingslag en omfattande sammanslagning av de gamla tingslagen. Tingsställena i dessa ha emellertid ofta behållits, och de förutvarande tingslagen bekosta och förvalta själva sina tingshus; samtidigt svara de som regel gemensamt med övriga delar av domsagan även för kanslikostnaderna. I 1947 års lag äro bestämmelser dessutom meddelade om tingslagsreglerings inverkan på de olika tingslagens tillgångar och skulder samt om kostnaderna för sammanträdeslokaler m. m., då ting med tremansnämnd hålles på annan ort än tingsställe.

Tingshusbyggnadsskyldigheten står närmast under länsstyrelsens tillsyn. Enligt länsstyrelseinstruktionen åligger det länsstyrelse att pröva och avgöra frågor om skyldighet att anskaffa och underhålla allmänna byggnader med tillhörande inventarier. Beträffande tingslags skyldighet att hålla kanslilokaler och viss inredning är i 1942 års lag särskilt stadgat, att länsstyrelse skall hos tingslag, som åsidosätter sina skyldigheter, göra framställning om rättelse. Vidtages ej erforderlig åtgärd, må länsstyrelsen på tingslagets bekostnad låta verkställa vad som försummats. Tingshusbyggnadsskyldiges beslut kunna i administrativ väg överklagas. Besvären avgöras i sista instans av regeringsrätten.

I det stora hela saknas allmänna bestämmelser om beskaffenheten av tingshus och domsagokanslier. Därom få de byggnadsskyldige själva bestämma. Enligt en uttrycklig bestämmelse i 1942 års lag skall dock i domsagokansli eller i anslutning därtill anordningar finnas för brandsäker förvaring av fastighetsböcker, arkivalier och värdehandlingar; på ansökan

äger dock Konungen bevilja tingslag anstånd att anordna sådana förvaringsutrymmen.

Tingslagets skyldighet enligt 26 kap. 4 § BB att hålla häradsfängelse eller häradshäkte föreligger alltjämt i princip. En principiell skyldighet att hålla häkte åvilar av ålder även magistratsstäderna. I ett Kungl. brev den 27 november 1798 stadgas, att i varje stad borde finnas åtminstone två arrestrum. Om beskaffenheten av häradshäkten och stadshäkten äro föreskrifter meddelade i en Kungl. kungörelse den 25 april 1958.

Utredningens förslag

De byggnadsskyldiges organisation

Den nuvarande ordningen med tingslaget som enhet för tingshusbyggnadsskyldighetens fullgörande härstammar från en gången tids handhavande av allmänna angelägenheter. Det var förr vanligt att samhällsuppgifter ombesörjdes av olika lokala organ utrustade med rätt att uttaga skatt i form av tjänster, varor eller penningar. Denna form för utgörande av »allmänna besvär» genom specialkommuner har dock alltmera kommit ur bruk. Förutom de kyrkliga samfälligheterna finnas numera inte andra sådana specialkommuner än tingslaget. Samtidigt som detta konstateras bör det framhållas att tingslaget alltjämt visat sig kunna fylla sin uppgift. Under efterkrigsåren har en betydande upprustning av tingshus och kanslilokaler ägt rum, och det sätt varpå tingslagen härvidlag fullgjort sina åligganden förtjänar ur rättsskipningens synpunkt i allmänhet högt erkännande.

När det gäller att i lag reglera en ålderdomlig institution som tingshusbyggnadsskyldigheten, framträder emellertid behovet av mera tidsenliga former för byggnadsbesvärets handhavande. Tingslaget inrättat som egen kommun med full självstyrelse och med egen beskattningsrätt kräver en organisation med särskilda beslutande och verkställande organ. För att tillgodose de skattskyldiges intresse av offentlighetskontroll över verksamheten fordras vidare föreskrifter om uppgiftens handhavande i skilda hänseenden såsom beträffande lånerätt, fondbildning, revision, besvärsrätt m. m. I ett betänkande 1936 (SOU 1936: 37) framlade särskilda sakkunniga förslag till revision av dåvarande bestämmelser rörande tingshusbyggnadsskyldigheten. Enligt detta förslag skulle två särskilda lagar antagas, den ena om tingshusbyggnadsskyldighet och den andra om tingshusbyggnadsdistrikt. Tingslagen skulle i lag befästas som kommunala organ med full självstyrelse. Beslutanderätten skulle tillkomma särskilda tingshusfullmäktige, medan förvaltning och verkställighet skulle ankomma på en tingshusstyrelse. Närmare bestämmelser gavs om val av fullmäktige, beslutmässighet, omröstning, styrelsens sammansättning och uppgifter, tingslagets drätsel o. s. v. Mot förslagen i denna del riktades kritik särskilt från

kommunalt håll. Såväl landskommunernas förbund som stadsförbundet ansågo, att förslagen innefattade en överorganisation; stadsförbundet ifrågasatte, huruvida inte beslutanderätten kunde på något sätt knytas direkt till tingslagens olika kommuner. Förslaget lades ej till grund för lagstiftning.

Enligt stadsdomstolsutredningens mening bör man nu inte ifrågasätta att söka lösa frågan om formerna för byggnadsskyldighetens handhavande efter 1936 års linjer. Till en början må framhållas, att tingshusbyggnadsskyldigheten i ekonomiskt hänseende har förhållandevis ringa betydelse. År 1959 utdebiterades i samtliga tingslag drygt åtta miljoner kronor. I mer än hälften av tingslagen översteg utdebiteringen inte fem öre per skattekrona. Ingenstädes utdebiterades mer än 20 öre. De byggnadsskyldige torde bäst fullgöra sina åligganden, om de åtnjuta förhållandevis stor frihet på det organisatoriska området. På många håll behövs ingen särskild kommunbildning, utan uppgiften kan ombesörjas i enklare och billigare former. Det bör vidare beaktas, att en institution som tingslaget med dess speciella och i ekonomiskt hänseende jämförelsevis obetydliga förvaltningsuppgift lätt löper risk att undandragas den allmänna insyn som bör finnas i allmänna angelägenheter handhavande; och detta även om dess organisation och verksamhet detaljregleras i lag. Det har ofta påtalats, att tingslagens byggnadsskyldige betungats med utgifter, som enligt lag skola bäras av statsverket. Senast har justitieombudsmannen i skrivelse till Konungen den 12 december 1959 fäst uppmärksamheten på att statens kostnader för domsagokanslierna i betydande omfattning övervältrats på de tingshusbyggnadsskyldige, ett förhållande som enligt justitieombudsmannen är ägnat att inge allvarliga betänkligheter. Mot den nuvarande ordningen med tingslaget som organ för handhavande av byggnadsskyldigheten synes slutligen den anmärkningen kunna riktas, att den inte bereder kommunerna i tingslaget det inflytande över lokala angelägenheter som bör tillkomma dem. Tingslaget innebär en splittring av den kommunala verksamheten; tingslagets rätt att själv uttaga skatt kan vara ägnad att försvåra för kommunerna att överblicka och sammanhålla sin finanshushållning.

Ehuru skyldigheten för domkretsarnas invånare att hålla underrätterna med inredda lokaler som regel kräver samverkan över kommungränserna, torde detta förhållande inte hindra att byggnadsbesväret lägges direkt på primärkommunerna i domkretsen. På en rad områden sträcka sig numera kommunernas förvaltningsuppgifter utanför vederbörande kommuns område och olika former för kommunal samverkan ha utbildats; delvis ha dessa former också reglerats i lag. Om domstolsbyggnadsskyldigheten lägges direkt på kommunerna, kunna organisationsformerna lättare anpassas efter skilda lokala förhållanden. Vården av domstolslokaler kan bättre samordnas med andra lokala angelägenheter och

besparingar och rationaliseringar därigenom vinnas. Någon särskild utdebitering av tingshusmedel behövs inte, vilket för skattemyndigheterna innebär en viss lättnad. Kravet på offentlighetskontroll tillgodoses genom de allmänna bestämmelser i kommunallagen och andra författningar som trygga insyn i och kontroll över kommunalförvaltningen. I lagstiftningstekniskt hänseende vinnes, att den författningsmässiga regleringen av domstolsbyggnadsskyldigheten låter sig inskränka till förhållandevis få stadganden. Det lär kunna förväntas, att kommunerna skola omfatta värden av häradsrätternas och rådhusrätternas lokaler med samma intresse och omsorg som tingslagen. Till stöd för detta antagande må åberopas erfarenheterna från domkretsar, där redan nu kommunerna handha värden av lokalerna.

I domkretsar, som bestå av endast en kommun, saknas uppenbart anledning att upprätthålla tvångsbestämmelser om domstolsbyggnadsskyldighetens handhavande i annan ordning än som gäller för andra kommunala angelägenheter. Av de nuvarande tingslagen bestå fem av endast en kommun; ett av dem bildar tillika egen domsaga. Enligt utredningens förslag är som regel rådhusrätts domkrets begränsad till staden. I de domkretsar som sålunda sammanfalla med kommunen är den naturliga ordningen att kommunens fullmäktige utöva beslutanderätten i domstolsbyggnadsfrågor och att verkställighet och förvaltning tillkomma kommunens styrelse eller andra nämnder. I samtliga rådhusrättsstäder och i vissa av de tingslag varom här är fråga handhaves redan nu byggnadsskyldigheten på detta sätt.

I de fall då domkretsen omfattar flera kommuner kan samverkan mellan kommunerna ske i olika former. En lagligt reglerad form är kommunalförbundet. Enligt 1957 års lag om kommunalförbund må för handhavande av en eller flera kommunala angelägenheter städer, landskommuner, köpingar och municipalsamhällen sammansluta sig till kommunalförbund. Där kommunalförbund handhar angelägenhet, som det enligt särskild författning åligger kommun att vårda, skola författningens bestämmelser om kommun ha avseende å förbundet. Kommunalförbunds beslutanderätt utövas av förbundets fullmäktige; förvaltning och verkställighet tillkomma förbundets styrelse och särskilt tillsatta nämnder. För varje kommunalförbund skall finnas förbundsordning med bestämmelser om fullmäktiges antal och hur många ledamöter i fullmäktige varje förbundsmedlem skall utse, om styrelsens sammansättning samt om lånerätt och fondbildning. Förbundsordningen skall vidare innehålla föreskrifter om medlemmarnas andel i förbundets tillgångar och om kostnadernas fördelning på kommunmedlemmarna. Förbundsordning fastställes av länsstyrelsen. Tingslaget är på sätt och vis ett kommunalförbund. Skillnaden är i huvudsak — förutom att kommunalförbundet är reglerat i lag — att kommunerna ha ett mera direkt inflytande över kommunalförbundet än

över tingslaget. Sålunda får till fullmäktige i kommunalförbund endast den väljas som är ledamot av kommunens fullmäktige. Kommunalförbundet är inte heller såsom tingslaget utrustat med egen beskattningsrätt, utan dess verksamhet finansieras genom tillskott från förbundsmedlemmarna och belastar sålunda direkt budgeten i varje kommun. Kommunalförbund ha i praktiken bildats för handhavande av olika interkommunala uppgifter inom bl. a. skolans, socialvårdens, polisväsendets och byggnadsplaneringens områden. Det bör enligt utredningens mening finnas möjlighet att anlita kommunalförbundsformen även för gemensamma domstolsbyggnadsfrågors handhavande. Därvidlag synes emellertid i visst hänseende en specialbestämmelse påkallad beträffande kommunalförbundets organisation. Som nyss nämnts må enligt 1957 års lag endast medlem av kommuns fullmäktige utses till förbundsfullmäktig. Enligt uttryckligt stadgande i lagen gälla lagens regler inte, om i lag eller författning särskilda bestämmelser givas om kommunalförbund för visst ändamål. Till grund för den nyssnämnda bestämmelsen om valbarhet till förbundsfullmäktig ligger tanken att förbundsfullmäktige utöva maktbefogenheter, som delegerats från kommunens fullmäktige, och att det därför är principiellt riktigast, att förbundsfullmäktige väljas bland medlemskommunernas fullmäktige. Oavsett det principiellt riktiga i denna tanke anser utredningen starka praktiska skäl tala för att till fullmäktig i kommunalförbund för domstolsbyggnadsskyldige skall kunna utses även den som ej är ledamot av förbundsmedlemmens fullmäktige. Domstolsbyggnadsvården kräver förtrogenhet med olika speciella problem rörande domstolarnas behov av lokaler och inredning; det är önskvärt att sakkunskap på området är representerad i det organ som har beslutanderätten. Det kan inte alltid påräknas, att personer med kunskaper och insikter i dessa frågor finnas bland kommunalfullmäktige. Det bör därför finnas möjlighet att till förbundsrepresentationen välja även annan än ledamot av kommunernas fullmäktige; närmast avses nämndeman eller annan med nära anknytning till domstolen. Härigenom blir det lättare att utnyttja den erfarenhet och sakkunskap som nu finnes representerad i tingshusstämmor och tingshusstyrelser.

Liksom tingslaget är kommunalförbundet en förhållandevis tungrodd och dyrbar förvaltningsform. I domkretsar med få och enkla domstolsbyggnadsfrågor kan man använda mindre omständliga samarbetsorgan. Samma torde förhållandet vara i domkretsar, som bestå av endast ett fåtal kommuner eller av en större kommun med väl utbyggd förvaltning samt en eller flera mindre kommuner. I sådana fall bör det stå kommunerna fritt att avtala om enklare former än kommunalförbund för byggnadsbesvärets handhavande. Samverkan synes kunna ordnas antingen så, att en av kommunerna genom sina organ fullgör den gemensamma domstolsbyggnadsskyldigheten, eller så, att kommunerna tillsätta ett gemensamt

förvaltningsorgan, vars sammansättning och befogenheter kommunerna själva få bestämma och vars förvaltning står under varje kommuns tillsyn. Som regel synes denna senare form för samverkan vara mest ändamålsenlig i de fall, där bildandet av kommunalförbund är en onödigt komplicerad apparat. Förutsättningarna för kommunal samverkan i annan form än kommunalförbund öka, om en reform för åstadkommande av större kommuner genomföres.

Under hänvisning till vad sålunda anförts föreslår utredningen, att skyldigheten att hålla underrätterna med inredda lokaler i lag lägges direkt på kommunerna i domkretsen. Den allmänna regeln bör vara att kommunerna skola fullgöra skyldigheten gemensamt. Liksom för närvarande bör dock Kungl. Maj:t äga förordna, att skyldigheten skall åvila del av domkretsen. Härigenom blir det möjligt att behålla nuvarande ordning enligt vilken tingshus, som användes endast för vissa av domsagans kommuner, förvaltas och vårdas av de byggnadsskyldige inom dessa kommuner.

I fråga om fördelningen mellan kommunerna av kostnaderna för byggnadsskyldigheten torde de grunder böra tillämpas efter vilka enligt gällande rätt kostnaderna för domsagas kansli fördelas på olika tingslag. Som tidigare nämnts ankommer det enligt 1942 års lag om bestridande av kostnaderna för domsagas kansli på Kungl. Maj:t att förordna om dessa kostnaders fördelning på tingslag, som ej kunna komma överens om fördelningen. Av förarbetena till denna lag (propositionen 1942 nr 304 s. 33) framgår, att fördelningen bör i allmänhet ske efter antalet skattekronor men att även andra omständigheter kunna inverka. I det sammanhanget hänvisas till 1936 års sakkunnigbetänkande om revision av bestämmelserna om tingshusbyggnadsskyldigheten. I detta betänkande framhålles, att, då kansliet är inrymt i tingshuset för ett av domsagans tingslag, detta tingslag bör betala förhållandevis mera av kostnaderna för kansliet, eftersom tingslaget är befriat från vissa utgifter — såsom att å tingshuset hålla särskilda arbets- och sovrum för häradshövding och biträden — vilka det tillkommit tingslaget att bestrida, därest kansliet varit förlagt annorstädes (nyssnämnda proposition s. 10). Godtages stadsdomstolsutredningens förslag att kommunerna skola träda i stället för tingslagen som enheter för byggnadsskyldigheten, torde det av praktiska skäl bli nödvändigt att överlämna till länsstyrelserna att besluta om kostnadsfördelningen i de fall, då kommunerna ej komma överens därom. Detta torde dock förutsätta, att grunderna för kostnadsfördelningen äro angivna i lag. Utredningen föreslår därför en lagregel av innehåll att kostnaderna skola, därest annat ej överenskommes, fördelas mellan kommunerna i förhållande till antalet skattekronor inom varje kommun. Det är emellertid rimligt, att byggnadsskyldige, vilka på annan ort än kansliorten hålla tingshus med arbetsrum för häradshövdingen och hans biträden, i skälig utsträckning få räkna sig detta tillgodo vid fördelningen av kostnaderna för kansli lokalerna. Enligt

utredningens mening bör det kunna överlämnas åt länsstyrelse att i sådant fall på framställning av kommun förordna om annan fördelningsgrund än efter skattekronor.

I princip bör det tillkomma kommunerna att bestämma även om formerna för handhavande av byggnadsskyldigheten. Kanna kommuner med gemensamma byggnadsfrågor ej komma överens om handhavandet, bör länsstyrelsen äga besluta i saken. Med hänsyn till de allmänna intressen som äro förbundna med byggnadsskyldighetens behöriga fullgörande bör länsstyrelsen tilläggas befogenhet att tvångsvis förordna om bildande av kommunalförbund.

Byggnadsskyldighetens omfattning

Vad härefter angår byggnadsskyldighetens omfattning har utredningen ansett nuvarande bestämmelser om statens och tingslagens skyldighet att bekosta domsagokansli böra i vissa hänseenden omprövas. Enligt 1942 års lag skall tingslaget bekosta erforderliga kanslilokaler jämte möbler och andra dylika inventarier ävensom uppvärmning, belysning och städning av lokalerna. Övriga kanslikostnader åter såsom för skrivmaskiner, skrivmaterialier och andra dylika förbrukningsartiklar, inbindning av domböcker och protokoll samt telefon bestridas av statsverket; staten tillhandahåller även facklitteratur i viss utsträckning.

Statsverkets kostnader för kanslihallningen i domsagorna bestridas huvudsakligen ur ett för sjukvård, reseersättningar och expenser gemensamt anslag. Anslaget förvaltas av hovrätterna. I de årliga regleringsbrev till hovrätterna fastställer Kungl. Maj:t för varje hovrätt en omkostnadsstat, i vilken anslaget fördelas på de nyssnämnda tre utgiftsändamålen. Anslagsposten till expenser må ej överskridas utan Kungl. Maj:ts medgivande. För oförutsedda expenser brukar Kungl. Maj:t reservera ett visst belopp att användas för utgifter varom Kungl. Maj:t beslutar. Hovrätterna äro anbefallda att årligen fastställa omkostnadsstat för envar under hovrätten lydande domsaga; ett visst belopp böra hovrätterna disponera i reserv. Varje häradshövding tillhandahålles ett förskott avsett att täcka löpande utgifter för kanslihallningen. Förutom det ovannämnda allmänna anslaget till häradsrätternas omkostnader ha under senare år utgått särskilda anslag dels för tekniska hjälpmedel m. m. och dels för blanketter. Av dessa båda anslag, vilka äro avsedda för hela domstolsväsendet, förvaltas det förra av justitiedepartementet och det senare av statskontoret.

Budgetåret 1959/1960 belöpte sig statsverkets kostnader för expenser i domsagorna till sammanlagt 847 676 kronor, varav för skrivmateriel, papper, blanketryck o. dyl. 210 566 kronor, telegram, telefon och annonsering 347 527 kronor, möbler, skriv- och räknemaskiner m. fl. inventarier 133 595 kronor samt bokinköp, bindning av böcker och handlingar m. fl.

ändamål 155 988 kronor. Som jämförelse må nämnas, att städernas kostnader för rådhusrätternas expenser uppgingo under 1959 till sammanlagt 1 268 423 kronor, varav för skrivmateriel, blanketter och bokbindning 525 675 kronor, telefon, porto och annonsering 510 138 kronor, kontorsmaskiner och ljudupptagningsapparater 163 093 kronor samt litteratur 69 517 kronor.

Som tidigare antytts ha i praktiken tingslagen påtagit sig en större del av domsagornas kanslikostnader än som enligt lag åvilar dem. Många tingslag ha anskaffat olika slags kontorstekniska hjälpmedel, prejudikatsamlingar och annan litteratur samt anslagit medel till kanslitelefoner. Redan detta förhållande ger anledning att överväga en ändring av lagstiftningen till närmare överensstämmelse med verkligheten. Frågan om gränsdragningen mellan statens och de byggnadsskyldiges ansvar för kanslihallningen torde nämligen böra betraktas främst ur praktiska synpunkter. Den nuvarande ordningen för handläggning av frågor rörande domsagornas kanslikostnader är, så snart fråga blir om mera kostnadskrävande utgifter, både tungrodd och tidsödande. I allmänhet måste i sådana fall häradshövdingen vända sig till hovrätten, och denna får ofta underställa frågan Kungl. Maj:t. Regelmässigt brukar varje år vid fastställande av anslaget för häradsrätternas omkostnader särskilda engångsutgifter tagas i beräkning för olika slags kontorstekniska hjälpmedel, telefonanläggningar och större bokinköp. Den omständliga proceduren medför, att även trängande nyanskaffningsbehov ofta få stå tillbaka under någon tid. För myndigheterna vållas arbete och besvär som knappast stå i proportion till de förhållandevis begränsade belopp varom är fråga. En decentralisering av kanslihallningen skulle innebära ökade möjligheter att snabbt och utan omgång tillgodose de lokala behoven. Å andra sidan är att beakta, att staten såsom bärare av kostnaderna för underrätternas personalorganisation har direkt ekonomiskt intresse av att underrätterna äro utrustade med sådana tekniska hjälpmedel, formulär, blanketter m. m., som äro ägnade att rationalisera arbetet och möjliggöra besparing av arbetskraft. Staten bör därför också bära kostnaderna för dylik kansliutrustning. Men i fråga om kansli-kostnader, som inte ha direkt samband med personalkostnaderna, böra decentraliseringens fördelar beaktas.

Statens kostnader för domsagornas telefoner avse endast telefoner för domarna och deras biträden, däremot ej telefoner för åklagare, advokater och nämndemän. Dessa senare telefoner bekosta tingslagen. För invånarna i domkretsen och deras möjligheter att från underrätten erhålla upplysningar i olika hänseenden har det stor betydelse, att telefonförbindelserna med underrättens kansli äro väl ordnade. Uppenbart skulle ett ändamåls-enligt ordnande av telefonerna underlättas och det allmännas kostnader nedbringas, om en och samma abonnent svarade för samtliga telefoner. Telefonförbindelsernas anordnande har samband med lokalernas inred-

ning och disposition. På sina håll äro kanslitelefonerna anslutna till en central, kommunal växel. Ur de sålunda anförda synpunkterna synas de byggnadsskyldige vara närmare till än staten att bekosta underrätternas kanslitelefoner.

Kostnaderna för facklitteratur vid underrätterna torde för rådhusrätter och domsagor tillhoppa uppgå till uppskattningsvis mellan 125 000 och 150 000 kronor årligen; av bokföringstekniska skäl möter det svårighet att ange dem mera exakt. Att ortens domstol har ett förhållandevis fullständigt bibliotek är ett lokalt intresse, även om man bortser från facklitteraturens betydelse för rättsskipningen. Ett sådant bibliotek kan fylla ett behov även för den kommunala förvaltningen. Många av de nuvarande magistratsstäderna ha anskaffat värdefulla juridiska boksamlingar för sina rådhusrätter. Ur rättsskipningssynpunkt är det önskvärt, att denna facklitteratur även framdeles står till domstolarnas förfogande. Som ovan nämnts ha även vissa tingslag försett sina domsagokanslier med prejudikatsamlingar och annan juridisk litteratur. Den lokala omvårdnad av underrätternas bibliotek som sålunda utbildats i praxis bör enligt utredningens mening lagfästas.

Utredningen föreslår sålunda, att de byggnadsskyldige skola bekosta, förutom de kanslikostnader som åvila dem enligt 1942 års lag, jämväl kanslitelefoner och facklitteratur.

Häradshäkten och stadshäkten

Som tidigare nämnts äro tingslag och magistratsstäder i princip skyldiga att hålla häkte, häradshäkte eller stadshäkte. Huruvida i det särskilda fallet sådan skyldighet alltjämt föreligger och om skyldighetens närmare innehåll råder en viss osäkerhet. Hithörande frågor ha behandlats i en av fångvårdens byggnadskommitté till chefen för justitiedepartementet 1957 avlämnad promemoria rörande stads- och häradsfängelser (SOU 1957: 34). Enligt promemorian ha vissa tingslag och städer friköpt sig från skyldigheten att hålla eget häkte, men det är ovisst när så skall ha skett. Det anses ej heller klart vilka kategorier av omhändertagna, som tingslagen och städerna äro skyldiga att mottaga i sina häkten. Vad häradshäkterna beträffar användas de numera i praktiken så gott som uteslutande för tillfällig förvaring av anhållen eller häktad i samband med domstolsförhandling; i den nyssnämnda promemorian anses tingslagens skyldighet att hålla häkte vara begränsad till överensstämmelse med denna praxis. Magistratsstäderna åter, vilkas åliggande att hålla häkte eller fängelse av ålder sträckt sig längre än tingslagens, anses alltjämt i princip skyldiga att själva förvara häktade åtminstone till dess dom fallit i rådhusrätten. I städer med statlig fångvårdsanstalt sker väl som regel förvaringen i denna men då ofta mot årligt bidrag från staden till fängelsets underhåll och de förvarades vård.

Magistratsstäder utan fångvårdsanstalt torde som regel förvara anhållna eller häktade i egna stadshäkten.

I 1 kap. 16 § RB regleras ur straffprocessuell synpunkt var häkte skall finnas. Enligt detta lagrum skall för förvaring av anhållna eller häktade för domsaga å tingsställe eller annan ort, som Konungen bestämmer, så ock i stad med rådhusrätt finnas häkte. Med Konungens tillstånd må häkte vara gemensamt för flera domsagor eller för domsaga och stad. Vem skyldigheten att hålla häkte åligger utsäger lagrummet inte.

I princip synes det böra åvila de byggnadsskyldige att å tingshus eller i rådhus hålla rum för förvaring i samband med rättegång av anhållen eller häktad. Denna skyldighet bör lagfästas i samband med en revision av bestämmelserna om tingshusbyggnadsskyldigheten och åläggande i lag av stads skyldighet att hålla rådhus. De byggnadsskyldiges åliggande att hålla förvaringsrum för häktad eller anhållen bör dock ej vara ovillkorligt. Om på platsen eller i närheten finnes fångvårdsanstalt med häktesavdelning, stadshäkte eller polisarrest, behövs inte för häktningsförhandling eller för huvudförhandling med häktad någon särskild förvaringslokal i domstolsbyggnaden. Kungl. Maj:t bör därför äga medge dispens från skyldigheten att inreda och tillhandahålla förvaringsrum.

Skyldighet att i den utsträckning som här avses hålla förvaringsrum för anhållen eller häktad motsvarar, som nyss nämnts, tingslagens åliggande enligt 26 kap. 4 § BB att hålla häradshäkte sådant detta åliggande numera i praktiken fullgöres. Ehuru de domstolsbyggnadsskyldige inte förutsättas ha någon laglig skyldighet att hålla förvaringsrum för andra ändamål t. ex. för förvaring under förundersökning av anhållen eller häktad eller för förvaring av fyllerister eller eljest omhändertagna personer, möter det givetvis inte hinder att förvaringslokaler i tingshus och rådhus användas även för sådana ändamål. Det får bero av överenskommelse mellan de byggnadsskyldige och vederbörande polisdistrikt om lokalerna sålunda skola få tagas i anspråk som polisarrest.

Som nämnts här ovan äro för närvarande vissa städer skyldiga att förvara anhållna eller häktade även utan samband med rättegång. Det är inte avsett att ett lagfästande av de domstolsbyggnadsskyldiges i stad åliggande att i rådhus hålla rum för förvaring under rättegång av anhållen eller häktad skall medföra befrielse från den skyldighet att hålla stadshäkte som av ålder åvilar stad. Frågan om en sådan befrielse sammanhänger med spörsmålet om avveckling av städernas särskilda rättigheter och skyldigheter. Härom pågår utredning.

Specialmotivering

I överensstämmelse med de riktlinjer som i det föregående uppdragits för byggnadsskyldighetens fullgörande har utredningen utarbetat förslag till

lag om skyldighet att hålla tingshus och rådhus. I denna lag har utredningen sammanfört de bestämmelser som nu gälla rörande tingshusbyggnadsskyldigheten och därvid i huvudsak inte föreslagit andra ändringar i dessa bestämmelser än sådana, som betingas av att tingslaget försvinner som enhet för byggnadsskyldigheten samt av de föreslagna ändringarna rörande byggnadsskyldighetens omfattning. Beträffande de särskilda paragraferna i den föreslagna nya lagen hänvisas till lagtexten och till följande specialmotivering.

1 §.

Var tingshus och domsagokansli skola finnas beror såvitt gäller tingshus av Kungl. Maj:ts beslut enligt 1 kap. 6 § RB om tingsställe och beträffande domsagokansli av Kungl. Maj:ts beslut enligt 42 § domsagostadgan om kansliort. Vilka städer som skola ha rådhus följer av Kungl. Maj:ts beslut enligt 1 kap. 1 § RB om underrätternas domkretsar.

2 §.

Med kommun avses i paragrafen landskommun, köping och stad. Det förekommer på sina håll, att tingslag tillhörande olika domsagor förenat sig om uppförande av gemensamt tingshus och gemensamma kanslilokaler. Även framdeles bör det i princip stå de byggnadsskyldige inom skilda domkretsar fritt att hålla gemensamma domstolslokaler. Förutsättning för sådan samverkan torde dock böra vara att Kungl. Maj:t givit tillstånd därtill.

4 §.

Liksom för närvarande bör det ankomma på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga bestämmelser om den inverkan på de byggnadsskyldiges ekonomi vartill ändringar i den judiciella indelningen föranleda. Det föreslagna stadgandet är avsett att ersätta 1 § första stycket 1947 års lag om tingshusbyggnadsskyldigheten i vissa fall. Vid förening enligt 1932 års lag av stad med domsaga skall utredning ske av frågan huruvida och i vad mån ersättning bör utgå till tingslag för andel i befintligt tingshus eller annan tingslagets egendom. Kungl. Maj:t meddelar i samband med förordnande om rådhusrätts upphörande erforderliga bestämmelser med avseende å stadens rättigheter och skyldigheter i förhållande till tingslaget. Vad i 1932 års lag sägs om tingslaget kommer framdeles att avse kommunerna i den domsaga varmed staden förenas.

För att Kungl. Maj:t skall bli i tillfälle att samordna byggnadsfrågor med frågor rörande ändrad judiciell indelning gäller för närvarande enligt ett Kungl. cirkulär den 12 februari 1926 till länsstyrelserna att, då fråga uppkommer om nybyggnad eller ombyggnad av tingshus, länsstyrelsen skall hos Kungl. Maj:t göra anmälan därom, varefter ärendet skall hos

länsstyrelsen vila i avbidan på Kungl. Maj:ts prövning, huruvida tingslagsreglering bör äga rum. Enligt vad i 8 § föreslås skola ritningar och arbetsbeskrivningar till domstolsbyggnad godkännas av Kungl. Maj:t eller av myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Därmed är det sørjt för att byggnadsföretag ej igångsättas utan beaktande av aktuella indelningsändringar.

7 och 8 §§.

Om beskaffenheten av domstolsbyggnad torde liksom för närvarande inte erfordras andra lagbestämmelser än att i underrätts kansli eller i anslutning därtill skola finnas anordningar för brandsäker förvaring av fastighetsböcker, arkivalier och värdehandlingar. Principiellt böra de byggnadsskyldige även framdeles själva få bestämma om domstolsbyggnads beskaffenhet och inredning. För att lokalerna skola få en ur rättsskipnings-synpunkt och med hänsyn till organisationen av varje underrätt ändamålsenlig utformning torde dock ritningar och arbetsbeskrivningar böra godkännas av Kungl. Maj:t eller myndighet, som Kungl. Maj:t bestämmer.

11 §.

Besvär, varom i paragrafen sägs, skola enligt 2 § lagen den 26 maj 1909 om Kungl. Maj:ts regeringsrätt upptagas och prövas av regeringsrätten.

Kostnadsberäkningar

Ikraftträdande — Sammanfattning

Kostnadsberäkningar

Inledning

De kostnadsberäkningar som här framläggas avse i första hand att ge en överblick av de kostnader för statsverket som ett förstatligande av städernas domstolar och exekutionsväsen medför. Beräkningarna äro grundade på utredningens i föregående delar av betänkandet framlagda förslag om domstolsorganisationen i de nuvarande magistratsstäderna, magistratsuppgifternas utskiftning på bl. a. statliga myndigheter samt omorganisationen av utsökningsmyndigheterna i stad. Enligt direktiven bör utredningen ej upptaga detaljspörsmål i vidare mån än som må erfordras för att vinna överblick över de praktiska och ekonomiska konsekvenserna av förslagen. Med hänsyn till denna begränsning i utredningsarbetet äro kostnadsberäkningarna endast approximativa. Särskilt med avseende å den del av kostnadsökningen för staten som hänför sig till magistratsuppgifternas överflyttande till statliga myndigheter har utredningen ej införskaffat material för säkra beräkningar; ifrågavarande kostnadsökning måste dock under alla förhållanden vara av jämförelsevis underordnad betydelse.

Den framräknade kostnadsökningen för statsverket utvisar bruttoutgifterna, dock med avdrag för inkomster av lösen, stämpelprovision och restavgifter samt vissa andra därmed jämförliga inkomster. Däremot har hänsyn ej tagits till sådana särskilda rättigheter (tolag, donationsjordar m. m.), som städerna uppbära och vilkas indragning till statsverket kan komma i fråga i samband med att staten övertager städernas kostnader för rättskipning och exekution.

I det följande behandlas till en början statsverkets kostnader i anledning av ett förstatligande av städernas domstolar; i samband därmed behandlas även konsekvenserna i kostnadshänseende för statsverket av förslagen om utskiftning av magistratsuppgifterna. Därefter redovisas kostnaderna för ett förstatligande av städernas exekutionsväsen. I en sammanställning lämnas en översikt av den sammanlagda kostnadsökning som uppkommer för staten.

Slutligen berör utredningen mera flyktigt konsekvenserna i kostnadshänseende av de förslag som inte äga direkt samband med förstatligandet av städernas domstolar och exekutionsväsen.

Förstatligandet av städernas domstolar

Utredningens förslag innebära betydande förändringar av domstolsväsendet i de nuvarande magistratsstäderna. Till följd härav kan utredningens kalkyl ej grundas uteslutande på de nuvarande kostnaderna för rådhusrätterna. I jämförande syfte har det ändock sitt intresse att få en bild av dessa kostnader. Från de 41 städer, som den 1 januari 1961 hade rådhusrätt, ha införskaffats uppgifter om utgifter och inkomster enligt boksluten för åren 1958 och 1959. En sammanställning av det inhämtade materialet visar, att de bokförda, d. v. s. de faktiska, utgifterna uppgingo under 1958 till 26 344 000 kronor och under 1959 till 28 442 000 kronor; häri ingå ej utgifter för stämmingsmän (under 1959 1 093 000 kronor), ersättning till äktenskapsmedlare (72 000 kronor), lokalkostnader¹ (3 169 000 kronor), valomkostnader (9 000 kronor) och vissa ej närmare specificerade kostnader (88 000 kronor). Fördelningen av utgifter på skilda poster framgår av följande tabell, vari talen avrundats till närmast högre tusental kronor.

	1958	1959
Personalkostnader		
Rättsbildad personal: avlöningsförmåner	13 986 000	14 115 000
Icke rättsbildade biträden: avlöningsförmåner . .	5 681 000	6 306 000
Pensionsavgifter för nämnda personalgrupper . .	3 282 000	3 918 000
Bidrag till allmänna sjukförsäkringen samt personalförsäkring	187 000	195 000
Rese- och traktamentsersättningar	43 000	48 000
Nämndemän: ersättningar	1 125 000	1 743 000
Expeditionsvakter: avlöningsförmåner och pensionsavgifter	1 418 000	1 427 000
Övriga kostnader		
Tekniska hjälpmedel såsom kontorsmaskiner och ljudupptagningsapparater, anskaffning och underhåll	135 000	164 000
Skrivmateriel, blanketter, bokbindning	487 000	526 000
Summa	26 344 000	28 442 000

Städernas inkomster av lösen och stämpelprovision vid rådhusrätterna ha för 1958 uppgivits till 3 021 000 kronor och för 1959 till 3 099 000 kronor.

¹ Här ingå kostnader för hyra, uppvärmning, belysning och städning, anskaffning och underhåll av möbler, telefon och facklitteratur samt ränta och avskrivning på kapitaltillgångar.

I enlighet med det anförda kunna magistratsstädernas kostnader för rådhusrätt och magistrat under 1958 och 1959 angivas enligt följande:

	1958	1959
Utgifter.....	26 344 000	28 442 000
Inkomster.....	— 3 021 000	— 3 099 000
Kostnader.....	23 323 000	25 343 000

Som synes av tabellen över utgifternas fördelning utgöra personalkostnaderna den huvudsakliga utgiftsposten. Det är också dessa kostnader, som främst beröras av utredningens förslag. Vid ett genomförande av dessa förslag kommer personalorganisationen i de nuvarande stadsdomstolarna att gestalta sig annorlunda än vad nu är fallet. Förändringarna sammanhånga särskilt med förslagen om ändrade arbetsuppgifter för rådhusrättsdomarna, omvandling av vissa assessorstjänster till rådmansstjänster, införande av särskilda inskrivningsdomare och notarier i rådhusrätt, ökat användande av icke rättsbildade biträden för sekreterarhjälp åt domarna samt förenande av ungefär hälften av nuvarande rådhusrätter med domsaga.

För att underlätta bedömningen av behovet av domare, notarier och icke rättsbildade biträden har utredningen uppdragit åt sekretariatet och expernten i utredningen på domstolsorganisatoriska frågor kanslirådet Magnander att bedriva platsundersökningar vid vissa rådhusrätter och domsagor. Samtliga rådhusrätter med minst fyra domare ha därvid besökts och därutöver sju av de sammanlagt 16 rådhusrätterna med tre lagfarna domare. Besöken ha omfattat rådhusrätterna i följande 31 städer: Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Hälsingborg, Uppsala, Västerås, Örebro, Borås, Linköping, Eskilstuna, Gävle, Jönköping, Karlstad, Lund, Halmstad, Uddevalla, Karlskrona, Södertälje, Kalmar, Luleå, Sundsvall, Landskrona, Kristianstad, Östersund, Nyköping, Skellefteå, Umeå, Kristinehamn, Falun och Visby. Avsikten med undersökningarna vid domsagorna har främst varit att studera organisationen vid en tredomardomstol, som arbetar som häradsrätt, med särskild tyngdpunkt på spörsmålet vilken betydelse tingsnotarierna ha för tjänsteorganisationen i övrigt. För att få sistnämnda fråga ytterligare belyst ha även vissa domsagor med färre än tre domare besökts. Undersökningarna ha omfattat sammanlagt 15 domsagor, varav åtta där personalorganisationen inrymmer minst tre domare, men även domsagor med enbart tingsdomare eller tingssekreterare ha blivit föremål för besök.

I *bilaga 1* redovisas en översikt över arbetsmängden 1956—1959 i rådhusrätterna (del I). Uppgifterna ha ej kunnat i bilagan ges den differentierade bild beträffande göromålskaraktären som platsundersökningarna givit. I del II av bilagan har intagits statistikmaterial från de domsagor som beröras av föreningen av vissa rådhusrätter med domsaga. Med hän-

syn till den nuvarande formen för redovisning av den officiella rättsstatistiken har det ej varit möjligt att göra fördelningen av brottmål på samma sätt som i fråga om statistiken för rådhusrätterna. På uppdrag av utredningen har sekretariatet och Magnander utarbetat ett utkast till personalorganisation (*bilaga 2*). Där redovisas — förutom de tillämpade grunderna för beräkning av personalbehovet — dels den nuvarande och dels den ifrågasatta nya personaluppsättningen i de underrätter som beröras av rådhusrätternas förstatligande. De föreslagna förändringarna i underrätternas personalorganisation återverka på domarkårens sammansättning. I *bilaga 3* visas förändringarnas inverkan på de olika stadierna av domarkarriären. En redogörelse för platsundersökningarna har utarbetats av utredningens biträdande sekreterare och finnes såsom *bilaga 4* fogad till betänkandet.

Utredningen vill i anledning av utkastet till personalorganisation framhålla, att detta tillkommit i syfte att möjliggöra för utredningen att — på sätt i direktiven förutsättes — skissera de organisatoriska och ekonomiska konsekvenserna av förslagen rörande underrätterna. Till alla enskildheter i utkastet har utredningen ej kunnat taga ställning. Men utredningen anser, att utkastet i stort sett återspeglar de förändringar i tjänsteorganisationen som utredningens förslag kunna komma att föranleda. Utredningen finner därför beräkningarna kunna läggas till grund för angivan- det av personalkostnaderna i det följande.

Förutom domare, notarier och icke rättsbildade biträden äro vid rådhusrätterna anställda expeditionsvakter för att medverka vid påropning av mål och visa allmänheten till rätta i och utanför rättssalen samt för budskickning. Såvitt gäller de städer, vilka kunna förväntas bibehålla sin rådhusrätt, ha kostnaderna för dessa befattningshavare oförändrade påförts statsverket. Frågan om underrätternas behov av expeditionsvakter torde emellertid böra utredas närmare.

Lönekostnader. Beräkningen av lönekostnaderna för den rättsbildade personalen i rådhusrätt har skett på grundvalen av gällande statliga domarlöner. Därvid ha borgmästare och rådman med förordnande som avdelningsordförande jämställts med häradshövding (grupp 5), övriga rådmän med tingsdomare, assessor med hovrättsassessor, fiskal med tingssekreterare, notarie med tingsnotarie och särskild inskrivningsdomare med motsvarande befattningshavare i domsaga. Utredningen vill emellertid understryka, att dessa utgångspunkter — liksom de följande i den mån de röra lönefrågor — självfallet icke få tolkas som förslag till lönegradsplacering utan att de tillkommit endast för att utredningen skall bliva i stånd att i huvuddrag ange de ekonomiska konsekvenserna av förslagen.

Den föreslagna föreningen av vissa rådhusrätter med domsaga föranleder en förstärkning av juristpersonalen i domsagorna. För sådana nytillkomna tjänster har utredningen beräknat löneförmånerna på grundval av

de nu gällande avlöningsbestämmelserna för domsagopersonalen. Beträffande härads hövdinglönerna har ej beaktats den ändring i lönegrupsindelningen som för berörda domsagor torde bli följden av ökad arbetsbörda och personalorganisation i anledning av vidgad domkrets.

För beräkning av lönerna för icke rättsbildad personal har utredningen i huvudsak tillämpat grunderna för den förhandlingsöverenskommelse mellan civildepartementet och berörda fackorganisationer angående domsagobiträderna som godkänts av statsmakterna med giltighet från den 1 juli 1959. För Stockholm, Göteborg och Malmö har dock utredningen i stället utgått från de faktiska kostnaderna under 1959 med tillägg av fem procent för 1960 års löner.

Vid uträkningen av lönekostnaderna har utredningen med några undantag använt sig av de inom justitiedepartementet tillämpade metoderna vid beräkning av anslag för häradsrätterna. Dyrortsgrupperingen har således gjorts enhetlig för domstolar under samma hovrätt sålunda att underrätter under Göta hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge och hovrätten för Västra Sverige placerats i dyrortsgrupp 3, underrätter under Svea hovrätt och hovrätten för Nedre Norrland i grupp 4 samt underrätter under hovrätten för Övre Norrland i grupp 5; för Stockholms och Göteborgs rådhusrätter har dock utredningen räknat med grupp 5 resp. 4. Vidare har beträffande särskild inskrivningsdomare och icke rättsbildade biträden näst högsta löneklass tillämpats, för assessor näst lägsta löneklass samt för fiskal och notarie, vilka åtnjuta lön enligt reglerad befordringsgång, en beräknad genomsnittslön. Hänsyn har ej tagits till kallortstillägg.

Lönebeloppen ha fastställts med ledning av 1960 års löner (för löneplan B lönerna efter den 1 juli 1960).

En kalkyl å lönekostnaderna, upprättad i enlighet med de ovan angivna förutsättningarna, uppvisar en slutsumma på 21 037 000 kronor, därav 13 866 000 kronor för rättsbildad personal och 7 171 000 kronor för icke rättsbildad. Häri ingå löner till den jurist- och kanslipersonal som beräknas vara erforderlig såväl för de bibehållna rådhusrätterna som för att tillgodose det ökade personalbehovet i domsagorna i anledning av övriga rådhusrätters förenande med domsaga.

Om man skall jämföra dessa lönekostnader med den nuvarande rådhusrättsorganisationens motsvarande kostnader, synes det lämpligt att utgå från 1959 års uppgifter. Därvid bör dock uppmärksammas, att 1960 års löner — som utredningen tillämpat vid sina beräkningar — i förhållande till 1959 undergått en procentuell höjning, som för tjänster å löneplan A utgör fem procent och å löneplan B tio procent. För att en jämförelse skall bli rättvisande böra därför 1959 års löner uppräknas med belopp, motsvarande denna höjning. I avsaknad av uppgift om hur stor del av 1959 års kostnader som hänföra sig till löner för befattningshavare å löneplan B finner sig utredningen böra stanna vid en generell uppräkning med fem procent. Med

denna utgångspunkt ter sig jämförelsen mellan nuvarande och av utredningen beräknade lönekostnader sålunda:

Lönekostnader för	1959 (uppräknat belopp)	Enligt utredningens förslag	Ökning eller minskning
Rättsbildad personal.....	14 821 000	13 866 000	— 955 000
Icke rättsbildade biträden.....	6 622 000	7 171 000	+ 549 000
Summa	21 443 000	21 037 000	— 406 000

Pensionsavgifter m. m. För närvarande sker i magistratsstäderna en debitering av pensionsavgifter, varjämte städerna utgiva bidrag till den allmänna sjukförsäkringen och erlægga avgifter för personalförsäkring. Enligt de av städerna lämnade kostnadsuppgifterna uppgå dessa avgifter och bidrag till belopp, som motsvara i genomsnitt nära 18 procent 1958 och 20 procent 1959 av lönekostnaderna. Med hänsyn till att dessa belopp förefalla att vara upptagna något i underkant — inom svenska stadsförbundet räknar man normalt med drygt 20 procent för pensionsavgifter — och till att sjukförmånerna enligt de statliga bestämmelserna som regel äro något bättre än för de kommunalanställda, har utredningen uppskattat värdet av pensions- och sjukförmåner för rättsbildad och icke rättsbildad personal till 25 procent av lönekostnaderna eller till 5 260 000 kronor.

Rese- och traktamentsersättningar. Magistratsstädernas nuvarande utgifter härför (43 000 kronor 1958 och 48 000 kronor 1959) torde till övervägande delen utgöras av ersättningar, som på grund av nu gällande bestämmelser ej utgå till motsvarande personal inom de statliga domstolarna. Utredningen anser sig därför ej böra upptaga något belopp för berörda ersättningar att ingå i översikten över statsverkets kostnader i anledning av rådhusrätternas förststatligande.

Ersättningar till nämndemän. Nuvarande kostnader för nämndemansersättningar uppgå i rådhusrätt till 1 743 000 kronor (1959). Med hänsyn till den föreslagna minskningen av den stora nämnden och till att utredningen vid sina beräkningar utgår från ett arvodesbelopp om 30 kronor per dag till nämndeman — ett belopp som understiger arvodet i många magistratsstäder — beräknar utredningen en besparing av nuvarande kostnader med 175 000 kronor, motsvarande omkring tio procent. I enlighet med det anförda anges statsverkets ökade utgifter i denna del till 1 568 000 kronor (1 743 000 — 175 000).

Expeditionsvakter. Utgifterna härför beräknas motsvara 1959 års kostnader (1 166 000 kronor) med tillägg av fem procent (59 000 kronor) för 1960 års löneökning. I enlighet med det anförda beräknar utredningen statsverkets ökade utgifter i denna del till 1 225 000 kronor (1 166 000 + 59 000).

Övriga kostnader. Kostnaderna för tekniska hjälpmedel såsom kontorsmaskiner, ljudupptagningsapparater samt för skrivmateriel, blanketter och

bokbindning upptagas till 1959 års belopp eller 690 000 kronor (164 000 + 526 000).

Inkomster. Inkomsterna beräknas här uppgå till samma belopp som under 1959 (3 099 000 kronor).

I enlighet med det anförda kunna statsverkets kostnader för förstatligandet av städernas domstolar beräknas på sätt framgår av följande översikt:

Utgifter	
Rättsbildad personal: löner	13 866 000
Icke rättsbildad personal: löner.....	7 171 000
Pensions- och sjukförmåner för nämnda personalgrupper.....	5 260 000
Nämndemän: ersättningar.....	1 568 000
Expeditionsvakter: löner samt pensions- och sjukförmåner.....	1 225 000
Övriga kostnader: tekniska hjälpmedel, skrivmateriel m. m.....	690 000
	Summa utgifter
	29 780 000
Inkomster	— 3 099 000
	Summa kostnader
	26 681 000

Det må anmärkas, att under en övergångstid vissa ökade lönekostnader kunna uppkomma på grund av bestämmelsen i 5 § tredje stycket Kungl. kungörelsen den 31 oktober 1947 med vissa bestämmelser angående rådhusrätt och magistrat. Enligt detta stadgande skall nämligen lagfaren befattningshavare vid rådhusrätt eller magistrat ej vara pliktig att i anledning av övergång till ny tjänst vid en allmän omorganisation av underrätterna eller magistraterna vidkännas minskning i honom tillförsäkrade löneförmåner.

Till den ovan beräknade kostnadsökningen för statsverket komma vissa ytterligare utgifter. I översikten ovan ingår nämligen ej den ökade kostnad för hovrätterna, som kan bli följden av förslaget att hovrätterna i ökad utsträckning skola delta i administrationen av rådhusrätterna och disponera dessa underrätters medelsanslag.

Vid beräkningen av personalorganisationen i rådhusrätterna har hänsyn tagits till att magistratens avveckling föranleder en viss personalminskning i dessa domstolar. Härigenom har statsverket tillgodoräknats en utgiftsminskning för underrätternas del. Emellertid är att märka, att en del av magistratsuppgifterna föreslås utskiftade på statliga myndigheter. Detta kan komma att medföra en viss personalökning hos dessa myndigheter. Utgifterna i anledning av en sådan ökning kunna komma att i varje fall delvis uppväga de minskade lönekostnaderna för underrätterna.

Förstatligandet av städernas exekutionsväsen

Enligt utredningens förslag skola överexekutorsgöromålen överflyttas på rätten; dock skall länsstyrelse vara överexekutor i mål om utmätning av registrerat sjögående fartyg, luftfartyg och intecknade reservdelar till luftfartyg samt fast egendom. Detta förslag medför kostnader för statsverket

såvitt gäller överexekutorsgöromålen i magistratsstäderna och i städer med särskilt förordnad överexekutor.

I den mån kostnadsökningen hänför sig till magistratsstäderna har den emellertid tagits i beräkning i den föregående redovisningen av statens kostnader i anledning av förstatligande av städernas domstolar. Utredningen har därvidlag utgått från, att den föreslagna tudelningen av överexekutorsämbetet ej föranleder minskade kostnader för domstolarna i de nuvarande magistratsstäderna. I konsekvens härmed räknar utredningen i detta avsnitt inte med ökade kostnader för länsstyrelserna i anledning av att exekutiva auktioner å fast egendom m. m. skola ombesörjas av länsstyrelse i stället för av magistrat eller magistratsledamot.

I åtta städer finnes särskilt förordnad överexekutor. I sex av dessa städer är kommunalborgmästaren överexekutor och i två städer häradshövdingen i den domsaga staden tillhör; häradshövdingen uppbär i egenskap av överexekutor särskilt arvode från staden. Den kostnad som uppkommer för statsverket genom statens övertagande av överexekutorsgöromålen i dessa åtta städer är vanskelig att angiva; uppenbart blir den dock förhållandevis obetydlig.

Statens kostnader för övertagande i enlighet med utredningens förslag av exekutionsväsendet i städerna hänföra sig väsentligen till kostnaderna för utmätningsman, domsverkställare, exekutionsbiträden och övrig personal samt för inventarier, förbrukningsmateriel och dylikt. Med hänsyn till att utredningen inte framlägger mera preciserade förslag till omorganisation av utmätningsmannaväsendet i städerna beräknar utredningen statens kostnader med utgångspunkt från städernas nuvarande kostnader för utmätningsman och hans biträden. Från samtliga städer har utredningen inhämtat uppgifter rörande dessa kostnader för åren 1958 och 1959. Kostnaderna framgå av följande tabell.¹

	1958	1959
Personalkostnader.....	18 255 000	18 920 000
Kostnader för inventarier, förbrukningsmateriel o. dyl.....	902 000	889 000
Summa	19 157 000	19 809 000

Städernas inkomster av lösen, stämpelprovision, restavgifter och andra förrättningsavgifter ha för 1959 uppgått till 3 778 000 kronor.

I enlighet härmed och då utredningen gör en uppräknig av personalkostnaderna under 1959 till 1960 års löneläge genom en femprocentig ökning (946 000 kronor) beräknar utredningen statens kostnader för övertagande

¹ Städernas kostnader för lokaler åt utmätningsman och hans biträden ha angivits till 965 000 kronor (1959); i denna kostnad ingå hyra, värme, belysning och städning samt ränta och avskrivning på kapitaltillgångar.

av städernas exekutionsväsen till 16 977 000 kronor (19 809 000 + 946 000 — 3 778 000).

Sammanställning

En sammanställning av de i det föregående beräknade utgifterna och inkomsterna uppvisar en slutsumma på 43 658 000 kronor, d. v. s. det belopp som kan beräknas komma att belasta statsverket vid ett genomförande av utredningens förslag om förstatlignande av städernas domstolar och exekutionsväsen. Därvid är dock att märka, att vissa förut berörda kostnadsökningar ej ingå i det nu angivna beloppet.

Statsverkets ökade kostnader för	Utgifter	Inkomster	Nettoutgifter
Städernas domstolar	29 780 000	3 099 000	26 681 000
Städernas exekutionsväsen	20 755 000	3 778 000	16 977 000
Summa	50 535 000	6 877 000	43 658 000

Utredningens övriga förslag

Utredningen framlägger inga specificerade kostnadsberäkningar av de förslag som ej äga direkt samband med förstatlignandet av städernas domstolar och exekutionsväsen. Vissa av dessa förslag komma att medföra en viss kostnadsökning för statsverket. Här avses förslagen om suppleant för ordförande i vidlyftiga nämndmål i häradsrätt, omvandling av vissa tingssekreterartjänster till tingsdomarbefattningar samt ökad användning av assessorer som biträdande domare i domsaga. Andra förslag, som här avses, medföra åter kostnadsbesparingar. Detta gäller förslaget om minskning av den stora häradsnämnden och om överförande till domstolsbyggnadsskyldige av vissa kostnader för domsagornas kansli. Vilka konsekvenser i kostnadshänseende förslaget om överförande av överexekutorsgöromål från länsstyrelse till häradsrätt kan komma att få är svårt att överblicka. Försiktigtvis torde man böra räkna med att denna decentralisation medför en viss kostnadsökning för statsverket.

Ikraftträdande

Utredningen föreslår ingen tidpunkt för ikraftträdande av de framlagda förslagen. Ett allmänt förstatligande av rådhusrätterna torde ej kunna komma till stånd, förrän frågan om städernas särskilda skyldigheter och rättigheter i förhållande till staten fått sin lösning. Om denna fråga pågår särskild utredning. Stadsdomstolsutredningen har i enlighet med sina direktiv behandlat endast de mera principiella och allmänna frågor som sammanhånga med underrättsorganisationen. Det återstår ett omfattande detaljarbete med ytterligare utredningar rörande olika lokala förhållanden samt översyn av administrativa författningar. Man torde därför ha att räkna med en ganska avsevärd tid, innan reformarbetet är slutfört.

Enligt utredningens mening är det emellertid önskvärt, att reformerna fullföljas så långt nu är möjligt. Som utredningen i annat sammanhang framhållit, har domstolsorganisationen alltsedan rättegångsbalkens tillkomst haft en i viss mån provisorisk karaktär. Ovisshet rörande grunderna för underrättsorganisationen i framtiden har utgjort hinder för eller försvårat reformer rörande domstolsväsendet. Uppenbart har detta förhållande medfört vissa olägenheter för arbetet vid domstolarna. Vid de underrätter som beröras av de nu framlagda förslagen kan ett ytterligare längre uppskov med reformarbetet befaras få menliga återverkningar särskilt för personalrekryteringen. Det är därför av flera skäl önskvärt, att riksdagen — redan innan frågan om ett allmänt förstatligande av rådhusrätterna kan slutligt avgöras — får taga ställning till grunderna i övrigt för den framtida organisationen av underrätterna. Det torde ej möta hinder, att proposition rörande dessa grunder förelägges riksdagen, innan utredningen om städernas skyldigheter och rättigheter avslutats.

Flera av utredningens förslag kunna genomföras utan avvaktande på ett allmänt förstatligande av rådhusrätterna. Detta är fallet med — förutom givetvis de förslag som avse endast häradsrätterna — förslagen om ordförandesuppleant i vidlyftiga nämndmål, minskning av antalet nämndemän i den stora nämnden, reservationsrätt för nämndeman samt ändring av villkoren för valbarhet till nämndeman. Även de av utredningen föreslagna ändringarna i rådhusrätternas inre organisation torde kunna i huvudsak förverkligas oberoende av huvudmannaskapet för dessa domstolar. Den föreslagna allmänna omorganisationen kommer att väsentligt underlättas både

i ekonomiskt och personalorganisatoriskt hänseende, om nuvarande organisation gradvis anpassas till den nya ordningen. Sedan grunderna för denna ordning blivit fastställda, böra möjligheterna tillvaratagas att i samband med uppkomna vakanser eller vid omreglering av domkretsarna successivt införa den nya organisationen. Några ökade kostnader för städerna under övergångstiden torde den föreslagna nya tjänsteorganisationen i rådhusrätt ej föranleda. Däremot förutsätter densamma, att staten ikläder sig kostnaderna för rättsskipningen i de magistratsstäder, där rättsskipningen inte är av sådan omfattning att den motiverar en rådhusrätt av den nya typen. Avvecklingen av den kommunala jurisdiktionen i dessa städer bör tills vidare ske enligt 1932 års lag om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende. I syfte att bättre anpassa denna lag till utredningens förslag rörande rådhusrätternas organisation föreslår utredningen sådan ändring av 2 § i lagen, att vid bedömandet av frågan huruvida viss stad bildar tillräckligt underlag för en rådhusrätt hänsyn skall tagas endast till de egentliga rättsskipningsuppgifterna och icke såsom för närvarande även till andra domstolsgångsmål och till magistratsuppgifterna. Även i ett annat hänseende synes denna lag böra ändras. Enligt 4 § i dess nuvarande lydelse får borgmästartjänst eller tjänst som lagfaren ledamot i rådhusrätt, i vilken förutom borgmästaren ej sitta flera än två lagfarna ledamöter, inte återbesättas utan särskilt medgivande av Kungl. Maj:t. Denna bestämmelse bör ändras att avse även rådhusrätt med ytterligare en lagfaren domare. En vidgad tillämpning av 1932 års lag torde inte behöva föregripa avvecklingen av städernas särskilda skyldigheter och rättigheter. Som i annat sammanhang framhållits (s. 28) har vid tillämpningen under senare år av 1932 års lag Kungl. Maj:t förbehållit sig rätt att framdeles, i samband med reglering av städernas särskilda skyldigheter och rättigheter, meddela de beslut som föranledas av att staden redan dessförinnan befrias från utgifterna för rådhusrätt och magistrat.

Även förslaget om ändrad ordning för rådhusrätts ordinarie sammanträden kan genomföras oberoende av huvudmannaskapet för rådhusrätterna.

Vissa av utredningen föreslagna ändringar rörande rådhusrätterna torde inte böra träda i kraft förrän i samband med att staten övertager kostnaderna för dessa domstolar. Här avses förslagen om upphävande av städernas valrätt vid tillsättning av borgmästare och rådman samt om utvidgning i vissa fall av rådhusrätts domkrets.

Avvecklingen av magistratens administrativa funktioner bör kunna fullföljas, innan frågan om huvudmannaskapet för rådhusrätterna slutligt löses. Utredningens förslag i denna del ansluta sig till den sedan långt tillbaka i etapper genomförda begränsningen av magistratsuppgifterna, en utveckling beträffande vilken riksdagen uttalat att den bör fullföljas. Samtidigt med magistratens avveckling böra kommunalborgmästartjänsterna indragas. Sedan tillkomsten av 1953 års kommunallag har förvaltningsorganisationen i

städer utan magistrat väntat på en mera definitiv utformning. Både för dessa städer och för de berörda tjänstemännen är det angeläget att frågan om kommunalborgmästartjänsterna blir slutligt avgjord.

Omorganisationen av överexekutorsämbetet och övriga av utredningen föreslagna ändringar i utskökningslagen böra likaledes kunna genomföras, innan staten övertager kostnaderna för städernas rättsskipning och exekutionsväsen. Överflyttningen av överexekutorsgöromålen från överståthållarämbetet till Stockholms rådhusrätt torde dock böra anstå, till dess staten övertager kostnaderna för denna rådhusrätt. Det synes nämligen mindre lämpligt att under en övergångstid pålägga viss stad ökade kostnader för den exekutiva verksamheten. I vad avser överexekutorsämbetet i Stockholm bör därför den nya lagstiftningen träda i kraft den dag Kungl. Maj:t och riksdagen framdeles bestämma.

Förslaget om skyldighet att hålla tingshus och rådhus bör, särskilt med hänsyn till att städernas åliggande att själva bekosta sin rättsskipning eljest ej är i lag reglerat, träda i kraft först sedan staten övertagit kostnaderna för samtliga underrätter.

Övergångsbestämmelser

Vissa av de föreslagna ändringarna i rättegångsbalken kräva särskilda övergångsbestämmelser. Beträffande mål, vari huvudförhandling påbörjats före den nya lagens ikraftträdande, bör sålunda vad i äldre lag är stadgat om antalet nämndemän och omröstning alltjämt gälla. Vidare synes den som vid lagens ikraftträdande valts till nämndeman böra äga fullgöra uppdraget till valperiodens slut, även om han därunder fyller 70 år.

Förslaget om längre tidsfrister för sammanträde med rådhusrätt för behandling av konkursansökan (14 § KL) bör åtföljas av övergångsbestämmelse enligt vilken äldre lag alltjämt skall gälla med avseende å sammanträde, som blivit utsatt före nya lagens ikraftträdande.

Äldre lags bestämmelser om utskökningsmyndighet torde böra gälla beträffande utskökningsmål, som vid lagens ikraftträdande redan äro anhängiga.

Om, såsom utredningen föreslår, kommunerna träda i stället för tingslagen såsom enheter för tingshusbyggnadsskyldigheten, böra tingslagens tillgångar och skulder övertagas av kommunerna samt fördelas mellan dem med tillämpning av vad i 2 § andra stycket av den nya lagen är stadgat om fördelningen av kostnaderna för byggnadsskyldigheten. Ett särskilt stadgande härom torde böra som övergångsbestämmelse fogas till den föreslagna lagen om skyldighet att hålla tingshus och rådhus. I övergångsbestämmelserna till denna lag har vidare upptagits en motsvarighet till övergångsbestämmelsen till lagen den 18 juli 1942 om bestridande av kostnaderna för domsagas kansli. Enligt sistnämnda bestämmelse äger Konungen på ansökan bevilja anstånd med fullgörande av skyldigheten att anordna brandsäker förvaring av fastighetsböcker, arkivalier och värdehandlingar.

Sammanfattning

Efter inledningen, vari lämnas en redogörelse för utredningsuppdraget, behandlas i första avdelningen av betänkandet (1—7 kap.) underrätternas organisation. En översikt av underrätternas utveckling och nuvarande organisation återfinnes i 1 kap.

I 2 kap. behandlar utredningen frågan om rådhusrätternas förstatligande. Utredningen föreslår, att staten övertager kostnaderna för städernas domstolar. Vad som från rättsvårdssynpunkt närmast aktualiserar en sådan reform är önskemålet att skapa en enhetlig domarkår och att tillföra domarutbildningen det värde som tjänstgöringen i olika domstolar har. På längre sikt bör även tagas i beaktande, att ett upprätthållande mot städernas vilja av det nuvarande huvudmannaskapet kan få menliga återverkningar på rättsvården i dessa städer. Magistratsstäderna ha befogade anspråk på att befrias från kostnader, som inte kunna sägas medföra några fördelar i jämförelse med dem andra kommuner åtnjuta. Det ligger ej i det allmännas intresse att bibehålla en ordning, som kan uppfattas som en ekonomisk orättvisa och för vilken de historiskt betingade förutsättningarna ej längre äro för handen. Utredningens förslag om förstatligande av rådhusrätterna är endast ett principuttalande. Frågan om de ekonomiska förutsättningarna och formerna för ett förstatligande är föremål för särskild utredning. Som underlag för ett ställningstagande till finansieringsfrågan framlägger dock utredningen i slutet av betänkandet kostnadsberäkningar avsedda att ge en ungefärlig bild av de ökade kostnader för domstolsväsendet som uppkomma för staten. Kostnadsökningen beräknas till omkring 27 miljoner kronor.

I 3 kap. om utgångsläget för reformer rörande underrätterna behandlar utredningen till en början underrätternas allmänna uppgifter och särskilt förhållandet mellan dessa domstolar och överrätterna. Det förutsättes, att allmän underrätt alltjämt skall vara första domstol i praktiskt taget alla mål samt att rätt till fullföljd av talan i högre rätt skall stå öppen i samma utsträckning som för närvarande. Vidare beröres i detta kapitel den principiella frågan i vad mån önskemålet om en mera enhetlig underrättsorganisation bör vara bestämmande för reformarbetet. Strävan efter likformighet bör ej bli ett självändamål. Därest den ena organisationen ej kan på-

visas äga bestämda företräden framför den andra, torde enbart önskemålet om enhetlighet få anses otillräckligt som skäl för en ändring av grunderna för den ena eller den andra domstolstypen. Från dessa utgångspunkter har utredningen sett som sin uppgift att undersöka vilka brister som vidlåda underrätterna och att framlägga förslag till dessa bristers avhjälpande i närmast möjliga anslutning till bestående ordning.

Underrätternas sammansättning behandlas i 4 kap. Grundformen bör alltså vara en sammansättning med mer än en domare. Utredningen framhåller betydelsen av lekmannamedverkan i rättsskipningen inte endast med hänsyn till förtroendet för underrätterna utan även för att möjliggöra en allsidig och säker bedömning av målen. I särskilt invecklade och svårbedömda mål är det dock en styrka, om det lagfarna elementet i domstolen omfattar mer än en domare. Sammansättningsformer, som innebära samverkan mellan flera lagfarna domare och nämnd, anser sig utredningen ej kunna förorda. Från dessa allmänna synpunkter behandlas så frågan om rättens sammansättning dels i tvistemål och dels i brottmål. Några ändringar i nuvarande grunder för sammansättningen i dessa mål föreslås inte. Det innebär alltså, att vid särskild huvudförhandling i tvistemål skillnaden kvarstår mellan häradsrätts sammansättning, lagfaren ordförande och nämnd, samt rådhusrätts sammansättning, tre eller fyra lagfarna domare. Härvidlag räknar utredningen med, att rådhusrätt bibehålles i endast de större städerna och att ungefär hälften av de nuvarande magistratsstäderna förenas med domsaga. I nära anslutning till ett av 1951 års rättegångskommitté tidigare framlagt förslag om suppleant för ordföranden i vidlyftiga nämndmål föreslår utredningen, att i sådant mål skall jämte ordföranden i rätten sitta ytterligare en lagfaren domare för att vid förfall för ordföranden träda i dennes ställe.

I 5 kap. framläggas vissa förslag rörande nämnden. Den nuvarande ordningen med en stor och en liten nämnd bibehålles; någon ändring i fråga om användningen av de båda nämnderna föreslås inte. Antalet nämndemän i den stora nämnden — för närvarande minst sju och högst nio — minskas till minst sex och högst sju. Inträffar, sedan huvudförhandling påbörjats, förfall för nämndeman, är dock rätten domför med endast fem i nämnden. Med avseende å nämndens rösträtt innebär förslaget, att, om fem nämndemän förena sig om annan mening än den ordföranden företräder, nämndens mening skall gälla; eljest bestämmer ordföranden utgången. Nämndeman erhåller rätt att få skiljaktig mening antecknad i rättens protokoll. Slutligen föreslås viss ändring av reglerna för valbarhet till nämndeman. Sålunda skall den som fyllt 70 år ej längre vara valbar. Det nuvarande stadgandet att varaktigt fattigvård diskvalificerar för nämndemansuppdrag utgår.

Underrätternas inre organisation behandlas i 6 kap. Förslagen i denna del avse främst vissa ändringar beträffande arbetsfördelningen i såväl råd-

husrätter som domsagor. Borgmästare och rådmän skola mera odelat ägna sig åt den dömande verksamheten d. v. s. åt rättsskipningen i allmänna rättegångsmål och andra därmed jämställda mål. Enklare arbetsuppgifter såsom inskrivnings- och konkursärenden, mål om lagsökning och betalningsföreläggande, inregistrering av bouppteckningar m. m. överflyttas till lagfarna befattningshavare i lägre tjänsteställning. Egentliga sekreterargöromål såsom protokollföring anförtros i ökad omfattning åt den icke rättsbildade personalen i rådhusrätt. Beträffande arbetsfördelningen i domsagorna anmärker utredningen, att domaraspiranter (tingssekreterare och fiskalskompetenta biträden) för närvarande ha alltför omfattande och krävande domaruppgifter. Behörigheten för dessa yngre domare föreslås skola begränsas och preciseras. Arbetsfördelningen mellan häradshövding och tingsdomare bör ordnas fastare än för närvarande och framgå av en av Kungl. Maj:t eller av hovrätt fastställd särskild arbetsordning. Ordningen för rekrytering och utbildning blir gemensam för alla domare i underrätt och utformas i huvudsak i överensstämmelse med vad för närvarande gäller för de statliga domarna. För sökande till domartjänst i rådhusrätt innebär detta en viss skärpning av gällande kompetensvillkor. Till rådmän bör utnämnas endast den som godkänts som ledamot i hovrätt. Kompetens som hovrättsledamot bör som regel krävas även för vikariat på domartjänst i underrätt. Olika åtgärder förordas för att vinna en bättre proportion mellan begynnelse- och passagetjänster, å ena, samt sluttjänster, å andra sidan. Bland annat böra assessorstjänster i Stockholms rådhusrätt och vissa tingssekreterartjänster omvandlas till rådmans- respektive tingsdomarbefattningar samt särskilda inskrivningsdomartjänster inrättas i de största rådhusrätterna. Med avseende å organisationen i övrigt föreslås, att tjänster motsvarande domsagornas tingsnotariebefattningar inrättas vid samtliga rådhusrätter. Den inre organisationen av rådhusrätterna får i enlighet med ovannämnda förslag följande grundstomme. Vid varje rådhusrätt finnas borgmästare och minst två rådmän samt notarier och kanslipersonal. Vid de största rådhusrätterna tjänstgöra därjämte en eller flera assessorer eller fiskaler som vikarier och som tillfälliga förstärkningar av den permanenta organisationen. Vid vissa av dessa rådhusrätter inrättas särskilda inskrivningsdomartjänster. Borgmästare, rådmän och särskild inskrivningsdomare äro ordinarie domare och utnämnas av Kungl. Maj:t. Ständernas nuvarande rätt att föreslå borgmästare och rådmän upphör. Assessorer och fiskaler skola inneha icke-ordinarie tjänster inrättade antingen vid rådhusrätten eller i vederbörande hovrätt. Som framhållits här ovan innebära förslagen i 6 kap. vissa ändringar även beträffande domarorganisationen i domsaga. Tingsdomartjänst skall alltid vara ordinarie och tillsättas med fullmakt. Den nuvarande bestämmelsen att Kungl. Maj:t må tillsätta tingsdomare medelst förordnande upphäves. I domsagor, där häradshövding och tingsdomare behöva biträde i sina tjänsteåligganden, skola som biträ-

dande domare finnas assessorer eller fiskaler; huruvida den biträdande domaren bör vara assessor eller fiskal beror av arten och omfattningen av den dömande verksamhet han skall utöva. Enligt beräkningar, som verkställtts av utredningens sekretariat, medföra de här ovan redovisade förslagen jämte vad utredningen i övrigt föreslår om ändrade domkretsar m. m., att antalet underrättsdomare på slutstadiet (borgmästare, rådmän, härads-hövdingar och tingsdomare) blir i det närmaste oförändrat. De nuvarande assessors- och fiskalstjänsterna minska med omkring 100 tjänster. Dessa senare tjänster ersättas av ett 20-tal särskilda inskrivningsdomare, omkring 80 notarier och ungefär 20 icke rättsbildade befattningshavare.

De föreslagna ändringarna i rådhusrätternas inre organisation få återverkningar på underrätternas domkretsar. Härom handlar 7 kap. Uppenbart fordras det större arbetsunderlag för att uppbära en rådhusrätt av den nya typen än det som nu kräves för en rådhusrätt bestående av borgmästare, två rådmän och kanslipersonal. På rådhusrätternas domkretsar inverkar också den ändring av rådhusrätternas sammansättning i brottmål som trädde i kraft 1959 och som innebar, att den juristkollegiala sammansättningen i dessa mål ersattes av lagfaren ordförande och nämnd; det återstår nu att taga konsekvenserna i domkretshänseende av denna reform. Slutligen bör beaktas den minskning av arbetsuppgifterna som magistratens upphörande medför. Sammanlagt väntas dessa ändringar av rådhusrätternas organisation och arbetsuppgifter få till resultat, att rådhusrätt bibehålles i endast ungefär hälften av de nuvarande magistratsstäderna. Förstatligas rådhusrätterna, möter det med hänsyn till finansieringen av dem intet hinder, att område utanför staden lägges under rådhusrätts domvärjo. Det skulle emellertid innebära en begränsning av nämndens medverkan i rättskipningen. En sådan begränsning är principiellt inte önskvärd. Den allmänna regeln bör därför vara att rådhusrätts domkrets sammanfaller med staden. Undantagsvis bör dock rådhusrätts domkrets kunna utvidgas att omfatta kommun i stadens närhet. Här avses fall, då därigenom allmänheten kan beredas bekvämare tillgång till underrätten eller eljest domstolsorganisatoriska fördelar stå att vinna. Det föreslås skola tillkomma Kungl. Maj:t att besluta om sådan utvidgning av rådhusrätts domkrets. De städer vilkas rådhusrätt upphör förenas med domsaga. Därvid bildas i några fall domsagor, vilka med avseende å arbetsvolym och folkmängd komma att höra till de största i landet. Detta förhållande bör enligt utredningens mening i och för sig inte föranleda, att dessa domsagor delas eller eljest omregleras. Däremot torde i vissa fall en domsagoreglering i samband med indragning av rådhusrätt vara motiverad av andra skäl t. ex. för att tillgodose önskemålet att de mera betydande städerna ha nära tillgång till domsagokansli. Vidare synes omorganisationen av rådhusrätterna aktualisera en allmän översyn av den judiciella indelningen i några län med alltför små domsagor eller med en eljest olämplig judiciell indelning. Beträffande

häradsrätts domkrets föreslår utredningen, att tingslagsindelningen avskaffas och att häradsrättens jurisdiktionsområde sammanfaller med domsagan. Härvidlag förutsättes emellertid, att nuvarande tingsställen bibehållas; någon ändring av gällande tingsordningar är i detta sammanhang ej satt i fråga. Till sist behandlas i 7 kap. frågan om rådhusrätts ordinarie sammanträden. Efter förebild från häradsrätterna införas rättsferier i rådhusrätt. I samband därmed föreslås en ändring av konkurslagens bestämmelser om den tid inom vilken i stad konkursansökan skall behandlas av rätten.

Andra avdelningen av betänkandet (8 och 9 kap.) ägnas åt magistrat och kommunalborgmästare. Magistraten upphör och dess uppgifter utskiftas på olika statliga och kommunala myndigheter och organ. Som följd härav bör även kommunalborgmästarinstitutionen avvecklas. Utredningen har gått igenom samtliga för utredningen kända författningar, i vilka magistratens och kommunalborgmästarnas åligganden äro reglerade, och för varje åliggande föreslagit vilken myndighet som bör träda i stället för magistraten och kommunalborgmästaren. Eventuellt återstående uppgifter skola ankomma på länsstyrelse enligt förslag till särskild lag därom.

Städernas exekutionsväsende behandlas i tredje avdelningen (10 och 11 kap.). Avvecklingen av magistraterna har föranlett utredningen att upptaga till förnyat övervägande den tidigare i skilda sammanhang dryftade frågan om överflyttande av överexekutorsgöromålen till allmän underrätt. Utredningens förslag om sådan överflyttning avser inte endast de städer, där enligt gällande ordning magistraten eller ledamot av magistraten är överexekutor. Även häradsrätt föreslås skola bli exekutionssäte och övertaga överexekutorsgöromål, som nu ankomma på länsstyrelse eller på särskilt förordnad överexekutor. Likaledes skola i Stockholm överexekutorsgöromålen överflyttas från överståthållarämbetet till Stockholms rådhusrätt. Förslagen i denna del motiveras främst av önskemålet om närhet till de exekutiva myndigheterna samt av sambandet mellan rättsskipning och exekution; härtill kommer önskemålet om en mera enhetlig överexekutorsorganisation. Vissa utsökningsmål böra dock ankomma på länsstyrelse i stället för på rätten och med hänsyn härtill föreslås en tudelning av överexekutorsämbetet. Enligt förslaget ankommer det på rätten att som överexekutor taga befattning med domsverkställighet, handlägga mål om handräkning samt upptaga och pröva klagan över utmätningens förfarande. Länsstyrelse åter är överexekutor i mål om utmätning av registrerat, sjögående fartyg, luftfartyg och intecknade reservdelar till luftfartyg samt fast egendom. Länsstyrelse utövar också den tillsyn över utmätningens man som ankommer på överexekutor samt mottager och förvaltar medel, som enligt särskilda författningar skola nedsättas hos överexekutor. Förutom dessa förslag rörande överexekutor föreslår utredningen vissa ändringar

angående utmätningsman. I denna del innebära förslagen, att staten övertager städernas kostnader för utmätningsman och dennes biträden; dessa kostnader uppgå för närvarande till omkring 17 miljoner kronor. Vissa städer, vilka för närvarande ha egen utmätningsman, d. v. s. stadsfogde, förenas i utmätningshänseende med landsfiskalsdistrikt. Stadsfogdes behörighet som utmätningsman ändras till överensstämmelse med vad för landsfiskal är stadgat, vilket innebär en viss inskränkning av stadsfogdes nuvarande behörighet. Stadsfogde föreslås skola utnännas av Kungl. Maj:t. Befattning som biträdande utmätningsman inrättas i utmätningsmannadistrikt, som Kungl. Maj:t bestämmer. Biträdande utmätningsmans arbetsuppgifter och tjänsteställning avses skola närmare regleras i administrativ väg. Utredningen förutsätter, att därutinnan komma att meddelas bestämmelser i huvudsak motsvarande dem som gälla för domsverkställare.

I fjärde avdelningen slutligen (12 kap.) föreslår utredningen ny lagstiftning om skyldighet att hålla tingshus och rådhus. Tingslagen försvinna som enheter för byggnadsskyldigheten, vilken lägges direkt på kommunerna i domkretsen. Kostnaderna skola gäldas av kommunerna gemensamt och som regel fördelas efter antalet skattekronor. Kommunerna få själva bestämma om formerna för byggnadsbesvärets handhavande. Komma de ej överens, beslutar länsstyrelse i saken. Länsstyrelsen äger därvid förordna, att kommunerna skola sammansluta sig till kommunalförbund. Be-
 träffande bestridande av kanslikostnaderna föreslår utredningen, att domkretsarna skola bekosta — förutom vad som enligt gällande lag åligger tingslagen — jämväl telefon och facklitteratur. I övrigt innebär den nya lagstiftningen i huvudsak endast ett sammanförande i en författning av de bestämmelser som nu gälla rörande tingshusbyggnadsskyldigheten samt en utsträckning av dessa bestämmelser att avse även stads skyldighet att hålla rådhus.

Lagtext

i anslutning till första avdelningen av betänkandet

Förslag

till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas, att 1 kap. 1, 3, 5, 6, 7, 10, 12, 13 och 14 §§, 4 kap. 2, 5, 6 och 8 §§, 6 kap. 3 §, 16 kap. 3 § samt 29 kap. 3 § rättegångsbalken¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives samt att 4 kap. 3 § samma balk² skall upphöra att gälla.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 kap.

1 §.

Allmän underrätt är på landet och i stad, som hör till domsaga, häradsrätt samt i annan stad rådhusrätt.

Domsaga utgör ett tingslag; är domsaga mycket vidsträckt eller äro eljest synnerliga skäl därtill, må i domsaga vara två eller flera tingslag. Tingslag är häradsrättens domkrets.

Om indelning i tingslag förordnar Konungen.

Allmän underrätt är i domsaga häradsrätt och i stad, som ej hör till domsaga, rådhusrätt.

Konungen må förordna, att rådhusrätt i stad, där rättsskipningen ej bereder sysselsättning åt tre lagfarna ledamöter, skall upphöra och staden förenas med domsaga.

Häradsrätts domkrets är domsagan.

Rådhusrätts domkrets är staden; om särskilda skäl äro därtill, må domkretsen utsträckas att omfatta kommun i närheten av staden.

Om indelning i domkretsar förordnar Konungen.

3 §.

Domsaga förestås av häradshövding.

Domsaga förestås av häradshövding.

¹ Senaste lydelse av 1 kap. 5 § se SFS 1958:465, av 1 kap. 12 § se 1958:8, av 4 kap. 2 § se 1947:616, av 4 kap. 5 och 6 §§ se 1954:234 och av 29 kap. 3 § se 1958:8.

² Senaste lydelse se SFS 1952:775.

(Nuvarande lydelse)

I domsaga skall, om göromålen kräva det, som *biträdande domare* finnas en eller flera tingsdomare. Häradshövding och tingsdomare skola vara lagfarna.

För domsaga — — — — — bestämda tider.

5 §.

I *tingslag* skola finnas aderton nämndemän. Erfordras flera nämndemän, bestämmer Konungen deras antal.

I nämnd skola sitta *minst sju och högst nio*. I mål om brott, varå icke kan följa straffarbete eller avsättning, så ock vid syn å stället utom huvudförhandling vare dock häradsrätten domför med tre i nämnden.

Häradshövdingen fördele — — — — — inom nämnden.

6 §.

För *tingslag* skall å den eller de orter, som Konungen bestämmer, vara tingsställe.

För *domsaga* skall å den eller de orter, som Konungen bestämmer, vara tingsställe.

7 §.

I *tingslag* skola för huvudförhandling med nämnd å tingsställe årligen å bestämda tider hållas allmänna ting. Allmänt ting skall med undantag för tiden under häradsrättens ferier hållas varje vecka, om ej annat föranledes av arbetet i domsagan, antalet *tingslag* eller andra omständigheter. Äro i *tingslag* flera tingsställen, fördelas tingen mellan dem.

För huvudförhandling — — — — — tingsställe är.

(Föreslagen lydelse)

I domsaga skall, om göromålen kräva det, finnas en eller flera tingsdomare. Häradshövding och tingsdomare skola vara lagfarna.

I *domsaga* skola finnas aderton nämndemän. Erfordras flera nämndemän, bestämmer Konungen deras antal.

I nämnd skola sitta *sex eller sju; inträffar, sedan huvudförhandling påbörjats, förfall för nämndeman, vare rätten domför med fem i nämnden*. I mål om brott, varå icke kan följa straffarbete eller avsättning, så ock vid syn å stället utom huvudförhandling vare dock häradsrätten domför med tre i nämnden.

I *domsaga* skola för huvudförhandling med nämnd å tingsställe årligen å bestämda tider hållas allmänna ting. Allmänt ting skall med undantag för tiden under häradsrättens ferier hållas varje vecka, om ej annat föranledes av arbetet i domsagan, antalet *tingsställen* eller andra omständigheter. Äro i *domsaga* flera tingsställen, fördelas tingen mellan dem.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

Om tingsordning förordnar Konungen.

Om tingsordning förordnar Konungen.

10 §.

För rättsskipningen i rådhusrätt skola finnas borgmästare och rådmän samt, om göromålen kräva det, en eller flera assessorer. De skola vara lagfarna.

För rättsskipningen i rådhusrätt skola finnas borgmästare och rådmän. De skola vara lagfarna.

Rådhusrätt må — — — — — i avdelningar.

Vid rådhusrätt — — — — — bestämda tider.

12 §.

I stad — — — — — Konungen bestämmer.

I nämnd skola sitta *minst sju och högst nio*. I mål om brott, varå icke kan följa straffarbete eller avsättning, så ock vid syn å stället utom huvudförhandling vare dock rådhusrätten domför med tre i nämnden.

I nämnd skola sitta *sex eller sju; inträffar, sedan huvudförhandling påbörjats, förfall för nämndeman, vare rätten domför med fem i nämnden*. I mål om brott, varå icke kan följa straffarbete eller avsättning, så ock vid syn å stället utom huvudförhandling vare dock rådhusrätten domför med tre i nämnden.

Borgmästaren fördele — — — — — mellan nämndemännen.

13 §.

Rådhusrätt skall för huvudförhandling varje vecka hålla en eller flera allmänna rättegångsdagar samt *eljest sammanträda så ofta det för arbetet kräves*.

Rådhusrätt skall för huvudförhandling varje vecka *med undantag för tiden under rådhusrättens ferier* hålla en eller flera allmänna rättegångsdagar. *Då det för arbetets jämna gång eller eljest finnes erforderligt, äge rådhusrätten för huvudförhandling utsätta särskilt sammanträde. För annan handläggning än huvudförhandling skall rådhusrätten sammanträda så ofta det för arbetet kräves.*

Rådhusrätt skall — — — — — annan ort.

14 §.

Om särskild sammansättning av underrätt vid behandling av vissa mål gälle vad därom är stadgat.

Om särskild sammansättning av underrätt vid behandling av vissa mål gälle vad därom är stadgat.

Vid huvudförhandling i synnerligen vidlyftigt mål, vari nämnd deltagar, må utom ordföranden ytterligare en lagfaren domare sitta i rätten för att vid förfall för ordföranden träda i dennes ställe; dock äger han icke, innan han övertagit ordförandeskapet, deltaga i rättens dom eller beslut.

4 kap.

2 §.

President och lagman i hovrätt, hovrättsråd, häradshövding, borgmästare och rådmän utnämnas av Konungen. Revisionssekreterare utnämnes eller förordnas av Konungen.

Om val av borgmästare och rådmän är särskilt stadgat.

President och lagman i hovrätt, hovrättsråd, häradshövding, *tingsdomare*, borgmästare och rådmän utnämnas av Konungen. Revisionssekreterare utnämnes eller förordnas av Konungen.

5 §.

Nämndeman utses genom val.

Hör till *tingslag* mer än en kommun, fördelar rätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd; varje kommun skall dock utse minst en nämndeman.

Val förrättas — — — — — kommunens fullmäktige.

Då nämndeman — — — — — om valet.

Nämndeman utses genom val.

Hör till *domsaga* mer än en kommun, fördelar rätten antalet nämndemän mellan kommunerna i förhållande till deras folkmängd; varje kommun skall dock utse minst en nämndeman.

6 §.

Valbar till nämndeman är man eller kvinna, som inom kommunen äger rösträtt vid val av fullmäktige och där har sitt hemvist samt fyllt

Valbar till nämndeman är man eller kvinna, som inom kommunen äger rösträtt vid val av fullmäktige och där har sitt hemvist samt fyllt

(Nuvarande lydelse)

tjugufem år, dock ej den som är i konkurstillstånd *eller av allmänna fattigvården omhändertagen för varaktig försörjning*. Lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta må ej vara nämndeman.

Ej må — — — — — sex år.

(Föreslagen lydelse)

tjugufem *men ej sjuttio* år, dock ej den som är i konkurstillstånd. Lagfaren domare, befattningshavare vid domstol, åklagare, polisman eller advokat eller den som eljest har till yrke att föra andras talan inför rätta må ej vara nämndeman.

8 §.

Nämndeman väljes för sex år, dock äge han avgå efter två år. Visar nämndeman giltigt hinder, må rätten även tidigare entlediga honom. Nämndeman, som fyllt sextio år, äge ock avgå ur nämnden. Upphör nämndeman att vara valbar, vare uppdraget förfallet.

Nämndeman väljes för sex år, dock äge han avgå efter två år. Visar nämndeman giltigt hinder, må rätten även tidigare entlediga honom. Nämndeman, som fyllt sextio år, äge ock avgå ur nämnden. Upphör nämndeman att vara valbar, vare uppdraget förfallet; *dock må den, som uppnått sjuttio års ålder, utan hinder därav tjänstgöra vid fortsatt behandling av mål, i vars handläggning han förut deltagit.*

6 kap.

3 §.

Protokoll skall upptaga:

1. domstolen samt — — — — — för sammanträdet;
2. rättens ledamöter — — — — — samt protokollföraren;
3. parterna och — — — — — tilltalades försvarare;
4. rättegångsfullmakt, som — — — — — inför rätten;
5. kort beteckning av saken;
6. då förhandling — — — — — anledningen därtill;
7. rättens beslut — — — — — särskilt; samt
8. skiljaktiga meningar, som yppas vid omröstning inom rätten; *nämndemans skiljaktiga mening antecknas, allenast om nämnden ensam bestämt utgången.*

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

16 kap.

3 §.

Yppas i häradsrätt annan mening än ordförandens och äro alla i nämnden ense om skälen och slutet eller förena sig, då i nämnden äro flera än *sju*, minst *sju* därom, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Vid omröstning — — — — — den meningen.

Om omröstning — — — — — 3 kap. 7 §.

Yppas i häradsrätt annan mening än ordförandens och äro alla i nämnden ense om skälen och slutet eller förena sig, då i nämnden äro flera än *fem*, minst *fem* därom, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

29 kap.

3 §.

Yppas, då nämnd har säte i rätten, annan mening än ordförandens och äro alla i nämnden ense om skälen och slutet eller förena sig, då i nämnden äro flera än *sju*, minst *sju* därom, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Vid omröstning — — — — — dem ordförandens.

Om omröstning — — — — — 3 kap. 7 §.

Yppas, då nämnd har säte i rätten, annan mening än ordförandens och äro alla i nämnden ense om skälen och slutet eller förena sig, då i nämnden äro flera än *fem*, minst *fem* därom, gälle nämndens mening; i annat fall gälle ordförandens.

Denna lag träder i kraft den

Genom lagen upphävas med den begränsning som följer av vad här nedan stadgas § 31 regeringsformen och lagen den 5 april 1949 om val av borgmästare och rådman.

I mål, vari huvudförhandling påbörjats före lagens ikraftträdande, skola äldre bestämmelser om underrätts sammansättning och om omröstning alltjämt gälla.

Utan hinder av vad i 4 kap. 8 § rättegångsbalken stadgas äger den som vid denna lags ikraftträdande valts till nämndeman att även efter fyllda sjuttio år fullgöra uppdraget.

Såvitt gäller rådhusrätt i stad, som själv bekostar sin rättsskipning, skola äldre bestämmelser om rådhusrätts domkrets och om val av borgmästare och rådman alltjämt gälla.

Förslag

till

Lag angående ändrad lydelse av 2 och 4 §§ lagen den 17 juni 1932 (nr 263) om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende

Härigenom förordnas, att 2 och 4 §§ lagen den 17 juni 1932 om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 §.

Beträffande stad, där domstols- och magistratsgöromålen ej bereda sysselsättning åt, förutom borgmästaren, minst två lagfarna ledamöter i rådhusrätten, må Konungen även utan stadsfullmäktiges samtycke meddela förordnande om rådhusrättens upphörande och stadens förenande med domsaga.

Har sådant förordnande meddelats, skall staden åliggande skyldighet beträffande avlöning till innehavare av befattning, som genom rådhusrättens upphörande indrages, och pension till honom och hans familj övertagas av statsverket.

Uppstår för — — — — — av statsverket.

4 §.

När borgmästartjänsten eller tjänst såsom lagfaren ledamot av rådhusrätten blivit ledig i stad, i vars rådhusrätt, förutom borgmästaren, ej sitta flera än *två* lagfarna ledamöter, åligger det *magistraten* att oför-

När borgmästartjänsten eller tjänst såsom lagfaren ledamot av rådhusrätten blivit ledig i stad, i vars rådhusrätt, förutom borgmästaren, ej sitta flera än *tre* lagfarna ledamöter, åligger det *rådhusrätten* att oför-

¹ Senaste lydelse av 2 och 4 §§ se SFS 1945:164.

(Nuvarande lydelse)

dröjligen göra anmälan därom hos Konungen; och skall med tjänstens återbesättande anstå intill dess Konungen annorlunda förordnar.

(Föreslagen lydelse)

dröjligen göra anmälan därom hos Konungen; och skall med tjänstens återbesättande anstå intill dess Konungen annorlunda förordnar.

Denna lag träder i kraft den

Förslag

till

Lag om ändring i vattenlagen

Härigenom förordnas, att 11 kap. 4 § vattenlagen¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 kap.

4 §.

Vattenrättsnämndemän utses för sex år, två för varje *tingslag*, som ensamt utgör en *domsaga*, samt en för varje annat *tingslag*. Därvid skall vad om sättet för utseende av ägodelningsnämndeman och om gottgörelse åt valman för inställelse vid val av sådan nämndeman är stadgat äga motsvarande tillämpning, dock att domhavanden föranstaltar om utseende av valmännen. I stad, som ej lyder under landsrätt, skall ock för tid, som nyss sagts, av stadsfullmäktige väljas en vattenrättsnämndeman. Om valets utgång skall på landet domhavanden och i stad stadsfullmäktiges ordförande så snart ske kan meddela vattenrättsdomaren underrättelse.

Erfordras för *tingslag* eller för stad flera vattenrättsnämndemän än i första stycket angivits, bestämmer Konungen deras antal.

Har vattenrättsnämndeman — — — äga rum.

Vad i — — — — — som vattenrättsnämndeman.

Denna lag träder i kraft den

¹ Senaste lydelse se SFS 1958:66.

Förslag

till

Lag angående ändring i lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet

Härigenom förordnas, att 21 kap. 3 § lagen den 18 juni 1926 om delning av jord å landet¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

21 kap.

3 §.

Ägodelningsnämndemän utses för sex år, till ett antal av sex i domsaga, som består av allenast ett tingslag, och tre för varje tingslag i övriga domsagor. Avgår ägodelningsnämndeman under tjänstgöringstiden, skall val avse återstående del av samma tid.

Ägodelningsnämndemän utses för sex år. I varje domsaga skola finnas sex ägodelningsnämndemän. Erfordras flera ägodelningsnämndemän, bestämmer Konungen deras antal. Avgår ägodelningsnämndeman under tjänstgöringstiden, skall val avse återstående del av samma tid.

Val äger — — — — — inför häradsrätten.

Valet verkställs — — — — — av kommunalfullmäktige.

För kommun — — — — — överskjutande folkmängd.

För varje — — — — — som valmän.

Höra delar av kommun till skilda tingslag, utses för vardera delen valmän och suppleanter för det tingslag den tillhör.

Kommun må — — — — — och nämnder.

Denna lag träder i kraft den

¹ Senaste lydelse se SFS 1954:235.

Förslag

till

Lag om ändring i konkurslagen

Härigenom förordnas, att 14 § konkurslagen¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

14 §.

Då konkursansökning skall hän- skjutas till rätten, varde målet av konkursdomaren utsatt att förekom- ma, *i stad inom fyra dagar samt på landet* inom tio dagar eller, om var- ken borgenären eller gäldenären be- går att målet skall upptagas inom *sistnämnda* tid, senast på det ting som närmast därefter hålles. Kräves för gäldenärens kallande eller hans inställelse vid rätten oundgängligen längre tid, må tiden för målets före- tagande vid rätten utsträckas, dock ej utöver sex veckor från det del- givning av kallelsen kan väntas hava ägt rum. Till rätten skola parterna särskilt kallas. I kallelsen skall erin- ras om den i 16 § stadgade påfölj- den av parts utevaro.

Då konkursansökning skall hän- skjutas till rätten, varde målet av konkursdomaren utsatt att förekom- ma inom tio dagar eller, om varken borgenären eller gäldenären begär att målet skall upptagas inom *nämnda* tid, senast på det ting *eller den allmänna rättegångsdag* som när- mast därefter hålles. Kräves för gäl- denärens kallande eller hans instäl- lelse vid rätten oundgängligen läng- re tid, må tiden för målets företa- gande vid rätten utsträckas, dock ej utöver sex veckor från det delgiv- ning av kallelsen kan väntas hava ägt rum. Till rätten skola parterna särskilt kallas. I kallelsen skall erin- ras om den i 16 § stadgade påföljden av parts utevaro.

I fråga om — — — — — motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den

Har före lagens ikraftträdande sammanträde blivit utsatt med tillämp- ning av äldre lag, skall denna alltjämt gälla med avseende å det samman- trädet.

¹ Senaste lydelse se SFS 1957:97.

Lagtext

i anslutning till andra avdelningen av betänkandet

Förslag

till

Lag om överflyttande å länsstyrelse av magistrat, kommunalborgmästare m. fl. åvilande uppgifter

Härigenom förordnas, att vad som enligt lag eller författning ankommer på magistrat, ledamot av magistrat, stadsstyrelse, ordförande i stadsstyrelse eller kommunalborgmästare skall i stället ankomma på länsstyrelse.

Denna lag träder i kraft den

Genom lagen upphävas med den begränsning som följer av vad här nedan stadgas

29 § andra mom. kommunallagen;

vad i 18 § lagen den 13 juni 1919 om ordning och villkor för ändring i kommunal och ecklesiastik indelning är stadgat om skyldighet för Konungens befallningshavande att förordna person att tjänstgöra som kommunalborgmästare;

lagen den 17 juni 1932 om kommunalborgmästare; samt

lagen den 17 juni 1932 om överflyttande å kommunalborgmästare av magistrat eller stadsstyrelse åliggande bestyr.

Med avseende å den, som vid lagens ikraftträdande innehar ordinarie tjänst som kommunalborgmästare, skall vad i 1932 års lag om kommunalborgmästare och med stöd därav utfärdade tjänstereglementen är stadgat om skyldighet att fullgöra nya eller ändrade arbetsuppgifter, villkor för entledigande samt tjänsteförhållanden i övrigt alltjämt i tillämpliga delar gälla.

Lagtext

i anslutning till tredje avdelningen av betänkandet

Förslag

till

Lag om ändring i utsökningslagen

Härigenom förordnas, *dels* att 1, 2, 6, 10, 52, 85, 90, 97, 98, 99, 137, 141, 162, 165, 169, 204, 205, 209 och 211 §§ utsökningslagen¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, och *dels* att 3, 4, 202 och 221 §§ samma lag² skola upphöra att gälla.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 §.

Utsökningsmål upptagas och prövas av överexekutor, som är för landet Konungens befallningshavande, var inom sitt län, i Stockholm överståthållarämbetet, i annan stad med magistrat denna eller, där Konungen det förordnar, viss ledamot av magistraten samt i stad utan magistrat Konungens befallningshavande eller den Konungen därtill förordnar.

Är i stad utan magistrat Konungens befallningshavande överexekutor, skall staden med avseende å vad i denna lag sägs räknas till landet. Är i sådan stad annan än Konungens befallningshavande överexekutor, må Konungen förordna, att staden skall i vad angår utmätningsman och dennes verksamhet räknas till landet.

Utsökningsmål upptagas och prövas av överexekutor.

Överexekutor är allmän underrätt; dock vare Konungens befallningshavande överexekutor i mål om utmätning av fartyg, som i 94 § sägs, luftfartyg och intecknade reservdelar till luftfartyg samt fast egendom.

I utsökningsmål vare underrätt domför, häradsrätt utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare.

¹ Senaste lydelse av 1, 10 och 90 §§ se SFS 1942:114, av 2 § se 1932:264, av 6 och 52 §§ se 1946:814, av 85 och 165 §§ se 1955:234, av 97, 204 och 205 §§ se 1912:211, av 98 och 209 §§ se 1937:452, av 99 och 137 §§ se 1917:307, av 141 § se 1944:68, av 162 § se 1925:176, av 169 § se 1921:301 samt av 211 § se 1954:100.

² Senaste lydelse av 3 § se SFS 1917:307, av 4 § se 1925:176 samt av 202 och 221 §§ se 1946:814.

2 §.

Utmättningsman är å landet landsfiskal, var inom sitt tjänstgöringsområde, och i stad stadsfogde. Finnes stadsfogde i stad, som enligt 1 § skall räknas till landet, vare han utmättningsman för staden. Erfordras i stad mer än en stadsfogde, bestämme Konungen deras antal och omfånget för varderas befattning.

Utmättningsman har att, efter ty i denna lag sägs, fullgöra vad överexekutor förordnar, verkställa dom samt i vissa fall utan föreskrift av annan myndighet förrätta utmätning.

Utmättningsman är landsfiskal eller, i stad som Konungen bestämmer, stadsfogde.

Utmättningsman har att, efter ty i denna lag sägs, fullgöra vad överexekutor förordnar, verkställa dom samt i vissa fall utan föreskrift av annan myndighet förrätta utmätning.

Hos utmättningsman må finnas biträdande utmättningsman med uppgift att i den omfattning Konungen bestämmer fullgöra vad på utmättningsman ankommer.

Instruktion för utmättningsman utfärdas av Konungen.

6 §.

Föreligger för utmättningsman bekräftande visst mål omständighet, som enligt rättegångsbalken skulle utgöra jäv mot domare, må han ej taga befattning med målet. Jäv må ej grundas därå, att utmättningsmannen såsom domare eller befattningshavare vid domstol fattat beslut, som rör saken, eller hos annan myndighet än domstol tagit befattning därmed eller i saken vittnat eller varit sakkunnig, ej heller å åtgärd, som utmättningsmannen vidtagit å tjänstens vägnar, eller gärning, som förövats mot honom i eller för hans tjänst. Förekommer jäv mot landsfiskal eller stadsfogde eller av överexekutor särskilt förordnad förrättningsman, anmäl han det genast hos överexekutor, som, där jävet prövas lagligt, förordnar annan utmättningsman i den jäviges ställe. Över beslut, som i jävsfrågan gives av överexekutorn, må klagan ej föras.

Föreligger för utmättningsman bekräftande visst mål omständighet, som enligt rättegångsbalken skulle utgöra jäv mot domare, må han ej taga befattning med målet. Jäv må ej grundas därå, att utmättningsmannen såsom domare eller befattningshavare vid domstol fattat beslut, som rör saken, eller hos annan myndighet än domstol tagit befattning därmed eller i saken vittnat eller varit sakkunnig, ej heller å åtgärd, som utmättningsmannen vidtagit å tjänstens vägnar, eller gärning, som förövats mot honom i eller för hans tjänst. Förekommer jäv mot utmättningsman, anmäl han det genast hos Konungens befallningshavande, som, där jävet prövas lagligt, förordnar annan utmättningsman i den jäviges ställe. Över beslut, som i jävsfrågan gives av Konungens befallningshavande, må klagan ej föras.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

10 §.

Överexekutor åligger att noga tillse, huru de utmätningsmän, som under honom lyda, förrätta vad dem enligt lag eller eljest i tjänsten betrott varder.

Konungens befallningshavande äger tillsyn över länets utmätningsmän.

Finnes utmätningsman icke behörigen iakttaga sina tjänsteplikter, äge överexekutor meddela honom varning. Låter han sig icke därav rätta eller har han begått fel av svårare beskaffenhet, skall överexekutor överlämna ärendet till vederbörande åklagare, som har att pröva, om åtal skall anställas inför domstol.

Har åtgärd vidtagits för utmätningsmans ställande under åtal, äge överexekutor avstänga honom från tjänstgöring, intill dess över honom blivit slutligen dömt eller domstolen annorlunda förordnar.

Har Konungen beträffande stad meddelat förordnande jämlikt 1 § andra stycket sista punkten, ankomme på Konungens befallningshavande att i stället för överexekutor i staden utöva befogenhet varom ovan i andra och tredje styckena sägs.

52 §.

Har i — — — — — utgiva skadestånd.

Beslut om utmätningsmans avstängning från tjänstgöring går i verkställighet utan hinder av besvär.

Huru beslut — — — — — 7 kap.

85 §.

Då fast egendom eller luftfartyg eller intecknade reservdelar till sådant fartyg tagits i mät eller då utmätningsman å landet tagit i mät fartyg, varom i 94 § sägs, åligger det

Då fartyg, varom i 94 § sägs, eller luftfartyg eller intecknade reservdelar till luftfartyg eller fast egendom tagits i mät, åligger det utmätningsmannen att genast anmäla det hos

(Nuvarande lydelse)

utmätningssmannen att genast anmäla det hos överexekutor. Har i fråga om fast egendom å landet gäldenären vid utmätningen uppgivit auktionsställe, såsom i 98 § sägs, give utmätningssmannen ock det tillkänna.

Då fast — — — — — utmätningen skett.

Utmättes fartyg — — — — — urskiljande erfordras.

Gäller utmätningen — — — — — rörande luftfartyg.

Myndighet, vilken — — — — — är sagt.

Har domstol — — — — — till överexekutor.

Sker utmätning — — — — — till kommerskollegium.

(Föreslagen lydelse)

överexekutor. Har i fråga om fast egendom gäldenären vid utmätningen uppgivit auktionsställe, såsom i 98 § sägs, give utmätningssmannen ock det tillkänna.

90 §.

Skall lös — — — — — till efterrättelse.

Är egendom — — — — — lämpligt finnes.

Å landet skall auktion å fartyg, varom i 94 § sägs, förrättas av överexekutor eller, då auktion ej skall ske å landskansli, av den som överexekutor för sådant ändamål till förrättningsman särskilt förordnar; och låte auktionsförrättaren kungöra auktionen såsom ovan om annan lös-egendom är sagt.

Auktion å fartyg, varom i 94 § sägs, skall förrättas av överexekutor; och låte auktionsförrättaren kungöra auktionen såsom ovan om annan lös-egendom är sagt.

Har Konungen beträffande stad meddelat förordnande jämlikt 1 § andra stycket sista punkten, ankomme på överexekutor i staden att förrätta auktion å fartyg, varom i 94 § sägs; och låte överexekutor kungöra auktionen på sätt ovan stadgas.

97 §.

Auktion å utmätt fast egendom skall förrättas av överexekutor, där ej i 98 § annorledes stadgas.

Auktion å utmätt fast egendom skall förrättas av överexekutor.

98 §.

Å landet äge gäldenären bestämma, om auktion å fast egendom skall hållas å landskansliet eller å tings-

Gäldenären äge bestämma, om auktion å fast egendom skall hållas å landskansliet eller å tingsställe

(Nuvarande lydelse)

ställe i orten. Uppgiver gäldenären annat ställe i orten, må ock auktionen där hållas, om överexekutor prövar stället lämpligt. Har ej gäldenär vid utmätningen eller, där intecknad fordran fastställts till betalning ur egendomen, sist å fjortonde dagen efter det så skett, hos överexekutor uppgivit auktionsställe, eller äro flera, som äga auktionsställe nämna, och kunna de ej därom sig förena, bestämme överexekutor, var auktionen skall hållas. *Skall auktionen hållas på annat ställe än landskansliet, varde den förrättad av den, som överexekutor för sådant ändamål till förrättningsman särskilt förordnar.*

I stad skall auktion å fast egendom förrättas å överexekutors ämbetsrum eller annat ställe, där auktioner i staden gemenligen hållas.

Skola fastigheter inom särskilda överexekutorers områden gå i en försäljning, varde auktionen förrättad där huvudgården eller, om sådan ej finnes, den till (allmän bevillning) högst uppskattade fastigheten är belägen; är det å landet, varde auktionen hållen å landskansliet.

99 §.

Då fast egendom å landet blivit utmätt, insände utmätningsmannen till överexekutor protokollet över utmätningen med beskrivning och värdering å egendomen jämte övriga tillgängliga handlingar, varom i 79 § är nämnt.

(Föreslagen lydelse)

eller rådhus i den ort, där fastigheten är belägen. Uppgiver gäldenären annat ställe i orten, må ock auktionen där hållas, om överexekutor prövar stället lämpligt. Har ej gäldenär vid utmätningen eller, där intecknad fordran fastställts till betalning ur egendomen, sist å fjortonde dagen efter det så skett, hos överexekutor uppgivit auktionsställe, eller äro flera, som äga auktionsställe nämna, och kunna de ej därom sig förena, bestämme överexekutor, var auktionen skall hållas.

Skola fastigheter inom särskilda överexekutorers områden gå i en försäljning, varde auktionen förrättad av den överexekutor, inom vars område huvudgården eller, om sådan ej finnes, den till (allmän bevillning) högst uppskattade fastigheten är belägen; auktionen varde hållen å landskansliet.

Då fast egendom blivit utmätt, insände utmätningsmannen till överexekutor protokollet över utmätningen med beskrivning och värdering å egendomen jämte övriga tillgängliga handlingar, varom i 79 § är nämnt.

137 §.

Då utmätt — — — — — till handa.
Innan dom — — — — — eller borgen.

(Nuvarande lydelse)

Har stadsfogde till utmätningsman i sitt ställe satt annan man, fullgöre dock själv vad, efter ty ovan är sagt, utmätningsman åligger, där han ej åt den, som förrättat utmätningen, uppdragit att medlen borgenären tillhandahålla, och denne därom blivit underrättad.

(Föreslagen lydelse)

Har, enligt vad särskilt finnes stadgat, biträdande utmätningsman förrättat utmätning, fullgöre dock utmätningsman själv vad, efter ty ovan är sagt, honom åligger, där han ej åt biträdande utmätningsman uppdragit att medlen borgenären tillhandahålla, och denne därom blivit underrättad.

141 §.

Nu har ————— där infinna.

Finnes i ————— till utdelning.

Erfordras å landet sammanträde för köpeskillings fördelning, skall det äga rum inför överexekutor eller den, som överexekutor för sådant ändamål till förrättningsman särskilt förordnar; och åligger det utmätningsmannen att genast till överexekutor insända de medel, som fördelas skola, samt protokollet över utmätningen och övriga till ärendet hörande handlingar. Erfordras dylikt sammanträde i stad och är utmätningsförrättaren ej behörig att sammanträdet hålla, insända han genast till stadsfogden sagda medel, protokoll och handlingar. Den, som håller sammanträdet, förfare vidare på sätt ovan är stadgat.

Har Konungen beträffande stad meddelat förordnande jämlikt 1 § andra stycket sista punkten, ankomme på överexekutor i staden att hålla sådant sammanträde som ovan i tredje stycket sägs.

162 §.

Är ej ————— icke uppkommit.

Styrker utmätningsmannen ——— utmätningsmannen hållas.

(Nuvarande lydelse)

Har för bestämt fall utmätningsman sist andra söckendagen efter emottagandet av de i 54 och 56 §§ omförmälda handlingarna i sitt ställe, enligt vad särskilt finnes stadgat, satt annan till utmätningsman samt därom omedelbart gjort anteckning i dagboken, skall den ansvarighet, som enligt vad ovan sagts åligger utmätningsmannen, i stället gälla den till utmätningsman satte; dock skall hinder, som avses i andra stycket, för att lända denne till ursäkt genast skriftligen anmälas hos utmätningsmannen.

(Föreslagen lydelse)

Har utmätningsman sist andra söckendagen efter emottagandet av de i 54 och 56 §§ omförmälda handlingarna, enligt vad särskilt finnes stadgat, överlämnat till biträdande utmätningsman att förrätta utmätning samt därom omedelbart gjort anteckning i dagboken, skall den ansvarighet, som enligt vad ovan sagts åligger utmätningsmannen, i stället gälla biträdande utmätningsman; dock skall hinder, som avses i andra stycket, för att lända denne till ursäkt genast skriftligen anmälas hos utmätningsmannen.

165 §.

Har utmätning skett av fast egendom eller luftfartyg eller intecknade reservdelar till sådant fartyg, eller, å landet, av fartyg, som i 94 § sägs, skall utmätningsmannen så skyndsamt vidtaga alla de åtgärder, vilka på honom ankomma, att försäljningen av det utmätta ej må genom hans vållande fördröjas, i fråga om fast egendom, å landet över fyra månader och i stad över tre månader, samt beträffande annan egendom, som nyss är sagd, över tre månader från mottagandet av de i 54 och 56 §§ nämnda handlingar.

Har utmätning skett av fartyg, som i 94 § sägs, eller luftfartyg eller intecknade reservdelar till luftfartyg eller fast egendom, skall utmätningsmannen så skyndsamt vidtaga alla de åtgärder, vilka på honom ankomma, att försäljningen av det utmätta ej må genom hans vållande fördröjas, i fråga om fast egendom, å landet över fyra månader och i stad över tre månader, samt beträffande annan egendom, som nyss är sagd, över tre månader från mottagandet av de i 54 och 56 §§ nämnda handlingar.

169 §.

Vill borgenär — — — — — hans fordran.

Yrkande om tvångsförvaltning göres hos överexekutor, dock att, om egendomen utbjudits å auktion, yrkandet framställles hos auktionsförrättaren, innan förrättningen avslutats. Vid ansökningen foga sökanden i huvudskrift den handling, på grund

Yrkande om tvångsförvaltning göres hos överexekutor. Vid ansökningen foga sökanden i huvudskrift den handling, på grund av vilken betalning blivit sökt, där densamma ej förvaras hos överexekutor eller finnes hos utmätningsmannen, i vilket

(Nuvarande lydelse)

av vilken betalning blivit sökt, där densamma ej förvaras hos överexekutor eller finnes hos utmätningsmannen, i vilket senare fall den av överexekutor från utmätningsmannen infordras. Överexekutor införskaffe tillika protokoll över utmätningen, övriga i 79 § omförmälda handlingar samt borgenärsförteckning eller, där sådan ej finnes upprättad, gravationsbevis, i den mån nämnda handlingar ej äro för överexekutor tillgängliga. *Göres yrkandet hos auktionsförrättare, som förordnats jämlikt 98 §, åligge honom att ofördröjligen göra anmälan därom hos överexekutor och tillika insända ovan angivna handlingar, i den mån de finnas hos honom.*

Där så — — — — — är stadgat.

Sökanden skall — — — — — nödiga kostnaden.

(Föreslagen lydelse)

senare fall den av överexekutor från utmätningsmannen infordras. Överexekutor införskaffe tillika protokoll över utmätningen, övriga i 79 § omförmälda handlingar samt borgenärsförteckning eller, där sådan ej finnes upprättad, gravationsbevis, i den mån nämnda handlingar ej äro för överexekutor tillgängliga.

204 §.

Försittes den i 201, 202 eller 203 § stadgade tid för klagan, och visas ej inom samma tid laga förfall, varde klagan, såvitt den åsyftar att vinna ändring i utmätningsmannens åtgärd, ej upptagen till prövning. Visas förfall, sätte överexekutor ut ny tid för klaganden att målet fullfölja.

Vid förrättning — — — — — det försummas.

Försittes den i 201 eller 203 § stadgade tid för klagan, och visas ej inom samma tid laga förfall, varde klagan, såvitt den åsyftar att vinna ändring i utmätningsmannens åtgärd, ej upptagen till prövning. Visas förfall, sätte överexekutor ut ny tid för klaganden att målet fullfölja.

205 §.

Har den, som förer klagan efter ty i 201, 202 eller 203 § sägs, underlåtit att förete protokollet över den klandrade förrättningen, och är det ej ändå tillgängligt, då målet till avgörande företages, stånde förrättningen fast. Styrker klaganden, att laga hinder mött för protokollets utbekom-

Har den, som förer klagan efter ty i 201 eller 203 § sägs, underlåtit att förete protokollet över den klandrade förrättningen, och är det ej ändå tillgängligt, då målet till avgörande företages, stånde förrättningen fast. Styrker klaganden, att laga hinder mött för protokollets utbe-

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)*

mande, förelägge överexekutor viss tid för dess ingivande och give därvid tillkänna, att, där protokollet ej är tillgängligt då målet skall avgöras, klaganden förlorat sin talan.

kommande, förelägge överexekutor viss tid för dess ingivande och give därvid tillkänna, att, där protokollet ej är tillgängligt då målet skall avgöras, klaganden förlorat sin talan.

209 §.

I mål, varom i 201, 202 eller 203 § förmäles, skall överexekutors slutliga utslag givas å dag, som genom anslag sist dagen förut kungjord blivit. Underrättelse om tiden, då utslaget kommer att meddelas, varde införd i en därtill inrättad bok, som skall utan särskild begäran vara tillgänglig för allmänheten.

I mål, varom i 201 eller 203 § förmäles, skall överexekutors slutliga utslag givas å dag, som genom anslag sist dagen förut kungjord blivit. Underrättelse om tiden, då utslaget kommer att meddelas, varde införd i en därtill inrättad bok, som skall utan särskild begäran vara tillgänglig för allmänheten.

211 §.

Nöjes ej ————— till efterrättelse.

Över utslag ————— talan däremot.

Ej må ————— utmättningsman behörig.

Om klagan över beslut, varigenom varning meddelats utmättningsman eller han avstängts från tjänstgöring, stadgas i 221 §.

Denna lag träder i kraft den _____, dock att, såvitt gäller Stockholm, stadgandet i 1 § om överexekutor träder i kraft å dag, som Konungen och riksdagen framdeles bestämma.

Beträffande utsökningsmål, som vid lagens ikraftträdande redan äro anhängiga, skola äldre bestämmelser om utsökningsmyndighet alltjämt gälla.

Förslag

till

Lag om upphävande av 23 § Kungl. förordningen den 10 augusti 1877 om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall

Härigenom förordnas, att 23 § Kungl. förordningen den 10 augusti 1877 om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall¹ skall upphöra att gälla.

Denna lag träder i kraft den

¹ Senaste lydelse se SFS 1937:453.

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 2 § lagen den 12 maj 1955 (nr 235) med särskilda bestämmelser om försäljning av utmätt luftfartyg m. m.

Härigenom förordnas, att 2 § lagen den 12 maj 1955 med särskilda bestämmelser om försäljning av utmätt luftfartyg m. m. skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

2 §.

Auktion skall förrättas av överexekutor eller, där auktion å landet skall hållas annorstädes än å landskansli, av den som överexekutor för ändamålet till förrättningsman särskilt förordnar.

Auktion skall förrättas av överexekutor.

Denna lag träder i kraft den

Har vid lagens ikraftträdande auktion redan blivit kungjord, skall dock vad i äldre lag är stadgat om auktionsförrättare alltjämt gälla.

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 20 december 1946 (nr 807) om handläggning av domstolsärenden

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 20 december 1946 om handläggning av domstolsärenden skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 §.

Denna lag avser ärenden angående rättsvård, som allmän underrätt har att upptaga självmant eller efter ansökan och som ej enligt lag eller författning skola handläggas i den för tvistemål eller brottmål stadgade ordningen, dock ej ärenden som angå straff eller annan med brott förenad påföljd.

Denna lag avser ärenden angående rättsvård, som allmän underrätt har att upptaga självmant eller efter ansökan och som ej enligt lag eller författning skola handläggas i den för tvistemål eller brottmål stadgade ordningen, dock ej ärenden som angå straff eller annan med brott förenad påföljd *eller som rätten har att upptaga såsom överexekutor.*

Denna lag träder i kraft den

Förslag

till

Lag om ändrad lydelse av 5 och 6 §§ lagen den 10 juli 1899 (nr 58 s. 1) om ersättning av allmänna medel i vissa fall för skada, som förorsakats av ämbets- eller tjänstemän med flera.

Härigenom förordnas, att 5 och 6 §§ lagen den 10 juli 1899 om ersättning av allmänna medel i vissa fall för skada, som förorsakats av ämbets- eller tjänstemän med flera¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

5 §.

Vad förut — — — — — redovisning emottagits.

I fall, som i denna § sagda äro, skall dock ersättning av allmänna medel ej utgå för vad ledamot i magistrat eller stadsfogde tillgriper och förskingrar av stadens medel.

6 §.

Vad ovan finnes stadgat om ämbets- eller tjänsteman skall i tillämpliga delar gälla i avseende å envar annan, som enligt 1 kap. utsökningslagen eller 23 § i förordningen den 10 aug. 1877 om nya utsökningslagens införande med mera äger att med utsökningsmål taga befattning, så ock å den, som enligt särskilda stadganden om indrivning av kommunalutskylder, allmänna avgifter med mera eller om indrivning och redovisning av böter av utmättningsman erhållit i uppdrag att verkställa indrivning eller utmätning; dock skall ersättning av allmänna medel ej utgå

Vad ovan finnes stadgat om ämbets- eller tjänsteman skall i tillämpliga delar gälla i avseende å envar annan, som enligt 1 kap. utsökningslagen äger att med utsökningsmål taga befattning, så ock den, som enligt särskilda stadganden om indrivning av kommunalutskylder, allmänna avgifter med mera eller om indrivning och redovisning av böter av utmättningsman erhållit i uppdrag att verkställa indrivning eller utmätning.

¹ Senaste lydelse av 5 och 6 §§ se SFS 1925:178.

(Nuvarande lydelse)

för vad exekutionsbetjänt i stad, som icke lyder under landsrätt, tillgriper och förskingrar av stadens medel.

(Föreslagen lydelse)

Denna lag träder i kraft den

Förslag

till

**Lag om ändrad lydelse av 3 kap. 22 § lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1)
om nyttjanderätt till fast egendom.**

Häri genom förordnas, att 3 kap. 22 § lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 Kap.

22 §.

Förmenar hyresgästen — — — samt ränta.

Har hyresgästen — — — — — till honom.

Överexekutor skall — — — — — verkställd nedsättning.

Visar ej — — — — — till slut.

Nedsatt belopp — — — — — nedsatta beloppet.

*I ärende om nedsättning, som här
avses, är länsstyrelse överexekutor.*

Denna lag träder i kraft den

Beträffande ärende, som vid lagens ikraftträdande redan är anhängigt, skola dock äldre bestämmelser om överexekutor alltjämt gälla.

¹ Senaste lydelse se SFS 1939: 364.

Förslag

till

Lag om tillägg till lagen den 24 mars 1927 (nr 56) om gälds betalning genom penningars nedsättande i allmänt förvar

Härigenom förordnas, att i lagen den 24 mars 1927 om gälds betalning genom penningars nedsättande i allmänt förvar skall införas en ny paragraf, betecknad 10 §, av följande lydelse.

10 §.

I ärende, som avses i denna lag, är länsstyrelse överexekutor.

Denna lag träder i kraft den

Beträffande ärende, som vid lagens ikraftträdande redan är anhängigt, skola dock äldre bestämmelser om överexekutor alltjämt gälla.

Lagtext

i anslutning till fjärde avdelningen av betänkandet

Förslag

till

Lag om skyldighet att hålla tingshus och rådhus

Härigenom förordnas som följer.

1 §.

Å tingsställe skall för häradsrättens sammanträde finnas tingshus; därjämte skall å domsagas kansliort finnas lokaler för domsagans kansli.

I stad med rådhusrätt skall för rådhusrättens sammanträde och kansli finnas rådhus.

2 §.

Skyldighet att hålla domstolslokaler, som i 1 § sägs, åvilar kommunerna i domkretsen. Finnes av särskilda skäl skyldigheten böra åvila endast vissa kommuner, förordnar Konungen därom. Med Konungens tillstånd må kommuner tillhörande skilda domkretsar hålla gemensamma domstolslokaler.

Kostnaderna skola gäldas av kommunerna gemensamt och, om ej särskilda skäl äro till annat, fördelas mellan kommunerna i förhållande till det antal skattekronor och skatteören, som inom varje kommun eller del av kommun påförts de skattskyldige vid nästföregående års taxering till allmän kommunalskatt. Påstår kommun, att kostnaderna böra fördelas efter annan grund, eller uppkommer eljest tvist mellan kommunerna beträffande kostnadsfördelningen, förordnar länsstyrelsen om fördelningen.

3 §.

Om formerna för handhavande av byggnadsskyldigheten äga kommunerna själva bestämma. Komma de ej överens, beslutar länsstyrelsen därom. Länsstyrelsen må förordna, att kommunerna skola sammansluta sig till kommunalförbund för byggnadsskyldighetens handhavande.

Till fullmäktig i kommunalförbund för byggnadsskyldige må utses även den som ej är ledamot av förbundsmedlemmens fullmäktige.

4 §.

I samband med beslut om ändrad indelning i domkretsar meddelar Konungen, om de av ändringen berörda kommunerna ej kunna träffa överenskommelse rörande deras med byggnadsskyldigheten sammanhängande tillgångar och skulder, erforderliga bestämmelser i sådant hänseende.

5 §.

I skyldigheten att hålla domstolslokaler, som i 1 § sägs, ingår
a) att bekosta möbler och andra dylika inventarier samt telefon till lokalerna ävensom uppvärmning, belysning och städning av lokalerna; samt
b) att på kansliet tillhandahålla facklitteratur.

6 §.

I tingshus och rådhus skola, såvida ej Konungen medgiver befrielse därför, finnas rum för förvaring i samband med rättegång av den som är anhållen eller häktad.

7 §.

I kansli eller i anslutning därtill skola finnas anordningar för brandsäker förvaring av fastighetsböcker, arkivalier och värdehandlingar.

8 §.

Domstolsbyggnad, som i 1 § sägs, må ej uppföras eller undergå ombyggnad eller väsentlig ändring med mindre ritningar och arbetsbeskrivningar blivit godkända av Konungen eller av myndighet, som Konungen bestämmer.

9 §.

Skall ting med tremansnämnd hållas å annan ort än den där tingsställe är, förordnar Konungen vilken eller vilka kommuner, som skola bära utgifterna för sammanträdeslokalen och övriga med dess upplåtande sammanhängande kostnader, så ock, om två eller flera kommuner skola delta i kostnaderna, hur kostnaderna skola fördelas.

10 §.

Åsidosätter kommun sina skyldigheter enligt denna lag, skall länsstyrelsen hos kommunen göra framställning om rättelse. Vidtages ej erforderlig åtgärd, må länsstyrelsen på kommunens bekostnad låta verkställa vad som försummats.

11 §.

Klagan över beslut, som enligt denna lag meddelats av länsstyrelse, må föras hos Konungen i vederbörande statsdepartement i den ordning, som

för överklagande av förvaltande myndigheters och ämbetsverks beslut är bestämd.

Denna lag träder i kraft å dag, som Konungen och riksdagen framdeles bestämma.

Genom lagen upphävas

26 kap. 4 § byggningsbalken;

lagen den 5 juni 1909 angående skyldighet att deltaga i kostnaden för byggnad och underhåll av tingshus och häradsfängelset;

lagen den 18 juli 1942 om bestridande av kostnaderna för domsagas kansli;

lagen den 18 april 1947 om tingshusbyggnadsskyldigheten i vissa fall;

förordningen den 31 december 1945 om utdebitering av tingshusmedel;
samt

circuläret den 12 februari 1926 till länsstyrelserna angående ny- eller ombyggnad av tingshus.

Vid ikraftträdandet av denna lag skola tingslagens tillgångar och skulder övertagas av de kommuner, som enligt 2 § äro skyldiga att hålla domstolslokaler, samt fördelas mellan kommunerna enligt vad i paragrafens andra stycke sägs.

Konungen äger på ansökan bevilja anstånd med fullgörandet av den i 7 § avsedda skyldigheten att anordna brandsäker förvaring av fastighetsböcker, arkivalier och värdehandlingar.

Reservationer och särskilda yttranden av utredningens ledamöter

---

Herr Dahlman

Underrätternas sammansättning och organisation

Förekomsten av två olika underrättstyper är, såsom utredningen framhåller, främst betingad av historiska skäl. Den hänför sig till en gången tids stora skillnader mellan stad och land med avseende på näringsliv, befolkningsstruktur, bebyggelse och kommunalförvaltning. Utvecklingen har emellertid sedan länge karaktäriserats av en fortgående utjämning, där främst industrialiseringen, samfärdseln och handeln skapat nya eller ändrade samhällsbyggnader. Mycket talar för att denna utveckling kommer att fortgå och ytterligare accentueras under de närmaste årtiondena.

Det är givet, att rättsväsendet likaväl som samhällets verksamhet i övrigt har påverkats och allt framgent måste komma att påverkas av denna utveckling. De skillnader i fråga om uppgifter och organisation, som förelegat mellan rådhusrätterna och häradsrätterna, ha också genom olika reformer och åtgärder kommit att bli allt mindre. Att vissa olikheter dock alltså bestå torde till icke ringa del bero på att det kommunala huvudmannskapet för rådhusrätterna och dess anknäpning till magistratsinstitutionen försvårat genomförandet av en enhetlig underrättsorganisation. Då stadsdomstolsutredningen nu enhälligt föreslår förstatligande av rådhusrätterna och avveckling av magistraterna har utredningen därmed också kunnat taga upp frågan om en enhetlig underrättsorganisation till ett mera fritt och förutsättningslöst bedömande.

Såsom i utredningsdirektiven framhålls, ligger den huvudsakliga organisatoriska skillnaden mellan häradsrätt och rådhusrätt för närvarande i domstolens sammansättning. Ställningstagandet i denna fråga blir därför helt avgörande för möjligheterna att skapa en enhetlig underrättsorganisation.

I brottmål är underrätternas sammansättning numera enhetlig. Detsamma gäller vid sådan handläggning av tvistemål, där underrätt är domför med endast en lagfaren domare d. v. s. vid förberedelsen och vid huvudförhandling, som hålles i omedelbart samband med förberedelsen. Den skill-

nad i domförhetsreglerna som för närvarande föreligger mellan rådhusrätt och häradsrätt, begränsar sig sålunda till den grupp tvistemål, som avgöres efter särskild huvudförhandling och där häradsrätten dömer med en lagfaren ordförande och nämnd, medan i rådhusrätten sitta tre eller fyra lagfarna domare. Såsom utredningen påpekar är det ett karaktäristiskt drag i underrätternas verksamhet, att antalet brottmål vida överstiger antalet tvistemål. I stort sett 75 % av målen äro brottmål. Bland tvistemålen utgöres det långt övertvägande antalet, nära 90 %, av sådana mindre och enklare mål, som avgöras av endast *en* lagfaren domare. Antalet tvistemål, som avgöras inför fullsutten rätt, uppgår sålunda till endast några få procent av hela antalet mål vid underrätterna. Det bör vidare i detta sammanhang erinras om, att en av utredningen vid de 20 största rådhusrätterna företagen undersökning givit vid handen, att talan fullföljdes till hovrätt i 42 % av samtliga vid dessa domstolar under 1955 avgjorda dispositiva tvistemål, vari hållits särskild huvudförhandling. För dem bland dessa mål, vilka enligt uppgift från vederbörande rådhusrätt innefattade svår rättsfråga eller rörde invecklade saksammanhang eller voro förenade med vidlyftig utredning, uppgick fullföljdsprocenten till 65.

Det är mot bakgrunden av dessa fakta som utredningen har haft att pröva nackdelarna respektive fördelarna med en ändring av domförhetsreglerna i tvistemål i syfte att åstadkomma en enhetligare underrättsorganisation. Två huvudalternativ ha därvid förelegat: antingen att helt avskaffa nämnden i tvistemål och genomföra kollegial sammansättning vid alla underrätter (rådhusrättsalternativet) eller att slopa den kollegiala sammansättningen vid rådhusrätterna och där införa lagfaren ordförande och nämnd även vid särskild huvudförhandling i tvistemål (häradsrättsalternativet). Ett genomförande av rådhusrättsalternativet medför emellertid en icke önskvärd begränsning av nämndens medverkan i rättsskipningen samtidigt som det förutsätter mycket omfattande administrativa och organisatoriska förändringar berörande nära nog samtliga domsagor. Med hänsyn härtill har detta alternativ avvisats av utredningen. I fråga om häradsrättsalternativet konstaterar utredningen, att några organisatoriska svårigheter ej möter att införa nämnd i rådhusrätt i de relativt fåtaliga tvistemål, som handläggas med fullsutten rätt, att en sådan reform skulle skapa likformighet i underrätternas sammansättning, samt att beaktansvärda skäl för en sådan reform sålunda föreligga. Likväl avvisar utredningens majoritet även detta alternativ.

Enligt majoritetens förslag kommer således allt framgent — även efter ett förstatligande av rådhusrätterna — att finnas två olika underrättstyper med skilda domförhetsregler och arbetsformer samt med olikartad organisation. Mot bakgrunden av utredningens deklaration, att den som riktpunkt för sitt arbete satt ett fullföljande av utvecklingen mot större enhetlighet i underrättsorganisationen, ter sig detta resultat något överraskande. De

motiv, som enligt majoriteten tala för ett bibehållande av den juristkollegiala sammansättningen och därmed också mot en enhetlig underrättsorganisation enligt häradsrättstypen äro följande. Ett avskaffande av den juristkollegiala sammansättningen skulle innebära en försvagning av rättskipningen i tvistemål av krävande beskaffenhet. Sådana mål äro vanligare i de större städerna än i landet i övrigt. Den juristkollegiala sammansättningen har i dessa städer gammal hävd och torde där omfattas med inte mindre förtroende än häradsrätternas.

Gentemot de fördelar, vilka äro förenade med ett genomförande av för alla underrätter enhetliga domförhållningsregler, synas de skäl, som majoriteten åberopat för bibehållande av juristkollegierna i tvistemål, väga ganska lätt.

Att avskaffandet av den juristkollegiala sammansättningen skulle innebära en försvagning av rättsskipningen i tvistemål av krävande beskaffenhet, kan diskuteras. I varje fall torde enligt de undersökningar utredningen företagit denna uppfattning icke vara möjlig att statistiskt verifiera. Att den kollegiala sammansättningen kan te sig som en tillgång för rättens ordförande med den fördelning av ansvaret på flera yrkesdomare, som kollegiet innebär, är en helt annan sak. Även om det skulle förhålla sig så, att avskaffandet av juristkollegiet skulle innebära någon försvagning av rättsskipningen i de mera komplicerade och omfattande tvistemålen måste man komma ihåg, att det är ett mycket begränsat antal sådana mål, som slutligt avgöres i underrätt. Såsom ovan framhållits, fullföljas i runt tal två tredjedelar av dessa mål till hovrätt. Enbart den omständigheten, att endast en mindre del av de mera kvalificerade tvistemålen slutligt avgöres i underrätt, kan dock själfvallet icke motivera ett slopande av den juristkollegiala sammansättningen. Underrätterna måste givetvis uppfylla anspråken på fullgod rättsskipning. Det gäller även i fråga om tvistemål av mera krävande beskaffenhet. Man kan emellertid icke göra gällande — och utredningen har ej heller gjort det — att en underrätt sammansatt med lagfaren ordförande och nämnd icke skulle uppfylla dessa anspråk. Något bärande argument kan sålunda icke ur rättssäkerhetssynpunkt åberopas mot avskaffandet av den kollegiala sammansättningen. Utredningen får också anses ha bedömt häradsrättens sammansättning i allt väsentligt likvärdig den juristkollegiala sammansättningen även vid handläggning av de mera kvalificerade tvistemålen. Eljest hade utredningen icke kunnat underlåta att föreslå införandet av juristkollegium i häradsrätt, oaktat de nackdelar i fråga om minskat lekmannainflytande och organisatoriska svårigheter, som en sådan reform skulle medföra.

Den av utredningens majoritet påstådda försvagningen av rättsskipningen i kvalificerade tvistemål, som ett slopande av juristkollegiet skulle innebära, skall naturligtvis ses i samband med de övriga skäl, som åberopas för att bibehålla denna domstolssammansättning i underrätt. Såsom redan

tidigare nämnts, anföres härvidlag som ytterligare argument dels att tvistemål av krävande beskaffenhet äro vanligare i de största städerna än i landet i övrigt, dels att den juristkollegiala sammansättningen har gammal hävd i vissa städer och där torde omfattas med inte mindre förtroende än häradsrätternas.

Att de svårare tvistemålen äro vanligare i de största städerna än i landet i övrigt kan icke bestridas, om man med dessa städer avser Stockholm, Göteborg och Malmö. Detta är helt naturligt, då rådhusrätterna i dessa tre städer sammantaget svara för nära 60 % av samtliga vid landets rådhusrätter under åren 1956—1959 slutligt handlagda tvistemål. Om man utvidgar begreppet »största städerna» till att därutöver omfatta de 15 städer, där enligt majoritetens förslag den kollegiala sammansättningen skall bibehållas, håller påståendet icke streck. Utredningen framhåller också, att det utifrån de synpunkter, som varit vägledande för majoritetens ställningstagande, måhända skulle te sig mest följdriktigt att bibehålla den juristkollegiala sammansättningen i tvistemål i de största städerna, varmed utredningen också torde åsyfta Stockholm, Göteborg och Malmö, vilka städer bilda en grupp för sig i fråga om förekomsten av kvalificerade tvistemål. Under åberopande av att många av de medelstora magistratsstäderna befinna sig i stark utveckling med fortsatt tillväxt av handel och industri och med en väntad ökning av de kvalificerade tvistemålen som följd, föreslår likväl utredningens majoritet, såsom nyss nämnts, att den kollegiala sammansättningen skall bibehållas i ytterligare 15 städer.

Genom att kretsen av underrätter med bibehållen juristkollegial sammansättning på detta sätt utvidgats har hållfastheten även i denna argumentation avsevärt försvagats. Det är förvisso icke enbart i dessa 15 städer, som man har att emotse en stark utveckling med en kraftig expansion av industri och handel. Detta gäller i minst lika hög grad för många av de städer, som enligt majoritetens förslag komma att föras till domsaga, liksom för ett betydande antal av de städer och tätorter, som redan nu ligga under domsaga. Även för flera av de nuvarande domsagorna har man alltså att av samma orsak räkna med ett ökat antal kvalificerade tvistemål. I de städer, där genom landsrättsförläggning den kollegiala sammansättningen skall försvinna, kan också med samma styrka åberopas gammal hävd och förtroende för denna domstolsorganisation.

Det har helt naturligt varit en vansklig uppgift att dra gränsen mellan de städer, som enligt förslaget skola bibehålla den juristkollegiala sammansättningen och därmed också rådhusrättsorganisationen, och de städer, som skola tillföras domsaga. Man har här valt metoden att bibehålla juristkollegiet i alla de fall, där det enligt nuvarande förhållanden ansetts vara praktiskt möjligt och försvarbart, d. v. s. i de städer med rådhusrätt, där rättsskipningen bereder sysselsättning åt tre lagfarna domare. Mot denna urvalsprincip kan i och för sig icke göras någon invändning, då

någon annan och bättre urvalsgrund icke torde stå till buds, när man väl övergivit den naturliga gruppering som Stockholm, Göteborg och Malmö bildar i förhållande till övriga magistratsstäder. I belysning av såväl utredningens eget uttalande om de medelstora magistratsstädernas utveckling som den allmänna tendensen i fråga om städernas och övriga tätorters expansion måste man dock ställa sig tveksam till hållbarheten i denna gränsdragning. Det kan i detta sammanhang vara av intresse att konstatera, att det för närvarande finns 16 domsagor, där rättsskipningen redan nu bereder sysselsättning åt minst tre lagfarna domare och att antalet sådana domsagor kommer att väsentligt öka, därest utredningens förslag genomföres. Antalet domsagor med minst tre lagfarna domare kommer då att överstiga antalet rådhusrätter, vilkas särställning i fråga om domstolsorganisationen då mer än tidigare kommer att uppfattas som en kvarleva från en gången tid.

Införandet av en enhetlig underrättsorganisation medför så påtagliga fördelar, att det fordras starka sakliga argument för att man skall ge avkall på en sådan reform. Några sådana argument kunna enligt min uppfattning icke förebringas, därest man väljer häradsrättens domförhållningsregler för att åstadkomma likformighet. Möjligen kunna rådhusrätterna i landets tre största städer härvidlag intaga en särställning, vartill jag återkommer längre fram.

Varje mera påtaglig olikhet i domstolarnas organisation inbjuder — såsom utredningen framhåller — till jämförelser mellan den ena och den andra domstolens förtjänster, varpå utredningen själv är ett exempel. Dessa olikheter uppfattas gärna som om rättsvården på en ort blivit eftersatt i förhållande till rättsvården på en annan. Dessa skiljaktigheter ges lätt betydligt större proportioner än vad som är sakligt grundat. Enbart känslan av eller misstanken om att vissa underrätter genom sin sammansättning och organisation skulle vara mera kvalificerade än andra och att sålunda somliga på grund av bosättning eller av andra skäl skulle vara hänvisade till en rättsvård underlägsen den som står andra medborgare till buds kan menligt inverka på allmänhetens förtroende för rättsskipningen. Rättskänslan kräver, tycks det mig, att man undanröjer sådana organisatoriska olikheter, som kunna ge anledning till dylika spekulationer. Dit hör den olika sammansättningen vid särskild huvudförhandling i tvistemål. Kan en ändring härutinnan ske genom en så relativt enkel åtgärd som att byta ut juristkollegiet i rådhusrätt mot lagfaren ordförande och nämnd bör den vidtagas.

En sådan reform skulle också ha till följd en ökad medverkan av lekmän i rättsskipningen. Erfarenheterna från häradsrätterna ha givit vid handen, att nämnden är en tillgång även vid huvudförhandling i tvistemål. En ytterligare vidgad insyn i rättsskipningen måste vara av värde som ett medel att stärka förtroendet för domstolarna.

Enhetliga domförhållningsregler i underrätterna torde vidare vara en förutsättning för att förslaget om en gemensam domarkarriär skall kunna helt genomföras. De fördelar som här stå att vinna genom en enhetlig underrättsorganisation skola icke underskattas. Jag har tidigare berört ansvarsfrågan. Det borde vara av intresse för domarkåren, att samtliga underrättsdomare få ställning som ordförande i rätten.

En ensartad underrättsorganisation ger därtill ökade möjligheter att för framtiden anpassa domkretsindelningen till ändrade förhållanden utan att komma i konflikt med domförhållningsreglerna.

En enhetlig underrättsorganisation med ordförande och nämnd i alla viktigare huvudförhandlingar rimmar också bättre med den instansordning, som vi ha i vårt land. Sett ur den aspekten ter det sig som en överdimensionering att i första instans behålla den juristkollegiala sammansättningen i den omfattning, som utredningens majoritet föreslår.

Sist men icke minst måste en likformig underrättsorganisation medföra en icke oväsentlig administrativ förenkling och skapa betydligt bättre förutsättningar för effektiva rationaliseringsåtgärder.

Rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg och Malmö bilda, såsom tidigare påpekats, en grupp för sig i fråga om förekomsten av kvalificerade tvistemål. Dessa tre städer inta ju också en särställning med hänsyn till sin storlek och struktur. Även deras rådhusrätter ha en storleksordning och en därav föranledd organisatorisk uppbyggnad, som ställer dem i en särklass i förhållande till landets övriga underrätter. Det är möjligt att man av arbetstekniska skäl, t. ex. i fråga om den ökade belastningen på nämndinstitutet, måste bibehålla den juristkollegiala sammansättningen i tvistemål vid dessa rådhusrätter. Då den av stadsdomstolsutredningens kansli verkställda platsundersökningen av olika skäl icke kunnat i fråga om Stockholm, Göteborg och Malmö utföras på samma sätt som beträffande övriga besökta rådhusrätter, saknar jag emellertid underlag för att bedöma detta spörsmål.

Med förbehåll för vad nu sagts beträffande rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg och Malmö, får jag, under åberopande av vad ovan anförts, föreslå, att rådhusrätt vid sådan huvudförhandling i tvistemål, som icke äger rum i samband med förberedelsen, sammansättes med lagfaren ordförande och nämnd.

Omfattningen av skyldigheten att hålla domstolslokaler

Utredningen förordar en utvidgning av den hittillsvarande tingshusbyggnadsskyldigheten. Sålunda föreslås, att de byggnadsskyldige skola bekosta, förutom de kanslilokaler som åvila dem enligt 1942 års lag, jämväl kansli-telefoner och facklitteratur. Även om det här rör sig om begränsade kostnader i förhållande till dem, som i övrigt äro förenade med skyldig-

heten att hålla domstolslokaler, finner jag det ur principiella synpunkter betänkligt, att man på kommunerna överför ytterligare kostnader för upprätthållandet av en rent statlig verksamhet. De skäl av framför allt praktisk natur, som anförs för denna kostnadsövertäring, ha ringa bärkraft. De reella motiven torde vara, att man räknar med att domstolarnas önskemål om och behov av välordnade telefonförbindelser och erforderlig facklitteratur bli bättre tillgodosedda genom ett dylikt arrangemang. Kommunernas skyldighet att iakttaga sparsamhet med allmänna medel är emellertid icke mindre än statens. Statens intresse av att domstolarna erhålla en för sin verksamhet erforderlig utrustning kan å andra sidan icke gärna vara mindre än kommunernas.

Av ovan angivna skäl föreslår jag, att kostnaden för domstolarnas kansli-telefoner och facklitteratur skola liksom hittills bestridas av statsmedel och att de byggnadsskyldiges åtaganden begränsas till de kanslikostnader, som åvila dem enligt 1942 års lag.

Ikraftträdandet

I enlighet med utredningen är jag av den uppfattningen, att det av flera skäl är önskvärt att riksdagen snarast får taga ställning till grunderna för den framtida organisationen av underrätterna. Såsom i betänkandet framhålls, torde det ej möta hinder att proposition rörande dessa grunder föreläggas riksdagen, innan utredningen om städernas rättigheter och skyldigheter avslutas. Förstatligandet av rådhusrätterna är av så avgörande betydelse för underrättens framtida organisation att riksdagens ställningstagande bör inrymma även denna fråga.

För närvarande pågå ett flertal statliga utredningar, som kunna förväntas komma att framlägga förslag, vilka beröra för kommunerna synnerligen väsentliga områden. Denna utredning är ett exempel härför liksom den nyss nämnda utredningen om städernas rättigheter och skyldigheter. Indelningssakkunniga, skolberedningen och polisutredningen äro ytterligare exempel. Många fler skulle kunna nämnas. Sammantaget komma alla dessa olika utredningar att — därest de bakomliggande intentionerna fullföljas och realiseras — medföra en fullständig omdaning av hela den kommunala samhällsbildningen. Även om icke alla dessa frågor kunna lösas i ett sammanhang, kan samhällsutvecklingen dock i viktiga hänseenden komma att ställa krav på snabba åtgärder, som endast medge en begränsad omställningstid. Då många av dessa delvis mycket omfattande utredningsobjekt äro mer eller mindre sammanflätade, ekonomiskt, juridiskt, administrativt och organisatoriskt, är det nödvändigt att snarast få en klar uppfattning om efter vilka linjer de olika problemen skola angripas och i vilken ordning frågorna skola lösas. Det är icke möjligt att inom alla dessa skilda områden hålla alla frågor öppna för att vid en viss tidpunkt lösa

dem alla på en gång. Den tidpunkten kommer aldrig att uppnås. Skall man inom detta utredningskomplex kunna komma fram till praktiska resultat inom överskådlig tid behövs det planläggning och samordning med ställningstaganden redan på ett tidigt stadium i sådana principiella frågor, som kunna bli avgörande för att nå fram till resultat inom andra områden, där utredningsförslag framlagts eller väntas komma att framläggas. Stadsdomstolsutredningen är här ett typiskt exempel. Dess förslag, det sätt på vilket det kan komma att realiseras och tidpunkten härför kan i hög grad komma att påverka möjligheterna att nå fram till praktiska lösningar i fråga om andra utredningsförslag. Det gäller icke bara utredningen om städernas rättigheter och skyldigheter utan även t. ex. 1957 års polisutredning och icke minst kommunindelningsutredningen, vars förslag i sin tur kan komma att beröra ett flertal andra utredningar såsom skolberedningen, länsindelningsutredningen, skatteutjämningsutredningen o. s. v.

Av det ovan sagda torde framgå, att ett ställningstagande i en principiellt så viktig fråga som förstatligandet av rådhusrätterna icke kan hållas öppet utan påtaglig risk för att detta kan komma att försvåra — i sämsta fall kanske omintetgöra — att vissa andra utredningsförslag genomförs på det sätt som avsetts och som eljest varit möjligt.

Jag föreslår därför, att riksdagen i samband med att den tager ställning till grunderna för underrätternas framtida organisation också fattar principbeslut i fråga om förstatligande av rådhusrätterna.

Herr Fröding

Nämndens storlek

För att den s. k. stora nämnden skall kunna sammansättas så allsidigt som möjligt eller på sådant sätt att den företräder såväl olika grupper inom samhällslivet som skilda orter inom domkretsen synes det angeläget att den göres förhållandevis stor. Synpunkten att skilda orter inom domkretsen bör få sina företrädare inom nämnden är av särskilt stor betydelse i vad avser landsbygden och då i första hand glesbygderna. För häradsrätternas del kunde därför ifrågasättas om icke nämndens nuvarande storlek borde bibehållas. Då nämnden emellertid uppenbarligen bör utformas lika i häradsrätt och rådhusrätt samt då det särskilt för de största städerna torde föreligga viss svårighet att erhålla en tillfredsställande rekrytering av dessa städers stora nämndemanskader, har jag ej velat motsätta mig, att en viss reduktion av nämnden nu företages. Jag vill därför föreslå det stadgandet att i nämnd skola sitta minst fem och högst sju. Oavsett vad jag här ovan anfört, finner jag nämligen att en domförhet för rätten med endast fem nämndemän icke på något sätt kan äventyra rättssäkerheten.

En föreskrift om att huvudförhandling ej skulle få företagas, om det redan vid dess början vore endast fem nämndemän tillstädes, synes mig

ej bara onödig utan även opraktisk. Om exempelvis på grund av under pågående rättegångsdag inträffat sjukdomsfall de kvarvarande nämndemännen skulle komma att utgöra endast fem, kunde det i vissa fall komma att lända till en ganska avsevärd omgång och tidsspillan, om rätten ej finge fortsätta direkt med nästa mål utan först hade att avvakta kallandet och ankomsten av en sjätte nämndeman. Åtskilliga av våra domsagor har nämligen sitt tingsställe beläget på visst avstånd utanför domsagans gräns.

Den av mig föreslagna regeln innebär å andra sidan givetvis icke någon skyldighet att alltid inkalla sju nämndemän, även om så regelmässigt torde komma att ske för i vart fall glesortsdomsagornas del.

I fråga om den lilla nämnden är jag helt ense med majoriteten.

Nämndens rösträtt

I likhet med utredningens majoritet finner jag övervägande skäl tala för att nämndens rösträtt fortfarande bör utövas kollektivt. Denna kollektiva rösträtt bör emellertid enligt min mening utformas på sådant sätt att den — även om den lagfarne domarens mening tillmätas visst större värde — likväl till sitt reella innehåll så nära som möjligt ansluter sig till den individuella. Jag förmenar sålunda, att en nämnddom bör kunna uppbäras även av endast en röst mer än den mening som ordföranden och en minoritet inom nämnden uttalat och föreslår, att omröstningsreglerna utformas i enlighet härmed.

Domkretsar

Därest rådhusrätterna förstatligas, kan, såsom av utredningens majoritet framhållits, frågan om deras domkretsar övervägas helt ur rättsvårdens synpunkt. Majoriteten har även föreslagit, att, då särskilda skäl talade härför, borde Kungl. Maj:t få besluta, att jämväl kommun i stadens närhet skulle ingå i rådhusrättens domkrets.

Emellertid kunna omständigheterna även tänkas vara sådana, att viss del av rådhusrättsstad lämpligen bör ingå i angränsande domsaga. Så kan exempelvis bli fallet, då en dylik stad medgives större inkorporeringar av hela landskommuner. En dylik inkorporering torde alltid vara föranledd av helt andra skäl än judiciella. Den kan emellertid, om den nödvändigt och omedelbart måste innebära en ändrad domkretsindelning, medföra, att angränsande domsagor, vilka varit i och för sig väldimensionerade samt försedda med lagom stora tingshus, sönderstyckas, så att de bli *dels* olämpliga organisationsenheter *dels* belastade med en allt för tung byggnadsbörda. Den utökade rådhusrätten finge däremot kanske samtidigt svårigheter med att — i vart fall omedelbart — motta och i sina lokaler inrymma den ökade verksamheten. Härför skulle kanske rent av komma att erfordras byggnadet av nytt rådhus, något som måhända eljest kunnat undvaras.

Då jurisdiktions- och administrationsområdet efter ett förstatligande av rådhusrätterna icke behöver sammanfalla, förefaller bestämmelser, som ej gäve möjlighet att i ett fall som det ovan nämnda låta domkretsarna förbli oberörda — i vart fall under en övergångstid och till dess att en omreglering av granndomsagorna medhunnas — föga lyckliga. Jag föreslår därför jämväl den ändringen i 1 kap. 1 § RB att viss del av stad med rådhusrätt må, om Kungl. Maj:t så beslutar, få ingå i domsaga.

Skyldighet att hålla tingshus och rådhus

Enligt utredningens direktiv har det beträffande häradsrätterna funnits lämpligt »att de sakkunniga även upptager frågan om att sammanföra och komplettera de spridda och delvis ålderdomliga stadgandena om tingshusbyggnadsskyldigheten till en mera fullständig och tidsenlig lagstiftning». Även om de sålunda lämnade direktiven icke formellt kan anses utgöra hinder för att, såsom utredningens majoritet också gjort, föreslå ett borttagande av tingslagens nuvarande egna beskattningsrätt, torde det knappast ha varit departementschefens avsikt, att utredningen skulle gå in för ett slopande av den nuvarande i detta hänseende existerande »specialkommunen». Hade så varit fallet, skulle detta med all säkerhet särskilt utsagts i direktiven.

Departementschefen torde f. ö. knappast haft anledning anse annat än att den nuvarande formen för tingshusbyggnadsskyldighetens utövande fungerat synnerligen väl. Han bör sålunda ha varit fullt medveten om den värdefulla hjälp som statsmakterna i ett mera beträngt budgetläge än det nuvarande i vissa fall erhållit från dessa specialkommuner för lösande även av uppgifter, vilka egentligen åvilat staten, men för vilka erforderliga anslag ej kunnat ställas till förfogande. Så har exempelvis varit fallet med ett för en snabbare handläggning så viktigt hjälpmedel som ljudupptagningsapparater, vilka numera torde ha anskaffats av så gott som alla domsagor, medan endast ett begränsat fåtal av dessa apparater kunnat bekostas av statliga medel. När, såsom av utredningens majoritet påvisats, justitieombudsmannen i skrivelse till Konungen den 12 december 1959 fäst uppmärksamheten på att statens kostnader för domsagokanslierna i betydande omfattning övervältrats på de tingshusbyggnadsskyldige, ett förhållande som enligt justitieombudsmannen vore ägnat att inge allvarliga betänkligheter, torde detta påpekande f. ö. på intet sätt vara att fatta som en kritik mot de tingshusbyggnadsskyldiges handhavande av sin verksamhet utan fastmera som ett framhållande av nödvändigheten av att tillräckliga statsanslag ställdes till förfogande. Härutinnan har också på senare år en betydande förbättring kunnat konstateras.

Att tingslagen så beredvilligt som hittills velat ställa erforderliga medel till förfogande, har enligt min mening till väsentlig del varit att tillskriva

den nuvarande organisationens utformning. Med nuvarande system utses nämligen så gott som undantagslöst såväl tingshusstämмоombuden som tingshusstyrelsens ledamöter bland domsagans nämndemän, vilka äro utomordentligt väl införsatta med föreliggande brister och behov. Den nuvarande ordningen har även inneburit stora möjligheter för häradshövdingen att själv framföra sina synpunkter på de olika frågorna. Han har således kunnat närvara vid tingshusstyrelsens sammanträden — i vissa domsagor med rätt att deltaga i besluten, i andra med i vart fall egen reservationsrätt. Tingshusstämmorna torde dessutom som regel ha hållits inför häradsrätten d. v. s. under häradshövdingens ordförandeskap, vilket givit honom möjlighet att framföra sina synpunkter även inför stämman. Den hittillsvarande intima kontakten mellan rättens ordförande och tingshusbyggnadsskyldighetens organ torde i högst väsentlig grad ha bidragit till att häradsrätternas tingshusbyggnadsskyldighet fullgjorts på ett så erkännansvärt sätt som även av utredningens majoritet medgivits.

Med hänsyn till det anförda synes det föga välbetänkt att, såsom av majoriteten föreslagits, överlåta tingshusbyggnadsskyldighetens handhavande — fränsett de fall då den föreslagits handhavd av viss kommuns »ordinarie» organ; härtill återkommes — å särskilda kommunalförbund. Även om den i den föreslagna lagens 3 § upptagna bestämmelsen att till fullmäktig i dylikt kommunalförbund må utses även den som ej är ledamot av förbundsmedlemmens fullmäktige öppnat viss möjlighet för att till fullmäktige i kommunalförbundet utse personer som äro särskilt väl förtrogna med domstolens behov, torde risk förefinnas för att dylika personer kommer att utses i betydligt färre fall än vad som nu är förhållandet beträffande tingshusstämмоombuden. Vidare komme kontakten mellan rättens ordförande och ett kommunalförbund uppenbarligen att bli betydligt mindre intim än den hittillsvarande kontakten mellan honom och de nuvarande tingshusbyggnadsorganen. Slutligen torde den egna beskattningsrätten innebära en viss garanti för att tingshusbyggnadsskyldigheten fullgöres på ett fullt tillfredsställande sätt. Visserligen vore det knappast tänkbart att införa nya former av specialkommuner utöver de två redan förefintliga. Mot att låta den nu ifrågavarande specialkommunen, som så väl fullgjort sin uppgift, fortleva, synes dock inga avgörande skäl tala. Den av utredningens majoritet uttalade uppfattningen att det nuvarande systemet skulle vara ägnat att försvåra för kommunerna att överblicka och sammanhålla sin finansushållning synes i vart fall icke vara invändningsfri. Den nuvarande utdebiteringen för tingshusändamål är nämligen dels så relativt låg och dessutom så pass konstant, att den mycket lätt kan tas i beaktande av vederbörande kommun.

Jag föreslår därför att den hittillsvarande specialkommunen bibehålles utom för de fall, då byggnadsskyldigheten lämpligen bör utövas av en viss kommun. Däremot bör i enlighet med direktiven de hittillsvarande spridda

och delvis ålderdomliga stadgandena om tingshusbyggnadsskyldigheten i övrigt moderniseras och samordnas genom en särskild lag. Då det icke varit möjligt att i denna reservation framlägga utformad lagtext till en dylik lag, nöjer jag mig med att mera antydningssvis ange vad lagen enligt min uppfattning i huvudsak bör innehålla. Detta upptages under följande särskilda punkter.

1. Lagens ingress och dess 1 § torde kunna utformas i enlighet med majoritetens förslag.

2. Skyldigheten att hålla domstolslokaler skall åvila invånarna i domkretsen. Finnes av särskilda skäl skyldigheten böra åvila endast innevånarna i vissa av domkretsens kommuner, må Konungen förordna härom. Med Konungens tillstånd må särskilda domkretsar hålla gemensamma domstolslokaler.

3. Består domkretsen av allenast en kommun, skall beslutanderätten rörande tingshusbyggnadsfrågor utövas av kommunens fullmäktige. Verkställigheten torde å andra sidan lämpligen böra uppdragas åt en särskild nämnd, rådhus- eller tingshusstyrelsen.

4. Därest den kommun, inom vilken domstolsbyggnaden är belägen, i sig innefattar flertalet av domkretsens innevånare, torde domstolsbyggnadsskyldigheten kunna handhas av denna kommun, därest övriga i domkretsen ingående kommuner så medgiver och överenskommelse om kostnadsfördelningen kan träffas.

5. I övrigt skall, där domkretsen består av flera kommuner, domstolsbyggnadsskyldigheten ombesörjas av en specialkommun med egen beskattningsrätt. Beslutanderätten skall tillkomma en stänima med ombud utsedda av fullmäktige i de särskilda kommunerna, därvid antalet ombud för varje kommun bör stå i viss relation till innevånarantalet. Verkställande organ bör vara en tingshus- eller rådhusstyrelse. För sådant fall då Konungen må ha förordnat att viss del av rådhusrättsstad skall i judiciellt hänseende tillhöra domsaga (se min särskilda reservation härom), torde, därest överenskommelse om grunderna för stadens deltagande i tingshusbyggnadskostnaderna ej kan träffas, Konungen äga föreskriva om sagda fördelning.

6. I lagen torde föreskrivas, att specialkommunens angelägenheter skall handhas i överensstämmelse med ett av länsstyrelsen fastställt reglemente. Då de domstolsbyggnadsskyldige synes böra ges största möjliga valfrihet beträffande sättet för tingshusbestyrens handhavande, torde i lagen ej behöva föreskrivas annat än att reglementet skall upptaga bestämmelser om tingshusstämmans och tingshusstyrelsens tillsättande och sammansättning, om revision, om när och var ordinarie tingshusstämma skall hållas samt om vilka ärenden som då skall handläggas.

7. Bestämmelser i tillämpliga delar motsvarande innehållet i 4—11 §§ i det av utredningsmajoriteten framlagda lagförslaget synes böra ingå i

ifrågavarande lag. Beträffande domstolsbyggnadsskyldighetens omfattning talar dock enligt min mening övervägande skäl för att låta denna skyldighet omfatta jämväl bekostandet av ljudupptagningsapparat och kontorsmaskiner. Även om, såsom utredningsmajoriteten påpekat, dylika tekniska hjälpmedel kan vara ägnade att rationalisera arbetet och följaktligen möjliggöra viss besparing av arbetskraft, varför vissa skäl kan tala för att staten skulle bära dessa kostnader, är det å andra sidan en stor fördel för den rättssökande allmänheten att sådana rationaliseringar göres, varigenom allmänhetens väntetider i olika hänseenden kan förkortas. Det torde f. ö. endast mera undantagsvis förekomma, att anskaffandet av dylika hjälpmedel i och för sig kan föranleda personalminskning. Merkostnaden för domkretsens invånare genom en på detta sätt utökad skyldighet torde vidare vara så ringa att den knappast i något fall kan komma att påverka utdebiteringen. Fördelarna med en decentralisering även på detta område torde därför få anses avgjort överväga eventuella principiella nackdelar.

8. Med det av mig föreslagna systemet erfordras i lagen även bestämmelser om fullföljd mot tingshusstämmans beslut, vilken givetvis bör ske till länsstyrelsen. Med hänsyn till specialkommunens begränsade uppgift samt den offentliga kontroll som utövas beträffande i vart fall det egentliga tingshusbyggandet synes några bestämmelser om underställning av lånebeslut o. d. ej erforderliga.

9. Övergångsbestämmelserna torde kunna utformas i överensstämmelse med majoritetsförslaget; dock att förordningen den 31 december 1945 om utdebitering av tingshusmedel lämpligen synes kunna få kvarstå ehuru med en viss formell justering.

Till sist vill jag anmäla, att jag kan i väsentliga delar instämma i professor Hasslers i det följande intagna reservation.

Jag vill dock ej ansluta mig till det yrkande, vari hans reservation utmynnar, då jag anser det skola medföra en allt för stor omställning i personellt hänseende, om även de enligt utredningens förslag kvarstående rådhusrätterna redan nu och samtidigt med indragningen av ett stort antal rådhusrätter skulle förlora sitt juristkollegium i tvistemålen.

Att så bör bli fallet efter en viss övergångstid är emellertid min uppfattning.

Herr Hassler

Vid behandlingen i riksdagen år 1957 av propositionen om ändrad sammansättning av rådhusrätt i brottmål framhölls önskvärdheten av likformighet i underrätternas organisation. Första lagutskottet uttalade sålunda, att det i propositionen framställda förslaget innebar ett i och för sig motiverat steg i riktning mot en mera enhetlig underrättsorganisation. Ur principiell

synpunkt hade det emellertid varit önskvärt, anförde utskottet vidare, att i detta sammanhang jämväl häradsrätternas domförhållningsregler blivit föremål för omprövning för att därigenom skapa möjlighet att ernå full likformighet i fråga om underrätternas sammansättning. Detta uttalande ledde till att genom lagen den 29 augusti 1958 om ändring i rättegångsbalken domförhållningsreglerna såvitt angår brottmål blevo desamma i häradsrätt och i rådhusrätt. Däremot kvarstår ännu den skiljaktigheten i fråga om tvistemål, att vid huvudförhandling, som icke hålles i omedelbart samband med förberedelsen, och vid syn å stället häradsrätt är sammansatt med lagfaren ordförande och nämnd, medan i rådhusrätt sitta tre eller fyra lagfarna domare.

Stadsdomstolsutredningen framhåller, att förekomsten av två olika underrättstyper främst är betingad av historiska skäl. Domstolarnas uppgifter äro enligt utredningen numera i allt väsentligt desamma i stad och på land. I detta sammanhang anför utredningen vidare följande. Alltför stora olikheter i domstolarnas organisation inbjuda till jämförelser mellan den ena och den andra domstolens förtjänster, och de kunna uppfattas som om rättsvården på en ort blivit eftersatt i förhållande till rättsvården på en annan. Lagstiftningen bör så långt på den ankommer tillse, att rättsvården är likvärdig vid domstolarna. Principiellt bör ingen på grund av bosättning eller av andra skäl vara hänvisad till en rättsvård underlägsen den som står andra medborgare till buds. Med särskild styrka framträder detta krav, därest staten blir huvudman för alla underrätter. Ett fullföljande av utvecklingen mot större enhetlighet i underrättsorganisationen har utredningen också satt som riktpunkt för sitt arbete.

I vad utredningen sålunda anført om vikten av att underrätternas organisation blir likformig över hela riket kan man oreserverat instämma. Särskilt må understrykas, att då domstolsväsendet i dess helhet blir en statlig angelägenhet och således uteslutande bekostas med statsmedel, rättsvården bör bli ensartad på alla orter och för alla medborgare. Varken i Danmark eller Norge eller i de stater på kontinenten, som ligga oss närmast, finnas några lokalt betingade olikheter i domstolsorganisationen. Man har mångestades uppfattat det som ett demokratiskt krav, att rättsvården skall vara lika för alla. Veterligen har endast i Sverige och Finland till vår tid bevarats det relik av medeltida samhällsförfattning, som städernas särskilda rättskipning utgör. När det nu ifrågasättes, att denna skall försvinna hos oss, bör även städernas särställning med avseende å rättsväsendets organisation upphöra.

Såsom nyss anfördes förklarar utredningen, att den satt som riktpunkt i sitt arbete ett fullföljande av utvecklingen mot större enhetlighet i underrättsorganisationen. Man kan emellertid svårligen finna, att utredningen gjort allvar av denna sin föresats. Enligt utredningens förslag skola de nuvarande formerna för underrätternas sammansättning vid särskild huvud-

förhandling i tvistemål med ett juristkollegium i vissa städer samt lagfaren ordförande och nämnd i övriga delar av riket framgent bibehållas. De enda nyheter, som utredningen föreslår i fråga om underrätternas sammansättning, äro att i vidlyftiga nämndmål suppleant för ordföranden skall kunna förekomma samt att i den stora nämnden skola sitta fem till sju nämndemän i stället för som nu sju till nio. Dessa förslag kunna ju näppeligen sägas röra frågan om underrätternas enhetlighet.

Vill man ernå full likformighet i avseende å underrätternas sammansättning, synas två möjligheter erbjuda sig. Antingen organiseras underrätterna över hela landet med juristkollegier av nuvarande rådhusrättstyp eller också införes i rådhusrätterna i tvistemål, såsom tidigare skett i brottmål, häradsrättens organisationsform med lagfaren ordförande och nämnd. Utredningen har övervägt det först nämnda alternativet och funnit sig böra avvisa detsamma. Härvid anför utredningen, att ett avskaffande av häradsnämnden i tvistemål torde kunna försvaras endast om en sådan åtgärd vore nödvändig för att höja rättsvården vid häradsrätterna. Enligt utredningens mening kunna erfarenheterna emellertid icke sägas ha givit vid handen annat än att tvistemålen avgöras tillfredsställande även vid häradsrätterna. Utredningen framhåller också, att inrättande av juristkollegier i samtliga underrätter skulle förutsätta mycket omfattande organisatoriska förändringar. Den ståndpunkt utredningen sålunda intagit är otvivelaktigt väl grundad. Under senare tid har utvecklingen gått i riktning mot att i allt vidare utsträckning engagera lekmän i rättsskipningen. Det kan svårigen ifrågasättas att bryta denna utveckling. Ej heller kan det gärna bli tal om att företaga en fullständig omstöpning av rikets judiciella organisation för att lösa det ifrågavarande problemet. Efter vad nedan framhålles har det en tämligen begränsad räckvidd.

Önskemålet om likformighet i underrätternas sammansättning torde kunna realiseras endast därigenom, att rådhusrätt även i tvistemål sammansättes med lagfaren ordförande och nämnd. Denna tanke är ingalunda ny. Redan processkommissionen (1926) föreslog, att samtliga underrätter skulle bestå av lagfaren ordförande och nämnd; i domkrets, som omfattade endast stad, skulle dock underrätten i tvistemål vara domför med en lagfaren domare utan nämnd. I propositionen till 1931 års riksdag angående huvudgrunderna för en rättegångsreform uttalade departementschefen, att en sammansättningsform i tvistemål med endast en domare måste anses för svag med hänsyn till de anspråk, som den fria bevisprövningen ställde på domstolen. Vid ett framtida förstatligande av städernas domstolar borde därför, yttrade han vidare, även i stad krav uppställas på medverkan av nämnd i alla mål liksom vid häradsrätten. Riksdagen tog ej ställning i frågan.

Vid denna tid var man på många håll tveksam när det gällde att införa nämnd i städerna och förmenade, att förutsättningarna för nämnds medverkan i rättsskipningen icke vore lika goda i städerna som på landsbygden.

Det torde emellertid kunna påstås, att i detta hänseende opinionen fullständigt svängt om på grund av de erfarenheter, som gjorts efter nya rättegångsbalkens ikraftträdande år 1948. Vid riksdagsbehandlingen år 1957 av förslaget om ökad användning av nämnd i rådhusrätt framställdes icke från något håll anmärkning mot nämndens sätt att fylla sin uppgift i rådhusrätterna. Även utanför riksdagen torde den meningen vara allmän, att nämndens medverkan varit till fördel för rättsskipningen i dessa domstolar. Omdömena om den från år 1959 införda tremansnämnden äro också positiva. Redan efter några månader synes man ha funnit sig väl till rätta med densamma, och att återgå till den äldre ordningen kan ej komma i fråga.

Ett införande av enhetliga domförhållningsregler genom att utbyta juristkollegiet i rådhusrätt mot lagfaren ordförande med nämnd vore en reform av långt mindre ingripande art än den som skedde genom 1958 års lagstiftning om domförhållningsreglerna i brottmål. Antalet tredomarbrottmål var nämnda år i samtliga rådhusrätter 25 903. Under år 1959 blevo slutligt handlagda vid rikets alla underrätter 38 778 tvistemål, mål enligt lagsökningslagen oräknade. Av dessa avgjordes efter särskild huvudförhandling 4 216 mål, därav 2 274 vid häradsrätter och 1 942 vid rådhusrätter. Detta sistnämnda tal må jämföras med det ovan angivna antalet tredomarbrottmål. Man kan med säkerhet antaga, att av de nyss nämnda 1 942 målen flertalet voro så enkla, att det måste framstå såsom onödigt att för deras avgörande anlita ett kollegium av tre jurister. Detta gäller särskilt om familjerättsmålen, vilka mera sällan torde erbjuda några juridiska problem av högre svårighetsgrad. Detsamma kan emellertid sägas om en betydande del av de dispositiva tvistemålen. Man torde kunna uppskatta de tvistemål, som innefatta mera invecklade och svårbedömda bevis- och rättsfrågor, till högst något tusental årligen vid samtliga rådhusrätter. Genomföres utredningens förslag om indragning av ett tjugotal rådhusrätter blir antalet ännu mindre. Av ifrågavarande mål fullföljas det övervägande flertalet, enligt en vid de 20 största rådhusrätterna företagen undersökning 65 procent, till hovrätt, där de komma under bedömande av ett juristkollegium. Förfarandet får alltså i dessa mål en förberedande karaktär.

Utredningen har också uppmärksammat detta förhållande vid behandlingen av spörsmålet om rätt för parterna att i vissa tvistemål anhängiggöra talan direkt i hovrätt. Erfarenheterna av vår nya, på ett koncentrerat förfarande byggda process torde ha ådagalagt, anför utredningen, att särskilt i invecklade och vidlyftiga mål processmaterialet ofta måste kompletteras i hovrätt. Icke sällan torde först efter domen i första instans tvistemålen i sådana mål för parterna framträda klara och konkreta till sitt innehåll. I det läget ha parterna ofta behov att i en andra instans åberopa nya omständigheter och bevis. Även bevisprövningen i första instans behöver ofta underkastas omprövning, och grundsatserna om omedelbarhet och muntlighet föranleda, att den muntliga bevisningen i sådana fall måste

förebringas ånyo i överrätt. Vad utredningen sålunda anført är av väsentlig betydelse för bedömning av den föreliggande frågan. Det bestyrker det ovan framställda påståendet, att underrättsförfarandet i mera invecklade och vidlyftiga tvistemål gemenligen blir av förberedande natur, så att den definitiva prövningen förlägges till juristkollegiet i hovrätten.

Det enda skäl, som utredningen anför till stöd för förslaget att bibehålla juristkollegiet vid särskild huvudförhandling i tvistemål, är att i kvalificerade tvistemål den juristkollegiala sammansättningen skulle erbjuda större garanti för en säker rättsskipning än en domstol sammansatt av lagfaren domare och nämnd. Riktigheten av detta argument är tydligen helt och hållet beroende av kapaciteten hos de domare, som ingå i kollegiet. Det är ingalunda givet, att ett kollegium av tre ledamöter under alla omständigheter och i alla mål är överlägset en kvalificerad ensamdomare med biträde av nämnd. Även om det nämnda argumentet skulle hålla streck, vilket knappast kan statistiskt verifieras, så framstår dock i belysning av vad här ovan anförts dess bärkraft som tämligen svag. När de flesta svårare mål fullföljas till hovrätt, måste det te sig som en överorganisation att sätta in tre lagfarna domare på deras behandling i underrätten. Det innebär, att man i dessa mål har två kollegiala instanser av tämligen likartad sammansättning, en dubblering som synes ganska omotiverad.

Med stöd av det anförda torde man kunna hävda, att tillräckliga skäl för ett bibehållande av rådhusrätternas juristkollegier i tvistemål icke äro för handen. I enklare mål, vilka torde utgöra flertalet, är det i och för sig onödigt att engagera ett juristkollegium; i de mera komplicerade målen är det onödigt därför att dessa mål regelmässigt fullföljas till hovrätt. Härtill kommer som en avgörande omständighet, att det från intet håll påståtts, att häradsrätternas rättsskipning i tvistemål icke skulle vara tillfredsställande. Utredningen har uttalat som sin åsikt, att även med beaktande av den juristkollegiala sammansättningens företräden i kvalificerade tvistemål sammansättningen lagfaren ordförande och nämnd i och för sig fyller de krav, som ur rättssäkerhetssynpunkt kunna ställas på första instansens domstolar i tvistemål. Man synes med fullt fog kunna göra gällande, att den rättsskipning, som anses tillfredsställande för två tredjedelar av rikets invånare, även bör vara acceptabel för den återstående tredjedelen. Enligt vad utredningen framhåller möter det i och för sig icke några organisatoriska svårigheter att införa nämnd i rådhusrätt i de relativt fåtaliga tvistemål, som handläggas med fullsuttet rätt.

Slutsatsen av det nu anförda blir, att domförhållningarna i tvistemål liksom i brottmål böra vara likformiga i häradsrätt och rådhusrätt. Juristkollegiet i rådhusrätt bör utbytas mot lagfaren ordförande och nämnd. Särskilt övertygande fordrar naturligen frågan om tvistemålsnämndens storlek. Preliminärt torde kunna sägas, att tremansnämnd som regel bör

vara tillräcklig, ordföranden dock obetaget att kalla stor nämnd i fall, där det finnes påkallat med hänsyn till målets beskaffenhet. Självfallet skola dessa regler gälla även för häradsrätt, vilket medför att användningen av stor nämnd där minskar. Detta bör dock icke väcka betänkligheter lika litet som minskningen av den stora nämndens användning i brottmål år 1958 ansågs utgöra hinder mot genomförande av enhetliga domförhållningsregler i dessa mål. Den här ifrågasatta reformen får till resultat, att den svenska underrättens grundform blir lagfaren ordförande med tremansnämnd. Undantag härifrån förekomma dels med avseende å grova brottmål och vissa andra kvalificerade mål, i vilka stor nämnd medverkar, dels vad angår handläggning, som ankommer på lagfaren ensamdomare.

För ett införande av nämnd i tvistemål i rådhusrätterna tala flera vägande skäl. Här må först framhållas, att därmed lekmännens medverkan i rättsskipningen vidgas så, att huvudförhandling i alla viktigare mål vid samtliga underrätter i riket kommer att äga rum under dylik medverkan. Detta måste anses vara av stor både principiell och praktisk vikt. Sin största betydelse har lekmannamedverkan i domstolarna ur en mera principiell synpunkt. Såsom riksdagen understrukit såväl vid processreformens genomförande som senare är lekmännens deltagande i rättsskipningen ägnat att stärka tilliten till domstolarna. Men lekmännens medverkan har även praktiska fördelar. Sålunda tillför nämnden domstolen den styrka, som ligger i en sammansättning med flera domare. Vid överläggning till dom kunna nämndemännens synpunkter berika meningsutbytet i såväl bevis- som rättsfrågor. Som utredningen anför lämnar den moderna lagstiftningen domstolarna förhållandevis fria händer att döma efter skönsmässiga värderingar, en uppgift som ligger väl till för lekmannadomaren. Utredningen framhåller också, att samverkan mellan den lagfarne domaren och lekmän med erfarenheter och kunskaper från verksamhetsområden utanför domstolarna i allmänhet ökar förutsättningarna för en allsidig och säker bedömning av målen.

Enhetliga domförhållningsregler medföra vidare en förenkling och rationalisering av den judiciella organisationen. Önskemålet om domarkårens enhetlighet torde kunna helt realiseras först genom att tjänstgöringen i alla underrätter blir ensartad. För domarkårens ställning måste det vara av vikt, att samtliga domare i första instans bli ordförande; detta torde också vara ägnat att öka intresset för tjänsten och ansvarskänslan i dess utövning. Av än större betydelse synes emellertid vara, att enhetliga regler om domstolarnas sammansättning möjliggöra en smidigare domkretsindelning. Man kan sålunda lägga landsbygdskommuner till en stad med rådhusrätt utan att rubba nämndens ställning. Ändringarna i den nuvarande domkretsindelningen i samband med rådhusrätternas förstärkning kunna göras mindre ingripande än eljest måste bli fallet. Man kan där så befinnes lämpligt

låta en stad behålla sin rådhusrätt, trots att göromålen i densamma icke giva sysselsättning åt flera domare än två, varigenom indragning av ett flertal rådhusrätter kan undvikas.

Att en stad har egen domstol måste i och för sig anses vara en fördel. Domarna kunna hålla bättre kontakt med stadens befolkning och förvärva grundligare kännedom om dess förhållanden än vad som är möjligt om staden ingår i en stor domsaga. Det synes vara en betänklig konsekvens av utredningens förslag, att, som utredningen själv framhåller, genom landsrättsförläggning av städer flera mycket stora domsagor komma att bildas. Att underrätter få karaktären av ämbetsverk är icke önskvärt; alltför mycket av det personliga momentet går därmed förlorat. Tvärtom böra domkretsarna ges en måttlig storlek. Ur rekryteringssynpunkt synes det också angeläget att antalet chefsdomartjänster icke minskas alltför mycket. En stadsdomstol med två domare och ett par notarier torde väl försvara sin plats. Säkerligen föredraga också stadsborna i regel att ha egen domstol, om den icke medför några kostnader för dem, framför att staden lägges under landsrätt.

Avskaffandet av juristkollegierna i rådhusrätterna torde komma att medföra någon besparing genom att antalet lagfarna domare i viss mån reduceras. Härvid får man emellertid taga i betraktande, att vissa kostnader kunna komma att uppstå genom anordnande av protokollföringen på annat sätt än hittills. Nämndens deltagande i tvistemålsrättskipningen i rådhusrätterna medför vissa kostnader. Men dessa torde mer än väl kompenseras genom att antalet nämndemansdagar i häradsrätterna minskas; när staten betalar alla ersättningar till nämndemännen, saknar det ju betydelse ur finansiell synpunkt i vilka domstolar ersättningarna utgå. Vidare skulle reformen kunna möjliggöra en viss besparing när det gäller hovrätterna. Om juristkollegierna i rådhusrätterna avskaffas, kan man ifrågasätta att sänka det domföra antalet ledamöter i hovrätt till tre eller fyra, en tanke som redan är under övertvägande efter initiativ av besparingsutredningen. Så länge tre eller fyra lagfarna ledamöter sitta i rådhusrätt, är det knappast görkligt att nedbringa ledamotsantalet i hovrätt. Fullföljd måste enligt sakens natur gå till en väsentligt starkare sammansatt instans.

I denna reservation har icke berörts spörsmålet om införande av rätt att prorogera förmögenhetsrättsliga tvistemål till hovrätt, en fråga som synes ligga utom ramen för stadsdomstolsutredningens uppdrag. Av vad ovan anförts torde framgå, att införande av sådan prorogationsrätt icke kan betraktas såsom en förutsättning för avskaffande av rådhusrätternas juristkollegier i tvistemål. Visserligen lär man kunna påstå, att prorogationsrättens införande skulle kunna åberopas som ett ytterligare skäl för juristkollegiernas avskaffande. Men även dessförutan är motiveringen för denna reform tillräckligt stark. Ett införande av prorogationsrätt till hovrätt åsyftar främst att tillgodose näringslivets behov att få affärstvister snabbt och

säkert avgjorda och sålunda skapa ett konkurrenskraftigt alternativ till det alltför yppigt florerande skiljedomsväsendet. Ur denna synpunkt må uppslaget om prorogationsrätt till hovrätt vara värt ett allvarligt övervägande. Men något nödvändigt samband med underrätternas domförhållningsregler har det icke.

Med stöd av vad sålunda anförts får jag föreslå den ändringen i gällande bestämmelser, att i tvistemål rådhusrätt vid sådan huvudförhandling, som icke äger rum i omedelbart samband med förberedelsen, ävensom vid syn å stället sammansättes med lagfaren ordförande och nämnd.

Herr Larsson

Nämndens rösträtt

En individuell rösträtt för nämndemännen, innebärande att omröstning i domstol bestående av ordförande med nämnd skulle ske i huvudsak på samma sätt som i en kollegial domstol, skulle enligt min mening medföra, att alltför stora krav ställdes på varje enskild nämndeman. Med hänsyn till de mål av olika beskaffenhet, som underrätt har att avgöra, bör jämförelse ej göras med vissa specialdomstolar, där lekmanaledamöterna ha rösträtt lika med domstolens övriga ledamöter. Jag har med hänsyn till det anförda anslutit mig till den av utredningens majoritet uttalade uppfattningen, att nämndens rösträtt bör utövas kollektivt. Emellertid kan jag icke dela den uppfattningen, att — vid sammansättning med stor nämnd — för överröstning av den av ordföranden uttalade meningen alltid skall fordras så stor anslutning för en avvikande mening som från fem nämndemän. Med denna regel skulle, då sex eller fem nämndemän sitta i nämnden, en mening som omfattas av en majoritet av samtliga ledamöter i rätten kunna få vika för en mening som omfattas av en minoritet. Detta är enligt min mening otillfredsställande, särskilt i brottmål och jämväl i tvistemål. Nämndens möjlighet till inflytande bör ökas på det sättet, att en inom nämnden förekommande avvikande mening, om vilken ena sig minst så stort antal av nämndemännen som utgöra flertalet av samtliga ledamöter i rätten, bör gälla framför den av ordföranden uttalade meningen.

Nämndens reservationsrätt

I denna fråga uttalas i betänkandet bl. a., att anteckning i protokollet om nämndemans skiljaktiga mening kan göras mycket kortfattad, att någon utveckling av de skäl varpå nämndeman grundat sitt votum i allmänhet icke torde vara erforderlig och att i vart fall nämndeman ej bör ha rätt att fordra biträde av ordföranden eller annan befattningshavare vid rätten för utformning av skälen. I anslutning härtill anser jag mig böra såsom min mening uttala, att därest nämndeman anmäler skiljaktig mening och skä-

len härför han ej bör vara betagen möjligheten att för den redaktionella utformningen erhålla erforderligt biträde.

Indelningen i domkretsar

Vad angår de magistratsstäder, som icke ha tillräcklig omfattning för att utgöra domkrets för rådhusrätt, har utredningens majoritet, i överensstämmelse med nu gällande bestämmelser i lagen den 17 juni 1932 om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende, föreslagit, att dessa städer böra förenas med angränsande domsaga. Ingen av dessa städer skulle således, sedan rådhusrätten upphört, kunna utgöra egen domkrets med under rätt av häradsrättstyp. Ett inom utredningens sekretariat upprättat utkast till personalorganisation utvisar, att vid dessa magistratsstäders förenande med domsaga skulle uppkomma domsagor av sådan omfattning, att de beräknats kunna såsom ordinarie domare sysselsätta i ungefär halva antalet fall en häradshövding och två tingsdomare och i återstående fall en häradshövding och en tingsdomare.

En domsaga av sådan omfattning, att den kan såsom ordinarie domare sysselsätta en häradshövding och en tingsdomare, är enligt min mening fullt lämplig. Frågan huruvida en stad bör utgöra egen domkrets bör icke göras beroende av huruvida underrätten är organiserad såsom rådhusrätt eller såsom häradsrätt utan bör bedömas enbart med hänsyn till en lämplig domkretsindelning. Därvid bör beaktas jämväl de kommunala angelägenheterna i samband med domstolsväsendet och då särskilt skyldigheten att hålla tingshus. Beträffande många av de nuvarande magistratsstäderna torde det medföra betydande fördelar, om dessa städer, sedan rådhusrätterna upphört, såsom hittills självständigt och utan inblandning av andra kommuner handhade nämnda angelägenheter. Jämväl beträffande angränsande domsagor torde det i många fall av samma skäl vara till fördel, att någon rubbning icke sker i nuvarande förhållanden. Vad angår den nuvarande domsagoindelningen anser jag mig vidare böra såsom min mening framhålla, att någon ändring däri icke bör ske i nu förevarande sammanhang i andra fall än då stad, där rådhusrätt skall upphöra, befunnits vara av för liten omfattning för att utgöra egen domsaga eller ändring eljest skulle ha skett enligt hittills tillämpad praxis.

Med hänvisning till det ovan anförda får jag föreslå, att stad, där rådhusrätt skall upphöra, bör kunna utgöra egen domsaga då staden är av härför lämplig omfattning, att vid bedömandet härav domsaga, som kan såsom ordinarie domare sysselsätta en häradshövding och en tingsdomare, bör anses vara av fullt lämplig omfattning samt att ändring i nuvarande domsagoindelning i samband med rådhusrätternas förståtligande icke bör ske, med mindre särskilda skäl föreligga därtill.

För att stad skall kunna utgöra domsaga, synes ändring erfordras i 1 kap.

1 § RB och i lagen den 17 juni 1932 om stads och landsbygds förenande i judiciellt avseende.

Vad angår rådhusrätts domkrets har utredningens majoritet föreslagit, att då särskilda skäl tala härför Kungl. Maj:t skall kunna besluta, att jämväl kommun i stadens närhet skall ingå i rådhusrätts domkrets. En sådan bestämmelse borde enligt min mening tillämpas mycket restriktivt och praktiskt taget avse endast sådana fall, där en ändring jämväl i den kommunala indelningen är aktuell. Med hänsyn härtill och enär nämndens medverkan i tvistemålsrättsskipningen ej bör begränsas har jag icke ansett mig kunna biträda nämnda förslag.

Herr Svennegård

Nämnden

Värdet av nämndens medverkan i de allmänna underrätterna ligger främst däri, att överläggningen till dom blir mera allsidig än då rätten består av endast fackmän. Genom nämnden har rätten ständig kontakt med synpunkter och åskådningar som göra sig gällande bland skilda samhällsgrupper och inte endast med de ståndpunkter och åsikter som äro förhärskande bland yrkesdomarna. Rättens diskussion leder rätt sällan till en verklig votering inom nämnden. Ännu mera sällan förekommer det att nämnden genomdriver en mening som strider mot yrkesdomarens. För den som är förtrogen med underrätternas arbete är det tydligt, att frågan hur nämndens rösträtt skall vara ordnad inte har så stor praktisk räckvidd.

Frågan om nämndens ställning i underrätterna har emellertid väckt uppmärksamhet i den allmänna debatten. Den kritik som riktats mot den gällande ordningen och de reformkrav som framförts ha nog mera grundats på principiella överväganden än på praktiska erfarenheter från underrätterna. Vidare har man utgått från hur medborgarrepresentanternas rösträtt är ordnad i nutida samhälleliga organ, däribland vissa i senare tid tillkomna domstolar eller domstolsliknande organ. Man måste erkänna att de gällande reglerna om underrättsnämndens rösträtt inte stå väl samman med den ordning som vanligen gäller för medborgarrepresentanternas deltagande i rättskipning och andra allmänna angelägenheter. Då medborgarrepresentanter tillsammans med fackmän bilda en domstol eller annan myndighet, bruka de intaga samma ställning som övriga ledamöter.

Underrättsnämnden intar en egenartad ställning, vilken vilar på gammal tradition samt en föråldrad uppfattning om förhållandet mellan överheten och den enskilde medborgaren. Man brukar säga att nämnden har kollektiv rösträtt, men detta är icke fullt korrekt, ty icke ens vid en omröstning inom nämnden för att bestämma nämndens ståndpunkt, tillämpas vanliga

omröstningsregler. Nämnden har *en* röst och därtill utslagsröst, men endast då huvuddelen av nämnden helt kan enas om en mening.

Stadsdomstolsutredningen föreslår nu att den stora underrättsnämnden skall bestå av 7 eller 6 eller — vid laga förfall — 5 ledamöter, samt att 5 nämndemän, därest de äro eniga, skola bestämman rättsens dom. Dessa regler innebära att en nämndemans mening fortfarande värderas väsentligt lägre än yrkesdomarens. Hur stor skillnaden i röstvärde verkligen är, framgår inte omedelbart av bestämmelserna och kan heller inte anges med en enkel formel. Om man försöker att i siffror ange skillnaden i röstvärde kommer man till följande resultat. Man bör alltid utgå från att det inom domstolen finnas 9 röster. Av dessa har varje i beslutet deltagande nämndeman 1 röst samt yrkesdomaren de återstående. Därest 7 nämndemän sitta i rätten, har alltså ordföranden 2 röster och nämndemännen sammanlagt 7. Därför kunna 5 nämndemän överrösta yrkesdomaren och 2 nämndemän. Därest 6 nämndemän deltaga i avgörandet, har ordföranden 3 röster. Alltså erfordras 5 nämndemän för att överrösta yrkesdomaren jämte 1 nämndeman. Skulle endast 5 nämndemän sitta i rätten, så har yrkesdomaren 4 röster, och de 5 nämndemännen måste vara eniga för att deras mening skall fälla utslaget. Resultatet kan alltså uttryckas så, att yrkesdomaren har minst 2 och högst 4 röster, allt efter det antal nämndemän som för tillfället sitta i rätten. Det synes inte vara möjligt att ge någon övertygande motivering för denna egenartade ordning.

Redan nu ha nämndemännen vunnit ett partiellt erkännande såsom meddomare vid sidan av yrkesdomaren. På längre sikt framstår det som en enkel och god lösning att nämndemännen fullt ut tillerkännas ställningen såsom ledamöter av rätten. Det är rätt naturligt att yrkesdomaren på grund av sin utbildning och sin yrkeserfarenhet har större inflytande på rättsens avgörande än den enskilde nämndemannen har. Detta ökade inflytande bör vila på yrkesdomarens kunnighet och hans ställning såsom rättsens ordförande. Det kan icke anses nödvändigt att man därutöver genom en speciell omröstningsmetod tillförsäkrar honom ett helt dominerande inflytande. Någon fara för rättssäkerheten behöver man inte riskera, om nämndemännen tillerkännas individuell rösträtt. De som förorda sådan rösträtt hysa tvärtom den uppfattningen, att man på så sätt skulle skapa ytterligare skydd för rättssäkerheten. Nämnden har sin egentliga betydelse i brottmål. I dessa mål är nämndemännens insats särskilt viktig i frågor rörande bevisvärdering. Nämndemännen kunna också göra en värdefull insats vid bestämmandet av brottspåföljden. I denna senare del bör domstolens bedömning av rättvisa och skälighet så nära som möjligt ansluta sig till en stadgad allmän uppfattning bland medborgarna. Betingelserna för ett riktigt avgörande av de båda sistnämnda frågorna — bevisvärderingen och bestämmandet av brottspåföljden — äro regelmässigt bättre i underrätterna än i senare instanser, och det är därför angeläget att underrätterna äro så

väl rustade som möjligt. Individuell rösträtt åt nämndemännen kan innebära, att underrätternas avgöranden i omdömesspörsmål bli bättre grundade och erhålla större tyngd.

Genom den nu föreslagna minskningen av antalet nämndemän i den stora underrättsnämnden skapas bättre förutsättningar för införandet av individuell rösträtt. En höjning av de krav som ställas på nämndemännen går nämligen väl samman med en minskning av antalet, och om nämndemännen uppfylla högre krav så har man därmed skapat betingelser för att ge dem större inflytande. En minskning av antalet deltagande ledamöter gör det också lättare för ordföranden att utröna varje ledamots mening, utan att överläggningen behöver kräva allt för lång tid. Samarbetet mellan yrkesdomaren och nämndemännen kan bli intimare. Med visst fog kan det sägas att införandet av individuell rösträtt för nämndemännen påkallar en ytterligare minskning av nämndens storlek. Likväl synes man redan nu kunna genomföra denna reform. Det får sedan bero på framtida erfarenheter, huruvida nämndens storlek med fördel kan ytterligare nedskäras, hur nämndens arbetsuppgifter i häradsrätterna skola avgränsas i civilmål samt huru nämndens inflytande på domar i bedömnings- och uppskattningsfrågor skall kunna bevaras då mål fullföljes till överrätt.

Underrätternas organisation i övrigt

Med avseende å underrätternas organisation i övrigt har jag ansett mig böra i ett särskilt yttrande anföra följande.

Rådhusrätterna erbjuda vissa fördelar framför domstolar vilka äro organiserade såsom häradsrätter. Överlägsenheten ur rättsvårdssynpunkt beror därpå, att i rådhusrätt finnas minst tre till domstolen fast anknutna domarbefattningar samt att dessa äro besatta med ordinarie domare, och kan sammanfattas i tre huvudpunkter: större rättssäkerhet, mera rationell arbetsordning och smidigare administration.

För den som känner underrätternas arbete är det uppenbart, att man i de egentliga tvistemålen uppnår större rättssäkerhet om domstolen består av tre ordinarie yrkesdomare än om den är sammansatt av en jurist såsom ordförande samt nämnd. I synnerhet gäller detta då, såsom ofta är fallet i häradsrätt, ordföranden icke är en erfaren ordinarie domare. I tvistemålen är nämnden visserligen icke utan betydelse, men dess medverkan är icke lika angelägen som i brottmålen. Såvitt angår familjerättsmålen är medverkan av nämnd förenad med olägenheter. Behovet av diskretion är mycket stort i dessa mål, eftersom åsidosättande av regeln om privatlivets helgd ofta är ofrånkomligt. Parterna böra emellertid så långt som möjligt befrias från plågan att blottlägga privatlivet inför en mångtalig församling. Erfarenheten har också gett vid handen att parterna själva bestämt föredraga en handläggning av familjerättsmålen inför en liten krets av yrkesdomare.

I en rådhusrätt kunna domaruppgifterna fördelas på de olika juristerna efter uppgifternas mer eller mindre krävande natur. I regel är borgmästaren — med undantag för de allra största städerna — ordförande i de mest krävande målen. Normalt äro rådmännen ordförande i mindre krävande mål; i vissa mål äro de bisittare i rätten. Övriga jurister tjänstgöra såsom bisittare samt handlägga enklare mål ävensom ärenden. Vid häradsrätterna förekommer icke någon verklig uppdelning av målen efter deras kvalitet. Häradshövdingen är ordförande i rätten endast å ett visst antal ting om året. Ordförandeskapet å de övriga tingen åvilas tingsdomare eller tingssekreterare. Tätta byten, särskilt i fråga om tingssekreterarebefattningarna, medföra att de yngre juristerna i häradsrätterna inte bli förtrogna med domkretsen och inte förvärva erforderlig rutin beträffande vissa arbetsuppgifter. Kansliorganisationen kan göras mera rationell i en rådhusrätt än i en mindre häradsrätt. Tekniska hjälpmedel kunna användas i större utsträckning och på ett mera effektivt sätt.

Tillgången till tre yrkesdomare gör det lätt att administrera en rådhusrätt. Om tillströmningen av mål är ojämn är det relativt enkelt att åstadkomma en utjämning inom domstolens egen ram. I en mindre häradsrätt kan ett enda stort mål förrycka allt arbete inom domstolen och nödvändiggöra extra arrangemang. Behovet av vikarier, särskilt under semester tiden, kan vara svårt att tillgodose i en domstol där det finns endast en ordinarie domare. Då man, såsom i rådhusrätterna ofta är fallet, har tillgång till vikarier bland rättens yngre ledamöter, är vikarien insatt i arbetsuppgifterna på sådant sätt att han genast kan göra en effektiv insats.

Det är svårt att åstadkomma en rättvisande jämförelse mellan rådhusrätt och häradsrätt ur kostnadssynpunkt. Av det material, som har framkommit vid utredningens undersökningar, kan man inte utläsa att häradsrätt är en billigare domstolstyp än rådhusrätt. Det torde snarare förhålla sig tvärtom. Det ligger i sakens natur att ianspråktagandet av medborgarrepresentanter i rättskipningen måste medföra kostnadsökningar, därest dessa representanter skola erhålla full kompensation för förlorad arbetstid. Anlitandet av tingsnotarier, vilket är motiverat ur utbildningssynpunkt och icke av domstolsorganisatoriska skäl, kan också medföra en viss kostnadsökning. I detta sammanhang är det anledning att framhålla att avgörande för domstolarnas organisation bör vara kraven på en god rättsvård. Oväsentliga ökning eller minskningar av kostnaderna få icke tilläggas ett dominerande inflytande vid bedömningen av domstolsorganisationen.

Vad särskilt angår tanken att införa nämnd även i tvistemål i rådhusrätt bör det framhållas, att realiserandet av denna tanke måste regelmässigt medföra en fördyring, eftersom friställandet av yrkesdomare inte kan få sådan omfattning att några tjänster kunna indragas, annat än möjligen i de allra största städerna. Mot denna fördyring svarar inte någon förbättring utan i stället en försämring av rättsvården.

Sedan gammalt ha landsbygdsområden lagts under rådhusrätt i den formen att områdena inkorporerats med stad. Några olägenheter eller något missnöje ha, såvitt känt, inte vållats därav att sådana områden kommit att i judiciellt avseende lyda under rådhusrätt i stället för häradsrätt. Det har hittills inte förekommit att landsbygdsområden ha inkorporerats med stad allenast i judiciellt avseende. Detta har givetvis berott därpå, att stad icke varit skyldig att bekosta rättskipningen för områden som inte hörde till staden. Vid ett förstatligande av rådhusrätterna försvinner detta skäl helt och hållet. Statsmakterna böra då få fria händer att efter lämplighets-skäl förordna att landskommun skall i judiciellt avseende förenas med stad under rådhusrätt. Den hittillsvarande möjligheten att förordna att stads-kommun skall i judiciellt avseende förenas med domsaga kvarstår.

Vid genomförandet av skolreformen men även i andra sammanhang har det visat sig önskvärt att skapa större kommunala enheter än de nuvarande landskommunerna. Man kan förutse att inom en snar framtid en ny kommunindelingsreform blir nödvändig. För att åstadkomma bärkraftiga kommunala enheter torde åtskilliga mindre städer få sammanslås med en eller flera landskommuner. Även av andra skäl än det nu angivna kan det visa sig lämpligt att nu bestående landskommuner förenas med en angränsande stad. Sålunda kunna randkommuner till stora eller medelstora städer föredraga förening med staden framför förening med andra landskommuner. Frågan om bibehållandet av ett antal rådhusrätter samt om organisations-typen för en domstol, omfattande både stads- och landskommuner, kommer på så sätt i ett nytt läge.

Med hänsyn till de avsevärda fördelar som en domstol bestående av minst tre ordinarie domare erbjuder, bör man alltid då fråga om stads förening med domsaga eller del därav framdeles uppkommer, göra en noggrann undersökning huruvida underlag för en domstol med tre ordinarie domare kan skapas.

Det enda skäl som har anförts mot att en landskommun i judiciellt avseende förenas med en stad under rådhusrätt är att tvistemål från landskommunen därigenom skulle komma att handläggas av en rätt, sammansatt av yrkesdomare och alltså utan medverkan av nämnd. Detta förhållande måste, främst ur rättssäkerhetens synpunkt, betecknas såsom en fördel. Det är likväl anledning att påpeka att denna fråga har mycket ringa räckvidd. Om hänsyn toges endast till målens antal, så utgöras drygt 70 procent av alla mål i underrätt av brottmål, och beträffande dessa mål råder numera full likformighet mellan rådhusrätt och häradsrätt. Av de återstående målen avgöras omkring 26 procent av en rätt, bestående av ensamdomare. Även här råder likformighet mellan rådhusrätt och häradsrätt. Det återstår knappt 4 procent, där olikformighet råder, i det att målen avgöras med tre yrkesdomare i rådhusrätt samt med ordförande och nämnd i häradsrätt. Det kan visserligen invändas, att en del av dessa tvistemål

äro omfattande och svårbedömda, men denna invändning utgör inte något argument till förmån för användning av nämnd.

Utredningens sekretariat har upprättat ett utkast till personalorganisation för bibehållna rådhusrätter samt för ett antal nya domstolar som skulle bildas genom förening av stad med domsaga. Enligt detta utkast skall ett stort antal städer förlora sin domstol. Det är icke möjligt att på grundval av de sakuppgifter, som äro för utredningens ledamöter kända, fatta ståndpunkt till utkastet. Frågan om avveckling av en rådhusrätt eller förändring av dess domkrets bör prövas med ledning av en undersökning i varje särskilt fall och under medverkan av de lokala myndigheterna. Vidare bör en sådan fråga bedömas med beaktande av de förhållanden, som råda då förstatligande av rådhusrätterna skall genomföras eller då en förändring av en rådhusrätt eljest blir aktuell. Därutöver kan det bli nödvändigt att göra en prognos rörande utvecklingen under de närmast kommande årtiondena. Man bör nämligen undvika att avveckla en väl arbetande rådhusrätt för att redan efter något årtionde stå inför nödvändigheten att åter bygga upp domstolen. Denna senare synpunkt är av särskild betydelse då en stad befinner sig i snabb utveckling eller då det inom den närmaste framtiden kan bli aktuellt att inkorporera avsevärda landsbygdsområden.

Uppenbart är att de allra minsta av de nuvarande magistratsstäderna — kanske ett dussintal — icke ha tillräckligt underlag för att framdeles ensamma kunna bilda egna rådhusrätter. För deras vidkommande måste en förening i judiciellt avseende ske mellan staden och ett antal landskommuner, vare sig en kommunal förening av staden och dessa kommuner kommer till stånd eller icke. I något fall kunna två städer förenas i judiciellt avseende och erhålla en gemensam rådhusrätt. Det får bero av omständigheterna i varje särskilt fall huruvida, då stad och landsbygd förenas i judiciellt avseende, den domstol som därvid tillskapas bör organiseras såsom rådhusrätt eller häradsrätt. Om så är möjligt bör den dock göras så stor att den kan sysselsätta minst tre ordinarie domare. I så fall bör den organiseras såsom rådhusrätt.

I åtskilliga av de städer, som enligt sekretariatets utkast till domstolsorganisation skola förlora sin domstol, bör rådhusrätten bibehållas även om en utvidgning av domkretsen anses icke böra genomföras. Enligt utkastet skall i de fall, då rådhusrätt förenas med domsaga, den nya domstolen icke i något fall ha mindre än fem jurister, notarierna däri inräknade. Sekretariatet måste alltså ha utgått från att domstolen bereder full sysselsättning för mera än tre jurister.

Den av sekretariatet skisserade domstolsorganisationen synes vara alltför knappt tilltagen. I den mån utkastet lägges till grund för kostnadsberäkningar måste man hålla i minnet att man kommer fram till minimikostnader. Det är icke möjligt att med säkerhet bedöma planens hållbarhet.

Sekretariatets organisationsplan innebär en stark minskning av antalet ordinarie domare i de nuvarande magistratsstäderna. Särskilt markant framträder denna minskning om man bortser från Stockholm, Göteborg och Malmö. I allmänhet har rådhusrätternas organisation under senare år varit föremål för översyn och därvid prövats av sakkunniga myndigheter. Det förefaller redan på denna grund mindre sannolikt att så avsevärda personalindragningar skulle kunna ske, som i planen förutsatts, utan att betydande svårigheter för rättskipningen kunna uppkomma. Den föreslagna nedskärningen av domarkåren ter sig särskilt allvarlig i ett läge, som karakteriseras av en allmän och fortlöpande ökning av domstolarnas arbetsbörda.

En annan allvarlig konsekvens, om planen realiseras, är att de hittills eftertraktade domartjänsterna såsom borgmästare och rådmän ersättas av de betydligt mindre begärliga tjänsterna såsom tingsdomare. Detta innebär en risk för sämre rekrytering till domarbanan. Statsmakterna ha visat intresse för att åstadkomma bättre befordringsförhållanden på domarbanan och ett betänkande (SOU 1959: 17) har nyligen avgivits i detta syfte. Det synes icke vara försvarligt att motverka dessa strävanden. I detta sammanhang bör det också framhållas att det är påkallat att åstadkomma förbättringar i tingsdomarnas ställning.

Såsom ett exempel på den långtgående nedskärningen av antalet sluttjänster, vilka tjänster äro av avgörande betydelse för rättsvårdens kvalitet, kan man särskilt peka på avdelning B i sekretariatets utkast (Rådhusrätter som förenas med domsaga). Av 47 sluttjänster såsom borgmästare eller häradsförordning återstå endast 25. Av 50 andra sluttjänster (såsom rådman eller tingsdomare) bli endast 38 kvar.

På sätt framgår av det föregående tala starka skäl för att så långt det är möjligt bibehålla rådhusrätternas organisation, vilken är den bästa och billigaste. Detta bör i första hand ske genom att låta rådhusrätterna finnas kvar i alla de fall, då domaruppgifterna bereda sysselsättning åt tre ordinarie domare. I andra hand kan man uppnå den önskvärda organisationen genom att, då stad förenas med domsaga, den nya domstolen utrustas med tre ordinarie domartjänster. Även i detta senare fall bör företräde ges åt den organisationstyp, som rådhusrätterna representera.

Särskilda yttranden av utredningens experter

Herr Brandt

Under arbetet inom stadsdomstolsutredningen har det stått alltmera klart för mig att i samband med förstatligandet av rådhusrätterna den grundliga översyn av domstolsorganisationen som lämnades åsido vid processreformens genomförande måste företagas. Eftersom utredningens direktiv måste förstås så att utredningen icke har att befatta sig med överrättsorganisationen, måste översynen begränsas till underrättsorganisationen med tydligt betonande av att organisationen av underrätterna givetvis också måste ha sin inverkan på överrättsorganisationen och måhända även på rättegångsbalkens regler om processen i överrätterna.

Vid bedömandet av frågan huru underrätterna framdeles böra vara organiserade har det för mig varit tre principer som varit vägledande.

För det första har det synt mig klart, att tyngdpunkten i rättskipningen alltfort liksom hittills bör ligga i underrätterna. Dessa domstolar stå av ålder i den närmaste kontakten med medborgarna i de olika bygderna och det är huvudsakligen genom dessa domstolar som gemene man kommer i direkt kontakt med domstolarna och får erfarenhet av huru rättskipningen fungerar.

Den andra principen synes mig vara den att domstolssammansättningen bör anpassas efter målens kvalitet så, att för handläggning av enklare mål erfordras en domstol med enklare sammansättning än då det gäller mera kvalificerade mål. Denna till synes självklara princip har först efter rättegångsbalkens ikraftträdande och genom de reformer som efter förslag av stadsdomstolsutredningen genomförts under senare år vunnit beaktande. Tidigare var det i stället i underrätterna med några få undantag så, att alla mål handlades med ensartad sammansättning av domstolen i alla mål. Numera ha vi i brottmål sammansättningen ensamdomare med stor nämnd, ensamdomare med liten nämnd och ensamdomare utan nämnd samt i tvistemål ensamdomare i förberedelsen och vid huvudförhandling i omedelbart sammanhang med förberedelsen samt flera domare, antingen enbart juristdomare eller juristdomare med nämnd, vid särskild huvudförhandling.

Den tredje principen synes mig böra vara att sammansättningen av en domstol i samma slag av mål bör vara likartad, oavsett huruvida målet

handläggas på landsbygd eller i stad och att icke vederbörandes mantals-skrivningsort skall inverka på domstolens sammansättning utan att likhet inför lagen bör råda även på detta område. Det har inom utredningen sagts att man icke bör söka åstadkomma enhetlighet enbart för enhetlighetens egen skull. Denna sats är enligt min uppfattning icke tillämplig här utan jag förmenar att en enhetlighet bör principiellt eftersträvas trots de historiska och andra skäl som kunna föreligga däremot.

Under utredningens gång har jag funnit att ett rätt genomförande av de nu angivna tre principerna utan att kravet på rättskipningens effektivitet eftersattes fordrar att i en rätt avsevärd utsträckning tillskapas domkretsar som äro större än de nuvarande. Jag har nämligen av skäl vartill jag i det följande återkommer funnit att domkretsindelningen lämpligen bör ändras så att varje domkrets ger tillräckliga domaruppgifter för minst tre ordinarie domare med biträde av två eller flera tingsnotarier och i de större domkretsarna också av en eller flera fiskalskompetenta biträden. En dylik ändring av indelningen medför en avsevärd omgestaltning av den nuvarande organisationen och trots min principiella inställning i fråga om önskvärdeheten av enhetlighet i domstolssammansättningen har jag till en början varit tveksam, huruvida enbart önskemålet att uppnå enhetlighet utgjorde tillräckligt motiv för omorganisationen. Efterhand har jag emellertid kommit till den övertygelsen att förutom enhetligheten andra betydande fördelar stå att vinna av genomförandet av en domkretsindelning med minst tre juristdomare i varje domkrets samt att svårigheten att utforma en ny organisation efter den principen ingalunda äro oöverkomliga. Både till fördelarna och organisationen återkommer jag i det följande.

Genom de lagändringar som numera efter förslag av stadsdomstolsutredningen genomförts beträffande rådhusrätts och häradsrätts sammansättning i brottmål ha skapats enhetliga regler för underrätternas sammansättning i alla brottmål i stad och på land. Eftersom brottmålen år 1959 utgjorde drygt 74 procent av samtliga målen i underrätt föreligger alltså enhetlighet i domstolssammansättningen beträffande huvuddelen av målen. (1959 utgjorde antalet slutligt handlagda tvistemål 38 778 och brottmålen 112 290.)

Beträffande tvistemålen blev domstolssammansättningen i stad och på land redan i och med den nya rättegångsbalkens ikraftträdande år 1948 i viss utsträckning enhetlig. Vid förberedelsen i dessa mål samt vid huvudförhandling i omedelbart samband med förberedelsen består såväl rådhusrätt som häradsrätt av en ensamdomare. Drygt 89 procent av tvistemålen avgjordes enligt 1959 års siffror vid dylik förhandling inför ensamdomare. (Antalet slutligt handlagda tvistemål uppgick 1959 till 38 778 varav 34 562 avgjordes utan särskild huvudförhandling, därav 19 265 vid rådhusrätt och 15 297 vid häradsrätt.) Endast beträffande återstoden av tvistemålen eller knappt 3 procent av samtliga år 1959 vid underrätt slutligt handlagda

tvistemål och brottmål föreligger alltså olikhet i domstolssammansättningen i häradsrätt och rådhusrätt. (Enligt 1959 års siffror 4 216, däruv 1 942 vid rådhusrätt och 2 274 vid häradsrätt, av totalt 151 068.)

Även om sålunda antalet av de mål beträffande vilka domstolarnas sammansättning vid handläggningen alltså är olika är relativt litet i förhållande till hela målantalet, utgöra dessa mål genom sin kvalitet en icke obetydlig del av domstolarnas arbete. Genom att det övervägande antalet tvistemål utmönstras under förberedelsen, inom parentes sagt med högst betydande procentuella variationer vid olika domstolar, kvarstår till den särskilda huvudförhandlingen endast de i egentlig mening tvistiga målen. Det kan visserligen icke påstås att alla tvistemål som gå till särskild huvudförhandling äro av svårbedömd beskaffenhet utan bland dem finnes säkerligen en del mål av ej alltför stor svårhetsgrad, dock knappast mål av bagatellartad karaktär, och av de dispositiva tvistemålen, som gå till stor huvudförhandling, äro procentuellt sett ett relativt stort antal av kvalificerad natur. Att på förhand skilja ut svåra mål från mindre svåra torde näppeligen låta sig göra, enär varken tvisteföremålets värde eller omfattningen av utredningen eller bevisningen är direkt utslagsgivande för målets svårbedömlighet.

Av skäl som redovisas av utredningens majoritet har jag kommit till den uppfattningen att anledning saknas att tillskapa helt nya former för handläggningen av tvistemål, t. ex. genom att förlägga handläggningen av de större tvistemålen till hovrätt såsom första instans eller genom att tillskapa särskilda tvistemålsdomstolar för vissa slag av mål.

Liksom majoriteten inom utredningen är jag av den uppfattningen att i mera kvalificerade tvistemål en juristkollegial sammansättning erbjuder en större garanti för en säker rättskipning än en domstol bestående av en juristdomare med nämnd. I dessa mål erbjuda de rent rättsliga bedömandena ofta de största svårigheterna och själva rätts- och sakläget är ej sällan så pass komplicerat att det är naturligt att en tränad yrkesdomare har större möjligheter att följa handläggningen och bedöma utredningen. En dylik uppfattning innebär på intet sätt ett underskattande av de insatser lekmanadomaren kan göra på andra områden inom rättskipningen utan endast ett konstaterande av att yrkesutbildning och långvarig domarerfarenhet väga tyngre då det gäller avgörandet av tvistemålen. Såvitt angår de större städerna med deras tätare frekvens av mera invecklade tvistemål anser jag det uteslutet att utbyta den nuvarande domstolssammansättningen mot en juristdomare jämte nämnd. Även för övriga städer, som äro så stora att de kunna bära upp en domstolssammansättning med tre lagfarna domare, skulle en dylik förändring utan tvivel medföra en försvagning av rättskipningen. Vid häradsrätterna, som numera ofta omfatta områden med betydande tätortsbebyggelse, i en del fall med allenast dylik, förekomma icke sällan tvistemål av avsevärd svårhetsgrad, ehuru frekven-

sen av dessa mål med hänsyn till de hittills vanligen tämligen små domkretsarna icke är så stor. Utan att på något sätt vilja göra gällande annat än att tvistemål vid häradsrätterna hittills avgjorts tillfredsställande, skulle dock en tvistemålsdomstol sammansatt av tre jurister särskilt för de nu närmast åsyftande målen innebära en förstärkning. Vid upprepade tillfällen ha under senare år åtskilliga företrädare för häradshövdingarna uttalat sig i denna riktning, exempelvis vid föreningen Sveriges häradshövdingars årsmöte 1957 och vid Sveriges domareförbunds förbundsmöte hösten 1960. I svensk juristtidning årgång 1958 sid. 84 har hovrättspresidenten Knut Elliot uttalat sig i samma riktning och i den fortsatta diskussionen ha även många andra röster instämt häri. De representanter för advokatsamfundet med vilka utredningen samrätt ha likaledes delat den uppfattningen att vid huvudförhandling i kvalificerade dispositiva tvistemål rätten bör vara sammansatt av tre juristdomare och vid domareförbundets förenämnda årsmöte uttalade sig såväl samfundets ordförande som dess sekreterare klart för en dylik ståndpunkt. Det har även på senare tid i olika sammanhang åberopats att nämnden särskilt på landsbygden tillgodoför domstolen Orts- och personkännedom samt allmän erfarenhet om sedvänjor och problemställningar i en viss bygd och att detta skulle vara ett skäl att bibehålla nämnden även i tvistemål. Genthäremot behöver här endast åberopas vad utredningen anfört därom att det moderna rättegångsförfarandet i regel ej tillåter att rättens avgörande grundas på material som dess ledamöter inhämtat utanför målet.

Med hänsyn till vad sålunda anförts har jag för min del icke kunnat komma till annan uppfattning än att alla våra underrätter vid särskild huvudförhandling i dispositiva tvistemål böra vara sammansatta med tre juristdomare. Såsom jag förut anfört torde det icke låta sig göra att dela upp de dispositiva mål som gå till särskild huvudförhandling i olika grupper. I likhet med utredningens majoritet är jag av den uppfattningen att, främst av de skäl som utredningen anfört från ett yttrande av Sveriges advokatsamfund, ej heller de indispositiva målen böra handläggas med annan sammansättning än den som gäller för övriga tvistemål. Majoritetens motivering härför tar visserligen närmast sikte på sammansättningen i de städer, där enligt majoritetens åsikt rådhusrätt bör bibehållas, men den principiella inställningen synes mig böra gälla över lag.

Såsom jag förut anfört kommer en domkretsindelning där domkretsarna äro så stora att för domargöromålen krävas minst tre ordinarie juristdomare att ha även andra betydande fördelar utöver den att medge en sammansättning med tre domare vid huvudförhandling i tvistemål. Jag lämnar vid redogörelsen för dessa fördelar åsido att det framdeles kan visa sig önskvärt att även i de allra största brottmålen av invecklad natur, som nu draga en handläggningstid av månader eller halvår, söka åstadkomma en sammansättning med tre juristdomare jämte nämnd i någon

form. Arbetet i en större domsaga kan ordnas betydligt rationellare och smidigare än i en mindre. Arbetstillströmningen blir jämnare, och stora mål, som då de enstaka gånger förekomma i en mindre domsaga kunna för längre tid förrycka allt övrigt arbete inom domsagan, verka ej på samma sätt störande på arbetsrytmen. Ej heller behöver tillkallandet av någon särskilt förordnad domare från hovrätten tillgripas. Om exempelvis häradshövdingen under veckor blir upptagen av ett stort mål, kan arbetet i övrigt i stort sett fortgå obehindrat. I den mån vikarier behövas kan någon av den icke ordinarie personalen rycka in. Chefsdomaren i en större domsaga behöver icke liksom för närvarande domhavanden i en mindre domsaga ägna sig åt en hel del olika bestyr, som med fördel kunna anförtros andra befattningshavare, utan får större möjlighet att ägna sig åt den rent dömande verksamheten och åt de mera kvalificerade målen. En annan fördel har nyss antytts eller att behovet av vikarier från annat håll icke blir så stort. Detta gäller icke blott i det fall som nyss berörts, utan under semestrar och vid sjukledigheter kan behovet av vikarier fyllas genom den vid domsagan anställda personalen. Värdet härav ligger bland annat däri att vikarierna redan från början äro förtrogna med domsagan och arbetet där. Kansliorganisationen kan utan tvivel göras mera rationell och utnyttjas effektivare i en större domsaga än i en mindre, bland annat beroende på att arbetstillgången blir jämnare och möjliggör en större fördelning av arbetsuppgifterna. Rättssalar, apparater och andra tekniska hjälpmedel kunna mera kontinuerligt utnyttjas. Slutligen synes det vara utom allt tvivel att kansliomkostnaderna i en domstolsorganisation med ett mindre antal större enheter bli billigare än i en organisation med ett stort antal små enheter. Att personalkostnaderna för den ordinarie domarpersonalen också torde bli lägre synes framgå av den redogörelse jag i det följande lämnar för den av mig beräknade organisationen.

Det har länge ansetts som ett önskemål att den nuvarande dualismen mellan de statliga domarna och städernas domare skulle bringas att upphöra samt en enhetlig domarkår skapas med möjligheter till en gemensam karriär. Om staten övertar rättskipningen även i de nuvarande magistratsstäderna, skulle det te sig än mera olämpligt att ha två skilda grupper av domare med olika befordringsgång. Ett bibehållande av olikheterna i domstolssammansättningen och i arbetsuppgifterna även efter ett förstatligande kommer enligt mitt förmenande att försvåra eller måhända omöjliggöra en gemensam domarkarriär. Ett genomförande av den domstolsorganisation som jag tänkt mig med enahanda domstolssammansättning i land och stad samt i stort sett likartade arbetsuppgifter för domare i samma tjänstställning måste däremot i hög grad underlätta en likartad befordringsgång för domarna. Enligt mitt förslag blir det i fortsättningen icke någon principiell skillnad på häradsrätt och rådhusrätt.

Jag övergår härefter till att närmare beröra min syn på den blivande

underrättsorganisationen. Såsom 1955 års domarutredning erinrat har den historiskt betingade organisationen av häradsrätterna med en häradshövding, som i princip fullgör alla göromål med hjälp av tingsnotarier, under de senaste årtiondena i ett allt större antal domsagor fått vika för en organisation med flera självständigt arbetande befattningshavare. För närvarande finnas i 57 domsagor två domare och i 16 domsagor minst tre domare. Utvecklingen är som av de anförda siffrorna framgår redan på väg mot en ny organisationsform beträffande häradsrätterna. Enligt det utkast till personalorganisation som uppgjorts inom stadsdomstolsutredningens kansli och som Bilaga 2 är fogat till detta betänkande föreslås, att efter landsrättsförläggning av vissa städer minst tre ordinarie domare skola finnas i ytterligare 12 domsagor.

Inom utredningen har jag 1958 utarbetat ett utkast till domkretsindelning med utgångspunkt från att ingen domkrets skall vara mindre än att den skall ge full sysselsättning åt tre ordinarie domare. Detta utkast är grundat bland annat på de då föreliggande uppgifterna om arbetsmängden i rikets domsagor under åren 1954—1956. Med hänsyn till den tid som stått till mitt förfogande för avfattande av detta särskilda yttrande har det icke varit mig möjligt att göra en förnyad genomgång av detta utkast på grundval av för senare år tillgänglig rättsstatistik och annat siffermaterial, men jag tror icke att själva domkretsindelningen nämnvärt skulle påverkas av senare tillgängliga siffror. Eftersom fråga blott är om ett utkast och då förevarande betänkande utgör ett principbetänkande samt utredningen avstått från att själv framlägga något detaljerat förslag i fråga om de domkretsar som påverkas av föreslagen landsrättsförläggning, har jag icke ansett det nödigt att påkalla tryckning av utkastet såsom bilaga till betänkandet. Utkastet överensstämmer i vissa delar med det av framlidne presidenten K. Schlyter utarbetade förslag till landets indelning i domkretsar och tingslag, vilket såsom Tab. 1 är fogat vid det år 1928 avgivna betänkandet angående ordnande av vissa ekonomiska och organisatoriska förhållanden vid genomförande av rättegångsreformen (SOU 1928:20). Under arbetet med utkastet anser jag mig ha funnit att ej alltför stora ingrepp behöva göras för att åstadkomma en tillfredsställande lösning och min tanke är att, därest statsmakterna godta principen om domkretsar, som äro så stora att de bereda full sysselsättning för minst tre ordinarie domare, detaljregleringen framdeles skall tillgå ungefär i de former som nu tillämpas vid domsagoregleringar.

Enligt utkastet minskas antalet domkretsar från de 159, som funnos vid ingången av år 1961, till 93. Endast i fyra fall har föreslagits en utbrytning av del av en nuvarande domkrets och sammanslagning med en annan. I övriga fall har minskningen av antalet domkretsar åstadkommits genom sammanslagning av två eller flera dylika. De nuvarande tingsställena ha genomgående föreslagits bibehållna. För en del av de nuvarande domsagor-

na innebär förslaget att de få nya kansliorter, men med nutida kommunikationer torde i intet fall några mera betydande svårigheter uppstå härigenom. Jag har givetvis icke förbisett att svårigheter och kostnader åtminstone under en övergångstid här och var kunna komma att uppstå med avseende å vissa lokalfrågor i det att tillgängliga dylika på en del håll bli överflödiga och på en del håll icke förslå. Men jag har icke ansett att vissa lokalsvårigheter under en övergångstid skola få hindra en i övrigt önskvärd reform. Måhända skulle domkretssammanslagningen kunna drivas ändå längre än i mitt utkast, eftersom det, när staten skall övertaga rättskipningen även i städerna, borde vara mest rationellt att genomföra den principen att på varje ort (frånsett möjligen Stockholm, Göteborg och Malmö) blott borde finnas en enda statlig underrätt.

Såsom jag förut anfört blir det efter en reglering i enlighet med mitt förslag utan egentlig betydelse om en domstol benämnes häradsrätt eller rådhusrätt, men jag har av historiska skäl icke ansett mig böra föreslå ett slopande av dessa benämningar. Enligt utkastet har jag ansett rådhusrätt böra vara benämningen på domstolen i 25 städer, eller utöver de i majoritetens förslag upptagna även i Södertälje, Kalmar, Lund, Kristianstad, Östersund, Umeå och Solna. Att benämna en domstol vars domkrets blott omfattar en stad häradsrätt har jag ansett icke böra ifrågakomma. I fyra fall har jag föreslagit att landsbygd skall läggas till rådhusrätts domkrets, nämligen till Lunds domkrets Torna och Bara domsaga, till Kristianstads domkrets Villands domsaga, till Halmstads domkrets Hallands södra domsaga samt till Umeå domkrets Umeå landsförsamling. Beträffande ytterligare några rådhusrätter förefaller det mig kunna överbägas att bibehålla rådhusrättsbenämningen vid en företagen sammanslagning med domsaga, eller i sådana fall då staden, antingen ensam eller jämte annan tätort inom domkretsen, kan anses dominera genom folkmängd eller arbetsmängd.

I mitt utkast ingår också en beräkning av antalet ordinarie domare i den blivande underrättsorganisationen. Givetvis är denna beräkning tämligen schablonartad och approximativ. Jag anser mig emellertid på goda grunder kunna konstatera att antalet ordinarie domare i en sådan organisation som den av mig förordade icke blir större än i den nuvarande utan med all sannolikhet icke obetydligt mindre, dock att minskningen icke blir så stor, som i den i bilaga 2 till betänkandet redovisade. Enligt mitt utkast komma de egentliga chefsdomartjänsterna att minskas från 159 till 93. I paritet med dessa böra enligt min mening också ställas avdelningsordförandena i de domstolar som arbeta på mera än en avdelning. Antalet avdelningsordförande utgör omkring 40. Övriga rådmän samt tingsdomarna böra enligt min uppfattning ha samma tjänsteställning och tillhöra rådsklassen. Antalet tjänster i rådsklassen och däröver blir enligt mitt utkast icke lägre än för närvarande. Jag anser att benämningarna borgmästare och häradshövding av historiska skäl böra bibehållas. Däremot ifrågasätter

jag om icke titeln tingsdomare kunde utgå och bisittarna överlag benämnas rådman.

En organisation sådan som den av mig föreslagna berör också frågan om de olika domarnas arbetsuppgifter. Enligt gällande stadgar och arbetsordningar för rådhusrätt torde i allmänhet i stort sett, ehuru med åtskilliga avvikelser och variationer, gälla att borgmästare, respektive rådmän, som äro avdelningsordförande, ha de mest krävande arbetsuppgifterna såsom ordförande i de större målen, att övriga rådmän tjänstgöra såsom bisittare eller ordförande i mindre krävande mål samt att assessorer, där sådana finnas, äro bisittare och dessutom handlägga enklare mål och ärenden. I stort sett råder alltså inom rådhusrätterna en kvalitetsfördelning av arbetsuppgifterna. Vid häradsrätterna torde förhållandet vara det motsatta i det att häradshövdingen respektive tingsdomaren och tingssekreteraren tjänstgör såsom ordförande vid ett visst antal ting per år i samtliga vid tingen förekommande mål och ärenden eller handha mål och ärenden från en viss del av domsagan. Fördelningen är här alltså i stort sett gjord efter kvantitativ grund.

Såsom jag tidigare erinrat om finnes efter nu genomförda lagändringar tre sammansättningar av underrätt i brottmål och två i tvistemål. Den differentiering av domstolssammansättningen som sålunda kommit till stånd är enligt mitt förmenande av väsentlig betydelse då det gäller fördelningen av arbetsuppgifterna mellan domarna och jag anser att dessa uppgifter, liksom för närvarande i stort sett är fallet vid rådhusrätterna, bör ske efter kvalitativ grund. Därigenom tillgodoses den andra av de principer som jag anser böra vara vägledande för en ny underrättsorganisation eller att sammansättningen av domstol i mera kvalificerade mål blir starkare än i enklare mål.

Fördelningen av arbetsuppgifterna mellan domarna i en domstol bestående av tre ordinarie domare tänker jag mig böra kunna vara i stort sett följande. Borgmästaren respektive häradshövdingen bör vara ordförande vid särskild huvudförhandling i tvistemål ävensom i brottmål med stor nämnd. Möjligen kan det också tänkas att han är ordförande i en del av brottmålen med liten nämnd, exempelvis i en del trafikmål bestämda antingen efter storlek eller till en viss kvotdel av dessa. Dessutom bör han handha förberedelser i de största tvistemålen samt vara expropriationsdomare. Äldste bisittaren tjänstgör vid särskild huvudförhandling i tvistemål, sköter förberedelsen i en del av dessa, bestämda antingen efter svårhetsgrad eller kvotdel eller i fråga om en viss kategori av mål, exempelvis i fråga om de familjerättsliga målen. Han bör vidare vara ordförande i en del brottmål med liten nämnd. Yngste ledamoten i rätten tjänstgör som bisittare vid särskild huvudförhandling i tvistemål, förbereder en del av dessa, tjänstgör som ordförande i en del av brottmålen med liten nämnd och i endomarbrottmålen samt handhar i övrigt de mål och ärenden som

kunna avgöras av en domare ensam. I en domstol med flera avdelningar bör fördelningen inom varje avdelning kunna ske i stort sett efter motsvarande grunder. I de större rådhusrätterna måste dessutom beaktas behovet av specialavdelningar med därav föranledda förändringar i arbetsuppgifterna. Det har inom utredningen beträffande häradshövdingarna såsom en invändning mot en kvalitativ fördelning av arbetsuppgifterna sagts att de böra ha kontakt med och känna hela sin domsaga. Såvitt jag förstår kommer med den av mig skisserade organisationen häradshövdingen att hålla bästa kontakt med hela domsagan genom att han är ordförande i alla de största och viktigaste målen.

Jag har kommit att deltaga i stadsdomstolsutredningens arbete närmast såsom sakkunnig beträffande arbetet i de större rådhusrätterna. Det kunde synas som om jag med hänsyn härtill borde kunna i det stora hela ansluta mig till majoritetens förslag, eftersom häri icke föreslås några mera genomgripande ändringar i fråga om de större rådhusrätternas sammansättning och arbetsformer. Emellertid har jag, såsom jag förut nämnt, icke kunnat komma ifrån att hela problemet om underrätternas sammansättning bör lösas efter enhetliga grunder. Därför har jag ansett mig böra redovisa min mening i förestående särskilda yttrande. Jag kan förstå majoritetens uppfattning att genomförandet av en helt ny organisation för underrätterna skulle medföra ett så pass omfattande arbete, att förstatligandet av rådhusrätterna kan bli avsevärt fördröjt, men jag anser att den risken får tas och att det är bättre att nu ta upp problemet i hela dess vidd än att genomföra en allenast partiell reform.

Om den blivande underrättsorganisationen anses i princip böra lösas enligt majoritetens förslag, anser jag mig böra anteckna att jag även vid sådant förhållande hyser avvikande mening på några viktiga punkter. Till grund för beräkningen i vilka städer domstolsuppgifterna äro så omfattande att de bereda full sysselsättning åt tre ordinarie domare ligger en inom utredningens kansli verkställd undersökning och ett på grundval därav uppgjort förslag till personalorganisation. Även om detta förslag icke framlagts såsom utredningens eget, ligger det dock till grund för beräkningen av vilka städer som skola få bibehålla sin rådhusrätt samt för kostnadsberäkningarna. Enligt mitt förmenande innefattar detta förslag i vissa fall en alltför långt genomförd nedskärning av de ordinarie domarnas antal och dessas ersättande med icke ordinarie juristkrafter. Detta har i sin tur medfört att enligt min åsikt en alltför långt gående landsrättsförläggning av städer har föreslagits. Enligt mitt förmenande äro arbetsuppgifterna i Södertälje, Kalmar, Lund, Kristianstad, Östersund och Umeå sådana att rådhusrätterna i desamma även vid en principiell lösning i enlighet med majoritetens förslag böra bibehållas. Beträffande Södertälje, Kristianstad och Umeå kan det därvid också ifrågasättas att till deras domkretsar

lägga vissa landsbygdsområden. Dessutom bör häradsrätten i Solna förvandlas till rådhusrätt även vid en lösning efter majoritetens principer. Enligt det nyss omnämnda inom utredningens kansli utarbetade förslaget till personalorganisation har såsom jag förut nämnt föreslagits att efter landsrättsförläggning av vissa städer minst tre ordinarie domare komma att finnas i, utöver vad nu är fallet, 12 domsagor. Några av dessa föreslagna domkretsar, där staden antingen ensam eller jämte annan tätort inom domkretsen genom arbetsmängd eller folkmängd kan anses dominera, böra enligt min åsikt vid en domkretsindelning efter majoritetens principer erhålla rådhusrätt i stället för häradsrätt och på så sätt rådhusrätt bibehållas ytterligare i exempelvis Uddevalla, Landskrona, Nyköping och Härnösand.

Den beräkning som ligger till grund för det enligt bilaga 2 till betänkandet angivna behovet av icke ordinarie rättsbildade befattningshavare i de tre största städerna synes ha lett till att för litet antal dylika befattningshavare upptagits.

Mina erinringar mot beräkningarna av arbetskraftsbehovet leda till att jag även anser att i kostnadsberäkningarna utgifterna för den rättsbildade personalen räknats för lågt.

Herrar Lindskog och Stenberg

Vi instämna i vad herr Svennegård i ett särskilt yttrande (s. 293 ff.) anfört rörande »underrätternas organisation i övrigt».

Herr Magnander

I diskussionen kring den framtida underrättsorganisationen har sympati uttalats för tanken att nuvarande rådhusrätter skulle i största möjliga utsträckning bibehållas. Två huvudskäl härför ha framförts. Enligt det ena har rådhusrättsorganisationen i och för sig ett egenvärde. Därvid syftas främst på två ting, den juristkollegiala sammansättningen i tvistemål och de driftsekonomiska fördelar som följa med större domstolsenheter. För det andra har framhållits, att slopandet av ett större antal rådhusrätter skulle få till följd, att domarkåren blev allt för starkt reducerad, ett förhållande som i och för sig skulle kunna bli till men för rättsvården.

När man från dessa utgångspunkter velat värna om den nuvarande rådhusrättsorganisationen har man haft två vägar att gå. Enligt den ena bör undersökas möjligheterna för en utökning av den enskilda rådhusrättens domkrets. Härigenom ges domstolen ökat arbetsunderlag och förutsättningar skapas för dess fortsatta bestånd. Som utredningen framhållit, ger man därvid avkall på principen att en begränsning ej bör ske av nämndens

medverkan i tvistemålsrättskipningen. Från de synpunkter jag närmast företräder, de administrativt-ekonomiska, kan jag emellertid biträda en sådan lösning, vilken ger till resultat att i en framtida underrättsorganisation komma att inrymmas fler driftsekoniskt sett väl avvägda arbetsenheter än i utredningens förslag. Denna väg torde däremot icke annat än i undantagsfall leda till ett ökat behov av domare. Detta sammanhänger med den ringa frekvensen av tvistemål i de rådhusrätter som beröras.

Om man vill tillgodose önskemålet att domarkåren icke skall beskäras i den omfattning som blir fallet i utredningens förslag till organisation, måste man enligt mitt förmenande frångå utredningens förslag till arbetsfördelning för befattningshavarna vid de enskilda domstolarna. Och förespråkare torde icke saknas för att på denna väg skapa förutsättningar för ett bibehållande i ökad utsträckning av de nuvarande rådhusrätterna. Till ett sådant förslag kan jag däremot icke ansluta mig. Utredningens huvudprincip i denna del, att de ordinarie domarna vid rådhusrätt i allt väsentligt skola ägna sig åt dömande verksamhet, bör enligt mitt förmenande ej rubbas. Som framgått av 1955 års domarutrednings undersökningar rörande domarkårens sammansättning, är det ett starkt önskemål att det kan ske en minskning av antalet tjänster i kårens passage- och begynnelsestadier. Det synes sålunda synnerligen angeläget, att man vid det fortsatta organisationsarbetet inom domstolsväsendet tillvaratager de tillfällen som ges för att nå en mera rimlig proportion mellan antalet tjänster i nämnda stadier av domarkåren och tjänsterna i dess slutstadium. Utredningens förslag om inrättande av tjänster för särskilda inskrivningsdomare, tingsnotarier och kvalificerade icke rättsbildade biträden äro följdföreteelser till förslaget om ändrade arbetsuppgifter för domarna. Även dessa utredningens förslag biträder jag därför, dock, såvitt gäller de särskilda inskrivningsdomarna, under hänvisning till vad i det följande anföres om arbetsunderlaget för sådana tjänster.

Det har i diskussionen stundom framskyntat en uppfattning enligt vilken det skulle förefinnas möjligheter att tillämpa utredningens förslag till arbetsfördelning samtidigt med att åtskilligt fler rådhusrätter bibehölles än vad som är fallet i utredningens organisationsförslag. Grunden härtill skulle vara att man vid bedömningen av konsekvenserna ur personalorganisations synpunkt av utredningens förslag skulle ha uppskattat personalbehovet, och särskilt behovet av domare, för lågt. Jag tror bestämt att så icke är fallet. Tvärtom synes det kunna hävdas, att föreliggande förslag till personalorganisation är i vissa delar rymligt tilltaget.

Den främsta förklaringen till det minskade behovet av domare i utredningens förslag till organisation för rådhusrätt är, förutom givetvis de fr. o. m. år 1959 genomförda nya domförhållningarna i brottmål, den ovan berörda ändrade arbetsfördelningen, som innebär, att åtskilliga av domarnas nuvarande arbetsuppgifter överflyttas till befattningshavare utanför domarkarriären. Även det förhållandet bör beaktas, att arbetsuppgifter, vilka

ej förefinnas vid de nuvarande statliga underrätterna, överflyttas från rådhusrätt till annan myndighet. Vid en jämförelse mellan nuvarande organisation vid en enskild rådhusrätt och den som kommer att gälla vid en förstatligad sådan domstol, får man ej heller bortse från att domarna vid denna senare domstol ej torde komma att ges samma möjligheter att med sin tjänst förena uppdrag utanför domstolens egentliga verksamhetsområde, som nu icke sällan förefinnas för rådhusrättsdomarna.

Självfallet kan förslaget till personalorganisation diskuteras i sina enskildheter. Det starkt differentierade undersökningsmaterial som insamlats från berörda arbetsområden, och de detaljerade undersökningar i övrigt som utförts, giva dock enligt min mening en god grund för gjorda personalberäkningar, såvitt avser rådhusrätterna i Norrköping och städer med storleksordning därunder.

Den frågeställning som ovan berörts gäller spørsmålet om i vilken utsträckning nuvarande rådhusrätter skola bibehållas. Detta spørsmål påverkas icke direkt av det resultat sekretariatet kommit till vid personalberäkningarna för de tre största rådhusrätterna. Härom vill jag emellertid i detta sammanhang anföra följande. Vid dessa domstolar ha icke företagits organisationsundersökningar i egentlig mening. Det föreligger alltså icke samma underlag för personalberäkningar vid dem som vid rådhusrättsorganisationen i övrigt. Under hänvisning till de grunder som av sekretariatet åberopats till stöd för nämnda beräkningar är jag emellertid beredd biträda även denna del av förslaget till personalorganisation, varvid jag tagit fasta på det begränsade syfte beräkningarna ifråga i förevarande sammanhang avses ha.

I det följande beröras några speciella frågor av organisatorisk art.

Då utredningen tagit ställning till spørsmålet om vilka domstolstyper som skola ingå i en framtida underrättsorganisation ha domstols-administrativa och driftsekonomiska synpunkter icke spelat någon avgörande roll. När utredningen i valet mellan att låta domstolar, som skola upphöra som rådhusrätter, kvarstå som självständiga enheter, och förena dem med angränsande domsaga, stannat för det senare alternativet, har emellertid därmed en ökad ekonomisering ernåtts i den föreslagna organisationen. Enligt mitt förmenande erhålles regelmässigt en höjd effektivitet i domstolsarbetet vid domstolar som nått en sådan storleksordning att minst tre till fyra domare äro kontinuerligt sysselsatta inom organisationen. Från ekonomiska utgångspunkter är utredningens förslag i denna del därför att hälsa med tillfredsställelse. Emellertid synes den på så sätt möjliggjorda ekonomiseringen kunna föras ett steg längre, utan att de av utredningen hävdade principerna i fråga om domförhet och judiciell indelning rubbas. Här åsyftas de fall där flera domstolar äro belägna på samma ort. Därvid synes böra eftersträvas att i ökad utsträckning sammanföra domstolar inom en gemensam yttre organisation. Det kan knappast sägas vara förenligt med en god samhälls-

ekonomi att det allmänna påtager sig de ökade kostnader som följa med flera domstolsbyggnader och däri erforderlig, i vissa delar ofta mycket kostsam kansliutrustning, för att möjliggöra att på samma ort identiskt samma arbetsuppgifter skola kunna utföras i två lokalt åtskilda arbetsenheter. Men vidare följer med ett lokalt samgående vidgade möjligheter till ekonomisering inom personalorganisationen. Sålunda torde huvuddelen av den verksamhet som utföres av icke rättsbildad personal och icke oväsentliga delar av notariarbetet kunna utföras till lägre personalkostnader inom ett för t. ex. två medelstora domstolar gemensamt kansli än inom två skilda kanslienheter. Ett sådant lokalt och personellt samgående bör sålunda kunna ske oberoende av de former vari den dömande verksamheten utövas.

I detta sammanhang har utredningens förslag om inrättande vid de större rådhusrätterna av tjänster för särskild inskrivningsdomare intresse. Såvitt gäller de tre största rådhusrätterna synes tvekan icke behöva råda om att ett arbetsmässigt underlag finnes för sådana tjänster. Vid dessa domstolar skall enligt förslaget till personalorganisation placeras 15 särskilda inskrivningsdomare. Även inom organisationen i övrigt böra de möjligheter tillvaratagas som finnas för att samla arbetsuppgifter, varom här är fråga, hos befattningshavare utanför domarkarriären. Jag är emellertid tveksam om ett tillräckligt arbetsunderlag kommer att finnas för tjänster av denna typ vid andra enskilda rådhusrätter än de i Stockholm, Göteborg och Malmö. Däremot synes det sannolikt, att det kommer att finnas utrymme för ytterligare fem tjänster för särskild inskrivningsdomare inom en organisation, där ett lokalt och i viss utsträckning personellt samgående har kommit till stånd mellan två eller flera domstolar på samma ort. Till ett förslag att i personalorganisationen för en framtida underrättsorganisation skall upptagas minst 20 tjänster för särskild inskrivningsdomare, kan jag därför ansluta mig.

Ovan framförda synpunkter utgå från de av utredningens förslag givna förutsättningarna. Från administrativt-ekonomiska utgångspunkter måste emellertid starka sympatier uttalas för en, arbetsorganisatoriskt sett, enhetlig domstolstyp för våra underrätter i gemen. Den enskilda domstolen bör därvid, såvitt möjligt, ges en sådan storleksordning att minst tre till fyra domare kunna ingå i dess fasta organisation. Enligt mitt sätt att se bör vidare den judiciella indelningen i första instans utformas i huvudsak oberoende av de former som väljas för domförheten. Det torde här numera i stort sett röra sig om ett yttre organisatoriskt problem, och det synes mig riktigast med en organisation i princip för den enskilda domstolen inom vilken den dömande verksamheten kan utövas av rätten i varje dess sammansättning. De former i vilka rådhusrätt och häradsrätt — om dessa benämningar bibehållas — skola vara organiserade vid utövandet av sin dö-

BILAGA 1

Översikt av arbetsmängden 1956—1959 i rådhusrätterna och i de domsagor som upptagas i bilaga 2

I. Rådhusrätterna

Rådhusrätt	Invånare 1/1 1960	Slutligt handlagda tvistemål och brottmål								Inskrivnings- ärenden (inkl. gb och äb)	Inregistrerade boupp- teck- ningar	Slutligt hand- lagda mål om lagsök- ning och betal- nings- före- läggande	Upphör- da kon- kurser				
		tvistemål		brottmål			S:a (kol. 3+5)	utg. balans i % av av- gjorda enl. kol. 9	10					11	12	13	14
		S:a	därav särsk. huf	S:a	med stor nämnd	därav med liten nämnd											
1		3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14				
1. Stockholm	807 909	7 823 7 861 7 408 7 254	724 887 734 740	17 580 20 068 22 296 26 497	2 775 2 680 2 897 3 475	8 453 8 095 8 837 8 495	5 072 6 984 8 304 12 034	25 403 27 929 29 704 33 751	34,2 28,6 34,8 24,0	33 612 34 240 38 783 33 570	7 699 8 061 8 289 7 783	15 128 15 126 14 615 15 913	236 291 279 318				
2. Göteborg	400 814	3 065 2 856 3 000 3 134	357 274 319 282	10 333 9 085 9 207 12 505	901 1 161 1 318 1 366	3 612 2 750 3 067 4 394	5 686 4 979 4 606 6 375	13 398 11 941 12 207 15 639	12,4 19,2 19,7 12,1	14 005 15 036 17 391 19 686	2 899 3 226 3 361 3 104	7 095 7 369 8 372 8 974	87 83 92 114				
3. Malmö	225 660	2 128 1 951 1 828 1 667	114 123 77 71	4 695 4 834 5 654 6 026	539 536 551 623	2 078 1 947 2 130 2 519	2 015 2 203 2 679 2 753	6 823 6 785 7 482 7 693	11,9 17,1 12,4 10,2	10 653 12 070 14 186 14 973	1 662 1 806 1 903 1 790	4 796 4 802 4 665 4 941	67 63 88 76				
4. Norrköping	90 534	574 576 595 546	95 65 106 66	1 152 1 143 1 189 1 219	176 155 192 222	546 587 662 614	376 339 310 329	1 726 1 719 1 784 1 765	12,8 12,4 12,3 12,0	5 422 7 253 7 167 6 627	867 905 939 901	1 598 1 488 1 784 1 877	21 28 27 28				
5. Hälsingborg	76 183	607 560 557 551	47 52 63 68	1 559 1 684 1 930 1 750	180 208 218 204	562 733 939 999	769 693 704 516	2 166 2 244 2 487 2 301	12,7 12,0 8,6 9,7	4 259 4 109 4 497 5 120	635 641 692 742	1 331 1 359 1 420 1 453	33 10 14 19				
6. Uppsala	76 171	474 431 488 544	40 39 28 32	1 038 1 001 1 180 1 191	155 153 179 237	539 441 610 661	311 361 346 236	1 512 1 432 1 668 1 735	9,5 14,8 13,4 9,9	2 843 2 960 3 422 3 288	634 637 644 634	984 940 1 025 1 079	14 11 10 11				

7. Västerås	76 154	377	32	719	121	371	194	1 096	11,7	3 706	471	1 129	13
		426	34	670	104	343	202	1 096	18,4	7 293	465	1 248	20
		435	17	738	117	368	231	1 173	29,3	6 838	553	1 453	10
		461	20	813	92	534	152	1 274	30,3	6 511	507	1 546	17
8. Örebro	74 926	475	24	1 400	137	487	722	1 875	10,4	5 418	704	1 662	24
		473	20	1 662	150	506	917	2 135	11,9	5 289	661	1 321	23
		471	29	1 347	175	402	702	1 818	16,0	4 649	687	1 672	16
		441	28	1 063	128	736	153	1 504	13,8	5 626	709	1 485	26
9. Borås	66 457	388	19	859	104	350	362	1 247	16,3	3 569	403	1 214	15
		460	28	875	137	273	381	1 335	16,0	3 380	424	1 314	13
		455	21	698	130	276	217	1 153	23,0	3 336	450	1 419	13
		485	31	893	146	456	240	1 378	13,9	3 721	459	1 478	12
10. Linköping	64 681	424	33	735	168	490	56	1 159	16,9	5 370	461	1 216	7
		473	41	888	207	597	69	1 361	13,1	6 184	506	1 311	10
		429	37	959	175	684	88	1 388	13,5	6 801	518	1 249	11
		474	32	971	308	504	97	1 445	15,5	5 394	501	1 374	5
11. Eskilstuna	58 505	333	28	609	99	322	179	942	17,1	3 088	493	870	25
		310	31	626	82	320	215	936	17,5	3 726	526	834	14
		315	27	474	87	275	104	789	15,4	3 652	538	820	13
		340	27	598	101	342	148	938	14,0	4 023	512	950	4
12. Gävle	53 916	373	38	1 734	144	477	1 021	2 107	8,2	3 337	495	1 106	11
		374	40	1 497	138	572	747	1 871	14,5	3 958	462	972	10
		411	47	1 378	140	690	517	1 789	16,4	4 036	548	1 216	12
		382	44	1 296	109	670	464	1 678	10,9	3 844	485	1 286	10
13. Jönköping	49 859	315	31	463	91	254	53	778	14,9	3 537	428	1 338	15
		332	24	469	93	295	34	801	15,6	3 646	409	1 173	13
		289	36	567	83	395	55	856	18,5	4 149	385	1 255	12
		291	18	661	110	422	64	952	16,0	5 279	386	1 052	27
14. Karlstad	41 796	274	20	1 000	159	363	448	1 274	16,7	2 919	333	976	13
		319	25	1 049	183	429	399	1 368	11,1	2 931	404	862	8
		285	18	885	161	302	381	1 170	14,2	3 076	396	817	13
		292	27	782	147	356	241	1 074	16,5	3 868	318	950	8

Ann. För varje domstol hänföra sig uppgifterna å rad 1 till 1956, rad 2 till 1957, rad 3 till 1958 och rad 4 till 1959.

Kol. 2. Här ingå avskrivna samt genom dom eller annat slutligt beslut än avskrivningsbeslut avgjorda mål.

Kol. 4. Särsk. huf = särskild huvudförhandling, d. v. s. sådan huvudförhandling som ej hålles i omedelbart samband med förberedelsen.

Kol. 6—8. Vid fördelningen ha ej inräknats avskrivna mål, vilka emellertid ingå i kol. 5. — För åren 1956—1958 ha i kol. 7 redovisats sådana brottmål som enligt då gällande bestämmelser avgjorts med tre lagfarna ledamöter i rätten.

Kol. 11. Gb = gravationsbevis. Åb = äganderättsbevis.

I. Rådhusrätterna (forts.)

Rådhusrätt	Invånare 1/1 1960	Slutligt handlagda tvistemål och brottmål										Slutligt hand- lagda mål om lagsök- ning och betal- nings- före- läggande	Inregist- rerade bouppt- teck- ningar	Inskriv- nings- ärenden (inkl. gb och äb)	Upphör- da kon- kurser		
		tvistemål		brottmål				S:a (kol. 3+5)	utg. balans i % av gjorda enl. kol. 9	11	12					13	
		S:a	därav vid särsk. huf	S:a	därav		av en- sam do- mare										9
					med stor nämnd	med liten nämnd		7	8								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14				
15. Lund	39 650	234 226 219 206	16 9 10 13	357 388 263 304	59 64 59 65	136 155 114 138	145 156 76 90	591 614 482 510	14,6 7,8 12,4 11,9	2 551 2 692 3 124 2 883	341 332 405 361	638 626 644 552	8 16 16 7				
16. Halmstad	38 707	215 180 184 200	21 11 13 10	548 548 569 571	96 85 90 90	351 363 369 375	94 81 92 103	763 728 753 771	13,9 13,8 13,6 17,5	2 820 3 600 3 546 3 485	342 326 380 327	877 731 717 831	9 9 7 10				
17. Uddevalla	34 121	183 184 237 203	27 16 17 17	368 388 442 436	53 42 58 82	250 288 339 314	59 46 33 36	551 572 679 639	23,9 27,7 13,1 16,7	2 357 2 131 2 428 2 094	195 242 209 201	545 598 594 719	4 5 7 6				
18. Karlskrona	33 188	246 248 224 243	26 17 17 23	727 711 773 831	86 76 119 78	293 384 268 397	286 230 340 317	973 959 997 1 074	12,3 11,0 15,1 12,2	2 080 1 996 2 083 2 552	282 284 280 254	715 656 606 568	4 6 5 7				
19. Södertälje	31 740	197 209 218 198	25 37 23 33	396 437 438 470	43 53 83 105	210 225 260 227	136 144 84 128	593 646 656 668	18,2 17,4 16,4 16,1	1 949 2 151 1 389 2 017	233 318 220 203	397 472 525 579	7 4 5 5				
20. Kalmar	30 446	282 213 195 234	42 35 27 44	582 591 535 544	74 63 71 82	336 303 266 319	161 207 179 133	864 804 730 778	13,8 13,0 13,0 15,0	1 914 1 938 2 267 2 351	221 255 252 270	775 525 534 550	18 16 7 4				

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
21. Luleå	30 193	257	46	901	88	465	329	1 158	9,1	1 948	160	1 257	8
		253	29	914	100	367	429	1 167	9,7	2 008	146	1 023	5
		266	19	828	72	367	359	1 094	9,5	2 200	177	970	5
		238	14	787	87	382	297	1 025	9,5	2 824	181	1 008	12
22. Sundsvall	29 143	252	20	1 278	108	389	752	1 530	16,9	2 054	227	717	5
		188	26	1 383	126	378	855	1 571	14,3	1 698	205	672	5
		211	27	1 118	100	421	572	1 329	11,8	2 086	223	638	7
		246	20	1 051	116	434	458	1 297	13,5	1 864	257	822	3
23. Landskrona	28 901	155	26	394	60	127	200	549	7,4	1 706	286	488	4
		164	22	435	72	151	199	599	17,3	1 935	245	477	9
		181	16	467	72	156	218	648	17,5	2 003	307	521	5
		244	28	463	76	185	177	707	14,0	1 854	277	496	7
24. Motala	26 979	121	23	213	28	151	25	334	27,6	2 023	194	444	5
		104	9	230	32	147	43	334	32,0	2 273	242	511	4
		134	18	215	37	145	25	349	35,5	2 378	206	690	5
		129	17	271	28	212	26	400	29,0	2 436	196	736	5
25. Kristianstad	25 482	144	10	314	58	207	36	458	10,0	2 119	189	595	6
		160	15	337	49	230	50	497	6,8	2 398	213	449	6
		150	22	363	36	281	32	513	8,8	2 298	223	495	8
		137	13	352	49	269	24	489	9,8	2 454	200	552	6
26. Östersund	24 522	202	20	831	101	347	360	1 033	12,5	1 847	155	726	5
		227	21	724	85	247	373	951	12,1	1 614	191	638	6
		202	21	612	77	247	268	814	9,9	1 963	199	615	5
		199	18	599	62	292	226	798	14,9	1 900	178	603	9
27. Nyköping	23 763	99	11	311	33	137	133	410	6,3	1 420	189	300	2
		93	11	365	41	152	171	458	5,4	1 392	209	275	2
		79	2	397	37	205	148	476	5,8	1 519	196	247	7
		96	18	425	49	200	169	521	3,6	1 562	217	236	1
28. Växjö	23 563	85	2	199	31	140	25	284	7,0	2 222	188	437	4
		83	1	186	25	119	37	269	17,4	2 522	175	388	6
		79	—	265	51	162	51	344	15,1	2 408	186	405	7
		75	2	279	43	175	53	354	20,9	2 505	166	422	3

Anm. För varje domstol hänföra sig uppgifterna å rad 1 till 1956, rad 2 till 1957, rad 3 till 1958 och rad 4 till 1959.

Kol. 3. Här ingå avskrivna samt genom dom eller annat slutligt beslut än avskrivningsbeslut avgjorda mål.

Kol. 4. Särsk. huf = särskild huvudförhandling, d. v. s. sådan huvudförhandling som ej hålles i omedelbart samband med förberedelsen.

Kol. 6—8. Vid fördelningen ha ej inräknats avskrivna mål, vilka emellertid ingå i kol. 5. — För åren 1956—1958 ha i kol. 7 redovisats sådana brottmål som enligt då gällande bestämmelser avgjorts med tre lagfarna ledamöter i rätten.

Kol. 11. Gb = gravationsbevis. Åb = äganderättsbevis.

I. Rådhusrätterna (forts.)

Rådhusrätt	Invånare 1/1 1960	Slutligt handlagda tvistemål och brottmål										Slutligt hand- lagda mål om lagsök- ning och betal- nings- före- läggande	Upphör- da kon- kurser
		tvistemål		brottmål				S:a (kol. 3+5)	utg. balans i % av gjorda enl. kol. 9	Inskriv- nings- ärenden (inkl. gb och äb)	Inregist- rerade boup- veck- ningar		
		S:a	därav vid särsk. huf	S:a	därav		av en- sam- do- mare						
					med stor nämnd	med liten nämnd							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
29. Skellefteå	22 193	108 122 115 102	19 19 20 22	272 205 214 261	26 23 28 34	209 140 138 156	34 34 37 58	380 327 329 363	38,4 57,4 62,0 53,1	2 685 2 469 2 276 2 263	120 119 157 135	393 432 470 539	5 7 — 7
30. Umeå	21 786	177 194 191 216	10 17 15 17	435 517 381 429	38 56 41 56	216 241 233 275	174 201 96 77	612 711 572 645	23,6 14,7 21,3 21,3	2 923 2 745 2 995 2 341	137 109 145 144	678 660 638 741	7 6 12 7
31. Kristinehamn	21 419	112 115 101 125	4 4 9 9	523 650 434 496	61 64 56 72	258 308 215 281	197 270 154 137	635 765 571 621	11,4 9,1 15,5 10,9	2 402 2 358 2 321 2 491	199 171 155 179	406 407 352 479	6 7 3 1
32. Trelleborg	18 867	125 112 114 121	7 8 7 9	277 276 347 316	7 18 29 33	133 145 156 179	134 109 153 100	402 388 461 437	10,9 13,1 14,3 7,7	1 222 1 264 1 906 1 794	173 150 156 168	381 357 383 315	— 3 7 2
33. Falun	18 633	128 111 104 108	8 9 11 11	474 579 473 505	54 55 76 67	179 179 166 179	221 326 209 241	602 690 577 613	14,4 9,2 11,9 9,7	1 393 1 596 2 261 2 507	175 187 199 193	341 286 416 404	5 2 2 5
34. Vänersborg	18 385	88 81 103 94	8 6 15 11	319 279 307 239	21 17 35 38	97 88 124 98	193 170 142 98	407 360 410 333	5,6 6,9 5,8 6,9	1 614 1 855 2 180 2 408	211 181 172 189	265 217 321 264	1 1 — 3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
35. Alingsås	17 400	94 97 124 108	13 12 14 23	109 140 145 147	23 34 16 27	61 85 94 87	19 18 30 29	203 237 269 255	5,9 13,9 5,9 5,8	1 447 1 452 1 730 1 977	172 186 214 145	360 299 262 335	10 8 2 3
36. Härnösand	17 107	118 101 100 114	22 9 11 12	407 392 383 457	38 53 49 66	208 177 179 196	153 157 152 192	525 493 483 571	8,0 12,5 13,6 9,2	1 511 1 543 1 535 1 575	135 133 153 119	495 496 356 402	1 1 3 6
37. Visby	15 696	107 133 131 155	12 13 10 10	386 500 432 389	41 50 51 56	204 249 252 183	109 170 112 119	493 633 563 544	14,4 9,3 14,3 15,2	1 757 1 916 1 392 1 678	140 117 180 175	424 403 403 334	1 5 1 3
38. Varberg	14 321	69 64 64 55	10 7 8 2	250 285 270 264	23 23 28 32	122 155 151 163	92 92 79 59	319 349 334 319	21,6 15,4 8,9 12,8	954 645 1 104 1 018	105 133 140 117	218 212 196 218	2 4 4 1
39. Enköping	12 905	56 57 57 68	— — — 1	213 244 219 251	21 31 24 30	151 159 155 166	39 51 37 49	269 301 276 319	10,7 10,9 10,8 9,7	1 090 940 1 100 873	93 109 110 116	245 217 216 240	— 4 — 3
40. Söderhamn	12 796	57 56 66 79	8 11 9 13	175 182 196 205	10 26 28 38	118 136 162 154	36 13 4 10	232 238 262 284	9,8 11,7 11,4 14,0	1 067 1 112 1 157 963	118 115 109 129	316 346 364 358	— 2 3 2
41. Oskarshamn	12 546	44 55 58 64	8 6 6 6	187 214 178 219	26 21 15 22	93 101 89 123	66 88 70 71	231 269 236 283	10,8 14,8 11,0 6,3	678 727 1 153 1 364	99 100 103 134	312 343 326 381	5 6 2 2

Anm. För varje domstol hänföra sig uppgifterna å rad 1 till 1956, rad 2 till 1957, rad 3 till 1958 och rad 4 till 1959.

Kol. 3. Här ingå avskrivna samt genom dom eller annat slutligt beslut än avskrivningsbeslut avgjorda mål.

Kol. 4. Särsk. huf = särskild huvudförhandling, d. v. s. sådan huvudförhandling som ej hålles i omedelbart samband med förberedelsen.

Kol. 6—8. Vid fördelningen ha ej inräknats avskrivna mål, vilka emellertid ingå i kol. 5. — För åren 1956—1958 ha i kol. 7 redovisats sådana brottmål som enligt då gällande bestämmelser avgjorts med tre lagfarna ledamöter i rätten.

Kol. 11. Gb = gravationsbevis. Åb = äganderättsbevis.

II. Domsagor som upptagas i bilaga 2

Domsaga	Invånare 1/1 1960	Slutligt handlagda tvistemål och brottmål										Slutligt hand- lagda mål om lagsök- ning och betal- nings- före- läggande	Upp- hörda kon- kurser	
		tvistemål		brottmål			Summa kol. 3+5	utg. balans i % av avgjorda enl. kol. 8	Inskriv- nings- ären- (inkl. gb och äb)	Inregist- rerade boup- teck- ningar	11			12
		Summa	därav vid särsk. huf.	Summa	redovisade i form. 8	därav andra								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13		
1. Torna och Bara	37 360	168	25	385	186	189	553	20,6	4 610	381	598	9		
		176	13	442	194	242	618	11,8	5 238	345	611	14		
		190	19	326	160	162	516	19,7	6 590	401	621	9		
		132	18	459	181	274	591	28,4	7 187	374	582	6		
2. Sunnervikens	41 184	94	15	297	141	152	391	23,2	5 988	460	571	4		
		112	17	266	143	118	378	29,1	6 421	541	600	4		
		155	11	287	116	164	442	22,8	6 579	466	597	4		
		116	13	295	137	151	411	26,3	5 838	533	525	9		
3. Södertörns ¹	74 788	573	67	1 034	408	596	1 607	33,7	20 470	839	1 861	14		
		620	47	1 303	507	769	1 923	23,5	22 648	1 029	2 043	21		
		640	38	1 159	517	598	1 799	27,2	24 888	856	2 111	21		
		417	41	772	293	456	1 189	33,9	17 835	670	1 476	18		
4. Norra Möre och Stranda	26 792	74	14	217	62	153	291	23,7	3 520	268	423	15		
		88	17	203	177	25	291	26,4	3 941	273	392	11		
		85	16	229	94	134	314	27,0	4 289	293	477	4		
		84	15	237	48	181	321	21,1	4 419	254	535	10		
5. Rönnebergs, On- sjö och Harjagers	32 026	156	27	369	146	221	525	27,4	4 651	330	702	15		
		170	35	366	133	229	536	15,6	5 684	382	635	10		
		138	23	359	161	195	497	10,2	5 757	384	576	10		
		119	5	346	136	204	465	15,4	5 421	316	559	14		

6. Aska, Dal och Bobergs	25 592	66 74 94 79	9 12 16 12	168 168 183 230	64 138 123 95	98 30 277 309	234 242 277 309	36,7 38,0 40,4 44,1	3 292 3 900 3 111 3 353	321 333 321 287	570 642 891 777	8 6 6 4
7. Villands	25 607	101 90 89 60	7 3 3 1	240 221 253 282	56 78 101 90	174 139 150 183	341 311 342 342	1,7 3,5 3,5 6,4	3 954 3 845 4 299 4 551	238 273 281 246	521 426 390 434	8 8 4 2
8. Gärdss och Albo	24 438	78 85 78 86	15 12 9 13	175 164 209 186	61 68 74 60	109 95 130 116	253 249 287 272	4,7 12,0 10,4 17,7	4 117 4 409 4 321 4 338	270 290 296 268	591 574 585 478	9 6 5 —
9. Jämtlands västra	28 908	106 112 132 96	7 14 17 12	209 208 169 229	57 51 67 100	152 155 99 128	315 320 301 325	9,8 19,6 18,9 19,2	3 625 4 327 4 563 4 600	261 277 325 330	763 766 632 713	3 7 5 4
10. Nyköpings	41 382	91 109 120 169	15 22 15 18	542 624 692 676	130 133 159 167	383 475 510 499	633 733 812 845	27,4 23,7 23,1 21,2	5 848 5 637 5 768 5 524	431 439 473 431	658 613 703 811	8 4 5 3
11. Mellersta Väreuds	20 856	52 53 32 43	11 17 5 3	67 135 139 173	26 62 77 84	41 71 59 82	119 188 171 216	27,7 13,2 12,8 9,1	2 492 2 352 3 008 3 304	241 274 242 250	331 247 242 281	2 7 3 —
12. Västerbottens norra	51 678	141 121 98 117	19 28 14 17	285 220 245 295	106 99 80 111	179 116 162 177	426 341 343 412	16,6 21,1 41,1 29,5	8 065 7 963 8 606 8 746	494 491 501 498	1 089 866 934 1 053	5 8 9 3
13. Umeå	36 853	118 121 149 147	29 12 21 15	304 368 246 262	137 146 100 104	157 208 137 150	422 489 395 409	35,0 11,8 17,9 16,1	5 936 6 623 6 286 6 157	306 345 362 299	892 667 831 774	2 5 3 3

¹ Fr. o. m. 1959 omfattar domsagan ej Huddinge och Botkyrka kommuner.

Anm. För varje domstol hänföra sig uppgifterna å rad 1 till 1956, rad 2 till 1957, rad 3 till 1958 och rad 4 till 1959.

Kol. 3. Här ingå avskrivna samt genom dom eller annat slutligt beslut än avskrivningsbeslut avgjorda mål.

Kol. 4. Särsk. huf = särskild huvudförhandling, d. v. s. sådan huvudförhandling som ej hålles i omedelbart samband med förberedelsen.

Kol. 5. Här ingå avskrivna mål samt målen enligt kol. 6 och 7.

Kol. 6. I form. 8 (formulär 8 i rättsstatistiken) redovisas i huvudsak mål, vari yrkats ansvar enligt strafflagen (utom 11 kap. 10 och/eller 11 §§), samt andra mål, vari den tilltalade frikänts eller ådömts annan ansvarsföljd än böter och/eller konfiskation eller vari enskild målsägande framställt civilt yrkande.

Kol. 10. Gb = gravationsbevis. Åb = äganderättsbevis.

II. Domsagor som upptagas i bilaga 2 (forts.)

Domsaga	Invånare 1/1 1960	Slutligt handlagda tvistemål och brottmål										Slutligt hand- lagda mål om lagsök- ning och betal- nings- före- läggande	Upp- hörda kon- kurser
		tvistemål		brottmål			Summa kol. 3+5	utg. balans i % av avgjorda enl. kol. 8	Inskriv- nings- ärenden (inkl. gb och åb)	inregist- rerade bouppt- eck- ningar	12		
		Summa	därav vid särsk. huf.	Summa	redovisade i form. 8	därav							
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	
14. Östersysslets	37 306	115	12	410	160	238	525	14,4	2 920	411	607	6	
		127	16	414	152	244	541	11,6	2 939	439	624	2	
		118	13	468	144	320	586	13,1	3 298	442	664	10	
		124	20	481	202	268	605	14,3	3 307	394	694	2	
15. Oxie och Skytts	25 315	82	7	311	112	195	393	21,8	3 958	294	463	4	
		86	12	282	108	171	368	18,7	5 006	292	390	3	
		104	13	278	110	163	382	42,4	5 207	269	416	5	
		100	6	313	115	190	413	31,9	6 074	277	482	2	
16. Falu	64 749	264	47	566	146	398	830	31,6	7 037	589	952	13	
		272	49	636	201	403	908	54,0	7 944	683	945	7	
		289	52	917	232	659	1 206	27,8	8 938	641	974	8	
		272	46	621	238	374	893	19,4	8 464	642	1 049	25	
17. Nordals, Sundals och Valbo	26 372	73	3	197	91	98	270	13,3	3 707	326	652	10	
		89	4	198	74	108	287	20,5	3 417	353	674	3	
		79	10	209	80	112	288	18,4	3 744	379	542	3	
		71	10	148	70	70	219	44,1	3 304	340	518	5	
18. Vättle, Ale och Kullings	46 093	191	36	418	152	246	609	14,9	5 907	439	742	1	
		139	21	430	161	253	569	15,2	6 803	511	682	5	
		142	21	481	182	287	623	15,5	6 774	490	659	8	
		163	21	373	160	200	536	16,5	7 173	461	636	5	
19. Ångermanlands södra	37 082	129	24	334	97	229	463	11,0	5 912	447	1 051	4	
		146	24	382	114	256	528	11,5	5 450	475	975	6	
		129	21	334	130	196	463	20,5	5 201	476	925	10	
		189	28	304	144	123	493	39,3	6 162	456	760	7	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
20. Gotlands	39 355	123 134 107 116	20 21 15 14	285 296 352 310	118 197 136 132	158 93 208 171	408 430 459 426	29,1 20,4 11,9 18,2	5 823 6 564 6 771 5 970	500 476 490 496	1 247 1 037 1 111 878	2 5 8 8
21. Hallands mel- lersta	41 712	101 78 87 72	13 13 13 15	283 296 453 426	94 111 149 167	186 174 292 239	384 374 540 498	24,7 37,1 17,2 16,4	5 580 5 897 6 408 6 683	449 529 511 450	552 511 526 530	10 9 4 2
22. Uppsala läns södra	29 840	103 97 83 104	8 6 14 11	303 340 356 336	88 113 109 94	208 217 240 237	406 437 439 440	22,4 27,9 21,6 20,2	4 468 4 442 6 057 5 537	341 352 352 296	575 622 634 668	4 10 4 4
23. Sydöstra Hälsing- lands	29 966	98 98 88 75	7 4 4 4	177 178 213 212	64 73 100 85	110 99 105 119	275 276 301 287	21,8 26,8 22,5 21,1	3 178 3 063 3 735 3 654	332 345 343 321	566 555 611 570	2 6 — 4
24. Aspelands och Handbörds	23 627	69 54 68 63	9 12 15 5	134 148 158 206	60 65 69 70	70 79 84 125	203 202 226 269	14,7 17,3 17,6 17,2	2 581 3 087 3 075 2 764	252 274 254 285	503 338 456 436	15 5 6 6

Anm. För varje domstol hänföra sig uppgifterna å rad 1 till 1956, rad 2 till 1957, rad 3 till 1958 och rad 4 till 1959.

Kol. 3. Här ingå avskrivna samt genom dom eller annat slutligt beslut än avskrivningsbeslut avgjorda mål.

Kol. 4. Särsk. huf = särskild huvudförhandling d. v. s. sådan huvudförhandling som ej hålles i omedelbart samband med förberedelsen.

Kol. 5. Här ingå avskrivna mål samt målen enligt kol. 6 och 7.

Kol. 6. I form. 8 (formulär 8 i rättsstatistiken) redovisas i huvudsak mål, vari yrkats ansvar enligt strafflagen (utom 11 kap. 10 och/eller 11 §§), samt andra mål, vari den tilltalade frikänts eller ådömts annan ansvarsföljd än böter och/eller konfiskation eller vari enskild målsägande framställt civilt yrkande.

Kol. 10. Gb = gravationsbevis. Åb = äganderättsbevis.

BILAGA 2

Utkast till personalorganisation

På uppdrag av stadsdomstolsutredningen har utredningens sekretariat i samråd med kanslirådet Ebbe Magnander, expert i utredningen, utarbetat detta utkast till personalorganisation. Här kommer att redovisas — förutom de tillämpade grunderna för beräkning av personalbehovet — dels den nuvarande och dels den ifrågasatta nya personaluppsättningen i de underrätter som beröras av rådhusrätternas förstatligande.

Grunder för beräkning av personalbehovet

Inledningsvis må lämnas en kortfattad redogörelse för de metoder, som tillämpas vid fastställande av personalbehovet i domsagorna.

Vid upprättandet av de årliga lönestaterna för domsagorna användas som hjälpmedel vissa metoder för beräkning av arbetskraftsbehovet. Den grundläggande metoden presenterades av hovrättspresidenten Ivar Wieslander och häradshövdingen Gösta Siljeström i en promemoria av den 13 februari 1951. Däri framhålles, att utredningsmännen i första hand inriktat sitt arbete på att söka åstadkomma allmängiltiga normer för bedömande av arbetsuppgifternas omfattning i domsagorna. För åstadkommande av lämpliga jämförelsenormer ha fastställts koefficienter (poäng) för skilda slag av göromål, därvid koefficienterna för beräkning av domarbehovet anknutits huvudsakligen till göromålens mer eller mindre kvalificerade natur. Avgränsningen av göromålsgrupperna har skett med beaktande av den rådande gruppindelningen i den officiella rättsstatistiken. Genom multiplicering av antal mål eller ärenden inom varje grupp med respektive koefficienter och sammanläggning av de därvid erhållna poängsummorna framräknas jämförelsetal på arbetsbördan i en viss domsaga.

För att eliminera de risker för missvisande resultat som alltid finnas vid begagnande av schablonmässiga normer har inom justitiedepartementet utarbetats en metod, som främst syftar till kontroll av Wieslander—Siljeströms jämförelsetal för beräkningen av domarbehovet. Denna metod bygger på antalsuppgifter från domsagorna beträffande de kvalificerade målen. Den tillämpas sålunda att varje mål, som enligt särskilda anvisningar skall inräknas bland de kvalificerade, tilldelas en poäng och den sammanlagda poängsumman jämföres med det nämnda jämförelsetalet. För det fall att två domsagor ha i huvudsak samma poäng enligt jämförelsetalet men uppvisa stora variationer i fråga om poängen enligt departementets metod, anses anledning föreligga för att antaga att Wieslander—Siljeströms metod ej ger tillförlitligt utslag om arbetsbelastningen i den ena domsagan. Detta föranleder införskaffande av ytterligare upplysningar om den berörda domsagan.

I fråga om behovet av tingsnotarier och icke rättsbildade biträden i domsagorna tillämpas en metod som utarbetats av statens organisationsnämnd och redovisats i rapport II av den 16 mars 1956 rörande organisationsundersökningar vid de

statliga domstolarna. Grundmaterialet för beräkningarna enligt denna metod utgöres av antalsuppgifter från domsagorna beträffande fyra grupper av göromål, som enligt gjorda tidsstudier motsvara 86,8 % av arbetsområdet för nu ifrågasvarande personal. De prestationstal som utvisa vad en tingsnotarie eller ett bi-träde hinner med under ett år ha fastställts med beaktande av tidsåtgången för göromålens utförande; i prestationstalen har räknats in tillägg för sådana göromål som ej omfattas av de ifrågasvarande fyra huvudgrupperna. Genom att för en domsaga dividera de aktuella antalsuppgifterna med respektive prestationstal erhålles direkt en uppgift på domsagans behov av nu berörd arbetskraft.

Inom justitiedepartementet ha de nu redovisade metoderna kommit till användning vid bedömande av arbetskraftsbehovet i domsagorna. De ha dock närmast varit ägnade att belysa dels utvecklingen inom en domsaga och dels förhållandet mellan landets domsagor inbördes. Det faktiska personalbehovet har bestämts huvudsakligast genom erfarenhetsmässiga värderingar av arbetsbördan i den särskilda domsagan, grundade på yrkanden från denna eller hovrätt och jämförda med de löpande talserierna.

Inom sekretariatet ha jämförelsetalen enligt de beskrivna metoderna ävensom de uppgifter, som ingå i den officiella rättsstatistiken, varit tillgängliga beträffande samtliga allmänna underrätter.

På uppdrag av utredningen har sekretariatet i samarbete med Magnander bedrivit platsundersökningar vid de stora och medelstora rådhusrätterna samt vid vissa domsagor. En redogörelse för undersökningarna lämnas i bilaga 4.

Anledningen till undersökningarna har i första hand varit önskemålet att skapa förutsättningar för bedömande av de besökta rådhusrätternas personalorganisation. För att göra sådana bedömanden kan man gå fram efter olika linjer allt efter det krav på exakthet som man vill uppställa för ändamålet. Den enklaste linjen är att bygga på uppgifterna i den officiella rättsstatistiken. Emellertid är därvid att märka, att kritik sedan början av 1950-talet har riktats mot sättet för gruppindelning däri av vissa mål och ärenden. Undersökningarna bekräfta, att kritiken är befogad och att en omarbetning av gruppindelningen är önskvärd för att få en bättre överblick över underrätternas arbetsresultat. Härutöver ha undersökningarna givit vid handen, att detaljrikare kommentarer erfordras till statistikformulären. Tolkningen av begreppen däri visar sig nämligen vara skiftande, och detta återverkar på tillförlitligheten av uppgifterna. De gjorda invändningarna måste sägas vara av sådan styrka att en rekommendation att enbart utnyttja officiellt rättsstatistiskt material för de angivna bedömandena är utesluten, om man vill ha en någorlunda säker uppfattning om den enskilda rådhusrätts arbetsförhållanden. Därmed rubbas i motsvarande grad grunderna för Wieslander—Siljeströms metod, som ju konstruerats med anknytning till rättsstatistiken; det bör nämnas, att redan metodens upphovsmän voro medvetna om rättsstatistikens brister. En nackdel med metoden är bland annat även den inverkan på poängsättningen som skilda handläggningsformer i fråga om tvistemålen kunna medföra, och vidare ha grunderna för bestämmandet av koefficienten för vissa brottmål delvis undanryckts genom en sedermera gjord lagändring beträffande dessa brottmål. Samma förhållanden ha gjort att man inom justitiedepartementet på sätt som tidigare nämnts sökt att erhålla ytterligare underlag för personalbehovsbedömningen vid de statliga underrätterna. För rådhusrätternas del tillkommer härjämte, att förutsättningarna för tillämpning av Wieslander—Siljeströms metod där ej äro desamma som för domsagorna. Metoden har överhuvudtaget ej varit tilltänkt för att brukas beträffande rådhusrätterna. Den beaktar därför ej alla väsentliga arbetsområden där, exempelvis ej överexekutorsgöromålen.

Härtill kommer, att rådhusrätterna även efter det föreslagna förstatligandet — under förutsättning av att utredningens förslag i anledning härav genomföras — komma att i icke oväsentliga hänseenden skilja sig från domsagornas organisation. Här avses närmast den skilda sammansättningen av rätten vid särskild huvudförhandling i tvistemål och förslaget om att notarier endast i begränsad utsträckning skola finnas vid de kvarvarande rådhusrätterna. Slutligen innebär förslaget om en annorlunda utformning av den biträdande domarens ställning i underrätt en ändring i förhållande till de förutsättningar varå Wieslander och Siljeström grundade sina bedömanden.

De gjorda överbågandena leda till resultatet att varken den officiella rättsstatistiken eller Wieslander—Siljeströms metod äro tillräckliga för att vinna säkra och rättvisande upplysningar om arbetsbördan i rådhusrätterna, och detta gäller särskilt för domarsidan. Det torde för övrigt bereda stora svårigheter att konstruera en allmängiltig norm för bestämmande av domarbehovet i rådhusrätter med den inre organisation som utredningen skisserat framför allt med hänsyn till att praktiska erfarenheter saknas av en sådan organisation. Avsaknaden av sådana erfarenheter gör den fortsatta bedömningen vanskelig, och beräkningarna i det följande kunna sägas endast i grova drag visa de personalorganisatoriska konsekvenserna av förslagen beträffande underrätterna.

Mot bakgrunden av det senast anförda har det befunnits riktigtast att i huvudsak lägga det material, som framkommit genom platsundersökningarna, till grund vid angivandet av personalorganisationen i de bibehållna rådhusrätterna. Genom jämförelser mellan rådhusrätterna inbördes och i viss mån med domsagorna samt med beaktande av särdrag i göromålen karaktär, utvecklingen av göromålen omfattning, hävdvunna förhållanden, arbetsrutiner och andra lokala faktorer av beskaffenhet att påverka arbetsförhållandena ha försök gjorts att skapa de eftersträfvade förutsättningarna för bedömande i grova drag av rådhusrätternas personalbehov.

Såvitt avser rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg och Malmö må särskilt framhållas, att beräkningarna skett från något andra utgångspunkter än vad nu angivits med hänsyn till att undersökningarna där av olika skäl ej kunnat utformas på samma sätt som i fråga om övriga besökta rådhusrätter. Sålunda har grunden här utgjorts av den officiella rättsstatistiken samt av upplysningar om främst arbetsfördelning vilka inhämtats vid besök vid ifrågavarande rådhusrätter. Vidare ha i hithörande frågor förekommit överläggningar med utredningens experter från de båda största rådhusrätterna.

För att kunna fastställa personalorganisationen i de underrätter som bildas genom en förening av återstående rådhusrätter med domsaga har man i den mån som i de nybildade domsagorna ingå undersökta rådhusrätter fått lita till undersökningsmaterialet härifrån. Vidare ha upplysningar inhämtats om det nuvarande personalläget i berörda domsagor genom att taga del av de skrivelser som från hovrätterna avgivas till Kungl. Maj:t i samband med anslagsyrkanden för bland annat häradsrätterna och däri hovrätterna göra en bedömning av de enskilda domsagornas personalläge mot bakgrund av dels häradshövdingarnas yrkanden, dels ock vunna erfarenheter av arbetssituationen i dessa domsagor. I övrigt ha som hjälpmedel använts uppgifterna i den officiella rättsstatistiken och de jämförelsetal som framkomma genom de för domsagornas del tillämpade metoderna. I vissa fall skisseras ändringar av de rådande domsagogränserna utöver vad som blir följden av de berörda magistratsstädernas förenande med domsaga, och då sålunda en del av en nuvarande domsaga föres till en annan domkrets, har det vid personalbehovsbedömningen blivit nödvändigt att uppskatta hur arbetsbördan i denna del förhåller sig till den totala arbetsbelastningen i domsagan. Sådana upp-

Nr i bilaga 1	Rådhusrätt	Bm	Rm	Ass	Fi	Not	Särsk. id	Irb	
I: 8.	Örebro	1960	1	3	3	—	—	14	
		förslag	1	4	—	—	3	1	13
I: 9.	Borås	1960	1	4	1	—	—	11	
		förslag	1	3	—	1	3	—	11
I: 10.	Linköping	1960	1	4	2	—	—	9	
		förslag	1	4	—	—	3	1	10
I: 11.	Eskilstuna	1960	1	3	—	—	—	9	
		förslag	1	2	—	1	2	—	9
I: 12.	Gävle	1960	1	2	2	—	—	10	
		förslag	1	3	—	1	3	—	11
I: 13.	Jönköping	1960	1	3	—	—	—	6½	
		förslag	1	2	—	1	2	—	7½
I: 14.	Karlstad	1960	1	3	1	—	—	8	
		förslag	1	3	—	—	2	—	9
I: 16.	Halmstad	1960	1	2	1	—	—	6½	
		förslag	1	2	—	—	2	—	7
I: 18.	Karlskrona	1960	1	3	1	—	—	7	
		förslag	1	2	—	—	2	—	7
I: 21.	Luleå	1960	1	2	1	—	—	8	
		förslag	1	2	—	—	2	—	8
I: 22.	Sundsvall	1960	1	2	1	—	—	7	
		förslag	1	2	—	—	2	—	8
Summa under A.		1960	18	135	89	58	31	—	439½
		förslag	18	170	117	21	70	20	489

¹ Härutöver avses sammanlagt 14 assessorstjänster bli placerade i hovrätterna med uppgift att vikariera i samtliga underrätter under A. och B. m. u. a. i Stockholm, Göteborg och Malmö, som ha egen vikariatskader.

B. Rådhusrätter som förenas med domsaga

Nr i bilaga 1	Underrätt	Personalorganisation					
I: 15.	RR i Lund 1960	bm	2 rm	1 ass			6 ⅔ irb
II: 1.	Torna o. Bara ds 1960.....	hh	1 td			3 not	6 irb
	Förslag: förenas till en ds med..	hh	2 td		1 fi	4 not	10 irb
I: 17.	RR i Uddevalla 1960	bm	2 rm ¹				4 ½ irb
II: 2.	Sunnervikens ds 1960.....	hh			1 fi	2 not	5 ½ irb
	Förslag: förenas till en ds med..	hh	2 td		1 fi	5 not	9 irb
I: 19.	RR i Södertälje 1960	bm	2 rm	1 ass			8 irb
II: 3.	Södertörns ds 1960 ²	hh	2 td		1 fi	7 not	16 irb
	Förslag: RR förenas med Öster- tälje, Turinge, Järna, Salem och Grödinge till en nybildad ds med.	hh	1 td		1 fi	4 not	8 irb
	Återstoden av Södertörns ds får följande personal.....	hh	2 td			6 not	13 irb

¹ Härutöver tidvis en extra rm.

² Nuvarande ds har nu även särsk. id, som förutsättes kvarbliva i den senare av de nya ds.

Nr i bilaga 1	Underrätt	Personalorganisation					
I: 20.	RR i Kalmar 1960	bm	2 rm	1 ass			5½ irb
II: 4.	Norra Möre o. Stranda ds 1960..	hh				2 not	4 irb
	<i>Förslag:</i> RR förenas med Norra Möre härad till en ds med.....	hh	2 td			4 not	6 irb
	(ang. Stranda härad, se nedan under I: 41 RR i Oskarshamn)...						
I: 23.	RR i Landskrona 1960.....	bm	2 rm	1 ass			6 irb
II: 5.	Rönnebergs m. fl. ds 1960.....	hh			1 fi	2½ not	5 irb
	<i>Förslag:</i> förenas till en ds med ...	hh	2 td			5 not	9 irb
I: 24.	RR i Motala 1960.....	bm	2 rm				4⅔ irb
II: 6.	Aska m. fl. ds 1960.....	hh				2 not	4 irb
	<i>Förslag:</i> förenas till en ds med..	hh	1 td			3 not	7 irb
I: 25.	RR i Kristianstad 1960.....	bm	2 rm	1 ass			6 irb
II: 7.	Villands ds 1960.....	hh				2 not	3½ irb
II: 8.	Gärds o. Albo ds 1960.....	hh				2 not	3 irb
	<i>Förslag:</i> RR och båda ds m. u. a. Kivik och Brösarp, som föres till Ingelstads m. fl. ds, förenas till en ds med.....	hh	2 td		1 fi	4 not	10 irb
	Ökning i Ingelstads ds.....					1 not	1 irb
I: 26.	RR i Östersund 1960	bm	2 rm	1 ass			7 irb
II: 9.	Jämtlands västra ds 1960	hh				2 not	4 irb
	<i>Förslag:</i> förenas till en ds med ...	hh	2 td			5 not	9 irb
I: 27.	RR i Nyköping 1960.....	bm	2 rm				6 irb
II: 10.	Nyköpings ds 1960.....	hh			1 fi	3 not	5 irb
	<i>Förslag:</i> förenas till en ds med..	hh	2 td			5 not	10 irb
I: 28.	RR i Växjö 1960.....	bm	2 rm				4 irb
II: 11.	Mell. Värends ds 1960.....	hh				2 not	3 irb
	<i>Förslag:</i> förenas till en ds med ...	hh	1 td			3 not	5 irb
I: 29.	RR i Skellefteå 1960.....	bm	2 rm				3 irb
II: 12.	Västerbottens n:a ds 1960.....	hh			1 fi	2 not	7 irb
	<i>Förslag:</i> förenas till en ds med..	hh	1 td		1 fi	4 not	9 irb
I: 30.	RR i Umeå 1960.....	bm	2 rm				4 irb
II: 13.	Umeå ds 1960.....	hh			1 fi	2 not	5 irb
	<i>Förslag:</i> förenas till en ds med...	hh	2 td			5 not	9 irb
I: 31.	RR i Kristinehamn 1960.....	bm	2 rm				5 irb
II: 14.	Östersysslets ds 1960.....	hh			⅓ fi	2 not	4½ irb
	<i>Förslag:</i> förenas till en ds med..	hh	2 td			5 not	9 irb

Nr i bilaga 1	Underrätt	Personalorganisation					
I: 32.	RR i Trelleborg 1960.....	bm	2 rm				4 irb
II: 15.	Oxie m. fl. ds 1960.....	hh				3 not	5 irb
	<i>Förslag:</i> förenas till en ds med..	hh	1 td		1 fi	4 not	7 irb
I: 33.	RR i Falun 1960.....	bm	2 rm				4 irb
II: 16.	Falu ds 1960.....	hh	1 td		1 fi	5½ not	10½ irb
	<i>Förslag:</i> RR förenas med norra tingslaget av ds till en ny ds med Södra tingslaget bildar egen ds med.....	hh	1 td		1 fi	4 not	7 irb
		hh	1 td			4 not	7 irb
I: 34.	RR i Vänersborg 1960.....	bm	2 rm				2½ irb
II: 17.	Nordals m. fl. ds 1960.....	hh				2 not	4 irb
	<i>Förslag:</i> förenas till en ds med..	hh	1 td			3 not	6 irb
I: 35.	RR i Alingsås 1960.....	bm	2 rm				3½ irb
II: 18.	Vättle m. fl. ds 1960.....	hh	1 td			3 not	7 irb
	<i>Förslag:</i> förenas till en ds med..	hh	2 td			4 not	9 irb
I: 36.	RR i Härnösand 1960.....	bm	2 rm				3 irb
II: 19.	Ångermanlands s:a ds 1960.....	hh			1 fi	3 not	6 irb
	<i>Förslag:</i> förenas till en ds med..	hh	2 td			5 not	8 irb
I: 37.	RR i Visby 1960.....	bm	2 rm				4 irb
II: 20.	Gotlands ds 1960.....	hh			1 fi	2 not	5 irb
	<i>Förslag:</i> förenas till en ds med..	hh	2 td			4 not	8 irb
I: 38.	RR i Varberg 1960.....	bm	2 rm				2½ irb
II: 21.	Hallands mell. ds 1960.....	hh			1 fi	2 not	6 irb
	<i>Förslag:</i> förenas till en ds med..	hh	1 td		1 fi	3 not	8 irb
I: 39.	RR i Enköping 1960.....	bm	1 rm ¹				3 irb
II: 22.	Uppsala läns s:a ds 1960.....	hh			½ fi	2 not	4½ irb
	<i>Förslag:</i> förenas till en ds med..	hh	1 td			3 not	7 irb
I: 40.	RR i Söderhamn 1960.....	bm	2 rm				2 irb
II: 23.	Sydöstra Hälsinglands ds 1960...	hh				2 not	3 irb
	<i>Förslag:</i> förenas till en ds med..	hh	1 td			3 not	5 irb
I: 41.	RR i Oskarshamn 1960.....	bm	2 rm				3½ irb
II: 24.	Aspelands m. fl. ds 1960.....	hh				2 not	3 irb
	<i>Förslag:</i> RR och ds jämte Stranda härad av Norra Möre m. fl. ds förenas till en ds med.....	hh	1 td			3 not	7 irb
	(Ang. personalorganisationen i Norra Möre ds se ovan under I: 20 RR i Kalmar)						

¹ Härutöver finnas två illitterata rm.

Summa under B.

1960.....	23 bm 24 hh	45 rm 5 td	6 ass —	— 11 fi	— 62 not	102 $\frac{1}{3}$ irb 129 $\frac{1}{2}$ irb
Summa	47	50	6	11	62	231 $\frac{5}{6}$
Förslag.....	25 hh	38 td	— ¹	8 fi	103 not	203 irb

¹ Obs att sammanlagt 14 assessorstjänster avses bli placerade i hovrätterna med uppgift att vikariera i samtliga underrätter under A. och B. m. u. a. i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Summa under A. och B.

	bm	hh	rm	td	ass	fi	not	särsk. id	irb
1960.....	41	24	180	5	95	69	93	—	671 $\frac{1}{3}$
Förslag.....	18	25	170	38	131	29	173	20	692
Ökning eller minskning.....	-23	+ 1	- 10	+33	-64	-40	+ 80	+ 20	+20 $\frac{2}{3}$

¹ Här ingå de tidigare nämnda 14 hovrättsassessorerna, som avses skola vikariera i samtliga berörda underrätter m. u. a. i Stockholm, Göteborg och Malmö.

BILAGA 3

Domarkårens sammansättning på en gemensam domarbana

I nedanstående tablå användes följande indelning:

Tjänster på slutstadiet: justitieråd, hovrättspresident, lagman, hovrättsråd, revisionssekreterare, häradshövding, tingsdomare, vattenrättsdomare, bitr. vattenrättsdomare, borgmästare och rådman.

Tjänster på passagestadiet: hovrättsassessor och rådhusrättsassessor.

Tjänster på begynnelsestadiet: hovrättsfiskal, tingssekreterare, fiskalskompetent biträde, vattenrättssekreterare och tjänst under assessorsgraden i rådhusrätt.

	1960 ¹	Enligt utkastet till personalorganisation	Önskvärd sammansättning enligt 1955 års domarutredningsberäkningar ²
Slutstadiet	575 (55,5 %)	576 (61,7 %)	(66,5 %)
Passagestadiet	189 (18,2 %)	125 (13,4 %)	(13,1 %)
Begynnelsestadiet	272 (26,3 %)	232 (24,9 %)	(20,4 %)
	1036	933	

¹ Här ingå ej domarna vid RR i Ystad och Lidköping, vilka städer fr. o. m. den 1 januari 1961 i judiciellt avseende förenats med domsaga.

² SOU 1959: 17 bilaga 6.

BILAGA 4

Redogörelse för platsundersökningar vid vissa rådhusrätter och domsagor

Av Sture Hägerroth

Genom sekretariatet och experten i utredningen, kanslirådet Ebbe Magnander, har utredningen bedrivit platsundersökningar vid 31 av de nuvarande 41 rådhusrätterna och vid 15 domsagor. I denna bilaga skall en redogörelse lämnas för undersökningarna med bland annat försök till jämförelser av arbetsuppgifternas karaktär i de besökta domstolarna. Den omfattar dock ej rådhusrätterna i Stockholm, Göteborg och Malmö, där undersökningarna av olika skäl ej kunnat utformas på samma sätt som i övriga underrätter.

Med denna begränsning bygger således den följande redogörelsen på material från 28 rådhusrätter och 15 domsagor, nämligen

rådhusrätter: Norrköping, Hälsingborg, Uppsala, Västerås, Örebro, Borås, Linköping, Eskilstuna, Gävle, Jönköping, Karlstad, Lund, Halmstad, Uddevalla, Karlskrona, Södertälje, Kalmar, Luleå, Sundsvall, Landskrona, Kristianstad, Östersund, Nyköping, Skellefteå, Umeå, Kristinehamn, Falun och Visby; samt

domsagor: Askims och Mölndals; Bollnäs; Bråbygdens och Finspånge läns; Västra Göinge; Hisings, Sävedals och Kungälvs; Medelpads östra; Södra Roslags; Skövde; Solna; Tveta, Vista och Mo; Västerbottens västra; Ångermanlands norra; Södra Åsbo och Bjäre; Östbo och Västbo; samt Östra och Medelsta.

Beträffande storleken av de besökta underrätternas organisation på domarsidan kan nämnas, att samtliga rådhusrätter med minst fyra domare ha besökts och att därutöver sju av de sammanlagt 16 rådhusrätterna med tre domare blivit föremål för undersökningar. I åtta av de besökta domsagorna inrymmer personalorganisationen minst tre domare, under det att fyra domsagor sysselsätta häradshövding och tingsdomare samt tre domsagor häradshövding och tingssekreterare.

Formen för undersökningarna, som i huvudsak ha omfattat åren 1956—1958, har vid både rådhusrätterna och domsagorna varit den att statistiska uppgifter ha införskaffats och utvidgats till ett större antal än vad den officiella rättsstatistiken innehåller. Vidare ha domböcker, dagböcker o. dyl. genomgåts med aktgivande särskilt på målens och ärendenas karaktär. Likaså ha upplysningar införskaffats om arbetsfördelningen. Och slutligen ha förekommit överläggningar med domarpersonalen, i domsagorna jämväl med notarier, därvid mot bakgrund av det införskaffade materialet muntliga upplysningar ha lämnats om målens och ärendenas karaktär, om lokala faktorer av beskaffenhet att påverka arbetsförhållandena samt om personalförhållandena.

Vad som i detalj sökt utrönas vid besöken torde framgå av det följande där — med ledning av statistiskt material och muntliga upplysningar — karaktären på göromålen inom olika centrala arbetsområden skall söka utrönas. Vidare kommer att redovisas den beräknade tidsåtgången för magistratsgöromålen ävensom handläggningstiderna vid de allmänna rättegångsdagarna och tingen.

Det må påpekas att, då i fortsättningen talas om rådhusrätt (RR) och häradshövding

rätt (HR) eller domsaga, avses därmed de undersökta underrätterna, om ej annat anges.

Tvistemål

Man synes i såväl RR som HR vara ense om att *familjerättsmålen* överväga antalsmässigt. — För äktenskapsmålens del framhålles i RR med något undantag det goda samarbetet med barnavårdsnämnderna i de egna städerna. Dock blir vid enskilda RR tidsutdräkten stor vid inhämtande av yttrande, vilket uppgives bero på bristande personalresurser. Däremot riktas i HR ofta kritik mot barnavårdsnämndernas yttranden, i all synnerhet mot de nämnder som sakna socialassistenter. Nämnderna lämna där sällan motivering till sitt ställningstagande, och ej heller tillhandahålles det bakomliggande materialet. Vid en HR tvingades man i ett mål påkalla vittnesförhör med en socialassistent och en ledamot i en barnavårdsnämnd för att få nämndens motiv belysta. Man vill emellertid i HR ej överbetona den nackdel, som uppkommer i nu angivet hänseende, och framhåller, att denna ofta uppvägs av att häradsnämnden känner till parterna. I de domstolar av såväl RR- som HR-karaktär, där samarbetet med barnavårdsnämnd är gott, uttalas att barnavårdsnämndens insats underlättar processen. — Förekomsten av utlänningar uppgives ej ha avgörande inverkan på arbetet med familjerättsmålen vare sig i RR eller HR. Dock påtalas på några håll den förlängda handläggningstid som uppkommer genom svårigheten att få kontakt med utlänningarna även då tolk finnes. — Principen om måls avgörande vid omedelbar huvudförhandling synes i RR tillämpas till det yttersta i familjerättsmål, under det att HR i allmänhet här äro mer restriktiva. Att ändock familjerättsmålen i ungefär hälften av RR varit i majoritet av mål vid särskild huvudförhandling under åren 1956—57, medan förhållandet varit likartat i endast en femtedel av HR, kan förklaras av att bland mål, som bli föremål för förhandling, familjerättsmålen torde vara talrikare i RR.

*De dispositiva tvistemålen*¹ innehålla mycket varierande måltyper såväl inom RR som inom HR. Man kan i allmänhet ej påvisa faktorer som ständigt påverka målkaraktern, och i domstolar, vilkas domkretsar omfatta orter med industriell eller merkantil prägel, framhålles samstämmigt, att de större företagen ej figurera i tvistemålen. Den allmänna uppfattningen torde vara, att i genomsnitt de dispositiva målen äro av mer kvalificerad art i RR än i HR och återkomma oftare i RR. Det är tveksamt om denna uppfattning står sig vid beaktande av vad som framkommit vid undersökningarna. Det kan t. ex. nämnas att vid i varje fall en HR (Södra Roslag) målen både antalsmässigt och i kvalitetshänseende väl kunna mäta sig med vilken som helst av de undersökta RR. Vidare är i sammanhanget av intresse att se på de mål som avgjorts efter särskild huvudförhandling. I absoluta tal uttryckt äro där de dispositiva målen vanligare i HR än i RR. Det högsta antalet sådana mål under något av åren 1956—1957 i de undersökta 28 RR och 15 HR har nämligen utgjort 1—10 i 12 RR (1 HR), 11—15 i 8 RR (4 HR), 16—20 i 3 RR (6 HR), 21—25 i 3 RR (3 HR), 26—35 i 1 RR (1 HR), 36—45 i 1 RR (ingen HR). — Man vill i både RR och HR betona, att ett stort antal dispositiva mål förlikas, ofta kort före en särskild huvudförhandling och ofta som ett resultat av ett aktivt ingripande under förberedelsen av vederbörande ordförande där. — Det påtalas slutligen från olika håll, att ett högt kvalificerat dispositivt mål »spräcker» den normala organisationen av domstolen och ger det relativt största arbetet av samtliga göromål.

¹ Då i denna redogörelse talas om dispositiva tvistemål, bortses från familjerättsmål av dispositiv karaktär.

Ägodelningsrättsmålen

behöver man normalt ej räkna med vid bedömning av RR:s arbetsbörda. I 4 RR uppgives antalet mål utgöra i genomsnitt ett per år, under det att målen i övriga 24 RR äro mer sällsynta. I domsagorna är frekvensen desto större, men här gälla stora variationer. I 7 av de 15 domsagorna ha under något av åren 1956—58 avgjorts minst 10 mål, och det högsta antalet är 41 mål. Bland övriga domsagor har en (Solna) helt saknat ägodelningsrättsmål under motsvarande tid. Målen gälla oftast besvär enligt lagen om enskilda vägar eller över avstyckningsförrättningar. De betecknas som kvalificerade och tidsödande, och svårigheter föreligga alltid att inpassa dem under ordinarie tingssterminer.

Expropriationsmålen

variera starkt i antal i både RR och domsaga. Antalet mål synes vara avhängigt av lokala faktorer såsom sanering av bostadsbebyggelse, väg- och flygplatsbyggen, järnvägsbreddning och framdragande av kraftledning. Karaktären på målen blir av samma anledning skiftande. Målen — med undantag av kraftledningsmålen — betecknas ofta som mer kvalificerade än ägodelningsrättsmålen.

Brottmål¹

Om man här till en början ser på *fördelningen av nämnd- och tremansmål*, som fr. o. m. 1959 i stort sett motsvaras av brottmål för stor resp. liten nämnd, märker man en avgjord skillnad mellan RR och HR. Sålunda utgöra för åren 1956—57 nämndmålen i RR ofta mer än 20 % av det sammanlagda antalet slutligt avgjorda nämnd- och tremansmål, medan samma andel endast kan återfinnas i en HR för det ena året. Fördelningen framgår av följande tabell (anledningen till att den procentuella andelen ej beräknats på samtliga brottmål är att ett inräknande av enmansmålen skulle avsevärt förrycka resultatet på grund av sistnämnda måls mycket varierande förekomst):

Procent nämndmål av summa slutligt avgjorda nämnd- och tremansmål	i följande antal			
	RR		HR	
	1956	1957	1956	1957
5—10.....	—	—	—	2
11—15.....	3	2	9	7
16—20.....	6	11	6	5
21—25.....	15	11	—	1
26—30.....	3	2	—	—
31—35.....	1	2	—	—
	28	28	15	15

Beträffande karaktären på *nämndmål* tvekar man ej vare sig i RR eller HR att anse förmögenhetsbrotten dominerande. En genomgång av domboken för 1957 ger resultatet, att dessa brott i RR utgöra minst $\frac{2}{3}$ av nämndmålen och oftast

¹ I fortsättningen kommer genomgående den i RR t. o. m. 1958 begagnade terminologin i avseende å olika slag av brottmål att tillämpas, d. v. s. *nämndmål* = mål om ansvar för brott, varå kan följa straffarbete i två år eller därutöver, *enmansmål* = mål, som rör allenast ansvar för brott, varå icke kan följa svårare straff än böter, och där anledning ej förekommer att målsägande finnes, samt *tremansmål* = övriga brottmål.

minst 80 %. Bland de 15 HR omfatta förmögenhetsbrotten för 1957 mindre än $\frac{2}{3}$ i 2 domstolar och minst 80 % i 4. Förhållandet mellan erkända och bestridda nämndmål med undantag av militärmål var för 1957 det att de erkända målen voro i majoritet i 85 % av RR och i 46 % av HR. Målen i magistratsstäder med invånarantal av omkring 30 000 eller däröver präglas i allmänhet påtagligt av ungdoms- och ligabrottslighet och av tilltalade med stark kriminell belastning. Enahanda är förhållandet med de domsagor som ligga i omedelbar närhet av rikets största städer ävensom med Bollnäs domsaga. Häktade personer som tilltalade ha under något av åren 1956—57 förekommit i åtminstone vart fjärde nämndmål vid 17 RR (5 HR) och i vart femte vid 9 RR (3 HR); lägre frekvens har det varit i 2 RR och 7 HR.

Även beträffande *tremansmålen* råder i RR och HR enighet om karaktären, nämligen att målen både antals- och arbetsbördemässigt till minst hälften utgöras av mål om vårdslöshet i trafik och rattfylleri. Därnäst komma mål om brott mot uppborädsförordningen, lindrigare misshandel, ringa förmögenhetsbrott, vårdslös deklaration och — i vissa domstolar — tullmål. Man säger sig i allmänhet ej ha anledning tro, att den egna domstolens mål avvika från normal karaktär, och på sina håll betecknas målen som rutinmål. Förekomsten av skadeståndstalan i samband med åtal för vårdslöshet i trafik är tämligen likartad i RR och HR. Sådan talan föres i högst vart femte mål om vårdslöshet i trafik och synes ej annat än undantagsvis röra skäligheten av fordrat belopp. Ibland låter man målen vila en kortare tid för att ge tillfälle till uppgörelse i skadeståndsdelen. En genomgång av domboken för 1957 visar att förhållandet mellan erkända och bestridda tremansmål (med undantag av militärmål) synes vara likartat i RR och HR. Det tillhör undantagen att de bestridda målen bilda majoritet, och så är fallet i endast 3 RR och lika många HR för sagda år.

Enmansmålen äro högst varierande antalsmässigt i RR och tämligen konstanta i HR, vilket belyses av följande tabell:

Procent enmansmål av summa slutligt avgjorda brottmål	i följande antal			
	RR		HR	
	1956	1957	1956	1957
0—10.....	1	2	—	2
11—20.....	5	4	12	10
21—30.....	5	—	3	2
31—40.....	6	11	—	1
41—50.....	7	6	—	—
51—60.....	3	4	—	—
61—70.....	1	1	—	—
	28	28	15	15

Lägsta procentsatsen bland RR är 7 båda åren och bland HR 11 1956 och 9 1957, medan den högsta är 62 båda åren för RR och 28 resp. 32 för HR. Det kan i sammanhanget nämnas, att en RR (Gävle) under ett år avgjorde mer än 1 000 enmansmål. Bland RR med procentsatser över 20 anges nästan undantagslöst mål om fylleri vara den dominerande måltypen, och dessa mål uppgivas ej sällan utgöra 75—80 % av enmansmålen. Därutöver förekomma i RR med stor frekvens av enmansmål tullmål och mål om trafikförseelser, främst bristfälligheter på fordon och olaga parkering. Vid övriga RR uppgivas enmansmålen vara varierande till karaktär och svårighetsgrad. I HR anges omväxlande trafikförseelser

och fyllerimål dominera. Man kan här träffa på en del mål av mer särpräglad karaktär såsom mål om jakt och fiske. Ser man på de absoluta talen för bestridda enmansmål, finner man, att de äro likartade för RR och HR. Vid 7 av 28 RR och 4 av 15 HR hade man nämligen under något av åren 1956—57 minst 30 bestridda mål med en topp för RR av 74 och för HR av 68.

Brottmål av speciell karaktär äro tullmålen och militärmålen. *Tullmål* förekomma i flertalet RR och i en av de undersökta HR. I åtminstone 5 RR handlades under något av åren 1956—57 minst 100 mål, och i en RR (Hälsingborg) utgjorde målen drygt $\frac{1}{3}$ av tremansmålen. Målen äro enkla och bli sällan föremål för egentlig förhandling, då den tilltalade nästan ständigt erkänner genom fullmakt. Man påtalar emellertid, att kansliarbetet med målen är lika omfattande som med andra brottmål. — *Militärmål* förekomma reguljärt vid 23 av de 28 RR och vid övriga 5 endast på grund av bestämmelsen i 73 § militära rättegångslagen om upptagande av åtal i militärmål vid rätten i den ort där den tilltalade har sitt hemvist. I de förstnämnda RR varierar målantalet mycket. Ett tiotal RR ha under något av åren 1956—57 avgjort mer än 50 mål, och vid en RR (Karlskrona) utgöra militärmålen 35—40 % (ca 220 st.) av samtliga brottmål. 5 av de undersökta HR äro ordinarie domstol för avdelning av krigsmakten. Två av dessa ha avgjort mer än 50 mål, och vid en HR (Solna) är den procentuella andelen det ena året 29 % (181 st.) av brottmålen. Målen betecknas i både RR och HR som lätta med undantag av mål med tekniska frågor framför allt vid flyghaverier och mål av tjänstefelkaraktär med högre befäl som tilltalade. Vidare påpekas, att militärmålen förrycka den normala arbetsgången, då de alltid måste behandlas skyndsamt. Antalet extra rättegångsdagar blir därför ovanligt stort.

Inskrivningsärenden

äro betydligt talrikare i domsaga än RR. I de undersökta domsagorna var under åren 1956—58 det lägsta årliga antalet ärenden (här inräknas även gravationsbevis och äganderättsbevis) 3 877, om man bortser från Solna domsaga, som har en för domsagoförhållanden mycket liten inskrivningsavdelning. Detta antal överträffades endast av en fjärdedel av RR för samma tid. Högsta antalet ärenden i domsagorna var 23 892 och i RR 7 293. I omkring hälften av RR äro fastigheterna upplagda på nya böcker och i övriga med ett undantag i varje fall delvis. I en tredjedel av domsagorna återstår alltjämt viss uppläggning på ny fastighetsbok. Fastighetsförhållandena anges i det övervägande antalet RR och domsagor som klara och rediga. I några RR påtalas den livliga och alltmer ökande fastighetsbildningen, och i vissa domsagor erfordras jordrannsakan för att klarlägga äganderättsförhållandena. Inskrivningsärendena uppgivas i allmänhet ej vara speciellt svåra vare sig i RR eller domsaga. I domsagor, där man har erfarenhet av inskrivningsärenden från städer, råda delade meningar om ärendena i städerna äro svårare än på landet eller tvärtom. En genomgång av inskrivningsdagböckerna för 1956—57 för utronande av frekvensen på s. k. relaxer av in-teckningar och på vilande lagfarter har givit vid handen, att relaxer äro vanligare i RR än domsaga och att motsatt förhållande råder beträffande vilande lagfarter. Sålunda utgjorde relaxerna mer än 10 % av in-teckningsärendena under något av åren i 9 av de 28 RR och 1 av de 15 domsagorna och mellan 5—10 % i 13 RR och 9 domsagor. Vilande lagfarter representerade i RR i allmänhet högst 1 % av lagfartsärendena och i domsagorna vanligast 4—5 %. Anledningen till den högre frekvensen av vilande lagfarter i domsagorna är främst att söka i skillnaden i fastighetsbildningen, då det gäller å ena sidan tomt i stad och å andra sidan fastighet å landet i de fall, då båda skola bildas genom samman-

läggning. Tomtdelar utgöra nämligen på grund av tomtindelningens avstyckande verkan var för sig bestående fastigheter, som kunna särskilt lagfaras, medan delar av en jordregisterfastighet, som skola sammanläggas med varandra eller med en redan bestående registerfastighet, icke anses utgöra för sig bestående fastigheter, som kunna lagfaras, förrän verkställd avstyckning fastställts. En förutsättning för ett i samband med fastställelsen av avstyckningen meddelat beslut om sammanläggning av fastighetsdelar å landet är ju, att sökanden — om han icke förut har lagfart — först sökt lagfart å sitt fång till fastighetsdelarna samt att denna ansökan förklarats vilande endast i avbidan å avstyckningens fastställande. — Ärenden av speciell karaktär, som ej återfinnas i domsagorna, äro förlagsinteckning samt lagfart och inteckning i järnväg. Järnvägsärenden förekomma dock endast vid 2 av de undersökta RR och betecknas där som krävande, då de fordra kommunikationer med andra inskrivningsdomare och långa utredningar. — Expeditionstiden för handlingarna i inskrivningsärenden utgör i allmänhet de stadgade två veckorna, och endast i ett fåtal såväl RR som domsagor anges den till tre veckor.

Bouppteckningarna

äro ofta i både RR och domsaga enkla, och ej sällan uppskattas sådana bouppteckningar utgöra 90 %. I RR, särskilt de större, göres gärna gällande, att de svåra bouppteckningarna återkomma relativt tätare där än i domsagorna. Här emot kan genmåljas, att en genomgång av bouppteckningsprotokollet för åren 1956—57 givit vid handen, att ingen RR synes så ofta ha så kvalificerade bouppteckningar som Södra Roslags domsaga. Vidare visar genomgången, att beloppet av uttagen skatt under åtminstone något av åren utgjort minst 500 000 kronor i omkring 40 % av såväl RR som domsagorna, att antalet årliga fall där försäkringar förklarats skattepliktiga överstigit 5 i 3 RR (representerande 11 % av undersökta RR) och 1 domsaga (7 %) samt att antalet bouppteckningar där andra testamenten än inbördes påverkat skattens fastställande överstigit 25 i 8 RR (28 %) och i lika många domsagor (53 %).

Mål om lagsökning och betalningsföreläggande

synas ej bereda särskilda bekymmer i vare sig RR eller HR även om man ofta vill framhålla, att ett eller annat lagsökningsmål kan skapa problem. I några RR anser man arbetet vara väl okvalificerat för en domarutbildad jurist. Betalningsföreläggande är den stora mängden mål, särskilt av betalningsföreläggande. En genomgång av diarierna visar följande rörande frekvensen av till rättegång hänskjutna mål och av avskrivna mål. Antalet hänskjutna lagsökningsmål utgör i 8 av 28 RR under något av åren 1956—57 3—5 % av alla lagsökningsmål och i övriga RR liksom i 13 av 15 HR 2 % eller mindre. Även avskrivna lagsökningsmål äro talrikare i RR än HR, och dessa måls procentsats utgör — ehuru med variationer i RR mellan 12 och 42 och i HR mellan 11 och 37 — vanligast 20—30 i RR och 11—25 i HR. Motsvarande tal för hänskjutna och avskrivna betalningsförelägganden visa bättre överensstämmelse mellan RR och HR, i det att de hänskjutna målen procent ligger mellan 6 och 11 i drygt en tredjedel av RR och en femtedel av HR och därunder i övriga underrätter. De avskrivna betalningsföreläggandenas andel slutligen utgör i genomsnitt 30—40 % i både RR och HR med ett minimum för RR av 24 och för HR av 18 samt ett maximum för RR av 51 och HR av 41.

Konkursdomarens uppgifter

uppgivas i både RR och domsaga vara av relativt begränsad omfattning ur arbetsbördesynpunkt. I en RR karaktäriseras de som »mer ansvar än arbete». De flesta konkurserna förlöpa utan komplikationer. Man har i stort sett inga anmärkningar att rikta mot förvaltare eller rättens ombudsman.

Överexekutorsgöromålen

betecknas i magistratsstäderna — domsagorna ha ingen motsvarande uppgift — som betungande, ansvarsfulla och — för att citera ett uttalande — som »den obehagligaste delen av allt domstolsarbete». Man framhåller därvid kraven på erfarenhet, noggrannhet och snabbhet samt de stundom betydande ekonomiska värden som stå på spel. I kvalitetshänseende komma exekutiva auktioner högst, och de bli särskilt svåra därigenom att de på grund av sin fåtalighet ej ge rutin. Sistnämnda förhållande gäller alla göromål i de mindre städerna. Därefter i svårighetsgrad följer besvär över utmätning. Antalsmässigt dominera — om man bortser från depositionerna som lokalt kunna vara talrika med ett årligt maximum för åren 1956—57 för en magistratsstad av 286 — vräkningssärenden, under det att besvär över införselbeslut tendera att minska. I några städer riktas kritik mot den skriftliga handläggningsformen; man skulle där föredra muntlighet för att få frågorna mer uttömmande belysta än nu.

Slutligen skall här redovisas något om tidsåtgången för överexekutorsgöromålen. Denna har fått uppskattas av berörd personal, och som väntat — det gäller här ett arbete som kommer sporadiskt och är av skiftande svårighetsgrad — visa uppgifterna stora variationer. Ibland har man ej ansett sig kunna lämna någon uppgift. Man torde emellertid med ledning av uppgifterna kunna kalkylera med att tidsåtgången för juristpersonal i de större städerna motsvarar 15—20 % av en arbetskraft; endast Hälsingborg redovisar högre procent, nämligen 33 %. I de mindre städerna håller sig procentsatsen i allmänhet under 10. För icke rättsbildad personal synes arbetsinsatsen vara mindre med procenttal som i allmänhet ej överstiga 10. Detta kan förklaras med att biträdena ofta ej här ha självständiga uppgifter utan i huvudsak utföra maskinskrivningsarbete. För juristerna beräknas en exekutiv auktion kräva 2—3 dagars arbete.

Sammanfattning om göromålens karaktär

Bland tvistemålen äro de äktenskapsmål, vari barnavårdsnämnds yttrande inhämtas, mer tungarbetade i HR än RR genom att barnavårdsnämnderna på landsbygden ej ha samma standard på sina utredningar som i städerna. Målen av denna art torde emellertid vara fåtaliga, och belastningen är därför ej betydande i stort sett. I övriga familjerättsmål liksom i de dispositiva målen kan man ej påvisa nämnvärda skillnader mellan RR och HR. Domsagornas ägodelningsrättsmål sakna i allmänhet motsvarighet i RR, under det att expropriationsmålens frekvens och karaktär visa god överensstämmelse i RR och domsaga. I brottmålen uppvisa nämndmålen i RR ett större inslag av personer med svår kriminell belastning och av häktade personer. Denna skillnad mot HR uppvägs mer eller mindre av den större frekvensen av bestridna nämndmål i HR i den mån man vill anse det för 1957 gjorda stickprovet på sådana mål vara rättvisande. Tremansbrottmålen visa stora likheter frånsett att inslaget av tullmål i ett litet antal RR är ovanligt påtagligt. Enmansbrottmålen ha i RR ofta större omfattning än i HR. De äro

emellerid av ringa svårighetsgrad, och betecknande är, att antalet bestridda mål är ungefär lika stort i RR och HR i absoluta tal uttryckt. Detta är en omständighet att ha i åtanke vid angivande av behovet av rättsbildade befattningshavare i RR med många enmansbrottmål. Antalsuppgifterna därifrån få nämligen ej samma betydelse som eljest, då enmansbrottmålen i sådana RR bli enklare relativt sett. Samma får förhållandet anses vara med tullmålen. Uppgiften som in-skrivningsdomare är i varje fall ej — som man kanske väntar sig — lättare i RR. Bouppteckningar, mål om lagsökning och betalningsföreläggande samt konkursdomarens arbetsuppgifter förete i svårighetsgrad inga mer betydande olikheter i RR och domsaga. Arbetet med överexekutorsgöromålen, vilka endast förekomma i RR, synes vara av kvalificerad art.

Magistratsuppgifterna

Alldenstund dessa uppgifter enligt utredningens förslag skola utskiftas på andra organ i samband med en avveckling av magistraten, ha de ej blivit föremål för mer ingående undersökningar. Dock har med ledning av muntliga upplysningar av berörd personal sökt fastställas den arbetstid, som åtgår för dem; här inräknas emellertid ej tiden för de allmänna valen. Upplysningarna äro av högst varierande innehåll, varför värdet av följande generella tidsangivelser förringas. För den rättsbildade personalen uppskattas tidsåtgången lika ofta till mer än 25 % av en arbetskraft (med maximum på 33 %) som till 10—25 % eller till mindre än 10 %. Den icke rättsbildade personalen, vars uppgifter visa något bättre inbördes överensstämmelse, beräknar tidsåtgången vanligast till 26—50 % av en arbetskraft (i omkring hälften av magistratsstäderna), och högsta procenttalet är 105 och lägsta 12.

Handläggningstiden

på de allmänna rättegångsdagarna för brottmålen och allmänna tingen i RR respektive HR har sökt utrönas genom införskaffande av muntliga upplysningar, kompletterade med viss genomgång i den s. k. minnesboken. Det visar sig därvid, att lika ofta som brottmålsdagarna i RR avslutas någon eller några timmar före den i rättegångsbalken fastslagna normala handläggningstiden (sex timmar), lika ofta pågå de allmänna tingen i HR motsvarande tid utöver de sex timmarna. Jämförelsen haltar emellertid i viss mån. I allmänhet utnyttjar nämligen RR sina rättegångsdagar för allenast en måltyp för varje dag och sålunda har en dag för särskild huvudförhandling i tvistemål, en dag med nämndbrottmål och en med tremansbrottmål, den senare ofta kombinerad med enmansbrottmål. RR har därför vanligen tre allmänna rättegångsdagar per vecka. I HR däremot göres ej samma åtskillnad mellan målen, utan mål, som äro klara för huvudförhandling, utsättas oavsett beskaffenhet till närmaste allmänna ting, som endast sällan hålles under mer än 2 dagar per vecka. Detta medför vid jämförelse mellan en HR och en RR med lika stor arbetsbörda på målsidan, att HR får längre handläggningstid per dag, då målen där måste utsättas till högst två dagar per vecka mot RR:s tre dagar.

Införskaffat material i övrigt

Utöver vad nu angivits ha vid organisationsundersökningarna inhämtats upplysningar om lokalernas beskaffenhet, om samarbetet med åklagare och ombud, om utvecklingstendenser i de besökta magistratsstäderna och om tingsresornas

inverkan på arbetet i HR. Därtill har frågan om rättens sammansättning vid särskild huvudförhandling i tvistemål berörts i såväl RR som HR liksom ock, såvitt gäller RR, frågan om överflyttande av överexekutorsgöromålen till allmän under rätt. Vidare har spörsmålet om införande av notarier i RR diskuterats vid besöken i RR, varjämte erfarenheterna av notariesystemet varit föremål för överläggningar i domsagorna. De upplysningar, som sålunda framkommit, ha av olika skäl ansetts ej vara av karaktär att böra i denna bilaga sammanställas.

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1961

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i kronologiska förteckningen)

Justitiedepartementet

Begravningsplatser och gravar. [5]
Underrätterna. [6]

Finansdepartementet

Sparstimulerande åtgärder. [2]
Automatisk databehandling inom folkbokförings-
och uppborrdsväsendet. [4]

Jordbruksdepartementet

Totalisatorverksamheten. [1]

Handelsdepartementet

Effektivare prisövervakning. [3]